

СТЕФАН ЦВАЙГ
НЕТЪРПЕЛИВО СЪРЦЕ

Превод от немски: Ива Илиева, 1987

chitanka.info

„Който има, ще му се даде“ — тези слова от книгата на мъдростта спокойно могат да бъдат подкрепени от всеки писател в следния смисъл: „Който много е разказвал, ще му бъде разказвано.“ Няма по-голяма заблуда от твърде разпространената представа, че фантазията на писателя не преставала да работи, че той непрекъснато измислял случки и истории, използвайки неизчерпаемите си запаси. А в действителност, вместо да ги измисля, достатъчно му е да се срещне с хората и събитията, които постоянно търсят в негово лице разказвач на разказите си, стига само да е запазил повишената си способност да наблюдава и да се вслушва; когато някой често се е опитвал да тълкува човешките съдбини, мнозина му разказват собствената си съдба.

Ще се опитам да ви предам без изменения и тази история, която ми довериха съвсем случайно. Когато бях последния път във Виена, уморен от всевъзможните си задължения, привечер открих един ресторант в предградията, за който предполагах, че отдавна е излязъл от мода и не е много посещаван. Ала едва влязох, когато разочаровано установих своята заблуда. Още от първата маса се изправи един мой познат и с всички признаци на искрена радост — на която аз едва ли отвърнах със същия бурен възторг — ме покани да седна при него. Би било погрешно да твърдя, че старателният господин бе лош и неприятен човек; той просто не бе от онзи вид натрапници, които бързат да трупат запознанства — също като децата, които събират марки, — ето защо изключително много се гордеят с всеки екземпляр от своята колекция. За добродушния чудак — по професия многознаец и усърден архивар — целият смисъл на живота се заключаваше в скромното удовлетворение, което от време на време изпитваше при прочитането на някое име във вестника, за което можеше да подметне: „Мой добър приятел“, „Ах, ами че аз го срещнах вчера!“ или „Моят приятел А. ми каза, а моят приятел Б. предполага...“ и така нататък, чак до края на азбуката. Неговите приятели бяха сигурни, че ще им ръкопляска на премиерите, още на следното утро телефонираше на всяка актриса, за да я поздрави, не забравяше нито един рожден ден, премълчаваше отрицателните отзиви във вестниците, но с искрена радост изпращаше на всекиго похвалните рецензии. С една дума, нелош човек, защото се ръководеше от добри намерения и се радваше

дори когато го търсеха за дребни услуги или ако обогатеше своята колекция от познанства с нов екземпляр.

Ала не е нужно повече да описваме „подробния“ приятел — с този шеговит прякор обикновено наричат във Виена онази разновидност на добродушните паразити сред пъстрата гмеж на снобите, — защото всеки е срещал такива като него и знае, че само с грубост може да се освободи от трогателната им безобидност. Ето защо примирено седнах при него; побъбрихме около четвърт час. Междувременно в ресторанта влезе висок господин, който правеше впечатление със своето румено младежко лице с привлекателно посребрени слепоочия; по изправения му вървеж веднага можеше да се отгатне, че е бивш военен. С присъщото си бурно усърдие моят съсед подскочи от мястото си и го поздрави, но господинът му отвърна по-скоро безразлично, отколкото учтиво; новият гост още не беше успял да даде поръчката си на притичалия келнер, когато моят „подробен“ приятел се премести по-близо до мен и ми прошепна:

— Познавате ли го?

Понеже отдавна познавах колекционерската му гордост, с която трогателно описваше всеки полуинтересен екземпляр от своята сбирка, и се страхувах от прекомерни словоизлияния, промърморих без каквото и да било любопитство: „Не“, и продължих да ям тортата си. Но моето равнодушие още повече възбуди събирача на имена; той внимателно закри устните си с ръка и тихо ми занарежда:

— Но това е Хофмилер от главното интендантство, нали знаете — онзи, който през войната получи ордена „Мария Терезия“!

И понеже това обстоятелство не успя да ме разтърси според неговите очаквания, с въодушевлението на патриотично четиво заизтъква великите военни подвизи на ротмистър Хофмилер: отначало в кавалерията, после при наблюдателния си полет над Пиаве, където сам свалил три самолета, и най-сетне в картечната рота, с която в продължение на три дни заел и задържал един участък от фронта — всичко това с много подробности (които съзнателно пропускам) и с постоянно подчертаване на безграничното си изумление, че никога досега не съм чувал за този невероятен човек, комуто лично император Карл връчил най-рядкото отличие в австрийската армия.

Неволно се подведох да погледна към съседната маса, за да видя поне веднъж от двуметрово разстояние един исторически герой. Ала

срещнах суров, гневен поглед, който искаше да каже приблизително следното: „Тоя тип наприказва ли ти ги за мене? Няма какво да ме зяпаш!“ В същото време господинът с нескривана неприязън отмести стола си и енергично ни обърна гръб. Сконфузено сведох взор и от този миг избягвах да докосна с поглед дори покривката на неговата маса. Не след дълго се сбогувах с добродушния бърбарец, но на излизане успях да забележа как той незабавно се присламчи към своя герой, за да му докладва вероятно със същото усърдие и за мен.

Това бе всичко. Срещнаха се само два погледа. И вероятно щях да забравя тази мимолетна среща, ако случайността не пожела да се видя още на следващия ден в малка компания с онзи недостъпен господин, който впрочем в смокинга си бе още по-неотразим и достолепен, отколкото във вчерашния си спортен костюм. Едва успяхме да прикрием усмивката си — насмешливата усмивка на двама души, които ревниво пазят своята обща тайна от останалите хора. Познахме се — и вероятно по един и същ начин се ядосвахме или забавлявахме при мисълта за безрезултатните усилия на нашия вчерашен сводник. Изпърво отбягвахме да разговаряме помежду си, въпреки че това поначало не беше възможно, защото край нас се бе разгорял оживен спор.

Лесно ще се досетите за предмета на този спор, щом спомена, че той се водеше през 1938 година. По-сетнешните летописци на нашето време ще установят, че през 1938 година във всеки разговор в която и да е страна от нашата объркана Европа са преобладавали догадките за вероятността или невероятността на една нова световна война. Тази тема неотклонно омагьосваше всяка среща между хората, които понякога имаха чувството, че не те се освобождават от своя страх чрез предположенията и надеждите си, а самата атмосфера, възбудена и наситена със скрита тревога, се стреми да добие образ чрез словото.

Разговорът бе подхванат от домакина, адвокат по професия и деспот по характер; с общоприетите аргументи доказа общоприетата безсмислица, че новото поколение знаело какво представлява войната и нямало да допусне пак така изневиделица да го въвлекат в нова война. Още при мобилизацията пушките щели да бъдат обърнати назад и особено старите фронтови като него щели да си спомнят какво ги очаква. Ядосах се от самонадеяната сигурност, с която отхвърляш възможността за нова война, и то с такава небрежност, с каквато

изтърсваше пепелта от цигарата си: в час, когато десетки, стотици хиляди фабрики произвеждаха взривни вещества и задушливи газове.

— Не всякога трябва да приемаме желанията си за действителност — възразих решително аз. — Ведомствата и инстанциите, които управляват военния апарат, също не дремят и докато ние се приспиваме с утопии, те отлично са се възползвали от мирното време и предварително са организирали масите, привели са ги в бойна готовност. Дори сега, в мирно време, всеобщата сервилност е добила невероятни размери благодарение на усъвършенствуваната пропаганда и — фактите трябва да се приемат спокойно — в секундата, в която радиото ще подхвърли по домовете съобщението за мобилизацията, никъде не ще се породи съпротива. Човекът е пращинка и неговата воля вече няма никаква стойност.

Естествено, всички бяха против мен: практиката е доказала, че хората са склонни да се самоуспокояват, щом осъзнаят дадена опасност — тогава те я обявяват за несъществуваща и нищожна. А моето предупреждение срещу евтиния оптимизъм се оказа още по-нежелано, тъй като в съседната стая вече ни очакваше разкошна вечеря.

Тогава на моя страна неочаквано застана кавалерът на ордена „Мария Терезия“ — тъкмо човекът, когото погрешно подозирах за свой противник.

— Да, би било пълна безсмислица — заяви отривисто той — да придаваме в днешни дни някакво значение на човешкото желание или нежелание, защото в следващата война основна действаща сила ще бъдат машините, а хората ще деградират до техен придатък. Още през последната война срещнах много малко хора, които ясно утвърждаваха или отхвърляха войната. Повечето бяха въввлечени в нея като прахоляк заедно с вятъра и сетне въртопът просто ги задържа вкупом, всеки от тях безволево беше разтърсван като грахово зрънце в огромен чувал. В крайна сметка хората, които побягнаха към войната, за да намерят там убежище, навярно бяха повече от онези, които избягаха от нея.

Слушах го с изненада, заинтригува ме преди всичко страстта, с която продължи да говори:

— Няма смисъл да се поддаваме на заблуди. Ако днес в която и да е страна барабаните забият за някоя екзотична война, за война в Полинезия или в някое кътче на Африка, ще се стекат хиляди, стотици

хиляди хора, без да знаят защо — може би ръководени единствено от желанието да избягат от себе си или от нерадостния свой живот. Действителният отпор срещу войната за мен е равен на нула. За съпротивата на единичния човек срещу цяла организация е необходима много по-голяма смелост от слабоволното „носене по течението“, и то индивидуална смелост; това качество е обречено на гибел в нашето време на нарастваща организираност и механизация. През войната се сблъсках почти само с феномена на масовата смелост, на смелостта в строя — а който разгледа това понятие под микроскоп, ще открие в него доста странни съставки: много суетност, много лекомислие и дори досада, ала преди всичко страх, да, страх да не изостанеш назад, страх да не бъдеш подигран, страх да не действуваш сам и най-вече страх да се противопоставиш на масовото увлечение; по-късно, в цивилния живот, лично опознах онези, които в боя минаваха за храбреци: повечето от тях бяха извънредно съмнителни герои. Моля — учтиво се обърна той към нашия домакин, който направи кисела физиономия, — аз в никакъв случай не изключвам и себе си от това число.

Хареса ми начинът, по който говореше, изпитах желание да отида при него, но домакинята ни покани на вечеря и ни сложи далеч един от друг, ето защо не можахме да поведем разговор. Едва когато всички си тръгнаха, се срещнахме при гардероба.

— Струва ми се — усмихнато каза той, — че нашият общ покровител вече ни запозна задочно.

И аз се усмихнах:

— И то в подробности.

— Вероятно доста е преувеличил, представил ме е за Ахил и се е кичил с моя орден, нали така?

— Нещо подобно.

— Да, страшно се гордее с него — както и с вашите книги.

— Смешен чудак! Но има и по-лоши. Впрочем ако нямате нищо против, бихме могли да повървим заедно.

Тръгнахме. Той внезапно се извърна към мен:

— Повярвайте, аз действително не преувеличавам, когато твърдя, че години наред най-много съм страдал от ордена „Мария Терезия“, който е твърде помпозен за моя вкус. Впрочем нека бъда справедлив: когато ми го окачиха на фронта, отначало се възгордах. Нали в края на

краищата бях учил за войник и в кадетското училище бях слушал за този орден като за някаква легенда — ордена, който по време на война се дава на десетина души; с една дума, той е истинска звезда, която пада от небето! Така си е, за един младеж на двадесет и осем години това не е малко отличие. Внезапно заставах пред целия строй и всички се дивят на малкото слънце, което тозчас засиява на гърдите ти, а императорът, недостижимото величество, ти честити ордена, докато се ръкува с теб. Но вижте, това отличие имаше смисъл и значение само в нашия военен свят и когато войната свърши, ми се стори смешно цял живот да се мъкна с ореола на герой само защото в продължение на двадесет минути съм бил действително смел — вероятно не по-смел от други десет хиляди войници, но съм имал щастието да ме забележат и — това е най-чудното — да се върна жив. Само след една година ми омръзна да се разхождам като подвижен паметник и да гледам как хората се заглеждат в малкото късче метал, след което страхопочитателно плъзват поглед към мен; раздразнението от тази вечна белязаност стана една от основните причини след края на войната да премина в цивилния живот.

И закрачи още по-бързо.

— Казвам, една от причините, защото главната причина беше лична и вероятно ще ви се стори още по-разбираема. Главната причина бе това, че ужасно започнах да се съмнявам в своето право да се наричам герой; знаех по-добре от всички зяпачи, че човекът, който се крие зад този орден, не е подходящ да носи името герой, нещо повече: той не е никакъв герой, той е един от онези, които безразсъдно са се хвърлили във войната, за да се отърват от отчаяното си положение: по-скоро дезертъори пред собствената си отговорност — отколкото герои поради чувството си за дълг. Не зная какво мислите по този въпрос, но аз възприемам живота със сияен ореол за неестествен и непоносим, ето защо почувствувах истинско облекчение, щом престанах да разхождам върху униформата си своята биография на герой. До ден-дневен се ядосвам, когато някой изрови на показ старата ми слава и — защо да не ви призная, — вчера едва се въздържах да не скоча и дойда на вашата маса, за да наругая оня дърдорко, да му кажа да си избере друг, с когото да се хвали, а не тъкмо мен. През цялата вечер ме измъчваше вашият почтителен поглед и страшно ми се искаше — за да опровергая онзи дърдорко — да ви заставам да ме изслушате по какви

криви пътища всъщност съм минал, за да стигна до своето геройство. Историята наистина е много странна, ала все пак може да послужи за доказателство, че смелостта често не е нищо друго, освен обратната страна на малодушието. Впрочем нямам нищо против да ви я разкажа откровено още сега. За онова, което си бил преди четвърт век, можеш да говориш така, сякаш се отнася за някой друг. Имате ли време? И не ви ли отегчавам?

Естествено, имах време; още дълго кръстосвахме опустелите улици, а през следващите дни постоянно бяхме заедно. Много малко неща промених в неговия разказ, може би „улани“ вместо „хусари“, умишлено попреместих гарнизоните по картата и, естествено, скрих истинските им имена. Ала никъде не прекроих съществените събития и не аз, а самият разказвач вече взема думата от мен.

„Състраданието има две лица. Едното е малодушно и сантиментално, то не е нищо друго, освен сърдечно нетърпение да се отърсим колкото може по-бързо от мъчителното състояние на покъртеност, причинено от чуждото злощастие; това състрадание съвсем не е страдание за другия, а само инстинктивен отпор на собствената ни душа срещу чуждото страдание. А другото, единствено истинското, несантименталното, ала творческо състрадание съзнава своята мисия и търпеливо и съпричастно е решено да понесе всичко чак до сетните са сили и да прекрачи дори тяхната крайна граница.“

Цялата история започна глупаво, с една съвършено непредвидена нелепост, с „гаф“, както казват французите. Сетне последва опитът да залича своята глупост; ала когато човек прекалено бързо се стареа да поправи някое колелце от часовников механизъм, в повечето случаи го разваля напълно. Дори сега, след години, не съм в състояние да разгранича къде свършваше чистата ми недодяланост и откъде започваше действителната ми вина. Вероятно никога няма да проумея това.

Тогава бях двадесет и пет годишен, бях подпоручик на действителна служба в Н-ския улански полк. Не мога да кажа, че някога съм изпитвал особено влечение или вътрешно призвание към професията на офицер. Но когато край оскъдната трапеза на някое старо австрийско чиновническо семейство седят две девойчета и

четири вечно гладни малчугани, родителите не разсъждават дълго над техните наклонности, а предивременно ги тласват към ковачницата на занаята, за да не тегнат прекалено дълго на домашното огнище. Брат ми Улрих, който увреди зрението си с прекомерно четене още в основното училище, беше натикан в семинарията, а аз бях насочен към военното училище заради здравото ми телосложение: оттам нататък нишката на живота се размотава механично, не е необходимо да бъде смазвана допълнително. Държавата се грижи за всичко — за броещи години, безплатно и по готовите модели на хазната скрива от бледия юноша незрял офицер и го предоставя на армията. И един ден — рождения ден на императора, — още ненавършил осемнадесет години, военното ми обучение приключи, а скоро след това първата звезда кацна на моя пагон; така завърши първият етап, вече можеше да започне израстването ми в службата, механично и с подходящи паузи, чак до пенсионирането и подаграта. Да служа тъкмо в кавалерията, тази, уви, твърде скъпа войскова част, съвсем не беше изява на личните ми желания, а прищявка на леля Дейзи, встъпила във втори брак с поголемия брат на баща ми, когато той премина от Министерството на финансите към по-доходната служба на банков директор. Богата и същевременно обладана от снобизъм, тя не можеше да допусне някой роднина със същото име Хофмплер да „позори“ семейството, като служи в пехотата; и понеже този каприз ѝ струваше стипендия от сто крони всеки месец, нямаше как да не показвам пред нея изключително покорство. Харесваше ли ми да служа в кавалерията или изобщо в армията: никога никога не се беше замислял по този въпрос, а най-малко — самият аз. Чувствах се добре, щом яхнех коня, и мислите ми не стигаха по-далеч от гривата му.

През ноември на тази 1913 година някакъв указ вероятно е бил спуснат от една канцелария към друга, защото нашият ескадрон ненадейно беше преместен от Ярослав в друг малък гарнизон на унгарската граница. Без значение е дали ще назова истинското име на градчето, защото дори две униформени копчета на един и същ мундир не могат да си приличат повече от австрийските провинциални гарнизони. Навсякъде все същите държавни заведения: казарма, манеж, учебен плац, офицерско казино, а освен тях — три хотела, две кафенета, сладкарница, кръчма, неугледно вариете с изпели песента си субретки, чието допълнително занимание е с безкрайна

любвеобилност да се наместват сред офицерите и войниците с едногодишна служба. Военната мисия навсякъде е изпълнена с все същото суетливо празно еднообразие, разпределено по часове според желязната непреклонност на столетния устав, а и свободното време не изглежда кой знае колко по-разнообразно. В офицерското казино — все същите физиономии, все същите разговори, в кафенето — все същите игри на карти, все същият бiliarд. Човек понякога се учудва, че господ-бог е решил да разпростре поне друго небе и друга природа край шестстотинте или осемстотинте покрива на едно такова градче.

Ала моят нов гарнизон все пак имаше едно предимство пред оня, който бях оставил в Галиция: там спираше бързият влак и, от една страна, се намираще близо до Виена, а от друга, недалеч от Будапеща. Който разполагаше с пари — а в кавалерията винаги служат богати младежи, нещо, което се отнася не на последно място и за доброволците: отчасти висши аристократи, отчасти синове на фабриканти, — ако смогнеше навреме да потегли, вземаше ранния влак за Виена и се връщаше с нощния в два и половина; с една дума, имаше достатъчно време да отиде на театър, да се разходи по Ринга, да пофлиртува и да се впусне в случайни приключения; някои от най-големите щастливци държаха там дори постоянни квартири. За жалост тези освежителни лудории надхвърляха моите месечни доходи. Единствените ми развлечения си оставаха кафенето или сладкарницата и тъй като картите бяха свръх възможностите на кесията ми, се пристрастих към бiliarда или играех шах, който беше още по-евтин.

Ето защо и през онзи следобед — трябва да е било средата на май 1914 година — седях в сладкарницата с неизменния си партньор, собственик на аптеката „Златният ангел“, който същевременно беше помощник-кмет на нашето гарнизонно градче. Отдавна бяхме изиграли своите обичайни три партии и разговаряхме по инерция, просто да се поразсеем — какво ли можеше да се прави в това скучно кътче? — но разговорът ни направо замираше като догаряща цигара. Тогава вратата внезапно се разтвори и някаква пърхаща широка пола довя не само глътка свеж въздух, но и едно хубавко девойче: кафяви бадемови очи, тъмен тен, прекрасно облекло, нито помен от провинциалност, ала преди всичко — нова физиономия сред проклетата скука. За съжаление не ни удостояват с поглед, а ние преливаме от преклонение и възхита; гордо и стремително, с твърда спортна походка изисканата нимфа

отминава деветте мраморни масички на заведението и се насочва право към тезгяха, за да поръча незабавно и ангро цял куп сладкиши, торти и ликьори. Веднага ми прави впечатление колко раболепно се прекланя пред нея господин сладкарят — никога досега не бях виждал толкова изопнат тръбния шев на неговия редингот. Дори жена му, пищната грубовата провинциална Венера, която небрежно позволява на всички офицери да я ухаждат (нали често не могат да изплатят до края на месеца дребните си дългове!), се надига от мястото си зад касата и направо се разтапя от сладникави любезности. Симпатичното девойче безгрижно опитва няколко бонбона и разменя две-три думи с госпожа Гросмайер, докато сладкарят отбелязва поръчката в тефтера за клиенти; на нас не ни обръщат никакво внимание, макар че по всяка вероятност доста неприлично сме изпънали шии. Естествено, младата дама не обременява изящните си ръце с нито едно пакетче; всичко ще ѝ бъде благополучно доставено, такива са най-почтителните уверения на госпожа Гросмайер. Освен това дори и не помисля как ние, обикновените простосмъртни, плащаме в брой на стоманената автоматична каса. Всички незабавно проумяваме: свръхизискана, знатна клиентела!

И сега, когато след приключване на поръчката решава да си тръгне, господин Гросмайер се втурва да ѝ отвори вратата. А и моят господин аптекар се надига от мястото си, за да се сбогува най-любезно с лекокрилата девойка. Тя благодари с дружелюбно превъзходство — по дяволите, какви кадифени кафяви очи, като на кошута! — и аз едва изчаквам да напусне дюкяна, захаросана от множеството комплименти, за да разпитам с огромно любопитство своя партньор за този лебед сред нашия кокошарник.

— Ах, нима не я познавате? Та тя е племенницата на... — е, ще го нарека господин фон Кекешфалва, името в действителност звучеше другояче — ... Кекешфалва! Нали познавате семейство Кекешфалва?

Кекешфалва — подхвърля името като банкнота от хиляда крони и ме поглежда така, сякаш очаква страхопочитателното не принудено ехо: „Ах, да! Разбира се!“ Ала аз, току-що преместеният подпоручик, появил се едва преди няколко месеца в новия гарнизон, аз, нищо неподозиращият човек, не съм и чувал за това извънмерно тайнствено божество и най-учтиво моля за повече разяснения, които господин аптекарят ми дава с истинско удоволствие и провинциална гордост —

естествено, много по-словоохотливо и подробно, отколкото ще ги предам сега.

Кекешфалва, обяснява ми той, бил най-големият богаташ в цялата област. Принадлежало му направо всичко, не само дворецът Кекешфалва.

— Би трябвало все пак да го знаете, вижда се от учебния плац, вляво от шосето — жълтият дворец с плосковърхата кула и огромният стар парк, а освен него и голямата захарна фабрика по пътя за Р., дъскорезницата в Брук, както и конезаводът в М.

Всичко това било негово заедно с шест или седем къщи в Будапеща и Виена.

— Да, не е за вярване, че сред нас има такива баснословно богати хора. Умее да живее като истински магнат. През зимата — в малкия виенски замък на Жакингасе, през лятото — по курортите; обитава тукашната си къща само за кратко през пролетта, но каква къща има само, боже мили! Квартети от Виена, шампанско и френски вина, само най-изискани и луксозни неща!

И така, ако не съм имал нищо против, с удоволствие щял да ме запознае с него, защото — огромен жест на вътрешно задоволство — бил в приятелски отношения с господин фон Кекешфалва, преди години често ги свързвали общи дела и знаел, че той обича да се обгражда с офицери; достатъчно било да му каже само една дума, и аз съм щял да бъда поканен от него.

Че защо не? Човек и бездруго се задушава в тинестото блато на подобен провинциален гарнизон. Видял е вече всички жени по главната улица, знае и летните, и зимните им шапки, празничните и всекидневните им рокли, ала те са все едни и същи. Нагледал се е и на кучетата, и на слугините, и на децата. Ясни са му всички номера на дебелата чехкиня — готвачката в казиното, и постепенно е загубил апетита си при вида на все същото меню в гостилницата. Знае наизуст всяко име, всяка табела, всички фирми из уличките, всеки дюкян във всяка къща, както и всички стоки във всеки дюкян. Вече е запомнил не по-лошо от оберкелнера Ойген в колко часа се появява господин окръжният съдия в кафенето, както и факта, че ще седне вляво от ъгловия прозорец и точно в четири и половина ще си поръча кафе, а господин нотариусът пък ще влезе десет минути по-късно, в четири и четиридесет, но за сметка на това какво дивно разнообразие! — ще

изпие чаша чай с лимон заради болния си стомах и захапал вечно димящата си пура, ще разкаже все същите вицове. Ах, познава всички физиономии, всички униформи; всички коне, всички кочияши и всички просяци от цялата околност, познава и себе си до втръсване! Защо поне веднъж да не избяга от еднообразието? Ами това симпатично девойче, тези кафяви очи на кошута? Ето защо с привидно безразличие (само не бива да издавам радостта си пред суетния производител на прахчета!) заявявам на своя доброжелател, че наистина ще ми бъде особено приятно да се запозная със семейство Кекешфалва.

И виж ти, достопочтеният аптекар действително не приказвал врели-некипели! Само след два дни, надут като пуяк от гордост, той влиза в кафенето и с покровителствен жест ми връчва покана, върху която е изписано моето име. От тази покана се разбира, че господин Лайош фон Кекешфалва би се радвал да види господин подпоручика Антон Хофмилер на вечеря у дома си идната сряда в осем часа. Слава богу, и ние не сме расли на бунището и знаем как трябва да се държим в подобни случаи! Още в неделя предобед навличам своя най-хубав мундир. Слагам бели ръкавици и лачени обувки и — безукорно избръснат, с капчица одеколон върху мустаците — отивам да направя встъпителната си визита. Слугата — възрастен, дискретен, с хубава ливрея — поема визитната ми картичка и промърморва извинението, че господарите извънредно много ще съжаляват, задето не са се срещнали с господин подпоручика, но били на черква. „Още по-добре — мисля си аз, — встъпителните визити открай време са били най-тягостното нещо и в казармата, и извън нея.“ Във всеки случай изпълнил съм дълга си. В сряда вечер ще отида направо и да се надяваме, че ще ми бъде приятно. Решавам, че случаят Кекешфалва е приключен до сряда. Ала два дни по-късно, сиреч във вторник, с искрена радост намирам в квартирата си визитната картичка на господин фон Кекешфалва. „Безукорни са — мисля си аз, — на тия хора не им липсват маниери. Само два дни след встъпителното посещение да върнат визитата — на мен, дребния офицер: повече любезност и уважение не може да очаква дори генерал!“ Обзет от хубави предчувствия, с радост зачаквам вечерта в сряда.

Но още в самото начало котка ми минава път — човек всъщност би трябвало да бъде суеверен и да обръща повече внимание на незначителните знамения. В сряда към седем и половина вечерта съм

напълно готов — в най-хубавия мундир, с нови ръкавици и лачени обувки, ръбът на бричовете реже като бръснач; ординарецът тъкмо наглася гънките на пелерината и проверява дали всичко е наред (моят ординарец ми е необходим за тази цел, защото разполагам само с малко джобно огледалце в зле осветената си квартира), когато на вратата се похлопва: някакъв войник. Дежурният офицер — мой приятел, ротмистър граф Щайнхюбел — ме моли да отида при него в казармата. Двама улани, вероятно пияни до козирката, се изпокарали и в крайна сметка единият цапардосал другия с приклада по главата. И ето че сега дангалакът лежал в безсъзнание със зинала уста и от него течало кръв. Не се знаело дали черепът му изобщо е здрав. Но полковият лекар бил в отпуск и отпрашил за Виена, а командира на полка никакъв го нямало; ето защо добрият Щайнхюбел от немай-къде се обърнал тъкмо към мен — по дяволите! — за да съм му помогнал, докато самият той се занимавал с ранения; трябвало да съставя протокол и да разпратя ординарци навсякъде, за да открием незабавно цивилен лекар в кафенето или където и да било. Междувременно става осем без четвърт. Преценявам, че в никакъв случай няма да се откача по-рано от петнадесет или тридесет минути. Проклятие! Тъкмо днес ли трябваше да се случи тази свинщина, тъкмо днес, в деня на поканата! С нарастващо нетърпение поглеждам часовника; невъзможно е да пристигна навреме дори ако се мотая тук още само пет минути. Но службата си е служба, набили са ни това до мозъка на костите; тя стои над всяко лично задължение. Нямам право да офейкам, ето защо правя единственото възможно нещо в заплетената обстановка — изпращам ординареца си с файтон (удоволствието ми струва четири крони) при Кекешфалва, моля за извинение в случай, че закъснея, но някакво непредвидено произшествие... и тъй нататък, и тъй нататък. За щастие суматохата в казармата не трае дълго, защото полковникът се появява лично заедно с набързо издирения лекар и аз успявам да се оттегля незабелязано.

Ала ето ти нова несполука: тъкмо днес на площада пред кметството няма нито един файтон! Налага се да почакам, докато поръчат по телефона екипаж с четири коня. Става така, че когато най-сетне влизам в просторното фоайе на Кекешфалва, голямата стрелка на стенния часовник е заела вертикално положение, станало е точно осем и половина вместо осем часа; забелязвам, че палтата в гардероба висят

вече на огромни снопове. Установявам и по леко смутеното лице на слугата, че съм закъснял порядъчно — неприятно, неприятно положение, и то тъкмо при първото ми посещение!

Независимо от всичко слугата — този път с бели ръкавици, фрак, церемониална риза и изражение — ме успокоява, че моят ординарец е предал преди половин час посланието и ме въвежда в салона: с четири прозореца, тапициран с червена коприна, пламнал от кристалните свещници, приказно елегантен — никога досега не съм виждал такъв разкош! Ала за мой срам той се оказва съвсем празен, а от съседната стая ясно долавям жизнерадостното потракване на чинии — неприятно, неприятно, мисля си аз, вече са седнали на масата!

Е, овладявам се и щом слугата отваря пред мен плъзгащата се врата, пристъпвам до прага на трапезарията, заставам мирно и сторвам поклон. Всички вдигат очи — двадесет, четиридесет очи, все чужди очи, — които изучават късния посетител, застанал на прага с не особено голямо самочувствие. Някакъв възрастен господин незабавно се изправя, несъмнено той е домакинът, и бързо отхвърлил салфетката, ме пресреща с протегната ръка. Изобщо не съм си го представял такъв; този господин фон Кекешфалва никак не прилича на провинциалните аристократи — с маджарски мустаци, кръгло лице, охранен и заруменял от хубавото вино. Зад златните очила плуват леко уморени очи над сивкави слъзни торбички, раменете сякаш леко са приведени напред, гласът прилича на шепот и е потискан от кашлица: би могъл да мине по-скоро за учен със своя слаб и нежен лик, който завършва с рядка, бяла, заострена брадица. Странната кротост на възрастния господин неимоверно много успокоява моята несигурност: не, не — побързва да прекъсне словата ми, — той трябвало да се извини. Много добре знаел какви неща могат да се случат на военните, а аз съм проявил изключителната любезност специално да го предупредя за случилото се; и само защото не били сигурни, че ще дойда, вече започнали вечерята. Ала сега незабавно да съм заемел мястото си. По-късно щял да ме запознае с всички господа поотделно. Сега — междуременно ме придружава до масата — само да ми представи дъщери си. Недоразвито девойче, нежно, бледо, крехко като самия него, прекъсва разговора си и две сиви очи плахо ме докосват. Ала аз поглеждам слабо нервно личице съвсем бегло, покланям се първо на нея, а сетне общо — вдясно и вляво на останалите, които видимо са

доволни, че не им се налага да оставят вилиците и ножовете, за да бъдат смущавани с излишни церемониалности при представянето.

Първите две-три минути се чувствавам страшно неловко. Тук няма никой от полка, нито един другар, нито един приятел, няма никой дори от първенците на градеца — само чужди, ужасно чужди лица. Приличат предимно на чифликчии от околността със своите жени и дъщери или на държавни служители. Но само цивилни, цивилни, няма друга униформа освен моята! Господи, как ще разговарям с тези непознати хора аз, неумелият, плах човек? За щастие ме бяха настанили на добро място. До мен е седнало кестенявото палаво създание: хубавката племенница, която тогава в сладкарницата все пак трябва да беше забелязала възхитения ми поглед, защото ми се усмихна дружелюбно като на стар познат. Очите ѝ са истински зърна от кафе — действително, щом се засмее, нещо изпуква, сякаш зърната се пекат. Има очарователни прозирни ушенца под гъстите черни коси: като розови циклами сред мъх, си мисля аз. Ръцете ѝ са голи, меки и гладки; ако ги докоснеш, сигурно ще ги почувствуващ като обелени праскови.

Приятно е да се седи до толкова красиво момиче; само звучният му унгарски акцент е достатъчен да се влюбя в него. Приятно е да се пирува в толкова сияйна зала на толкова изискана трапеза, където зад теб са слугите в ливреи, а пред теб — най-прекрасните блюда. И съседката ми отляво, която пък говори с една доловима интонация на полякиня, всъщност ми се струва апетитна, въпреки че е възпълничка. Дали това не се дължи на виното, златистото прозрачно вино, а сетне отново тъмночервено като кръв и пак бисерното шампанско, което слугите с бели ръкавици наливат отзад с истинско разточителство от сребърни гарафи и тумбести шишета? Действително доблестният аптекар не беше дрънкарл празни приказки. У Кекешфалва е като в истински замък. Никога досега не се бях хранил толкова добре, не бях и сънувал, че човек може да се храни толкова добре, толкова изтънчено и разкошно. Все по-изискани и редки ястия се носят насам върху безчислени блюда; синкави риби, увенчани със салата, обградени с омари, плуват в златисти сосове; угоени петли галопират върху широките седла на купчинки ориз; пудинги лумваг сред синкавите пламъци на рома; сладоледени бомби се разпадат на пъстри и сладки струи; плодове, които сигурно са пропътували половината земя, се

целуват в сребърни фруктиери. И всичко това следва едно подир друго, едно подир друго, а накрая засиява истинска дъга от ликьори — зелени, червени, бели, жълти — заедно с пури, дебели колкото аспержи, и превъзходно кафе!

Великолепен, вълшебен дом — благословен да бъде добрият аптекар! — светла, щастлива, звънка вечер! Не зная защо се чувствавам така разтоварен и свободен — дали само защото отдясно, отляво и срещу мен искрят очите и на останалите хора, а гласовете им са се повишили, говорят един през друг и без да се слушат, във всеки случай обичайният ми свян се е изпарил. Бъбря без капка смущение, ухажвам и двете си съседки едновременно, пия, смея се, поглеждам палаво и наивно и макар че ръката ми невинаги случайно докосва красивите голи рамене на Илона (така се казва сладката племенница), тя в никакъв случай не се сърди на леките ласки и милувки, също се отпуска, окрилена и зашеметена като всички нас от този разкошен пир.

Постепенно усещам — дали това не се дължи на необикновеното чудесно вино, токайско и шампанско едно след друго? — как ме обзема някаква лекота, която граничи с немирство и дори необузданост. Само едно нещо ми липсва, за да бъда напълно щастлив, да се отпусна и въодушевя, и какво е онова, за което подсъзнателно копнея, ми става пределно ясно още в следващия миг, когато от някаква трета зала зад салона — слугата незабелязано отново е отворил плъзгащите се врати — внезапно долита приглушена музика, квартет, и то жадуваната от мен музика, танцова музика, ритмична и същевременно плавна, валс, изпълняван от две цигулки, меланхолно съпровождани от дълбоките звуци на чело, сред които настойчиво се връзваше стакатото на едно пиано. Да, музика, музика, само тя не достигаше! Тази музика и може би танцът заедно с нея — валсът! Да се понесеш, да полетиш, за да усетиш с още по-голямо блаженство сърдечната лекота! Наистина тази вила Кекешфалва сигурно е магьоснически замък — достатъчно е човек да си пожелае нещо и желанието му се сбъдва! Ставаме, отместваме креслата си и двойка след двойка — подавам ръка на Илона и отново усещам хладната, мека, великолепна кожа — преминаваме в салона, всички маси вече са преместени като по чудо, а креслата са наредени край стената. Гладкият лъскав паркет хвърля кафяви отблясъци — божествена пързалка за валса, а от съседната зала незримо долита музиката.

Обръщам се към Илона. Тя се усмихва с разбиране. Очите ѝ вече са казали „да“ и ето че се понасяме — две двойки, три двойки, пет двойки — върху гладкия паркет, а в същото време по-несмелите и по-възрастните ни гледат или бърбят помежду си. Танцувам с удоволствие, дори танцувам добре. Носим се прегърнати, струва ми се, че никога досега в моя живот не съм танцувал по-добре. За следващия валс каня другата си съседка; и тя танцува отлично, а аз, приведен над нея и леко зашеметен, вдъхвам парфюма в косите ѝ. Ах, тя танцува прелестно, всичко е прелестно, а аз от години не съм бил толкова щастлив! Вече не мога да се владея, ужасно ми се иска да прегърна всички и на всекиго да кажа нещо съкровено, нещо благодарствено — чувствавам се толкова лек, възторжен и безкрайно млад! Вихрено преминавам от една жена към друга, говоря, смея се, танцувам и потънал в неземно блаженство, губя представа за времето.

Ала внезапно погледът ми случайно стрелва часовника: десет и половина! За мой ужас си спомням, че почти цял час вече танцувам, разговарям и се шегувам — как може да съм толкова недодялан! — а не съм поканил дъщерята на този дом! Танцувах само със своите съседки и две-три други дами — само с онези, които ми харесаха най-много, и напълно забравих дъщерята на дома! Каква дебелацина, какво оскърбление! Но сега ще побързам да поправам грешката си!

За мой ужас обаче изобщо не мога да си спомня как точно изглежда момичето. Нали само за миг се бях поклонил пред него, когато вече седеше на масата; спомням си единствено за някакво нежно и крехко създание, а сетне и за нейния бърз, сив и любопитен поглед. Но къде ли е сега? Тя е дъщерята в този дом, нима си е отишла? Неспокойно разглеждам всички жени и момичета край стената: никоя не ѝ прилича. Най-сетне влизам в третата зала, където свири квартетът, скрит зад китайски параван, и въздъхвам с облекчение. Защото я виждам седнала — положително това е тя: нежна, тънка, в бледосиня рокля — между две възрастни дами в нишата на будоара зад малахитенозелена маса, върху която има плоска ваза с цветя. Леко е привела малката си глава, сякаш изцяло се е отдала на музиката, и тъкмо по наситените свежи оттенъци на розите разбирам колко прозирно и бледо светлее нейното чело зад тежките махагонови коси. Ала не се впускам в излишни наблюдения. „Става

богу — отдъхвам си аз, — открих я!“ Още не е късно да поправя грешката си.

Отправлям се към масата — музиката гърми до нас — и се покланям в знак на учтива покана за танц. Недоумяващ поглед с изненада се приковава в мен, устните остават полуотворени, недоизрекли започнатото слово. Но тя не се и помръдва, за да ме последва. Може би не е разбрала? Покланям се повторно, шпорите ми леко звънват.

— Разрешете да ви поканя, милостива госпожице!

И тогава става нещо ужасно. Приведената горна половина на тялото внезапно се отмята назад, сякаш иска да избегне някакъв удар; в същото време кръвта се стича на талози към бледите страни, откренатите устни рязко се присвиват и само очите неподвижно се впиват в мен с такъв ужас, какъвто не съм виждал никога през живота си. В следващия миг цялото сгърчено тяло се напруга. Здравно стъпва на пода, опира двете си ръце на масата и се надига, вазата трака и дрънчи, в същото време нещо, дърво или метал, се сгромолясва от креслото ѝ на пода. Все още се придържа с двете си ръце за разклатената маса, лекото детинско телце все още се разтърсва от главата до петите; ала въпреки това не побягва, с растящо отчаяние продължава да стиска тежкия плот на масата. А трусовете и треперенето продължават да изригват от сгърчените пръсти чак до косите. И внезапно от нея се изтръгва ридание, диво, първично, като приглушен вопъл.

Двете възрастни дами вече се спускат към нея от страни, прихващат я, милват, приласкават, успокояват разстроеното момиче, нежно отдръпват сгърчените му ръце от масата и то отново рухва в креслото. Но риданията не стихват, напротив, стават по-несдържани — като кръвоизлив, като горещи струи продължават да изригват на тласъци от него. Ако музиката зад паравана спреше само за миг — ала тя заглушаваше всичко, — риданията щяха да се чуят чак в танцувалния салон.

Вцепенявам се от уплаха. Какво, какво все пак се бе случило? Безпомощно се вирам в двете възрастни дами, които се опитват да успокоят разплаканото момиче; а в този миг, осъзнало срамното положение, то отпуска глава върху масата. Ала риданията като бягащи вълни отново и отново разтърсват слабото телце, стигат чак до

раменете и след всеки внезапен тласък вазите се раздрънчават. Аз обаче стоя все така безпомощен, с вдървени стави, яката ме души като гореща примка.

— Извинете... — заеквам най-сетне полугласно в празното пространство и направо залитам назад към салона. Двете жени са заети с разплаканото момиче и не ме поглеждат.

По всичко личи, че тук все още никой не е забелязал станалото, двойките се носят вихрено, а аз усещам, че трябва да се хвана за рамката на вратата — залата със страшна сила се люлее около мен. Какво се случи? Нима забърках някаква каша? Господи, по време на вечерята съм пил твърде много и твърде бързо и в опиянението си сега извърших някаква глупост!

Тогава музиката секва, двойките се разделят. Околийският началник пуска Илона с поклон и аз незабавно се втурвам към нея, за да отмъкна почти силом изненаданото момиче настрана:

— Моля, помогнете ми! За бога, помогнете, обяснете ми!

Вероятно Илона е очаквала да ѝ прошепна нещо весело, когато я завличам към прозореца, защото погледът ѝ внезапно става суров: сигурно във възбудата си съм изглеждал безпомощен или ужасен. С разтуптяно сърце ѝ разказвам всичко. И странно: със същия несдържан ужас в погледа като другата девойка, тя ми се сопва:

— Да не сте полудели?... Нима не знаете?... Нима не видяхте?...

— Не — изломотвам аз, сразен за пореден път от същия непонятен ужас. — Какво да видя?... Нищичко не знам. Нали за пръв път стъпвам в този дом!

— Нима не забелязахте, че Едит... е парализирана?... Не видяхте ли бедните ѝ сакати нозе? Та тя не може да напрани и две крачки без патерици, а вие, бру... — тя бързо преглъща гневната дума — ... вие каните клетото създание на танц! О, това е ужасно, трябва веднага да ида при нея...

— Не! — В отчаянието си сграбчвам Илона за ръката. — Почакайте само миг, само миг... Трябва да ме извините пред нея. Все пак не можех да допусна... видях я само на масата, само за секунда... Моля, обяснете ѝ все пак...

Ала Илона с гневен взор вече е освободила ръката си и се втурва отгатык. Стоя със задавено гърло и блудкав вкус в устата на прага на салона, който шеметно се върти, жужи и бръмчи със своите (внезапно

непоносими за мен) непринудено разговарящи и смеещи се люде и си мисля: „Само след пет минути всички ще научат за моята глупост. Само още пет минути, и от всички страни по мен ще плъпват ехидни, презрителни, иронични погледи, а утре из целия град ще тръгне мълвата за моята груба непохватност, ще я предъвкват стотици уста, още утре, в ранни зори тя ще бъде разнесена заедно с млякото пред хорските порти, сетне ще се разпростре сред стаите на домашната прислуга и ще продължи към кафенета и канцеларии. Утре ще стигне и до моя полк.“

В този миг като през мъгла съзирам бащата с леко угнетено изражение — нима вече знае? — да прекосява салона. Нима, за бога, е тръгнал към мен? Не, в никакъв случай не мога да го срещна сега! Обзема ме панически страх от него и от всички. И без да съзнавам добре какво върша, залитам към вратата, която води към вестибюла и извън този пъклен дом.

— Господин подпоручикът вече ни напуска? — учудва се слугата с почтително съмнение.

— Да — отвръщам аз и веднага се стъписвам от словата, отронили се от моите устни. Нима действително искам да си тръгна? И в следващия миг, когато той откача палтото от закачалката, осъзнавам ясно, че с това малодушно бягство извършвам поредната и навярно още по-непростима глупост. Във всеки случай вече е твърде късно. Сега просто не мога да му връча пелерината обратно; след краткия поклон, с който разтваря вратата на къщата пред мен, вече не мога да се върна в салона. И ето че внезапно се озовавам пред чуждия, проклет дом. Студеният вятър ме шибва в лицето, сърцето ми изгаря от срам, а дъхът ми пресеква като на човек, който се задушаваша.

Това бе гибелната глупост, с която започна цялата история. Сега, когато с укротена кръв и от разстоянието на много години отново си припомням тази нелепа случка, която сложи началото на моята злочестина, трябва да призная, че всъщност съм се заплел в недоразумението без каквато и да било вина; този „гаф“ би могъл да се случи и на най-умния, и на най-опитния човек — да покани на танц парализирано момиче. Ала тогава, непосредствено след първия ужас, възприемах себе си не само като отвратителен глупак, но и като брутален човек, като престъпник. Струваше ми се, че съм пребил с камшик невинно дете. Всичко това в крайна сметка можеше и да се

изглади, ако бях запазил самообладание; безспорно развалих играта едва след като в буквалния смисъл на думата побягнах: също като престъпник, без да се опитам да се извиня. Незабавно осъзнах това, щом първият повей на студения вятър ме шибна по челото на прага на дома.

Не мога да опиша състоянието, в което се намирах, когато застанах пред къщата. Музиката беше замлъкнала зад осветените прозорци, вероятно музикантите просто си отдъхваха. Но моето свръх възбудено чувство за вина незабавно ми внуши, че танците са прекратени заради мен, че всички са се струпали сега в малкия будоар, за да успокояват разриданото момиче, че всички гости — жени, мъже и деvojчeта — с единократно възмущение ругаят зад онази затворена врата безчестника, поканил на танц сакатото дете и сетне, след като е извършил злодеянието, страхливо побягнал. А утре — изби ме пот, усетих хладината ѝ под фуражката — целият град ще узнае за моя позор, ще ме одумва и ще злослови. Вече мислено си представях моите другари Ференц, Мисливец и преди всичко Йoжи, проклетия присмехулик, които ще ме посрещнат ухилени: „Е, Тони, добре си се държал! За пръв път те изпуснахме от поглед и ето че успя да изложиш целия полк!“ Присмехът и подигравките ще продължат месеци наред в офицерското казино; десет, дори двадесет години на общата другарска трапеза се обсъжда всяка глупост, която някога е била извършена от наш възпитаник, увековечава се всяка магария, всеки виц става безсмъртен. Чак до ден-днешен, след цели шестнадесет години, се разправя скучната история за ротмистър Волински, който, щом се прибрал от Виена, се похвалил, че се е запознал с графиня Т. на Рингщрасе и още същата нощ прекарал с нея в жилището ѝ, но два дни по-късно вестниците описали скандала с нейната уволнена слугиня, която се представяла за самата графиня Т. при сделки и приключения, а освен това този Казанова бил лекуван цели три седмици от полковия лекар. Веднъж станеш ли смешен пред другарите си, оставаш смешен за вечни времена — те не знаят ни забрава, ни прошка. И колкото повече неща си представях или измислях, толкова по-силно ме разтърсваше треската на абсурдните идеи. В този миг смятах, че стотици пъти по-лесно е да натисна бързо спусъка на пистолета, отколкото да понеса адските терзания през идните дни, както и мъчителното очакване другарите ми да узнаят за моя позор и

подхванат зад гърба ми солените клюки и подигравки. Ах, познавах се добре и знаех, че не бих издържал, ако започнат гаврите и приказките...

Как съм се прибрал у дома, вече не помня. Знам само, че първата ми работа беше да разтворя долапа, където се намираше бутилката със сливова за моите гости, след което да пресуша две-три пълни до половината водни чаши, за да премахна ужасното гадене в гърлото. После направо с дрехите се хвърлих върху леглото и се опитах да размисля. Ала халюцинациите сред мрака са като цветя в оранжерии, там те избухват по-трескаво и по-тропично, покълват в знойната почва и ексцентрично се сплитат в ярки лиани, които пристягат гърлото; най-абсурдните кошмари се оформят със скоростта на сънища и препускат из нажежения мозък. Мислех, че съм опозорен до края на живота си, че съм отритнат от обществото, хулен от другарите, подиграван от целия град! Никога вече няма да напусна стаята, никога вече не ще посмея да се покажа на улицата — страхувах се, че ще срещна някого от онези, които са узнали за моето престъпление (в онази нощ на първоначална болезнена възбуда възприемах своята обикновена глупост като престъпление, а себе си като жертва на всеобщия присмех). Най-сетне успях да заспя, но сънят ми трябва да е бил повърхностен и неспокоен, защото страхът трескаво клокочеше в мен. Веднага след като отворих очи, пред тях изплува гневното детско лице. Съгледах трепкащите устни, сгърчените ръце, впити в масата, чух грохота на падналите дървени предмети и със закъснение проумях, че сигурно са били патериците й, обзе ме умопомрачителен страх, че вратата внезапно би могла да се разтвори и бащата — черен сюртук, бели кантове, златни очила — да се дотътри чак до леглото ми със своята рядка, добре гледана козя брадица. Скочих от страх. И когато пред огледалото се втренчих в своето лице, облято от студена пот, изпитах желанието да ударя право в лицето глупака, който ме гледаше.

Ала за щастие вече се бе съмнало, по коридора чаткаха стъпки, долу по паважа громоляха двуколки. А когато прозорците са светли, човек разсъждава по-ясно, не е впримчен от злия мрак, който много обича да рисува привидения. Може би, казвам си аз, всичко съвсем не е толкова ужасно? Може би никой не е забелязал случилото се? Естествено, тя никога не ще го забрави, не ще прости, тя — клетото, бледо, болно, сакато момиче! Тогава внезапно ме обзема спасителна

мисъл. Бързо сресвам разрошените си коси, навличам мундира и изтичвам край слияния ординарец, който отчаяно извиква след мен на своя ужасен немски с рутенски акцент^[1]:

— Гос'ин подпоручик, гос'ин подпоручик, кафе вече готово!

Като стрела се спускам по казарменото стълбище и с такава скорост профучавам край уланите, които са се пръснали полуоблечени из двора, че не им остава време да застанат мирно. С един скок ги отминавам и се озовавам при портала на казармата; с допустимата за един подпоручик скорост изтичвам право към цветарския магазин на площада пред кметството. Естествено, в нетърпението си съвсем съм забравил, че в пет и половина заранта магазините още не са отворени, ала за щастие госпожа Гуртнер освен с цветя търгува и със зеленчуци. Някаква полуразтоварена двуколка с картофи е спряла пред вратата и веднага след като похлопвам на прозореца, чувам продавачката шумно да слиза по стълбището. Набързо съчинявам следната история: вчера съвсем съм забравил, че днес е именният ден на мои близки приятели. След половин час трябва да тръгнем, ето защо много бих желал цветята да бъдат изпратени веднага. С една дума, къде са цветята, бързо, най-хубавите цветя, които има! Дебелата търговка, все още по халат, тутакси повлича пробитите си пантофи, отключва магазина и ми показва най-скъпоценната си стока — огромен букет дългостеблени рози: колко желая да купя? Всичките, казвам, всичките! Така ли да ги върже, или предпочитам да ги сложи в красива кошница? Да, да, в кошница. Тази щедра поръчка става причина остатъкът от месечната ми заплата да се стопи, през последните дни от месеца ще трябва да се откажа от кафенето и вечерята или да взема пари на заем. Но в момента това ми е безразлично, по-скоро дори се радвам, че трябва скъпо да заплатя за своята глупост, защото през цялото време изпитвам злобното желание хубавичко да се накажа за своите щуротии, горчиво да заплатя за двойната магария.

И така, всичко наред ли е? Най-хубавите рози, красиво подредени в кошница, ще бъдат изпратени незабавно и със сигурност, нали? Но ето че госпожа Гуртнер отчаяно ме догонва на улицата. Къде все пак и на кого да изпрати цветята, господин подпоручикът не е заръчал нищо. Ах, да, аз, трижди глупакът, бях пропуснал да го сторя в своята възбуда! За вила Кекешфалва, нареждам аз и благодарение на

ужасеното възклицание на Илона навреме си спомням малкото име на моята клета жертва: за госпожица Едит фон Кекешфалва.

— Разбира се, разбира се, господата фон Кекешфалва — гордо заявява госпожа Гуртнер — са нашите най-добри клиенти!

Тъкмо се каня пак да си тръгна, следва нов въпрос: дали не бих искал да добавя някоя и друга дума? Някоя и друга дума ли? Ах, да! Подателят! Дарителят! Че откъде иначе ще разбере от кого са цветята?

С една дума, отново влизам в магазина, вадя една визитна картичка и пиша: „С молба за прошка“. Не, не бива! Това би била четвъртата поредна глупост: защо отново да напомням за своята недодяланост? Но какво друго да напиша? „С искрени съжаления“ — не, съвсем не върви, в крайна сметка би могла да си помисли, че съжалението е адресирано до нея. Значи най-добре ще бъде да не добавям нищо, съвсем нищо.

— Приложете само визитната картичка, госпожо Гуртнер, единствено картичката.

Олеква ми. Изтичвам обратно в казармата, изгълтвам кафето и криво-ляво провеждам инструктажа, вероятно по-нервно и по-несвързано от обикновено. Но на уланите не им прави особено впечатление, когато някой подпоручик е махмурлия по време на утринните занимания. Доста са онези, които след нощния пир във Виена се връщат толкова уморени, че едва държат очите си отворени и задрямват по време на най-приятната езда. Всъщност дори ми е добре, че през цялото време заповядвам, проверявам, а сетне трябва да излизам и на езда. Защото службата в известен смисъл разсейва тревогата; естествено, неприятният спомен все още чука по слепоочията, някаква горчилка все още тежко присяда на гърлото...

Ала по обед — тъкмо съм се отправил към офицерското казино — моят слуга ме догонва и разгорещено крещи:

— Пане подпоручик!

В ръката си държи писмо: продълговат правоъгълник, английска хартия, синьо, леко парфюмирано писмо, на гърба фин отпечатък с герб, отвесен, тъпичък женски почерк. Бързо скъсвам плика и чета: „Сърдечно Ви благодаря, уважаеми господин подпоручик, за незаслужено красивите цветя, които невероятно силно ме зарадваха и още ме радват. Моля, заповядайте у нас на чай, следобеда изберете

сам. Предизвестие не е необходимо. Аз — уви! — съм си винаги у дома. Едит ф. К.“

Нежен почерк. Неволно си спомням тънките детски пръстчета, които се впиват в масата, спомням си бледото лице, което внезапно пламва пурпурночервено, сякаш някой е сипал бордо в стъклена чаша. Прочитам редовете за втори, за трети път и си отдъхвам. Колко дискретно отминава тя моята недодяланост! Колко умело и същевременно тактично намеква за собствения си недъг. „Аз — уви! — съм си винаги у дома.“ По-изискано не би могло да се прощава. Няма и намек, че се е обидила. От сърцето ми пада камък. Чувствувам се като обвиняем, който е очаквал доживотен затвор, а съдията се е изправил, положил е шапката върху главата си и е оповестил: „Оправдан сте.“ Естествено, трябва да побързам да ида при нея, за да ѝ благодаря. Днес е четвъртък — значи в неделя ще я посетя. О, не, по-добре още в събота!

[1] *Рутенски акцент* — рутените са украинци, жители на някогашна Австро-Унгария. ↑

Ала не устоях на думата си. Бях твърде нетърпелив. Преследваше ме желанието окончателно да залича вината си, да надмогна колкото може по-скоро неприятното чувство за несигурност. Защото страхът все още пълзеше по нервите ми — ами ако някой заговори в офицерското казино, в кафенето или където и да било за моя неуспех: „Я кажи, какво всъщност се случи във вилата на Кекешфалва?“ Тогава бих могъл да отговоря студено и хладнокръвно: „Очарователни хора! Вчера отново бях при тях за следобедния чай.“ Така всеки незабавно би установил, че не съм избягал оттам, да речем, със скандал. Веднъж да се сложи край на тази отвратителна история! Да приключи веднъж завинаги! И вътрешната възбуда в крайна сметка става причина още идния ден, в петък, докато се разхождам по главната улица с Ференц и Йожи, моите най-добри другари, да реша: ще отидеш на гости още днес! Тъй че съвсем ненадейно се сбогувам със своите леко изненадани приятели.

Пътят дотам всъщност не е особено дълъг — най-много половин час бърз ход. Първо трябва да се изминат пет досадни минути през града, сетне се върви по прашното шосе, което води и към нашия учебен плац — конете ни вече познават всеки негов камък и завой (можем съвсем да отпуснем юздите). Едва някъде по средата, при малкия параклис до моста, се отклонява една по-тясна алея, засенчвана от стари кестени — в известен смисъл частна алея, използвана твърде малко от хора и превозни средства и съпътствувана от кротките, спокойни извивки на малък изворен поток.

Ала странно наистина — колкото повече приближавам малкия дворец, чиито бели зидове с желязна порта вече започват да се мяркат, толкова по-бързо се изпарява смелостта ми. Така както пред самата врата на зъболекаря човек се старае да измисли някакъв повод все пак да си тръгне, преди да е дръпнал звънчето, по същия начин и на мен ми се прииска незабавно да се върна. Нима това наистина трябваше да стане тъкмо днес? Не бих ли могъл да сметна, че чрез онова писмо окончателно съм се справил е неприятната история? Неволно забавям стъпките си; в края на краищата все още мога да си тръгна, заобиколният път винаги е за предпочитане, когато искаш да избегнеш правия; ето защо прекосявам потока по някаква разклатена дъска, отклонявам се от алеята и тръгвам към поляните, за да поразгледам двореца от всички страни.

Къщата зад високия каменен зид представлява едноетажна продълговата постройка в стил късен барок, боядисана по стар австрийски маниер в така нареченото шьонбрунско жълто, със зелени прозоречни капаци. Отделени от двора, няколко по-малки сгради се гушат в големия парк, който не бях забелязал по време на своето първо нощно посещение — вероятно бяха предназначени за прислугата, административния персонал и конюшните. Едва сега, когато се вирам през така наречените „биволски очи“ — овалните процепи на огромния зид, — забелязвам, че дворецът Кекешфалва е не модерна вила, за каквата го бях взел, подведен от вътрешното обзавеждане, а истински господарски чифлик, старинно аристократско имение от рода на онези, които бях виждал понякога в Чешко по време на кавалерийските маневри. Поразително впечатление правеше единствено странната четвъртита кула, която по своята форма донякъде напомняше италианска камбанария; височината ѝ бе направо необяснима, навярно беше останка от замък, който преди години вероятно се е намирал на същото място. Чак сега си спомних, че неведнъж съм съглеждал странната наблюдателница от учебния плац. Смятал съм я, разбира се, за църковната кула на някое село и едва сега ми хрумна, че ѝ липсва обичайното кубе; освен това чудатият куб е снабден с плосък покрив, който служеше за слънчева тераса или обсерватория. Ала колкото повече се убеждавах в старинния феодален произход на аристократското имение, толкова по-неприятни усещания ме обземаха: тъкмо тук ли, където формите очевидно имат особено значение, трябваше да се проявя с такава недодяланост?!

Но ето вече завършвам своята обиколка и от обратната страна стигам до решетъчната порта и най-после набирам нужната смелост. Минавам по пътя, настлан с чакъл, който разделя правите като свещи, подкастрени дървета, и похлопвам на входната врата с тежкото бронзово чукче, което по стар обичай изпълнява ролята на камбанка. Слугата се явява начаса — странно, сякаш ни най-малко не е изненадан от внезапното посещение. Без да задава каквито и да било въпроси или да поеме моята визитна картичка, той ме кани с учтив поклон да изчакам в салона: дамите все още били по стаите си, но скоро щели да слязат; с една дума, няма съмнение, че ще бъде приет. Провожда ме по-нататък — като посетител, известил за своето идване; отново изпитвам неловкост, когато разпознавам салона с червената

тапицерия (нали тук бяха танците), а горчилката в гърлото ми напомня за помещението със съдбовната ниша, което би трябвало да се намира в непосредствена близост.

Плъзгаща се врата с цвят на слонова кост, изящно украсена със златни орнаменти, закрива поне засега арената на моята глупост, която съвсем ясно си представям в този миг; ала само след броени минути долавям зад тази врата разместване на кресла, сподавен говор, внимателно влизане и излизане, което издава присъствието на множество хора. Използвам времето, докато чакам, за да разгледам салона: разкошни мебели в стил Луи XVI, вдясно и вляво — старинни гоблени, а между стъклените врати, които водят направо към градината — стари живописни изображения на Канале гранде и площад Сан Марко във Венеция, които ми се струват с голяма стойност, макар че съм невеж в тия работи. Във всеки случай не се задълбочавам кой знае колко над скъпите произведения на изкуството, защото с напрегнато внимание се вслушвам и в шумовете откъм съседната зала. Оттам долита леко похлопване на чинии, някаква врата изскърцва, а сега ми се струва, че чувам неравното глухо топуркане на патерици.

Най-сетне невидима ръка разтваря отвътре крилата на вратата. Насреща ми иде Илона.

— Колко мило, че дойдохте, господин подпоручик!

И незабавно ме въвежда в залата, която така добре познавам. В същата ниша на будоара, върху същото кресло зад все същата малахитова маса (защо ли повтарят тази ужасна за мен обстановка?), е седнала парализираната девойка; бяло кожено наметало тежко лежи в скута ѝ, за да скрие краката — изглежда, държат да не ми припомнят „онази случка“. С видимо подготвена дружелюбност Едит ме посреща усмихнато от своя болничен кът. Ала първата среща си остава фатална; по смущението и лекото напрежение, с което ми подава ръка над масата, тя тозчас ме кара да забележа, че също мисли за „онази случка“. И двамата не съумяваме да изречем първите слова.

За щастие Илона бързо нарушава тягостното мълчание:

— Какво бихме могли да ви предложим, господин подпоручик — чай или кафе?

— О, каквото обичате... — отвърщам аз.

— Не — онова, което предпочитате, господин подпоручик! Оставете церемониалностите настрана, наистина не ни затруднявате.

— В такъв случай кафе, моля — отсичам аз и се радвам, че гласът ми звучи почти непринудено.

Деловият въпрос на кестенявата девойка дяволски бързо стопява първоначалното напрежение. Ала сетне тя незабавно напуска стаята, за да даде поръчката на прислужника, и без да прояви никакъв такт, ме поставя в неприятно положение: оставам насаме със своята жертва. Крайно време е да кажа нещо, да поведе разговор на всяка цена. Но в гърлото ми е заседнала буца, а и погледът ми навярно е донякъде смутен, не се осмелявам да спра очи на креслото, защото тя би могла да си помисли, че се вирам в кожената наметка, която покрива сакатите ѝ нозе. За щастие Едит проявява по-голямо самообладание от мен и ме заговорва с известна припряност, която за пръв път забелязвам у нея:

— Но защо не седнете, господин подпоручик? Ето тук, преместете онзи фотьойл. И защо не свалите сабята си — нали ще склучваме мир... сложете я на масата или на перваза... където пожелаете.

Придръпвам фотьойла с известна непохватност. Все още не съумявам да я погледна непринудено. Тя обаче продължава енергично да ми помага:

— Искам отново да ви благодаря за прекрасните цветя... наистина са прекрасни, погледнете само колко красиво стоят във вазата. И освен това... освен това... трябва да се извиня и за своя глупав изблик... Държах се ужасно... Цялата нощ не можах да мигна, така се срамувах... Намерението ви наистина бе проява на любезност... откъде можехте да знаете... И освен това — внезапно се засмива гръмко и нервно, — освен това отгатнахте съкровенията ми помисли... Та аз нарочно бях седнала така, че да наблюдавам танцуващите, и тъкмо когато се появихте, бях обзета от копнежа да танцувам заедно с тях... Луда съм по танците... В състояние съм часове наред да гледам как другите танцуват — гледам ги и сама започвам да усещам всяко тяхно движение... наистина всяко движение... Тогава танцува не другият човек, а аз, аз съм тази, която се върти, привежда, огъва се, оставя се да я водят и люлеят... да, човек наистина би могъл да оглупее така, вие навярно не го и подозирате... Е, все пак още като дете можех да танцувам доста добре и с неимоверно удоволствие... и винаги когато сега сънувам, сънувам

някакъв танц... Да, колкото и глупаво да звучи, танцувам насън и може би за татко е добре, че онова... че то се случи с мен, защото иначе щях да избягам от къщи и да стана танцьорка... Нищо друго не ме въодушевява така и смятам, че е великолепно да грабваш, да увеличиш и да вълнуваш със своето тяло, с движенията си, с цялото си същество десетки и стотици хора, всяка вечер... сигурно е великолепно... Впрочем за да видите колко съм вманиачена по този въпрос... събирам всички снимки на великите танцьорки. Всичките ги имам: Захаре, Павлова, Карсавина. Имам фотографиите на всички — във всичките им роли и пози. Почакайте, ще ви ги покажа... там са, в кутията... там, при камината... в китайската лакирана кутия... — Гласът ѝ внезапно става гневен от нетърпение. — Не, не, не, там, вляво, до книгите... ах, страшно сте несръчен... Да, тази! — Най-сетне открих кутията и я отнесох при нея.

— Вижте, тази най-отгоре е любимата ми снимка, Павлова като умиращ лебед... ах, ако можех да я последвам, ако можех да я видя... струва ми се, че този ден би бил най-щастливият в живота ми!...

Задната врата, през която Илона бе излязла, започва леко да се открява. Бързо, сякаш заловена на местопрестъплението, Едит затваря кутията рязко и шумно. Словата, които изтръгва сега от себе си, звучат като заповед:

— Не споменавайте нищо пред другите! Нито дума за това, което ви казах!

Беловласият лакей с красиво подстригани бакенбарди, ала Франц Йосиф внимателно разтваря вратата; зад него Илона тика пред себе си отрупана чайна маса на гумени колелца. Сервира, сяда при нас и аз веднага ставам по-сигурен. Дългоочаквания повод за разговор ни дава огромната ангорска котка, която безшумно се е вмъкнала заедно с чайната маса и сега непринудено и свойски се гали в краката ми. Любувам се на котката, а в това време започват да ваят въпроси: колко време вече се намирам тук, как се чувствавам в гарнизона, дали познавам подпоручик Едикойси, дали често пътувам до Виена — неволно завързваме обикновен, лек разговор, който незабелязано стопява тягостното напрежение. Постепенно дори се осмелявам да поразгледам двете девойки отстриани; те са коренно различни, Илона вече е истинска жена, чувствено знойна, налята, разкошна, здрава; редом с нея Едит — полудете, полудевоиче, — навярно седемнадесет

или може би осемнадесетгодишно, изглежда някак си недоразвита. Странен контраст: с едната ти се иска да танцуваш, да се целуваш, а другата да глезиш като болна, предпазливо да я галиш, да я закриляш и преди всичко да я успокояваш. Защото цялото ѝ същество излъчва някакво неизмеримо безпокойство. Лицето ѝ нито за миг не се успокоява, поглежда ту вдясно, ту вляво, ту се напруга, ту изтощено се обляга назад; говори със същата нервност, с която се движи — винаги на пресекулки, винаги стакато, винаги без паузи. Помислям си, че тази припряност и тревожност служат за уравнивяване на натрапената неподвижност на нозете ѝ, а може би някаква постоянна лека трескавост също ускорява движенията и думите ѝ. Ала не ми остава много време за съзерцание. Защото със светкавичните си въпроси и лекия бързорек говор тя умее изцяло да задържи вниманието върху себе си; ето че съвсем неочаквано се впускам във вълнуващ и интересен разговор.

Всичко трае около час. Дори час и половина. Сетне откъм салона внезапно се приближава някаква фигура; човекът влиза внимателно, сякаш се бои да не ни смути! Това е Кекешфалва.

— Моля, моля — възпира ме той, когато понечвам да стана и да засвидетелствувам почитта си. Сетне се привежда, за да целуне бегло челото на дъщеря си. Отново е с черния сюртук, белия нагръдник и старомодната папийонка (никога не го видях облечен другояче); с пронизателния си взор иззад златните очила прилича на лекар. И действително присяда до сакатото момиче внимателно като лекар, който се разполага на крайчеца на болничен одър. Странно наистина, но в мига на неговата поява върху стаята поляга меланхолна сянка; боязливият начин, по който от време на време изпитателно, косо и нежно поглежда своето дете, нарушава и помрачава ритъма на нашето досегашно непринудено събеседване. И той на свой ред скоро усеща смущението ни, защото се старее да поведе някакъв разговор. И той пита за полка, за ротмистъра, осведомява се за предишния полковник, преминал на длъжност във Военното министерство. Добивам впечатлението, че от години удивително добре познава вътрешните ни проблеми и освен това — кой знае защо, имам подобно чувство — с точно определена цел съзнателно изтъква личното си приятелство с всеки висш офицер поотделно.

Още десет минути, си мисля аз, и набързо ще се сбогувам. Но ето че някой за втори път леко похлопва на вратата, слугата влиза безшумно, върви като да е бос и прошепва нещо на Едит. Тя избухва несдържано:

— Да изчака! Или не, днес по-добре изобщо да ме остави на мира! Да си върви, нямам нужда от него!

Всички се чувствуваме притеснени от нейната сприхавост и аз се надигам с убеждението, че съм се застоял твърде дълго. Ала тя ме скастрия със същата невъздържаност, с която се бе обърнала и към слугата:

— Не, останете! Нищо не се е случило...

Всъщност повелителният тон издава донякъде липса на възпитание. Очевидно бащата също усеща неприятното впечатление, защото с безпомощно и загрижено изражение я упреква:

— Но, Едит...

И сега самата тя проумява — може би по неговата уплаха, а може би по моето смущение, — че е прекалила, защото внезапно се обръща към мен:

— Извинете. Йозеф действително можеше да изчака, вместо да ми тропа по вратата. Просто става дума за всекидневния ми тормоз, за масажиста, който прави с мен раздвижващи упражнения. Пълна глупост: едно-две, едно-две, нагоре-надолу, нагоре-надолу; всичко щяло изведнъж да се оправи. Последното откритие на нашия доктор, напълно излишно мъчение. Безсмислено като всички останали досега.

Поглежда баща си предизвикателно, сякаш го държи отговорен за случилото се. Смутеният възрастен човек (срамува се от мен) се привежда към нея:

— Но, дете мое... наистина ли смяташ, че доктор Кондор...

Ала предпочита да замълчи, защото около устните ѝ пробягват нервни тръпки, потрепват и нежните ѝ ноздри. Устните и тогава бяха потръпнали по същия начин — уплаших се, че ще избухне отново. Тя обаче внезапно се изчерви и отстъпчиво, промълви:

— Е, добре, ще отида, въпреки че няма никакъв смисъл, никакъв смисъл. Простете, господин подпоручик, надявам се, че скоро пак ще ни посетите.

Покланям се и понечвам да се сбогувам. Но тя още веднъж променя намерението си.

— Не, останете още малко с татко, докато се оттегля оттук!

Набляга на думата „оттегля“ с такава острота и отзивистост, сякаш, изрича някаква заплаха. Сетне взема бронзовата камбанка от масата и позвънява — едва по-късно забелязах, че из цялата къща, върху всички маси, има подобни камбанки, които се намират в нейния обсег, за да може по всяко време да издаде своите заповеди, без да ѝ се налага да чака нито миг. Камбанката извънява остро и пронизително. Слугата, дискретно изчезнал при нейното избухване, тутакси се появява отново.

— Помогнете ми — заповядва му тя и отхвърля коженото наметало. Илона се привежда към нея, прошепва ѝ нещо, но видимо възбудената девойка с негодувание скастрия приятелката си. — Не, Йозеф просто ще ме подкрепя. Ще вървя сама.

Онова, което следва, е ужасно. Слугата се навежда и с явно заучено движение хваща с двете си ръце лекото тяло под мишниците и го повдига. Щом се изправя, подпряна с две ръце на облегалката на фотьойла, тя предизвикателно ни оглежда всички подред; сетне посяга към патериците, които са били скрити под завивката, прехапва устни, намества се отгоре им и — трака-трак, тапа-тап — закрачва тежко, залита, отхвърля се напред зигзагообразно и зловещо, а слугата я сподиря с разперени ръце, пази я, готов незабавно да я прихване, ако се подхлъзне или загуби равновесие. Трака-трак, тапа-тап, нова стъпка, още една, а през това време нещо тихо подрънква и скрипти, сякаш някой разтяга кожа и метал: сигурно — не се осмелявам да погледна клетите ѝ нозе, — сигурно носи някакви подпорки на ставите си. Сърцето ми се свива при това припряно, мъчително придвижване, сякаш го е сграбчила ледена ръка, защото незабавно проумявам целта на тази нейна демонстрация — тя не желае да ѝ помагат или да я изкарат с подвижния стол: иска да ми покаже, тъкмо на мен, иска да покаже на всички ни, че е инвалид. Исква да ни причини болка, защото изпитва някакво тайнствено желание за мъст, което произтича от отчаянието ѝ, иска да ни измъчва със собствената си мъка, да обвини нас, здравите хора, а не бога. Ала тъкмо това ужасно предизвикателство ме кара да проумея — и то хилядократно по-силно, отколкото при нейния пръв, отчаян изблик, когато я поканих на танц — колко безгранично я измъчва тази нейна безпомощност. Най-сетне — минава цяла вечност — тя изминава със залитане няколкото стъпки до

вратата, страдалчески се прехвърля от едната патерица върху другата с цялата тежест на своето разтърсвано, разлюляно телце; нямам смелост поне веднъж да се взра в нея. Защото само сухото пукане на патериците, само тракането и глухите удари при придвижването, скрибуцането и тътренето на подпорните, съчетано с приглушеното пъхтене от непосилното напрежение, ме сломяват и покъртват до такава степен, че усещам как сърцето ми ще изхвъркне. Вече е напуснала стаята, но аз със затаен дъх продължавам да слушам как ужасният шум заглъхва зад притворените врати и най-сетне изчезва.

Едва сега, когато настъпва пълна тишина, се осмелявам отново да вдигна очи. Възрастният човек — забелязвам го чак в този миг — междувременно тихо е станал и напрегнато, твърде напрегнато се визира навън през прозореца. Срещу трепкащата външна светлина различавам само силуета му, ала все пак виждам как раменете на приведената фигура потръпват. И той, бащата, макар че всеки ден наблюдава терзанията на своето дете, също е поразен от тази гледка.

Въздухът в стаята е застинал помежду ни. След няколко минути тъмната фигура най-сетне се извърща и с несигурни стъпки тръгва тихо към мен, сякаш се придвижва върху хлъзгава повърхност.

— Моля ви, господин подпоручик, не се сърдете на детето, ако е било малко несдържано, обаче... Вие не знаете колко мъки изтърпя през последните години... Все нови и нови неща, всичко напредва ужасно бавно, разбирам защо е станала невъздържана. Но какво да сторим? Все пак трябва да опитаме всичко, трябва, няма как...

Възрастният човек е застанал пред празната чайна маса и говори, без да ме поглежда. Взира се в масата с очи, почти скрити под посивелите клепачи. Посяга като насън към отхлупената захарница, взема една бучка, върти я между пръстите си, безсмислено се втренчва в нея и пак я слага настрана; държи се като човек, който не е на себе си. Все така не откъсва очи от чайната маса, сякаш нещо странно е пленило погледа му. Несъзнателно взема една лъжичка, вдига я, сетне отново я слага на мястото ѝ, а после заговаря сякаш именно на нея:

— Ако знаехте само какво беше детето по-рано! По цял ден тичаше нагоре-надолу по стълбите, направо летеше по стъпала и стаи — чак ни дострашаваше... На единадесет години така кръстосваше ливадите със своето пони, че никой не успяваше да я настигне. Аз и покойната ми съпруга често изтръпвахме от ужас — беше толкова

безстрашна, палава и чевръста, постигаше всичко с такава лекота!... Постоянно ни се струваше, че е достатъчно да разпери ръце и ще литне... и тъкмо на нея да се случи това, тъкмо на нея...

Главата с редките бели коси все повече се свежда над масата. Ръката продължава нервно да рови сред пръснатите предмети — вместо лъжичката сега улавя щипката за захар и чертае с нея загадъчни знаци по масата (зная: срамува се, смущава се, просто го е страх да ме погледне).

— И въпреки всичко, колко лесно можем да я зарадваме до ден-днешен! Като дете се прехласва по най-дребните неща. Разсмива се на най-глупавата шега и се въодушевява от всяка книга — да можехте само да видите колко очарована бе, когато пристигнаха вашите цветя, и как се отърси от страха, че може да ви е обидила... Едва ли подозирате колко е чувствителна към всичко... усеща нещата много по-силно от нас. Убеден съм, никой не е по-отчаян в този миг от самата нея, задето е била толкова невъздържана... Ала как... как изобщо би могла да се владее... как едно дете би могло постоянно да проявява търпение, след като всичко напредва толкова бавно, как да се примирява, след като господ го е наказал така, и то без да е сторило нищо... никому нищо!

Все така се вира във въображаемите фигури, които треперещата му ръка е разчертала в празното пространство с щипката за захар. Но сякаш обзет от внезапна уплаха, той звънко я захвърля настрана. Като че ли се пробужда, и то, защото осъзнава, че не е говорил само на себе си, а на някакъв напълно непознат човек. Със съвсем друг глас — трезв и потиснат — несръчно започва да се извинява:

— Простете, господин подпоручик... защо ли наистина ви занимавам с нашите грижи! Стана така, защото... стана ми нещо... а само исках да ви обясня... Не бих желал да си помислите нещо лошо за нея... че тя...

Не зная откъде се взима тази смелост у мен, но прекъсвам смутената му накъсана реч и пристъпвам към него. Сетне внезапно поемам с две ръце десницата на възрастния чужд човек. Не казвам нищо. Само взимам неговата студена, кокалеста ръка, която неволно трепва, и я стискам. Той изненадан се вира в мен, очилата му хвърлят коси отблясъци, а зад тях се прокрадва неуверен и смутен поглед, който меко потърсва моя. Дострашава ме, че в този миг ще каже нещо. Ала не го прави; само черните кръгли зеници все повече се

разширяват, сякаш ще изскочат от орбитите. И аз усещам как в гърдите ми се надига вълна от непознато досега умиление; за да избягам от него, бързо се покланям и излизам.

В преддверието слугата ми помага да облека пелерината си. Внезапно усещам как зад мен въздухът се раздвижва. Без да се обръщам, разбирам, че възрастният човек ме е последвал и сега стои при портала, обзет от копнежа да ми благодари. Но аз не желая да ме засрамват. Преструвам се, че не забелязвам присъствието му зад гърба ми. Бързо, с разтуптяно сърце, напускам злочестия дом.

На следващото утро, когато прозирната мъгла все още се стеле над къщите, а прозоречните капаци са затворени, защото пазят кроткия сън на гражданите, нашият ескадрон потегля както обикновено към учебния плац. Първо прекосяваме под команда неравната каменна настилка; доста сънени, тромави и начумерени, моите улани се олюляват на седлата си. Скоро успяваме да се промъкнем през четирите или петте улички; по широкото шосе подкарваме в лек тръс, а сетне свиваме вдясно към откритите ливади. Давам на взвода си команда „галоп“, конете изпръхтяват и с внезапен скок се впускат напред. Умните животни вече познават мекото, хубаво, широко поле; нямат нужда от допълнителна покана, тъй че отпускате юздите, защото едва усетили натиска на бедрата, жребците политат с всички сили. И те усещат радостта от възбудата и волността.

Яздя най-отпред. Яздя със страстно удоволствие. Чувствувам как пулсиращата кипнала кръв струи от хълбоците към отпуснатото тяло и го насища с живителна топлина, а в същото време студеният въздух свисти край челото и страните на ездача. Приказен утринен въздух: той все още има вкус на нощна роса, на дишаща рохкава пръст, на уханье от разцъфтели полета, но освен в него ездачът се потапя и в топлите, чувствени изпарения на издишващите ноздри. Всеки път се въодушевявам от този пръв утринен галоп, който разтърсва отмалялото, сънено тяло и го изпълва с наслада, стопява вцепенението като задушлива мъгла; усещането за лекота, което ме окриля, неволно разширява гърдата ми и с разтворени устни започвам да пия свистящия въздух. „Галоп! Галоп!“ Чувствувам как взорът ми се прояснява, как сетивата ми се раздвижват, а зад мен звучи равномерно подрънкване

на сабите, отривистото пръхтене на конете, мекото скърцане на седлата, равният тропот на копитата. Литналата група от мъже и коне се е сляла в едно-единствено тяло на кентавър, понесла се е вихрено напред. Напред, напред, напред, галоп, галоп, галоп! Ах, как ни се иска да яздим все така, да яздим чак до края на света! Изпълван от тайна гордост, че съм господар и създател на тази радост, от време на време се извъръщам назад, за да погледна своите хора. И внезапно съзирам, че моите добри улани до един са придобили нови изражения. Тежката угнетеност, апатията и сънливостта са се стопили в очите им като сажди. И понеже усещат, че ги наблюдавам, се изправят още по-напето и отвърщат с усмивка на радостта в погледа ми. Чувствувам как и тези потиснати селски чеда се разтърсват от удоволствието, което извира от стремителното движение, от това предчувствие за човешкия полет. Всички с еднакво блаженство усещаме физическото щастие от своята младост, от силите, които се напругат и същевременно разкрепостяват.

Ала внезапно издавам командата „Стооой! Тръс!“ Всички изненадано дръпват юздите. Целият взвод като рязко спряна машина забавя ход. Леко озадачени ме поглеждат отстрани, защото — познават и мен, и необуздания ми копнеж към ездата — инак с яростен галоп прекосяваме ливадите и на един дъх стигаме до очертания с жалони учебен плац. Ала аз си бях представил, че някаква чужда ръка внезапно е грабнала юздите от мен: изведнъж си бях припомнил нещо. Може би несъзнателно бях забелязал на хоризонта вляво белия четириъгълник на зидовете, дърветата в парка около замъка и покрива на кулата и тази гледка ме бе пронизала като куршум: навярно някой те наблюдава оттам! Някой, когото си огорчил със своята страст по танците, а сега отново го обиждаш със страстта си по ездата. Някой, който има сакати, оковани нозе и би могъл да ти завиди, задето си се устремил като лекокрила птица. Във всеки случай ме обзема внезапен срам, задето съм здрав, свободен и опиянен от този полет, засрамвам се от това неподправено физическо щастие, сякаш то е някаква непристойна привилегия. Принуждавам своите разочаровани момчета да ме следват през ливадите в мъчителен тръс. Без да ги погледна, усещам как напразно очакват командата, която отново би ги окрилила.

Естествено, проумявам в същия миг, в който изпадам в странното потиснато състояние, че тези самоизтезания са глупави и безполезни. Проумявам, че е безсмислено да се лишаваш от някакво удоволствие,

защото други хора са лишени от него, да отхвърляш щастието от себе си, защото друг човек е злощастен. Проумявам, че всяка секунда, в която ние се смеем и си подхвърляме глуповати вицове, някой някъде се задушава и умира, че неволята се е притаила зад хиляди прозорци и хората гладуват, че има болници, каменоломни и каменовъглени мини, че безчет хора по всяко време работят изтощително във фабрики, учреждения, затвори и че на никого няма да му стане по-леко, ако още един човек безсмислено се самоизтезава. Съзнавам, че ако се опитаме да си представим цялата нищета на този свят, ще се задушим в съня си и усмивката завинаги ще угасне върху устните ни. Ала човек никога не се поразява и съсипва от измислените, от въображаемите страдания; душата е в състояние да се покърти истински единствено от онова, което непосредствено е видяла със своя състрадателен взор. В разгара на страстния възторг пред мен внезапно се беше появило бледото, разкривено лице, близко и осезаемо като видение — бях я видял как се влачи из залата с патериците и същевременно бях чул подрънкването и скърцането на скритите подпорки върху болните ѝ стави; в същия миг — без да мисля, без да разсъждавам — бях дръпнал ужасен юздите. Какво от това, че сега, впоследствие, си казвам: кому е нужно да яздиш така глупаво и тягостно бавно, вместо да се отдадеш на шеметния, на пленителния галоп? И все пак ударът, изглежда, е улучил някое кътче от моето сърце, което се намира близо до съвестта; нямам повече смелост да се насладя енергично, свободно и пълноценно на своето тяло. Бавно и сънливо се мъкнем чак до края на гората, откъдето се свива за към учебния плац; едва след като напълно излизаме от полезрението на замъка, аз се съвземам и си казвам: „Глупости! Я остави тези нелепи сантименталности!“ И издавам команда:

— Напред! Гаа-лоп!

Започна се само с това внезапно дръпване на юздите. Същевременно то бе и първият симптом на странното отравяне от състраданието. Отначало изпитах единствено смътното усещане — също като при болест, когато се събуждаш със замаяна глава, — че нещо се е случило или се случва с мен. До този миг равнодушно бях живял своя точно разчертан, скупен живот. Занимавали ме бяха единствено нещата, които се струваха важни или забавни на моите другари, на моите началници и никога и към никого не бях проявявал съпричастие, както никой не беше проявявал съпричастие и към мен.

Всъщност нищо досега не беше ме затрогвало. Отношенията с моето семейство бяха точно установени, кариерата ми бе предначертана и регламентирана и тази безгрижност — проумях го едва сега — бе направила сърцето ми лекомислено. И внезапно нещо се бе случило в мен, с мен — не нещо реално и зримо, наглед то не беше съществено. И все пак този кратък миг, когато в гневните очи на обидената девойка бях съзрял неподозираните досега гълбини на човешкото страдание, беше разрушил нещо в мен и сега от сърцето ми струеше ненадейна топлина, разливаше се и възбуждаше онази тайнствена треска, която си оставаше необяснима за мен — така, както и болестта е необяснима за болния. Отначало не проумявах почти нищо — освен че съм прекрачил кръга, в който безгрижно съм живял до този миг, и съм навлязъл в нова зона, възбуждаща и същевременно тревожна като всичко ново; за пръв път виждах зейналата паст на чувствата, която необяснимо ме съблазняваше да я измеря и да се сгромолясам в нея. Ала в същото време някакъв инстинкт ме предупреждаваше да не се поддавам на рискованото любопитство: „Стига толкова! Нали се извини! Вече си изяснил глупавата история!“ Но някакъв друг глас ми нашепваше: „Пак иди там! Изпитай отново как ще те полазят ледените тръпки на страха и напрежението!“ „Откажи се! — долиташе повторното предупреждение. — Не се натрапвай, не се намесвай! Млади човече, не си дорасъл за огромното напрежение и какъвто си глупав, ще извършиш по-големи дивотии и от първия път.“

Ала неочаквано всичко се реши без мен, защото три дни покъсно върху масата ми кацна писмо от Кекешфалва: дали в неделя не бих желал да вечерям у тях? Този път щели да дойдат само мъже, а между тях бил онзи подполковник фон Ф. от Военното министерство, за когото ми е говорил, и, естествено, дъщеря му и Илона също щели много да се зарадват. Не се срамувам да си призная, че доста се поласках от тази покана — все пак бях плах, свенлив младеж. С една дума, въпреки всичко не ме бяха забравили, а самата забележка, че подполковник фон Ф. щял да дойде, съдържаше сякаш известен намек: Кекешфалва (разбрах веднага, че го прави от чувство на признателност) дискретно искаше да ме протежира в службата.

И действително не съжалих, задето незабавно дадох съгласието си. Вечерта наистина бе приятна. Аз, младшият офицер, на когото в полка никой не обръщаше особено внимание, имах чувството, че съм

обграден от особената, напълно непривична сърдечност на по-възрастните изискани господа — вероятно Кекешфалва бе насочил вниманието им към мен. За пръв път в живота ми висш началник се отнасяше към мен без каквото и да било служебно превъзходство. Осведоми се дали съм доволен от своя полк и какви са възможностите за израстването ми в службата. Окуражи ме да се допитвам до него, когато отида във Виена или ако някога имам нужда от нещо. Нотариусът пък — плешив жизнерадостен човек, с добродушно, лъчезарно и кръгло лице — ме покани на гости; директорът на захарната фабрика постоянно се обръщаше към мен — разговорът ни бе коренно различен, не като в офицерското казино, където покорно трябваше да се съгласявам с всяко мнение на по-висшите по чин! Побързо, отколкото си мислех, ме обзе приятна сигурност и само след половин час заговорих с тях напълно свободно.

Двамата слуги отново сервираха неща, за които само бях слушал от чужди разкази или от хвалбите на по-заможните си другари: хайвер, приказен и леденостуден (вкусвах го за пръв път), пастети от сърни и фазани, а към тях — пак онези вина, които блажено окрилят сетивата. Зная, че е глупаво да се въодушевяваш от подобни неща. Но защо да го отричам? Аз, дребният, млад, привикнал на суров живот подпоручик с почти детинска суетност се наслаждавах на възможността да чревоугоднича с видните възрастни господа. По дяволите, си мислех постоянно, по дяволите, всичко това трябва да го види Ваврушка и онзи кекав доброволец, който непрекъснато ни се перчи колко разточително бил вечерял във Виена при Захер! Трябваше да попаднат в този дом, тогава щяха да загубят и ума, и дума! Ех, да можеха завистливците да видят как съм се разположил тук и как подполковникът от Военното министерство се чука с мен, как дружелюбно споря с директора на захарната фабрика, който сетне извънредно сериозно заявява: „Поразен съм от вашата осведоменост.“

Поднасят кафето в будоара, конякът пристига в големи, тумбести, леденостудени чаши, калейдоскопът от ликьори се появява отново, естествено, пристигат и забележителните дебели пури във великолепни опаковки. По време на разговора Кекешфалва се привежда към мен, за да ме попита дискретно какво предпочитам: да играя карти или да побърбя с дамите. Естествено, второто, бързам да отговоря аз, защото все пак не ми се ще да рискувам: по-добре е да не

играя робер с един подполковник от Военното министерство. Ако спечеля, бих могъл да го ядосам, а ако загубя — ще трябва да прежаля месечната си заплата. А освен това си спомням, че в портфейла ми има най-много двадесет крони.

И така, докато край нас подреждат игралната маса, аз се разполагам при двете момичета. Странно наистина — дали от виното или от доброто настроение, което преобразява всичко? — но днес и двете ми се струват извънредно симпатични. Едит не е толкова бледа, прежълтяла и болнава като последния път — навярно е сложила малко руж в чест на гостите или самото весело настроение е оцветило страните ѝ; във всеки случай нервно потрепващата гънка около устните и своенравният тик на веждите са изчезнали. Седнала е тук в дълга розова рокля, никаква кожа, никакво одеяло не скриват недъга ѝ и въпреки всичко нито аз, нито останалите мислим за „него“, защото настроението ни е отлично. Обзема ме леко съмнение, че Илона си е пийнала, очите ѝ искрят, а когато засмяно отмята своите красиви, пълни рамене, направо трябва да се дръпна назад, за да устоя на изкушението: дори случайно не бива да докосвам голите ѝ ръце!

След коняка, който сгрява наистина чудесно, с хубава и силна пура, чийто дим великолепно гъделичка ноздрите, с две хубави, възбудени момичета до себе си и след такава разкошна вечеря дори на най-големия глупак не е трудно да се разбъбри. Зная, че, общо взето, съм доста добър разказвач, с изключение на случаите, когато ми пречи моята ужасна стеснителност. Ала този път съм в прекрасна форма и разговарям с истинско желание. Естествено, впускам се само в глупави историйки, само в последните събития, които са станали при нас: да речем, как миналата седмица полковникът решил да изпрати малко преди да затворят пощата някакво спешно писмо с бързия влак за Виена, как извикал един улан, истински селяндур, и му втълпил, че писмото незабавно трябва да потегли за Виена. В резултат на това глупакът презглава се втурнал към обора, оседлал коня си и отпрашил по шосето право за Виена; добре, че успели да се свържат по телефона със съседния гарнизон, защото в противен случай тоя загубеняк действително щял да язди осемнадесет часа дотам. С една дума, опитвам се да не измъчвам себе си и останалите с дълбокомислени мъдрости: разказвам само повърхностни историйки, казармени бисери с по-стара и най-нова окраска, но — самият аз се учудвам — те

забавляват неимоверно силно двете момичета, които се заливат от смях. Смехът на Едит е извънредно жизнерадостен, с високи, сребристи нотки, понякога преминава в лек, отривист дискант — ала нейната веселост действително и непресторено извира от самата ѝ същност, защото нежно-прозирната порцеланова кожа на страните ѝ се оцветява във все по-наситени багри, ликът ѝ засиява от здраве и дори от красота, а сивите очи, инак донякъде стоманени и проникателни, заискриват от детинска радост. Хубаво е да я гледаш сега, когато е забравила немощното си тяло, защото движенията ѝ стават все по-свободни, жестовете ѝ — все по-гъвкави; непринудено се обляга назад, смее се, пие, придръпва Илона към себе си и я прегръща през рамо; така е, и двете великолепно се забавляват с моите врели-некипели. Успехът на разказа винаги въодушевява разказвача; хрумват ми куп истории, които отдавна смятах за забравени. Инак по-скоро боязлив и стеснителен, сега се изпълвам с непозната за мен смелост: смея се заедно с тях и ги карам да се смеят. Тримата сме се сгушили в ъгъла като палави дечурлига.

И все пак, докато неспирно се шегувам и имам вид на човек, изцяло отдаден на своята весела компания, полусъзнателно-полунесъзнателно усещам някакъв поглед, който е прикован върху мен. Погледът иде изпод златни очила, откъм игралната маса; този поглед е топъл и щастлив и още повече засилва собственото ми щастие. Много тайно (струва ми се, че се срамува от останалите хора), много предпазливо старецът ни поглежда от време на време над картите, а веднъж, когато очите ни се срещат, приятелски ми кимва. Ликът му в този миг има съсредоточено, огледално озарение на човек, който слуша музика.

Това продължава почти до среднощ; нашият разговор нито веднъж не замира. Отново ни сервират нещо хубаво, превъзходни сандвичи, и за мое учудване не съм единственият, който посяга с апетит към тях. И двете момичета си похапват добре, и те пият на големи глътки хубавия, тежък, черен, стар английски портвайн. Ала накрая все пак трябва да се разделим. Едит и Илона раздрусват ръката ми като на стар приятел, като на скъп и верен другар. Естествено, трябва да им обещаая, че скоро, още утре или вдругиден, ще дойда пак. Сетне излизам с тримата господата във вестибюла. Колата ще ни закара по домовете. Сам вземам пелерината си, докато в същото време

слугата се е заел да послужи на подполковника. Внезапно усещам как някой се стреми да ми помогне при обличането: това е господин фон Кекешфалва, и додето стреснато отказвам помощта му (как бих могъл да му позволя да ме обслужва: та той е възрастен господин, а аз — зелен младок!), старецът настойчиво ми прошепва:

— Господин подпоручик — звучи плахият му глас, — ах, господин подпоручик, вие наистина не знаете, не можете да си представите колко съм щастлив, че отново чух детето си да се смее искрено! Инак все е без настроение, а днес беше почти същата, както по-рано, когато...

В този миг подполковникът пристъпва към нас.

— Е, тръгваме ли? — дружелюбно ми се усмихва той.

Естествено, Кекешфалва не се осмелява да продължи пред него, но аз усещам как ръката на възрастния човек внезапно ме погалва по ръкава, милва ме съвсем, съвсем леко и боязливо — така, както се милва дете или жена. Тъкмо това скрито, това потайно, плахо докосване е изпълнено с безмерна нежност, с безмерна благодарност, пропито е с такова огромно щастие и такова огромно отчаяние, че отново ме покъртва до дъното на душата ми — и докато редом с господин подполковника чинно слизам по трите стъпала към колата, полагам усилия да се овладеея, за да скрия вълнението си от всички.

Онази вечер не можах да си легна веднага, бях твърде възбуден. Колкото и външно незначителен да беше поводът — всъщност не бе станало кой знае какво: само един възрастен човек нежно ме беше погалил по ръкава, — този сдържан жест на най-пламенна признателност бе достатъчен, за да раздвижи и разбуди най-съкровените кътчета на душата ми. Необикновеното докосване ми донесе нежност, пропита с безкрайно целомъдрие, и все пак страстна сърдечност, каквато не бях получил от ни една жена. Аз, младежът, за пръв път в живота си бях убеден, че съм помогнал на друг човек от този свят; учудването ми беше безгранично, защото излизаше, че аз, дребният, посредствен, неуверен в себе си офицер, действително съм в състояние да ощастливя някого до такава степен. И вероятно за да си обясня опиянението, което произтичаше от това внезапно откритие, си спомних как още от детинство нищо не бе угнетявало душата ми повече от убеждението, че съм напълно излишен, безинтересен за другите хора или в най-добрия случай — безразличен на всички. В

кадетското училище и във Военната академия винаги бях един от средните, с нищо незабележими ученици, никога не бях сред любимците и избраниците; в полка се получи същото. Ето защо бях дълбоко убеден, че ако внезапно изчезнех — да речем, паднех от коня и си счупех врата, — другарите ми навярно щяха да кажат: „Жалко за него“ или „Клетият Хофмилер“, ала след месен вече нямаше да липсвам истински на никого. На моето място, върху моя кон щяха да сложат някой друг и той щеше да се справи със задълженията ми нито по-добре, нито по-зле от мен. С броевите момичета, с които бях поддържал любовни отношения в двата гарнизона, беше същото, както с моите другари; в Ярослав ходех с асистентката на един зъболекар, а във Винер-Нойщад — с някаква невзрачна шивачка; излизахме заедно, в почивните си дни Анерл ме посещаваше в квартирата ми, за рождения ден ѝ подарих малко колие от корали; разменяхме си обичайните нежни слова, а може би действително не се лъжехме. Ала сетне, когато ме отзоваха, и двамата се примирихме бързо; през първите три месеца си пишехме от време на време неизбежните писма, после и двамата завързахме нови приятелства; единствената отлика се състоеше в това, че в порив на нежност тя наричаше другия вече „Фердл“ вместо „Тони“. Старите неща се забравят. И никога през моите двадесет и пет години не бях изпитал силна, страстна привързаност; общо взето, не очаквах и не изисквах от живота нищо друго, освен задоволително и коректно да изпълнявам служебните си задължения и в никакъв случай да не правя лошо впечатление.

Ала ето че беше станало нещо неочаквано и аз с учудване и смаяно любопитство се взрях сам в себе си. Как така? Нима аз, посредственият младеж, имах власт над другите хора? Нима аз, който нямах и петдесет крони, бях в състояние да даря на някакъв богаташ повече щастие, отколкото всичките му приятели? Нима аз, подпоручик Хафмилер, можех да помогна на някого, можех да го утеша? Нима защото бяхме си побъбрили една-две вечери със сакатата, объркана девойка, взорът ѝ се бе прояснил, страните ѝ бяха поруменели и целият мрачен дом бе засиял от моето присъствие?

Възбуден кръстосвах тъмните улички с такава бързина, че ми стана горещо. Сърцето ми щеше да се пръсне, искаше ми се да разкопчая дрехите си. Защото от тази изненада произтичаше още една, нова изненада, която неочаквано се разкри пред мен — а тя бе още по-

опиянителна: с огромна лекота, със зашеметяваща лекота бях спечелил чуждите хора за свои приятели. Какво ли всъщност бях сторил? Бях проявил малко състрадание, бях прекарал две вечери, и то две весели, щастливи и възторжени вечери в онзи дом. И това се бе оказало достатъчно! Излизаше, че е страшно глупаво всеки ден да пиля цялото си свободно време в кафенето, да играя глупавите карти със скучните си другари или да се разхождам нагоре-надолу по главната улица. Стига вече, стига с това тъпоумие, стига с отвратителното прахосване на сили и време! И докато все по-бързо крачех в меката нощ — аз, младият, внезапно прогледнал човек, — взех решението: от днес нататък ще променя живота си. По-рядко ще посещавам кафенето, ще престана да играя бiliarд и този глупав тарок^[1], с един замах ще преустановя безцелното пилеене на време, което не е полезно за никого, но затова пък става причина да затыпявам. По-често ще гостувам на болната девойка, дори всеки път ще се подготвям специално, ще разказвам на двете момичета приятни и весели истории, заедно ще играем шах или, с една дума: ще прекарваме забавно времето си. Самото намерение да помагам и отсега нататък да бъда полезен на другите хора ме изпълва с истински възторг. Тази окриленост ме подтиква да запая и да извърша нещо безразсъдно; едва когато човек проумее, че има някаква стойност и за околните, намира смисъла и призиванието на собственото си съществуване.

Така и стана: това бе единствената причина през идните седмици да прекарвам късните следобеди, а често и вечерите у семейство Кекешфалва; скоро дружеските разговори се превърнаха в навик и същевременно в небезопасна прищявка. Ала всеки младеж, подхвърлян още като дете от едно военно училище в друго, не може да устои на подобна съблазън: неочаквано да намери домашно огнище, да приюти сърцето си под родна стряха, а не в студените казармени помещения и задимените кръчми! След занятия, някъде между четири и половина и пет, аз се отправях към дома на господин Кекешфалва; слугата с такава радост разтваряше вратата пред мен, преди дори да съм докоснал чукчето, сякаш бе наблюдавал приближаването ми през вълшебен процеп. Всичко с мила настойчивост ми загатваше, че непринудено са ме приели за член на семейството; всяка моя дребна

слабост или предпочитание срещаха приятелско разбиране. Винаги имах подръка не други, а тъкмо любимите си цигари; някоя книга, за която последния път между другото бях споменал, че бих желал да прочета един ден, сякаш случайно се озоваваше — нова, ала все пак грижливо разрязана — върху малката табуретка; креслото срещу шезлонга на Едит безпрекословно минаваше за „моето“ място — все дребни, уж нищо и никакви неща, ала все пак неща, които придаваха на чуждото място благотворен уют и незабележимо развеселяваха и успокояваха духа. Сетне, когато се озовах в компанията на своите другари, бях по-сигурен отвсякога, бърбех и се шегувах от сърце, съзнавах за пръв път, че всяка форма на сдържаност сковава извечните сили на душата и че същинската стойност на един човек се проявява само когато той е непринуден.

Ала имаше и друго, което бе още по-загадъчно и което подсъзнателно окриляше всекидневното ми гостуване у двете девойки. От моето предивременно отпращане във военното училище — сиреч от десет, от петнадесет години насам — аз непрекъснато живеях в мъжка, в мъжествена среда. От сутрин до вечер и от вечер до сутрин в спалнята на Военната академия, в палатките по време на маневри, по стаите, на маса и на път, на манежа и в учебните помещения отново и отново вдишвах въздуха, напоен с изпарения на мъжки тела; отначало това бяха момчета, сетне отраснали младежи, но все мъже, мъже, мъже! Бях свикнал с техните енергични жестове, с твърдата им, шумна походка, с гърлените им гласове, с мириса на тютюн, с липсата на свян и понякога дори с простацината им. Естествено, аз искрено обичах повечето свои другари и в никакъв случай не можех да се оплача, че и те не са искрени с мен. Ала тази обстановка бе лишена от крилатата одухотвореност, не съдържаеше нито достатъчно озон, нито пък увеличащи, възбуждащи, наелектризиращи сили. Така както нашият великолепен оркестър си оставаше просто студена духова музика въпреки своята изключителна ритмичност (с една дума, беше суров, грапав и стриктно зависим от ритъма, защото му липсваше нежният чувствен струнен тон на цигулките), такта и най-прекрасните часове от нашето другарство бяха лишени от неповторимо задушевното излъчване, което винаги струи от присъствието и дори само от близостта на жените и одухотворява всяко общуване. Още по онова време, когато ние, четиринадесетгодишните, двама по двама се

разхождахме из града в стегнати кадетски мундири и гледахме как млади момчета и момичета флиртуват или небрежно бърбят помежду си, чувствувахме с див копнеж, че уединението на военното обучение насилствено е лишило младостта ни от нещата, които нашите връстници всекидневно и непринудено получават от улицата, на разходка, на пързалката и в танцувалния салон: непосредственото общуване с млади момичета; ето защо ние, изолираните затворници, зяпахме след самодивите в къси поли като след вълшебни създания и мечтата просто да разговаряме с някоя девойка ни се струваше непостижима. Подобно въздържане не се изтрива от човешката памет. По-сетнешните бързи и в повечето случаи евтини приключения с всякакви мили женички в никакъв случай не можеха да заместят тези сантиментални момчешки мечти; ето защо съзнавах по неизбежното нескопосно и глуповато смущение, щом случайно попаднех в компанията на някое младо момиче (макар да бях спал не с една или две жени), че прекомерно дългото въздържане завинаги ме е осакатило и лишило от онази наивна и естествена непринуденост.

И ето че внезапно и с неимоверно съвършенство се сбъдна този несподелен момчешки копнеж да позная що е приятелство с млади жени, а не с брадатите, мъжествени и недодялани другари. Всеки следобед сядах между двете девойчета като петел сред кокошки; бистротата и женствеността на гласовете им (не мога да се изразя другояче) имаше едва ли не физически благотворно въздействие върху мен и аз за пръв път се наслаждавах с неописуемо щастие на своето собствено, лишено от боязън общуване с момичетата. Своеобразни обстоятелства бяха неутрализирали онзи контакт, изпълнен с електрически пукот, който иначе неизбежно се поражда при всяко по-продължително общуване на млади хора от различен пол, а това само засилваше изключителното блаженство на нашите отношения. Безкрайните ни бърбиви разговори не съдържаха и помен от онази еротичност, която в други случаи доста застрашава подобни приказки на четири очи, забулвани от полумрака. Е, отначало — бързам да си го признае — сладките сочни устни и закръглените рамене на Илона, унгарската чувственост, която струеше от нейните меки и плавни движения, доста приятно объркаха мен, младото момче. Няколко пъти ми се наложи неумолимо да възпра ръцете си, с които копнеех да привлека топлото, пухкаво създание с черни, засмени очи и да го

нацелувам до насита. Ала Илона още в първите дни на нашето запознанство ми беше доверила, че вече две години е сгодена за някакъв кандидат-нотариус от Бечкерет и просто изчаква възстановяването на Едит или подобряването на нейното състояние, за да се омъжи за него — отгатнах, че Кекешфалва е обещал зестра на бедната родственица, ако издържи дотогава. И освен това бихме се осквернили с невероятна жестокост и вероломство, ако зад гърба на тази трогателна приятелка, безпомощно прикована към подвижния стол, се впуснехме в повърхностни целувки и милувки без истинска обич. Ето защо първоначалното чувствено, трепетно очарование замря много бързо и цялата симпатия, на която бях способен, се насочи с нарастваща сърдечност към безпомощното и онеправдано създание, понеже в тайнствената химия на чувствата състраданието към болния неизбежно и незабележимо се насища с нежност. Да седя до парализираната девойка, да я развеселявам с приказки, да съзирам как нейните тънки неспокойни устни се отпускат в усмивка — или понякога, когато нетърпеливо трепне, подведена от лошото си настроение, да я накарам засрамено да отстъпи само като положи ръка върху нейната и дори да бъде възнаграден с благодарния ѝ сив взор, тези дребни интимности на духовното ми приятелство с беззащитната немощна девойка ме ощастливяваха повече, отколкото биха ме ощастливили и най-страстните приключения в нейната приятелка. И като последица от кротките покъртителни усещания открих за себе си — колко много познания дължа само на тези броени дни! — напълно непознати и неизказано по-нежни области на чувствата.

Непознати и по-нежни области на чувствата — но и по-опасни! Защото и най-предпазливите усилия са напразни: връзката между здравия и болния, между свободния човек и затворника никога не е съумявала трайно да запази пълното си равновесие. Злощастieto прави човека уязвим, а постоянните страдания — несправедлив. Така както между кредитора и неговия длъжник неминуемо витае неловкост само защото на единия неизменно е отредена ролята на дарител, а на другия — на получател, така и болният всеки миг е готов да излее своето скрито раздражение при всяка явна загриженост. Постоянно трябваше да бъде нащрек, за да не би да прекрача едва забележимата граница, при която съчувствието, вместо да успокои лесно наранимата девойка, можеше да я нарани още по-дълбоко; от една страна — тъй

като бе разгалена, — тя изискваше от всички да я обслужват като принцеса и да я глежат като дете, ала още в следващия миг същото това внимание можеше да я огорчи, защото я караше по-ясно да осъзнава собствената си безпомощност. Ако, да речем, любезно попремествахме табуретката по-близо до нея, за да ѝ спестим евентуално усилието да вземе дадена книга или чаша, тя ни скастрияше с гневен поглед:

— Нима смятате, че и самичка не мога да си взема онова, което ми трябва?

Също като животно, затворено в клетка, което понякога без всякакъв повод се нахвърля върху инак обожавания от него пазач, парализираната девойка от време на време изпитваше ядното желание да развали нашето непринудено настроение: внезапно му нанасяше удар и, кой знае защо, безпричинно заговорваше за себе си като за някакъв „жалък инвалид“. В подобни напрегнати мигове човек действително трябваше да извика на помощ всичките си сили, за да не реагира несправедливо на нейната агресивна досада.

Ала за своя собствена изненада постоянно съумявах да изтръгна от себе си тези сили. Винаги става така, че към първите човешки познания тайнствено се добавят нови, и онзи, който поне веднъж е успял съпричастно да почувствува която и да било разновидност на земното страдание, с помощта на тази вълшебна поука е в състояние да проумее и най-чудатите и дори привидно нелепи форми на човешка мъка. Ето защо свадите, които Едит се опитваше да предизвика от време на време, не можеха да ме заблудят; напротив, колкото по-несправедливи и болезнени бяха нейните изблици, толкова повече успявах да ме покъртят; освен това разбрах защо появата ми бе толкова желана за бащата и Илона, както и моето присъствие — за целия дом. Продължителното страдание обикновено изтощава не само болния, а и състраданието на околните; силните чувства не могат да траят до безкрайност. Бащата и приятелката страдаха до дъното на душите си заедно с клетата нетърпелива девойка, но те страдаха другояче: морно и примирено. Възприемаха бодната като болна, парализата — като факт, всеки път със сведен взор изчакваха стихването на кратките нервни бури. Но вече не се стъписвах така, както всеки път се стъписвах аз. Страданията ѝ отново и отново покъртваха единствено мен, ето защо не след дълго бях единственият, пред когото тя се засрамваше от своята невъздържаност. Когато

необуздано избухнеше, просто изричах кратките предупредителни слова „Но, мила госпожице Едит...“ и те стигаха, за да я накарат послушно да сведе глава. Поруменяваше и си личеше как би избягала от самата себе си, ако нозете ѝ не бяха сковани. Нито веднъж не се разделих с нея, без да ми продума умолителното и толкова трогателно: „Но нали утре ще дойдете пак? Нали не ми се сърдите за глупостите, които наприказвах днес?“ В подобни мигове ме обземаше някаква тайнствена почуда, че упражнявам такава власт над друг човек, след като не можех да му даря нищо повече от своето искрено състрадание.

Ала същината на младостта се състои в това, че всяко ново познание се превръща в екзалтация и след като някое чувство я окрили веднъж, то все не ѝ стига да я засити. У мен настъпи странна промяна, щом разбрах, че съпричастието ми е сила, която жизнерадостно възбужда не само мен, а въздействува благотворно и върху околните: откакто за пръв път съумях да изпитам това ново усещане, състраданието, си рекох, че в кръвта ми се е влял токсин и я прави погореща, по-алена, по-бърза, по-пулсираща, по-буйна. Внезапно престанах да разбирам леността, с която бях живял досега също като в сива, равнодушна мъгла. Започнаха да ме привличат и занимават стотици неща, на които по-рано не бях обръщал внимание. Сякаш първият поглед към чуждото страдание бе направил зора ми по-проницателен, по-опитен, защото навсякъде откривах подробности, които ме очароваха, въодушевяваха, затрогваха. И както целият свят, всяка улица и всяка стая са претъпкани с всякакви съдби и до сърцевината си са пропити от пареща злочестина, така и моят ден постоянно се запълваше с внимание и напрежение. Ето един пример: по време на обядването на младите коне внезапно разбрах, че не мога както по-рано с всичка сила да шибна подплашения жребец по задницата, защото се чувствавах виновен за причинената от мен болка — следата от камшика изгаряше собствената ми кожа. Или неволно ръцете ми се свиваха в юмруци, когато нашият избухлив ротмистър стоварваше плесника върху, лицето на някой нещастен улан, защото лошо бил оседлал коня си, а младежът заставаше мирно, с ръце по шевовите. Другите войници стояха наоколо, пулеха се или глупаво се хилеха, аз обаче — само аз! — виждах как очите на зашеметения младеж овлажняват под засрамено сведените му клепачи. Изведнъж вече не бях в състояние да понасям вицовете за наши несръчни или

недодялани другари, разказвани в офицерското казино; откакто с помощта на беззащитното, немощно момиче бях проумял мъката на безпомощността, всяка жестокост ме изпълваше с ярост, всяка слабост — със съпричастие. Откакто случайността наля в очите ми онази гореща сълза на съчувствието, започнах да забелязвам безброй дреболии, които до този миг бяха убягвали от взора ми — това бяха простички, обикновени неща, ала всяко от тях ме трогваше и вълнуваше. Забелязах например, че тютюнопродавачката, от която обикновено купувам цигари, твърде много приближава монетите до изпъкналите си очила, и веднага ме обзема съмнението, че може да получи перде на очите си. Утре внимателно ще я поразпитам и навярно ще помоля полковия лекар Голдбаум да я прегледа някой ден. Или пък ми прави впечатление, че в последно време доброволците съвсем явно пренебрегват дребничкия червенокос К., и си спомням, че във вестника пишеше (клетото момче, какво е виновно то?) за чичо му, пратен в затвора за измама; през обедната почивка присядам до него и подхващам дълъг разговор — незабавно усещам по признателния му поглед, че е разбрал защо го правя: за да покажа на останалите колко несправедливо и просташки се държат с него. Или изпросвам снизхождение към някого от моя взвод, когото неумолимият полковник е наказал да стои четири часа под оръжие; постоянно, при все нови и нови поводи се наслаждавам на удоволствието, което внезапно изпитвам. И си казвам: от днес нататък ще помагаш колкото може повече, на всекиго и с всичко! Никаква леност, никакво безразличие! Ще се извисяваш чрез себераздаване, ще се обогатяваш, като се сродиш с всяка съдба, ще проумяваш и преодоляваш всяко страдание чрез състрадание. Сърцето ми, само удивено от себе си, трепка от благодарност към болната, която неволно бях обидил и чието страдание ме беше дарило със съзидателната магия на състраданието.

[1] *Тарок* — игра на карти. ↑

Е, скоро ме изтръгнаха от тези романтични усещания — и то така, че съвсем осезаемо го почувствувах. Ето какво се случи: през онзи следобед играхме домино, сетне така се разбъбрихме, така интересно прекарахме времето си, че никой от нас не разбра колко късно е станало. Най-сетне в единадесет и половина уплашено видях колко е часът и набързо си тръгнах. Ала още докато бащата на Едит ме изпращаше през салона, отвън долетя шум, който приличаше на жуженето и бръмченето от стотици хиляди пчели. Истински порой плющеше по стряхата на къщата.

— Колата ще ви откара — успокои ме Кекешфалва.

Възразих, че това в никакъв случай не е необходимо; наистина, неприятно е дори да си помисли как шофьорът само заради мен ще се облича още веднъж, и то сега, в единадесет и половина, и ще изкарва колажа от гаража (съчувствието и човещината към чуждите съдби са съвсем нови за мен, едва през последните седмици съм се научил да ги изпитвам): Но в края на краищата истинска съблазън е в това кучешко време да се разположиш в мекото елегантно купе на возилото и мигом да се озовеш у дома, вместо половин час да газиш подгизнал калта по шосето с тънички лачени ботуши — и аз отстъпвам. Възрастният човек не се спира пред дъжда, лично ме придружава до колата, където загръща коленете ми с одеяло. Шофьорът подкарва автомобила; вихрено се понасям към къщи през вилнеещата буря.

Приказно удобно и приятно е да се пътува в безшумно плъзгащата се кола. Ала сега, когато вече се насочвам към казармата — чудна работа, колко бързо стигнахме! — аз потропвам по стъклото и моля шофьора да спре на площада пред кметството. По-добре е да не отивам до самата казарма с елегантния автомобил на Кекешфалва! Зная, никому не е по вкуса, когато някакъв дребен подпоручик се носи като ерцхерцог в разкошен автомобил и позволява на шофьора в ливрея да му помага при слизането. Нашите началници не обичат да гледат подобно важничене, освен това от много време насам се ръководя от стремежа колкото може по-малко да смесвам своите два свята — луксозния външен свят, в който съм свободен, независим и разглезен човек, с другия, служебния свят, където трябва да се снишавам като сиромас, изпитващ огромно облекчение, ако месецът има само тридесет вместо тридесет и един дни. Едното ми „аз“ подсъзнателно не желае да знае нищо за другото; понякога направо не

мога да различа кой всъщност е истинският Тони Хофмилер — този в казармата или онзи при Кекешфалва, този тук или онзи там.

Шофьорът удовлетворява желанието ми и спира на площада пред кметството, на две пресечки от казармата. Слизам, вдигам яката си и понечвам бързо да прекося големия площад. Ала тъкмо в този миг бурята се развихря с удвоена мощ, мокрият камшик на вятъра ме шибва през лицето. Мисля си, че ще е по-добре да изчакам няколко минути под някоя стряха, преди да претичам през двете улички до казармата. Всъщност не, кафенето е отворено, ще изчакам вътре на по-сигурно място, докато проклетите небеса излеят поройните си водопади. Само шест къщи ме делят от отсрещното кафене и ето, иззад мокрите стъкла проблясва мъждивата светлина на газена лампа. Другарите ми още седят на нашата маса; прекрасна възможност да загладя своята вина, от доста време насам беше редно да се появя сред тях. Вчера, завчера, последната и предпоследната седмица не бях се мяркал на тази маса. Всъщност те имаха пълно основание да ми се сърдят; след като си изменил някому, дръж се поне прилично!

Влизам. В предната част на кафенето лампите току-що са угасени за икономия, наоколо се търкалят разтворени вестници, а сервитьорът Ойген брои парите от дневния оборот. Ала в игралната зала отзад виждам светлина и отблясъци от лъскави униформени копчета; те наистина са тук — заклетите играчи на тарок: Йожи, поручик, Ференц, подпоручик, и полковият лекар Голдбаум. По всичко личи, че отдавна са изиграли своята партия и сега просто сънено са се отпуснали, обзети от леността на кафенетата, която ми бе добре позната и която пречи на човек да си тръгне; ето защо моята поява се оказва истинска „манна небесна“, тъй като прекъсва отегчената им сънливост.

— Я гледайте, Тони! — известява Ференц.

— Какъв блясък струи над схлупената ни колиба! — нарежда полковият лекар, когото постоянно закачаме, че страда от хроническо цитатно разстройство.

Шест сънени очи премигват и се засмиват насреща ми:

— Здравсти! Здравсти!

Тяхната радост ме заразява. Действително са добри момчета, мисля си аз. Изобщо не ми се сърдят задето толкова време изчезнах без извинение и обяснение.

— Едно кафе! — поръчвам на келнера, който сънливо се тътри към нас, и намествам стола с извинителните думи: — Е, какво ново? — Така започва всяка наша среща.

Широкото лице на Ференц става още по-кръгло, мигащите му очи почти потъват в червендалестите страни; устата му се разтваря бавно и меко.

— Ами най-новото е — доволно се ухилва той, — че ваша милост благоволи отново да се появи в скромната ни компания.

А полковият лекар се обляга назад и подхваща с интонацията на Кайнц^[1]:

*Махадьо, бог земен, слиза доле
на земята вече шести път
да изпита радост и неволи,
сам облякъл тленната ни плът^[2].*

И тримата ме гледат развеселени, а мен тутакси ме обзема кисело настроение. Мисля си, че ще е най-добре да изпреваря въпросите им и да побързам да им разясня защо съм се губил тези дни и откъде пристигам днес. Ала преди да отворя уста, Ференц, кой знае защо, многозначително смига на Йожи и го подбутва с лакът.

— Гледай, гледай! — сочи той под масата. — Какво ще кажеш? Виж го, обул лачени ботуши в това ужасно време, и параден мундир! Бива си го Тони, подредил се е на топличко! При стария манихей^[3] сигурно е като в приказките! Всяка вечер по пет блюда, разказваше аптекарят, хайвер и тлъсти петлета, истинско уиски „Bols“ и превъзходни пури — не като помиите в „Червения лъв“! Даа, подценявахме го ние нашия Тони, а той бил истински хитрец.

Йожи незабавно го подкрепя:

— Е, само дето приятелството му понакуцва... Да, мили мой Тони, вместо да му кажеш на оня твой старец: „Ей, старче, имам няколко напети другари, все разкошни, прекрасни юначаги и на всичко отгоре не са расли в гората, ще ви ги домъкна някой път тук...“ Но не, той си мисли: „Я си къркайте прокисналата бира, подлютявайте си гърлата с вечния говежди гулаш!“ И това ми било приятелство! Всичко

за себе си и нищичко за околните! Е, донесе ли ми поне една дебела пура „Упман“? Ако е така, за днес ти прощавам.

И тримата започват да се кикотят доволно. Аз обаче внезапно се изчервявам чак до ушите. Защото — по дяволите! — как е могъл проклетият му Йोजи да отгатне, че като бяхме с Кекешфалва в преддверието, той действително ми пъкна в джоба една от неговите изискани пури за сбогом? Винаги така прави. Да не би пък да лича през сакото ми, да е изпъкнала между двете копчета на гърдите? Ех, дано момчетата не забележат нищо! В смущението си се усмихвам насила.

— Брей, прищяла му се „Упман“! Не ставаш ли за по-евтина? Май цигара трето качество също ти приляга. — И му поднасям отворената си табакера.

Ала в същия миг ръката ми трепва. Защото онзи ден бях рожденик, станах на двадесет и пет години; девойките, кой знае как, бяха научили това и когато по време на вечерята вдигнах салфетката, сложена до моята чиния, усетих, че в нея е загърнато нещо тежко: табакера, подарък за рождения ми ден. Но Ференц вече бе забелязал новата кутия — в малобройната ни компания и най-незначителната дреболия се превръща в събитие.

— О, какво е това? — изръмжава той. — Ново снаряжение, а? — Направо измъква табакерата от ръката ми (нима мога да се противопоставя?), опипва я, оглежда я и най-после претегля тежестта ѝ на дланта си. — Слушай, струва ми се — и той се извързва към полковия лекар, — че дори е истинска. Поразгледай я добре — нали твоят доблестен създател търгуваше с подобни нещица, та и ти криволяво ще успееш да се ориентираш.

Полковият лекар Голдбаум, който действително е син на златар в Дрохобич, намества пенснето върху въздебелия си нос, поема табакерата, заклаща я върху дланта си, оглежда я отвсякъде и почуква върху нея като познавач.

— Истинска е — отсича той най-сетне. — Чисто злато, с обозначени карати и дяволски тежка. Ще стигне да пломбираме зъбите на целия полк. Цена между седемстотин и осемстотин крони.

След тази преценка, която изненадва и мен самия (наистина я смятах само за позлатена), той предава табакерата на Йोजи, който вече я поема много по-почтително от първите двама (ах, ние младоците

доста се стъписваме пред всякакви скъпоценни вещи!). Оглежда я, опипва я, най-сетне я натиска по рубинената закопчалка и ахва:

— Брее-й, надпис! Я слушайте! „На нашия мил приятел Антон Хофмилер по случай рождения му ден. Илона. Едит“

Сега и тримата се опулват насреща ми.

— По дяволите! — изсумтява най-сетне Ференц. — Напоследък наистина добре подбиращ компанията си! Моите почитания! А от мен щеше да получиш най-много някоя месингова кутия за кибрит:

Буца засяда на гърлото ми. Още утре целият полк ще научи неприятната новина за златната табакера, подарена ми от семейство Кекешфалва, ще научи наизуст и надписа ѝ. „Я ни покажи превъзходната си табакера“, ще изтърси Ференц в офицерското казино, за да си придаде важност чрез мен, а аз най-почтително ще трябва да я покажа на господин ротмистъра, на господин майора и навярно дори на господин полковника. Всички ще я претеглят на дланта си, ще отсъдят колко струва, иронично ще се подхилват на надписа, а сетне неминуемо ще последват въпросите и вицовете; аз обаче няма да имам право да проявя неуважение към началствата си.

И тъй като ми се иска час по-скоро да прекратя разговора, питам смутено:

— А играе ли ви се тарок?

Ала добродушното им подсмиване незабавно се превръща в бурен смях.

— Чувал ли си подобно нещо, Ференц? — подбутва го Йожи. — Сега, в дванадесет и половина, когато затварят кръчмата, му се приискало да играе тарок!

И полковият лекар лениво се обляга назад.

— Ами така си е — за щастливците времето спира своя ход.

Още известно време ухилено дъвчат и предъвкват безсолния виц. Но ето че келнерът Ойген пристъпва към нас със скромното предупреждение: „Полицейският час удари!“ Запътваме се вкупом към казармата — дъждът е престанал, — там се ръкуваме, преди да се разделим. Ференц ме потупва по рамото.

— Хубаво направи, че пак се върна сред нас.

Почувствувах, че го казва от сърце. Всъщност защо ме бяха вбесили така? До един са славни, порядъчни момчета, в сърцата им

няма капчица завист или недружелюбност. А когато решат малко да се пошегуват с мен, го правят незлобливо.

Славните момчета действително нямаха зли намерения, но все пак с глупавата си почуда и дърдорене непоправимо разрушиха нещо в мен: моята увереност. Защото до този миг странната ми връзка със семейство Кекешфалва неимоверно повишаваше моето самочувствие. За пръв път в живота си смятах, че съм човек, който дава, човек, който помага; а сега осъзнах как другите хора възприемат тази връзка или по-скоро как същата тази връзка изглежда в очите им, след като многобройните ѝ тайни вътрешни зависимости не са им известни. Какво разбираха околните от нежния копнеж на състраданието, който — не мога да се изразя другояче — ме беше обладал като неведома страст. Те бяха убедени, че съм се загнездил в разкошния гостоприеман дом само за да фамилиарнича с богати люде, да пестя разходите за вечерята си и да си докарвам подаръци. При това не се ръководеха от злоба, а ми се радваха заради топлото местенце, заради хубавите пури; безспорно не съзираха — и тъкмо това ме вбесяваше — ни най-малко безчестие или нечистоплътност във факта, че тези „търтеи“ ме ласкаят и ухажват, защото според техните разбирания ние, кавалерийските офицери, просто оказваме чест на такива бакали, щом седнем на масата им; когато Ференц и Йожи се възхищаваха на онази златна табакера, те не вложиха във възхитата си и най-малкия укор — напротив: аз събудих в тях известно уважение, задето съм съумял така да оскубя своите меценати. Ала онова, което сега започна така силно да ме отчайва, бе следното: престанах да разбирам собствените си подбуди. Дали действително не постъпвах като блюдолизец? Можех ли като офицер и като възрастен човек да допускам всяка вечер да ме черпят и да любезничат с мен? Ето, да вземем златната табакера: в никакъв случай не биваше да я приемам; същото се отнасяше и за копринения шал, който неотдавна завиха около врата ми, когато навън се беше разразила бурята. За един кавалерийски офицер не е допустимо да приема пури, които му пъхат в джобовете за из път, и — за бога! — още утре трябваше да разубедя Кекешфалва за онази идея за състезателния кон! Едва сега си спомням, че преди няколко дни той промърмори нещо за кафявия ми жребец (който, естествено, изплащам

на части) — че много не го бивало, та затова искал да ми заеме от своя конезавод един тригодишен кон, някакъв страхотен бегач, с който съм щял да се проявя: не, тази работа не е за мен! Да, „да ми заеме“ — вече знам значението, което той влага в тези думи! Както е обещал на Илона зестра само ако се грижи за клетото дете като болногледачка, така възнамерява да купи и мен: да ми плати в брой за моето състрадание, за вицовете ми, за другарството! И аз наивникът за малко щях да се хвана в клопката му, без да забележа, че по този начин се принизявам до равнището на блюдолизец!

„Глупости“, казвам си по-сетне, когато си спомням как покъртеният старец ме погали по ръкава, как ликът му всеки път се прояснява, щом прекрача техния праг. Спомням си за сърдечното братско-сестринско другарство, което ме свързва с двете момичета; те положително не обръщат внимание дали съм изпил една чаша в повече, а ако го забележат, просто се радват, че се чувствавам добре при тях. „Глупости, безсмислици! — си повтарям отново и отново. — Глупости! Та възрастният човек ме обича повече от роден баща!“

Ала нима самовнушенията и самоутехата са в състояние да помогнат, след като душевното равновесие веднъж се е разклатило! Усещам как шегите и почудата на Йोजи и Ференц са стопили моята прекрасна, лекокрила непринуденост. С подозрение се питам: „Действително ли от съчувствие, действително ли от състрадание посещавам тези богати люде? Не ме ли подтикват към това и премного суетност, и преголяма жажда за удоволствия?“ Във всеки случай необходима ми е яснота по въпроса. На първо време решавам да разреда своите посещения и още утре да си спестя обичайното следобедно отиване у семейство Кекешфалва.

И така, на следващия ден не се появявам у тях. Веднага след приключване на служебните си задължения отскачаме с Ференц и Йोजи до отсрещното кафене, прочитаме вестника, сетне подхващаме неизбежния тарок. Аз обаче играя ужасно лошо, защото точно насреща ми, върху ламперията на стената, виси кръгъл часовник: четири и двадесет, четири и тридесет, четири и четиридесет, четири и петдесет — вместо да броя картите, отмервам времето. В четири и половина обикновено потеглям за чая — масата е сервирана, всичко е

пригответено, когато се случи да закъснея четвърт час, въпросите им започват да ваят: „Как прекара днешния ден?“ В последно време моята точна поява е станала за тях толкова естествена, че разчитат на нея като на някакво задължение; вече две седмици и половина не съм пропуснал нито един следобед и вероятно и те като мен сега неспокойно се взират в часовника и чакат ли, чакат. Дали пък не е редно поне да се обадя по телефона, за да им кажа, че няма да ида? Или по-добре да изпратя ординареца си...

— Но, Тони, играеш отвратително! Отвори си очите най-сетне — ядосва се Йожи и сърдито ме поглежда. Моята разсеяност му е струвала една реконтра. Стягам се.

— А не може ли да си сменим местата?

— Естествено, но защо?

— Не зная — слъгвам аз, — струва ми се, че шумът в кафенето ме изнервя.

В действителност това е часовникът, който не желая да виждам, както и неумолимото придвижване на стрелките му, минута след минута. Обзело ме е нервно раздражение, мислите ми постоянно бягат оттук, гнети ме мисълта дали все пак не е редно да се извиня по телефона. За пръв път ме завладява усещането, че истинското съпричастие не може да се включва и изключва като електрически контакт и че всеки, който е съпричастен на чужда съдба, не е напълно свободен да се разполага със своята собствена.

„По дяволите — сопвам се сам на себе си, — да не би всеки ден да съм длъжен да бия път по половин час през полето!“ И съобразно неведомия закон на обърканите чувства, според който разгневеният човек неволно излива своя гняв върху съвсем странични хора също както ударената билиардна топка удря други топки, така и моето лошо настроение се насочва не срещу Йожи и Ференц, а срещу семейство Кекешфалва. Нека веднъж ме почакаат! Нека видят, че не могат да ме купят с подаръци и любезности; че не се явявам под час като масажиста или учителя по гимнастика. Защо да ги привиквам, навикът задължава хората, а аз не желая да се обвързвам. И така, моят глупав инат ме кара да преседя три часа и половина — до седем и тридесет — в кафенето с една-единствена цел: да си втълпя доказателството, че съм волен като птица, че мога да се появявам и да си тръгвам когато

пожелая и че добрата храна и изисканите пури на Кекешфалва са ми напълно безразлични.

В осем и половина всички си тръгваме. Ференц ни предлага да се разходим по главната улица. Ала едва съм излязъл от кафенето непосредствено след двамата си приятели, когато един познат поглед за миг спира върху мен. Това не беше ли Илона? Точно така — дори ако за вчера не се бях възхитил на виненочервената рокля и широкополата панамена шапка с панделки, сега щях да я позная в гръб по плавната кръшна походка. Но закъде ли се е разбързала толкова? Не се разхожда, а направо тича. Е, както и да е: ще последвам красивото пиленце, колкото и бързо да пърха с крилца!

— Pardon — сбогувам се аз донякъде безцеремонно със своите слисани приятели и се спускам след полата, която вече се развява по отсрещния тротоар.

Несдържано се радвам, че случайно срещам племенницата на Кекешфалва в моя гарнизонен свят.

— Илона, Илона, чакайте, почакайте ме де! — извиквам след девойката, която се движи със странна бързина; най-сетне спира, без да покаже и най-малка изненада. Естествено, отдавна ме е забелязала — още като е минала край мен. — Илона, прекрасно е, че най-сетне ви срещам в града. Откога ми се иска да се поразходя с вас из нашите владения. А не предпочитате ли да се отбием за малко в добре познатата ви сладкарница?

— Не, не — отронва тя с леко смущение. — Бързам, къщи ме чакат.

— Е, ще ви почакаат още пет минути. И за да не ви накажат да стоите в ъгъла, ще ви дам дори извинителна бележка: но това ще стане в краен случай. Елате и не ме гледайте толкова строго.

Така ми се иска да я хвана под ръка. Защото действително се радвам, че срещнах в другия си свят тъкмо нея, по-представителната от двете девойки; а ако приятелите ме видят с това прелестно момиче — още по-добре! Но Илона продължава да нервничи.

— Не, наистина трябва да се прибирам — бързо отвърща тя, — ето, колата вече ме чака отсреща.

Наистина е така — шофьорът с уважение ни поздравява от площада пред кметството.

— А мога ли да ви придружа поне до колата?

— Естествено — мълви тя с небивала трескавост. — Естествено... между другото... защо не ни навестихте днес следобед?

— Днес следобед ли? — питам аз умишлено бавно, сякаш трябва да си спомня нещо. — Днешният следобед ли? Ах, да, следобед се случи една глупава история. Полковникът искаше да си купи нов кон и всички трябваше да го придружим, да разгледаме коня, да го пояздим. (Такава случка действително имаше преди месец. Никак не умея да лъжа.)

Подвоумява се дали да не ми каже нещо. Но защо дърпа ръкавицата си, защо потропва нервно с крак? Сетне с внезапна сприхавост изрича:

— Ами поне сега няма ли да дойдете с мен на вечеря?

„Трябва да издържиш — побързвам да си внуша аз. — Не бива да отстъпваш! Поне един ден!“ Ето защо въздишам със съжаление:

— Уви... Бих дошъл с удоволствие, но днешният ден съвсем се обърка, тази вечер имаме приятелска сбирка и аз не бива да отсъствам.

Поглежда ме изпитателно — странно, ала между веждите ѝ се очертава същата нетърпелива бръчка както при Едит — и не изрича нито дума: не зная дали проявява съзнателна нелюбезност, или просто се срамува.

Шофьорът отваря вратата, тя я затръшва и пита през стъклото:

— Но утре ще дойдете, нали?

— Да, утре със сигурност.

И колата тозчас потегля.

Не съм особено доволен от себе си. Какво беше това странно бързане на Илона, този неин срам — сякаш се боеше, че ще я видят с мен, — какво означаваше това светкавично потегляне? И още: от учтивост трябваше да изпратя поне един поздрав на бащата, някоя и друга любезна дума на Едит — та те не бяха ми сторили нищо! Но, от друга страна, съм доволен от въздържаните си обноски. Издържах. Сега поне няма да си мислят, че им се натрапвам.

[1] *Кайнц, Йозеф* (1858–1910) известен австрийски актьор — трагик. ↑

[2] Из баладата „Бог и баядерка“ от Й. В. Гьоте. Превод Ат. Далчев и Ч. Шишманов. ↑

[3] *Манихей* — последовател на манихейството: религиозно дуалистично учение, създадено от персиеца Мани през III в., което е смесица от християнски и дуалистически възгледи; оказало силно влияние върху богомилството. ↑

И макар че съм обещал на Илона да ги посетя на другия ден следобед в обичайния час, за всеки случай предварително ги уведомявам по телефона за своето посещение. По-добре е да спазвам всички формалности — формалностите са гаранция. Искам да покажа, че никому не желая да се натрапвам, отсега нататък всеки път ще се осведомявам по телефона дали ме очакват, и то дали ме очакват с радост. Този път не бива да се съмнявам в последното, защото слугата ме пресреща пред разтворения портал и с настойчиво усърдие ми доверява още на прага:

— Милостивата госпожица е на терасата на кулата и моли господин подпоручика веднага да се качи при нея. — И добавя: — Струва ми се, че господин подпоручикът никога не е бил горе. Господин подпоручикът ще се удиви колко красиво е там.

Добрият стар Йозеф е прав. Наистина още не бях стъпвал на онази тераса на кулата, въпреки че странната и загадъчна постройка често бе събуждала моето любопитство. Първоначално — споменах това и по-рано — ъглова кула на порутен или унищожен замък (дори момичетата не знаеха точната му предистория), тази внушителна четириъгълна кула дълги години бе стояла празна и бе служила за хамбар; за ужас на своите родители Едит често се изкатервала по паянтовете стълби чак до таванското помещение, където между какви ли не вехтории сънено пърхали прилепи и при всяко стъпване върху старите прогнили греди се вдигали непрогледни облаци прах и плесен. Ала своенравната девойка бе избрала за свой собствен приказен свят и скривалище това непотребно помещение, през чиито мръсни прозорци погледът се зарейваше из необгледните простори, тъкмо заради неговата тайнствена непотребност; и сетне, когато я бе слетяло злощастието и тя не бе могла дори да се надява, че със своите по онова време напълно обездвижени нозе ще успее някога да се изкатери до високите романтични помещения, пълни с вехтории, тя се бе почувствувала ограбена; баща ѝ често я бе виждал как с горчивина се взира нагоре към любимия и внезапно отнет рай на детството.

И за да я изненада, Кекешфалва използвал трите месеца, през които Едит се намирала в някакъв немски санаториум, като възложил на един виенски архитект да преправи старата кула и да построи отгоре ѝ удобна тераса с красива гледка; когато през есента върнали Едит с едва забележимо подобрене на състоянието ѝ, надстроената

кула току-що била съоръжена е асансьор, широк като асансьорите в санаториумите, и ето така болната получила възможността по всяко време да се изкачва със своя подвижен стол до любимата наблюдателница; по този начин светът на нейното детство неочаквано ѝ бил възвърнат.

Естествено, припряният архитект се беше съобразявал не толкова със стиловата чистота на кулата, колкото с техническите ѝ удобства; голяят куб със своите правилни геометрични форми, който небрежно беше нахлупил върху отвесната четириъгълна кула, по-скоро би прилягал на някой пристанищен док или на електроцентра, но не и на меките, вити барокови линии на малкия замък, построен вероятно по времето на Мария Терезия. Ала основното желание на бащата се сбъднало: Едит безкрайно се възхитила от тази тераса, която по най-неочакван начин я спасила от теснотията и еднообразието на болничната ѝ стая. От собствената си тераса тя можела с помощта на бинокли да наблюдава обширната, равна като тепсия местност, да вижда всичко, което става наоколо: сеитби и коситби, труд и веселие. Отново върната на света след безкрайната си самота, тя по цели часове следяла от своята наблюдателница веселите кутийки на железницата, която прекосява местността и оставя след себе си малки облачета дим; нито една кола по шосето не убягвала от бездейното ѝ любопитство и както научих по-късно, сподиряла със своя далекоглед много от нашите излизания на езда, упражнения и паради. Но ръководена от странна ревност, тя криела своето уединено място за разходки от всички гости на дома: то било лично нейно. Забелязах едва по импулсивния възторг на верния Йозеф, че поканата да отида на онази инак недостъпна наблюдателница би трябвало да се тълкува като особено отличие.

Слугата искаше да ме откара догоре с вградения асансьор; видимо се гордееше, че задвижването на скъпото превозно съоръжение е поверено единствено нему. Аз обаче отклоних неговото предложение, щом разбрах от обясненията му, че към терасата води и малка вита стълба, осветявана на всеки етаж от странични процепи; незабавно си представих колко привлекателно ще бъде да наблюдавам как местността от площадка на площадка се разстила все по-обширна пред мен; и действително всяко от тези тесни неостъкдени прозорчета ми предлагаше нова очарователна картина. Над лятната равнина трептеше

като златна плетеница безветрен, прозирно горещ ден. Димът от комините на пръснатите къщи и чифлици чертаеше почти неподвижни кръгове; сякаш остър нож беше изсякъл върху стоманеносинкавото небе всички контури — виждаха се хижите със сламени покриви и неизбежното щъркелово гнездо върху фронтоната, а малките езерца пред хамбарите блестяха като излъскан метал. Из восъчнобледите полета бяха пръснати миниатюрни фигурки: пъстри крави, откарани на паша, жени, които плевят и перат, тежки волски впрягове и бързи като стрели двуколки между грижливо очертаните четириъгълници на нивите. След като изкачих приблизително деветдесетте стъпала до терасата, погледът ми успокоено обхвана цялата унгарска равнина чак до леко замъгления хоризонт, върху чийто безкрай се синееше висок масив — вероятно Карпатите, — а отляво сияеше нашето прелестно, гъсто населено градче със своята кула, която прилича на луковица. С невъоръжено око разпознах казармата, кметството, училището, учебния плац и за пръв път от преместването ми в този гарнизон почувствувах скромното очарование на този затънтен край.

Ала не беше възможно спокойно да се насладя на кратката гледка, защото току-що бях излязъл на плоската тераса и трябваше да се подготвя да поздравя болната. Отначало изобщо не можах да открия Едит; мекото сламено кресло, в което почиваше, бе обърнало срещу мен своята широка облегалка, която като пъстра заоблена раковина изцяло закриваше слабото ѝ телце. Досещах се за нейното присъствие само по близката маса с книги и разтворения грамофон. Поколебах се дали да се изправа пред нея толкова неочаквано; така може би щях да стресна девойката, която си почиваше или мечтаеше. Ето защо тръгнах покрай четириъгълния парапет на терасата, понеже предпочитах да се срещнем очи в очи. Но когато внимателно започнах да се промъквам напред, забелязах, че спи. Грижливо бяха положили върху креслото нейното слабо телце, мека завивка обгръщаше нозете ѝ, върху бяла възглавница почиваше леко наклоненото овално детско личице, обкръжено от червеникаворуси коси, а залязващото слънце му придаваше кехлибареностлатистото сияние на здраве.

Неволно се спрях и се възползувах от нерешителността си, за да погледам спящото момиче така, както се гледа картина. Защото по време на честите ни срещи всъщност никога не бях успял да я разгледам истински, тъй като подобно на всички чувствителни и

свърхчувствителни хора и тя оказваше подсъзнателна съпротива на онези, които я наблюдаваха. Ако по време на разговор човек съвсем случайно я погледнеше, между веждите ѝ незабавно се очертаваше леката гневна гънка, очите ѝ примигваха, устните ѝ трепкаха, профилът ѝ нито за миг не застиваше. Едва сега, когато лежеше със затворени очи, когато бе спокойна и неподвижна, можех да съзерцавам (въпреки чувството, че върша нещо непристойно, нещо като кражба) нейното донякъде ъгловато и същевременно незряло лице, където по най-очарователен начин се смесваха детински с женствени и болезнени черти. Полуоткрехнатите ѝ устни — сякаш изпитваше жажда — дишаха леко, но дори това незначително усилие вълнуваше нейната по детски недоразвита гръд; а с каква премала и призрачна посърналост се бе отпуснало върху възглавниците бледото лице, обкръжено от червеникави коси! Приблжих се внимателно. Сенките под очите, синкавите жилки по слепоочията, розовият прозирен блясък на ноздрите издаваха колко тънка и безцветна е обвивката, с която сияйно бледата кожа се бореше с външния напор. „Колко ли чувствителен трябва да бъде човек — помислих си аз, — щом нервите му тръпнат така близо, така беззащитно до повърхността, колко безкрайни трябва да са неговите страдания, щом притежава толкова ефирно, безплотно телце, сътворено сякаш само да тича, да танцува и да лети из въздуха, а всъщност безмилостно приковано към твърдата тежка земя!“ Клето оковано създание! Отново усетих как горещите струи изригват от душата ми; усетих болезненото изтощение и същевременно дивата възбуда от нарастващото състрадание, което ме обземаше всеки път, щом си помислех за нейното нещастие; ръката ми изтръпна от копнеж, искаше ми се нежно да я погала, да се надвеса над нея и ако се събуди и ме познае, да откъсна усмивката от устните ѝ. Съкровеният копнеж, който винаги се смесваше с моето състрадание, когато мислех за нея или я наблюдавах, ме тласна по-близо до креслото ѝ. Ала нямах право да преча на съня, който я откъсваше от самата нея и от суровата действителност! Тъкмо това е наистина прекрасно: човек изпитва съкровена близост към болните, когато спят, когато страховете им са потиснати, когато дотолкова са забравили за своя недъг, че върху полуотворените им устни понякога кацва усмивка като пеперуда върху треперлив цвят — чужда усмивка, която изобщо не им принадлежи и която незабавно изчезва още при

първите признаци на събуждането. „Какво божествено щастие е — помислих си аз, — че сакатите, обезобразените, ограбените от съдбата хора поне в съня си не знаят нищо за своите недъзи; че благият измамник сънят поне тогава преобразява снагата им, прави я красива и съразмерна; че страдалецът поне в сумрачния свят на дрямката успява да избяга от проклятието, което оковава неговото тяло!“ Но най-покъртителни бяха кръстосаните ръце, които си почиваха върху завивката: смътно прошарени с жилки дълги ръце с нежни стави и остри синкави нокти — крехки, безкръвни, безсилни ръце, способни най-много да милват малки животни, гълъби или зайчета, но твърде слаби да хванат и задържат някой предмет. Разчувствувах се и си помислих: „Нима човек е в състояние да се отбранява срещу истинския живот с тези немощни ръце? Как да извоюва нещо, да го хване, да го задържи?“ Почти се отвратих, когато се сетих за собствените си ръце, за тези здрави, тежки, мускулести, силни ръце, които само с едно дръпване на юздата укротяваха и най-опърничавия кон. Тогава погледът ми неволно се плъзна надолу по завивката, която — мъхеста и тежка, твърде тежка за ефирното създание — притискаше острите му колене. Под непрозрачната обвивка личаха мъртви, немощни нозе — не зная дали бяха счупени, парализирани или просто отслабнали (нито веднъж не събрах смелост да попитам); стягаше ги стоманен или кожен механизъм. Спомних си, че зловецият апарат тегне като непосилна верига върху сакатите ѝ стави, че постоянно е орисана да се влачи с отвратителното дрънчане и скърцане, тя, нежната, крехката, тъкмо тя, за която съзнавах, че по-скоро ѝ приляга да хвърка, да тича, да скача, а не да ходи!

Неволно потръпнах при тази мисъл; тръпката с такава сила ме прониза и разтърси чак до петите, че шпорите ми звъннаха. Този шум, това сребристо прозвънване бе съвсем леко, едва доловимо, ала очевидно смути нейния недълбок сън. Тя задиша учестено, все още без да вдига клепки, но ръцете ѝ започнаха да се пробуждат: пуснаха се една от друга, разгънаха се, изпънаха се, сякаш пръстите ѝ се събуждаха с прозявка. Сетне клепките ѝ примигнаха изкусително, а очите ѝ учудено опипаха предметите наоколо.

Внезапно погледът ѝ ме откри и незабавно изтръпна; все още не се бе осъществил контактът между чисто оптичeskото виждане и съзнателното мислене и спомняне. Последва рязко движение, тя се

пробуди окончателно, позна ме; кръвта, изхвърлена от сърцето ѝ с един тласък, изля своя пурпурен водопад върху страните ѝ, сякаш внезапно бяха налели червено вино в кристална чаша.

— Ах, колко глупаво! — продума тя със строго присвити вежди и сякаш я бях изненадал гола, нервно придърпа към себе си свляклото се одеяло. — Колко глупаво от моя страна! За миг съм се унесла...

И ето че ноздрите ѝ леко започнаха да потръпват — знаех какво предвещава това. Погледна ме предизвикателно.

— Защо не ме събудихте веднага? Спящият не бива да бъде наблюдаван! Не е прилично! Всеки изглежда смешен, когато спи.

Направих опит да се изплъзна с някаква глупава шега, защото ми стана неприятно, че съм я ядосал с вниманието си.

— По-добре смешен насън — рекох, — отколкото смешен наяве.

Ала тя се изтласка с двете си ръце по-нагоре върху облегалката, бръчката между веждите ѝ се вряза още по-дълбоко, ето, около устните ѝ също се появиха трепкащите искрици на приближаващата буря. Погледът ѝ се впи в мен.

— Защо не дойдохте вчера?

Ударът бе нанесен твърде неочаквано, не можех да ѝ отговоря веднага. Но тя продължи с инквизиторски тон:

— Положително сте имали особена причина, за да ни оставите просто да седим и да ви чакаме. В противен случай поне щяхте да се обадите по телефона.

Ама че съм глупак! Трябваше да предвидя тъкмо този въпрос и предварително да си подготвя някакъв отговор! Вместо това смутено запристъпях от крак на крак и замънках изтърканото си оправдание, че внезапно в казармата са направили оглед на младите коне. Още в пет часа съм се надявал да се измъкна, но полковникът пожелал да покаже на всички ни някакъв нов кон и така нататък, и така нататък.

Погледът ѝ — сив, строг и пронизателен — бе прикован върху мен и колкото повече се увличах в подробности, толкова по-подозрителен ставаше. Забелязах как пръстите ѝ трепкат върху облегалката на креслото.

— Така... — най-сетне отвърна тя извънредно хладно и сурово. — И как завършва тази трогателна история за огледа на младите коне? Господин полковникът купи ли си в края на краищата нов кон?

В този миг усетих, че твърде зле съм се изложил. Веднъж, втори, трети път плесна с ръкавицата си по масата, сякаш искаше да се отърси от някакво напрежение в своите стави. Сетне ме погледна заплашително.

— Хайде да сложим край на тези глупави лъжи! Дотук не чух нито една вярна дума. Как смеете да ми поднасяте подобни безсмислици!

Ръкавицата плющеше все по-силно по масата. После рязко я захвърли настрана.

— Нито дума от всичките ви брътвежи не е вярна! Нито дума! Не сте били на манежа и не сте имали никакъв оглед на млади коне. Още в четири и половина сте седнали в кафенето, а там, доколкото ми е известно, коне не се обядват. Не ме залъгвайте! Нашият шофьор съвсем случайно ви е видял в шест часа да играете карти.

Все още не можех да изрека нито дума. Ала тя внезапно замълча.

— Впрочем от къде на къде ще се срамувам от вас? Нима трябва да се преструвам, че не зная нищо, само защото вие ме лъжете? Та аз не се срамувам да изрека истината! И така, трябва да знаете следното: нашият шофьор не ви видя случайно в кафенето. Аз го пратих нарочно, за да се осведоми какво става с вас. Помислих си, че сте се разболели или че ви е сполетяло нещо лошо, защото не ни се обадохте дори по телефона и... е, от мен да мине, мислете си, че съм изнервена... просто не обичам да ме карат да чакам... чисто и просто не обичам... затова пратих шофьора. Но той разбрал в казармата, че господин подпоручикът е цял-целеничък и играе тарок в кафенето; ето защо помолих и Илона да се осведоми защо се държите така безцеремонно с нас... да не би завчера да съм ви обидила с нещо... понякога наистина се държа безотговорно и сприхаво... И така, трябва да знаете, че аз не се срамувам да си призная всичко това пред вас... Изнамирате си толкова глупави оправдания — все пак не чувствувате ли вие самият, че е подло да лъжете приятелите си?

Понечих да ѝ отговоря — мисля, че дори бях набрал смелост да ѝ разкажа глупавата история с Ференц и Йожи. Ала тя невъздържано ми заповяда:

— Само без измишльотини... стига с тия лъжи, не мога повече да ги понасям! Така съм натъпкана с лъжи, че чак ми се повдига! Повтарят ми ги от сутрин до вечер: „Колко добре изглеждаш днес, как

прекрасно стъпваш днес... великолепно, правиш го много, много по-добре“ — от сутрин до вечер все същите успокоителни хапчета, а никой не забелязва, че се задушавам от тях! Защо не казахте откровенно: „Вчера нямах време, нямах и желание.“ Да не би да сме абонирани за вас? Нищо нямаше да ме зарадва повече, ако ми бяхте предали по телефона: „Днес няма да ви навестя, предпочитам да се повеселя в града.“ За толкова ли ограничена ме смятате? Нима не мога да разбера, че понякога ви втръсва всекидневно да играете тук ролята на милосърден самарянин и че всеки възмъжал младеж ще предпочете да язди или да поразходи здравите си нозе, вместо да клечи до някакво си чуждо кресло? Само едно нещо ми е противно и не мога да го понасям: оправданията, измислиците и лъжите — до гуша са ми дошли! Не съм чак толкова глупава, за каквато ме вземате всички, и бих могла да понеса доста откровеност. Ето, преди няколко дни в дома ни пристигна нова слугиня от Чехия — старата умря — и още първия ден, преди да е разговаряла с когото и да било, забеляза как искат да ме настанят върху креслото с моите патерици. В уплахата си жената изпусна четката и изкрещя: „Господи, какво нещастие, какво нещастие! Толкова богата, толкова знатна госпожица... а саката!“ Илона се нахвърли като обезумяла върху почтената жена; искаха тутакси да уволнят и изгонят клетницата. Аз обаче, аз *се зарадвах* на думите ѝ, нейната уплаха ми подействува благотворно, защото бе искрена, защото е човешко да се уплашиш, когато без предупреждение съгледаш подобно нещо. Веднага ѝ подарих десет крони, а тя незабавно отиде на черква да се помоли за мен... Целия ден бях радостна, да, точно така, радостна, задето най-сетне разбрах какво усеща в *действителност* някой непознат човек, когато ме види за пръв път... А вие с вашата фалшива изтънченост, вие постоянно гледате да ме „щадите“ и си въобразявате, че в крайна сметка дори ми помагате с проклетото си внимание!... Нима ме мислите за сляпа? Нима смятате, че зад вашите бръцолевения и мънкане не усещам същия ужас и горчивина, който изпита онази добра женица, единственият *откровен* човек? Нима си въобразявате, че не виждам как дъхът ви секва, щом посегна към патериците, как с всички сили се впускате в оживен разговор, само и само да не забележа нещо — сякаш не познавам до дъно душите ви, от които блика валериан със захар и захар с валериан... сякаш не познавам вашите отвратителни брътвежи... О,

колко точно знам как всеки път въздишате с облекчение, след като затворите вратата подир себе си и ме оставите да лежа като труп... как обелват очите с въздишка: „Клетото дете!“, и същевременно сте безмерно доволни от себе си, задето така милосърдно сте пожертвували един-два часа за „клетото болно дете“. Аз обаче не желая никакви жертви! Не желая да се смятате задължен да ми сервирайте всекидневната порция състрадание! Пет пари не давам и за най-благоклонното съчувствие!... И така, разберете веднъж завинаги: не приемам състраданието! Ако искате да идвате — идвайте, ако не искате — недейте! Но ако дойдете, бъдете искрен и не ми разправяйте втели-некипели за огледи и обяздване на коне! Не мога... не мога вече да понасям лъжите и вашата отвратителна жалостивост!

Последните слова изтръгна от себе си невъздържано, очите ѝ горяха, лицето ѝ пребледня. Сетне треската ѝ внезапно премина. Главата изтощено падна върху облегалката, а кръвта постепенно наля устните ѝ, които все още трепкаха от възбуда.

— Така... — леко, сякаш засрамено си пое дъх тя. — Трябваше да кажа всичко това! А сега стига толкова! Да не говорим повече по този въпрос. Дайте ми... дайте ми една цигара.

И ето че с мен се случи нещо странно. Може да се каже, че обикновено се владее и ръцете ми са здрави и непоколебими. Ала това неочаквано избухване ме разтърси до такава степен, че крайниците ми сякаш се сковаха; досега нищо в моя живот не ме бе смайвало така. С мъка извадих една цигара от табакерата, подадох я и запалих клечка кибрит. Но когато я поднесох, пръстите ми толкова много трепереха, че не успях да задържа изправена горящата клечка и пламъкът ѝ потрепна и угасна. Наложих се да запаля втора; и тя се разлюля неуверено в разтрепераната ми ръка, преди да запаля цигарата ѝ. Но Едит със сигурност бе почувствувала по очебийната ми несръчност колко съм развълнуван, защото тихият глас, с който ми заговори, бе съвсем различен и силно обезпокоен:

— Но какво ви стана? Та вие треперите... Какво... както ви разстрои толкова силно?... Нима ви засяга всичко това?

Малкият пламък на кибритената клечка угасна. Седнах онемял, а тя промълви смаяна:

— Как можахте да се развълнувате толкова от глупавите ми дрънканици?... Татко е прав: вие действително сте... действително сте

изключителен човек.

В този миг зад нас се чу леко бръмчене. Беше асансьорът, който се изкачваше към терасата. Йозеф отвори вратичката и Кекешфалва се появи с онзи гузен, плах вид, който всеки път така безсмислено смазваше раменете му, щом се приближеше до болната.

Веднага скочих, за да поздравя влизащия. Той ми кимна смутено и бързо се надвеси над Едит, за да я целуне по челото. Сетне настъпи странна тишина. Всички усещаха всичко за всички в този дом; възрастният човек несъмнено беше почувствувал, че помежду ни се е създадо застрашително напрежение, ето защо със сведен взор застана обезпокоен до нас. Забелязах, че му се иска да се махне. Едит се опита да помогне.

— Представяш ли си, татко, днес господин подпоручикът за пръв път видя терасата!

— Да, тук е приказно красиво — казах аз и веднага с ужас осъзнах, че съм изрекъл нещо безкрайно банално, затова млъкнах отново. Кекешфалва се надвеси над креслото, за да разсее общата неловкост.

— Страхувам се, че скоро тук ще стане твърде хладно за теб. Не е ли по-добре да слизаме?

— Да — отвърна Едит.

Всички бяхме доволни, че това решение ни даде възможност да си намерим някои безобидни занимания, които да ни разсеят; трябваше да съберем книгите ѝ, да я загърнем с шала, да разтърсим звънчето — едно от онези, които стояха по всички маси в този дом. След две минути асансьорът изпърпори догоре, а Йозеф предпазливо подкара подвижния стол със сакатото момиче към шахтата.

— Веднага слизаме — нежно ѝ махна Кекешфалва, — ти навярно ще се приготвиш за вечерята. През това време ние с господин подпоручика ще се поразходим из градината.

Слугата затвори вратата на асансьора; подвижният стол с парализираното момиче се спусна надолу като в гроб. И аз, и възрастният човек неволно се извърнахме. Замълчахме и двамата, но сетне внезапно усетих, че той боязливо се приближава.

— Ако нямате нищо против, господин подпоручик, бих желал да обсъдя нещо с вас... тоест да ви помоля за нещо... Можем да отидем в административната сграда, където е моята канцелария... естествено, ще идем там само ако не ви досаждам... Инак... инак бихме могли, разбира се, да се разходим и в парка.

— Но това е чест за мен, господин Кекешфалва! — възкликнах аз.

В този миг асансьорът изпърпори обратно, за да вземе и нас. Спуснахме се долу, прекосихме двора, насочихме се към административната сграда; забелязах колко внимателно се промъква Кекешфалва край къщата, как направо се притиска към стената и се снишава така, сякаш се страхува да не го забележат. Неволно — все пак не можех другояче — и аз взех да се движа след него със същите леки, внимателни стъпки.

Ето, отваря някаква врата в края на ниската, сравнително небрежно варосана административна сграда; влизаме в неговата канцелария — оказва се, че не е по-добре обзаведена от собствената ми стая в казармата: евтино бюро, прогнило и захабено, стари изпоцапани сламени кресла, по стените над прокъсаните тапети — няколко стари таблици, вероятно неизползувани от години. Самият спарен въздух неприятно ми напомня за нашите канцеларски помещения. Още от пръв поглед проумявам — колко много неща се научих да разбирам през последните дни! — че този възрастен човек отрупва единствено своето дете с всевъзможен лукс и удобства, а за себе си пести като някой стиснат селянин; и понеже върви пред мен, за пръв път забелязвам колко се е изтъркал на лактите черният му костюм; вероятно го носи вече десет, петнадесет години.

Кекешфалва премества по-близо до мен широкото чиновническо кресло, тапицирано с черна кожа — единствената удобна вещ в стаята.

— Седнете, господин подпоручик, моля, заповядайте — казва ми някак си нежно и настойчиво, докато самият той (преди още да успее да се намесе) си донася едно от съмнителните сламени кресла. Сядаме плътно един до друг, той би могъл, би трябвало вече да започне; с разбираемо нетърпение очаквам този миг; питам се за какво този богаташ, този милионер би могъл да моли мен, бедния подпоручик. Ала той упорито продължава да държи главата си надолу, сякаш

настойчиво се взира в своите обувки. Чувам само дишането му, което струи от приведената гръд. Диша тежко и на пресекулки.

Най-сетне Кекешфалва вдига чело, оросено от пот, сменя замъглените си очила, а без тяхната блещукаща закрила лицето му веднага добива друг израз: като че ли става по-уязвимо, по-окаяно и по-трагично; както често се случва при късогледите, очите му изглеждат много по-мътни и уморени, отколкото иззад увеличителното стъкло. Освен това по леко зачервените клепки сякаш разбирам, че възрастният човек спи малко и зле. Отново усещам топлите бликащи струи в себе си — вече зная: състраданието започва да извира. Внезапно преставам да седя срещу богатия господин фон Кекешфалва, а срещу стар, угрижен човек.

Ала ето че след леко покашляне той започва:

— Господин подпоручик — подрезгавелият глас все още не го слуша, — бих желал да ви помоля за една голяма услуга... Зная, естествено, че нямам право да ви задължавам с нищо, та вие почти не ни познавате... впрочем бихте могли и да ми откажете... разбира се... Възможно е да проявявам дързост и нахалство, но още от първия миг изпитах доверие към вас. Вие сте — това веднага се усеща — добър, услужлив човек. Да, да, да — трябва да съм направил някакъв жест на несъгласие, — вие *сте* добър човек. У вас има нещо, което ми вдъхва сигурност и понякога... имам чувството, че сте изпратен от... — Внезапно млъква и аз усещам, че иска да каже „от бога“, но няма смелост да го изрече — ... че сте изпратен като човек, на когото мога да говоря откровено... Впрочем онова, за което бих ви помолил, не е кой знае какво... но аз си говоря ли, говоря и изобщо не ви питам дали искате да ме изслушате!

— Но, разбира се.

— Благодаря ви... когато човек остарее, му стига само да погледне някого, и вече познава душата му... Зная какво значи да си добър човек, зная го по своята жена, бог да я прости... Нейната смърт бе първото нещастие, което ме слетя. И все пак днес си казвам, че така е било по-добре, защото не видя злочестината на детето... нямаше да го понесе. Знаете ли, когато преди пет години започна всичко... отначало *не вярвах*, че би могло да продължи толкова дълго... Как да си го представя, та тя бе дете като всички останали: тичаше, играеше и се въртеше като пумпал... и внезапно всичко това свърши, свърши

завинаги... И после, нали израстваме със страхопочитание към лекарите... четем във вестниците за чудесата, които правят: говори се, че зашиват сърца, присаждат очи... Ето защо човек като мен трябваше да бъде убеден — нали така? — че могат да сторят нещо далеч по-просто... да помогнат, бързо да помогнат на едно дете, което се е родило здраво и винаги е било здраво. Ето защо отначало не бях кой знае колко уплашен, защото *не вярвах*, никога и нито за миг не вярвах, че господ би могъл да стори подобно нещо: завинаги да смаже едно дете, едно невинно дете... Е, ако се беше случило с мен — моите крака достатъчно са ме носили по света. За какво са ми толкова?... И освен това аз не бях добър човек, сторил съм много злини, дори... Но за какво, за какво говорех?... А, да... точно така, ако се бе случило с мен, щях да го проумея. Но как може господ да стоварва удара си *до теб*, върху човек, когото не е редно да удря, да удря невинен човек... как бих могъл да проумея, че краката на жив човек, на дете, внезапно ще *умрат*, защото някакво Нищо, някакъв си бацил... така казаха лекарите и смятат, че са казали нещо... Това тяхното са си само приказки, извинения, а другото е самата действителност: едно дете лежи, крайниците му внезапно са се парализирали, то не може вече да върви, не може да се помръдне, а самият ти стоиш безпомощен край него... Ето това *не мога* да разбера.

Припряно избърсва потта от мократа си разчорлена коса с опакото на дланта си.

— Разбира се, че се допитах до всички лекари... където и да се намираше някое светило, отивах при него... всички идваха тук, философствуваха, говореха на латински, спореха и правеха консилиуми, един опитваше едно, друг — друго, сетне казваха, че се надяват и вярват; вземаха парите и си отиваха, а след тях всичко оставаше непроменено! Не, настъпи *известно* подобрение, всъщност значително подобрение. По-рано тя лежеше по гръб и цялото ѝ тяло бе парализирано... сега поне ръцете, поне горната половина от тялото ѝ са нормални и може сама да се придвижва с патериците си... *известно* подобрение, не, значително подобрение, не бива да съм несправедлив... Ала никой не можа да ѝ помогне докрай... Всички вдигаха рамене и казваха: „Търпение, търпение, търпение...“ Само един издържа, само един, доктор Кондор... не зная дали сте чували за него. Нали сте от Виена?

Отвърщам отрицателно. Никога не съм чувал това име.

— Естествено, от къде на къде ще го познавате, та вие сте здрав човек, а той не е от онези, които вдигат шум около себе си... не е професор, дори не е доцент... не ми се вярва да има и добра клиентела... тоест той *не търси* голяма клиентела. С една дума, това е забележителен, извънредно странен човек... не зная дали ще мога да ви го обясня както трябва. Не се интересува от обикновените случаи, с които би могъл да се справи всеки фелдшер... интересуват го само тежките случаи, само онези случаи, които останалите лекари отминават с вдигане на рамене. Разбира се, аз съм необразован човек и не мога да твърдя, че доктор Кондор е по-добър лекар от останалите... зная само, че е по-добър човек от останалите. Запознах се с него навремето, заради жена ми, и видях как се бори за нея... Той бе единственият, който до сетния миг не се предаде... тогава усетих, че този човек живее и умира с всеки свой болен. Той притежава — не знам дали се изразявам правилно, — притежава някакво влечение да бъде по-силен от болестта... а не е като другите, които имат единственото желание да си получат парите и да станат професори или придворни съветници... с една дума, той не мисли от своята позиция, а от позицията на другия, на болния... о, той е забележителен човек!

Старецът така се вълнува, че очите му засияват, макар доскоро да изглеждаха угаснали.

— Казвам ви, прекрасен човек е, никого не изоставя в беда; за него всеки случай се превръща в дълг... зная, че не успявам да се изразя както трябва... ала той сякаш се чувства виновен пред някого, когато не може да помогне... *самият той* се чувства виновен... ето защо — няма да ми повярвате, но се кълна, че това е самата истина — веднъж, когато не успял да постигне онова, което искал... обещал на една жена, започнала да ослепява, че ще я излекува... и когато посетне тя наистина ослепяла, той се оженил за нея... можете ли да си представите, бил е съвсем млад, а се е оженил за сляпа жена, седем години по-възрастна от него, нито красива, нито богата, някаква истеричка, която сега му е в тежест и изобщо не му е признателна... Кажете, това не е ли показателно *какъв* човек е той; сега разбирате колко съм щастлив, че съм го намерил... човек, който се грижи за моето дете като мен самия... Включил съм го и в завещанието си... ако някой ѝ помогне, това ще бъде той, дай боже, да стане така! Дай боже!

Възрастният човек стиска двете си ръце така, сякаш се моли. Сетне приближава още малко към мен.

— И така, изслушайте ме, господин подпоручик... Нали исках да ви помоля за нещо... Вече ви казах колко състрадателен човек е този доктор Кондор... Но съгласете се, разберете... *тъкмо* добрината му ме безпокои... Постоянно ме е страх, разбирате ли ме... страх ме е, че от съчувствие към мен не ми казва истината, не ми казва цялата истина... Все ми обещава, все ме успокоява, че положението със сигурност щяло да се подобри, че детето щяло напълно да оздравее... ала винаги щом му задам конкретен въпрос кога най-сетне ще стане това и колко още ще чакаме, той просто се изплъзва и казва: „Търпение, търпение!“ Но човек все пак трябва да има някакви гаранции... аз съм стар и болен, и все пак трябва да знам дали ще доживея събитието и дали тя изобщо ще оздравее, ще оздравее *напълно*... не, повярвайте ми, господин подпоручик, повече *не мога* да живея така... трябва да зная дали е сигурно, че ще бъде излекувана, и кога ще стане това... *трябва* да го знам, вече ме мога да понасям това неведение!

Изправя се разтърсван от вълнение и с три бързи, отривисти стъпки отива до прозореца. И друг път съм го виждал да прави така. Винаги когато се просълзява, намира спасение в това рязко извъръщане от хората. И той отблъсква състраданието — нали прилича на нея! В същото време дясната му ръка се прокрадва към задния джоб на печалния черен сюртук и измъква оттам смачкана кърпа; напразно се прави, че само е избърсал потта от челото си: съвсем ясно виждам зачервените клепки. Прекосява стаята един-два пъти; нещо стене ли, стене, не зная дали това са проядените дъски под краката му, или е самият той — прояденият, възрастен човек. Сетне си поема дъх като плувец, който се хвърля във водата.

— Прощавайте... не исках да споменавам за това... какво щях да кажа? Да... утре доктор Кондор отново пристига от Виена, уведоми ни по телефона... идва редовно на всеки две или три седмици, за да нагледа... Ако зависеше от мен, изобщо нямаше да го пусна да си ходи... би могъл да живее тук, в къщата, бих му платил за това колкото поиска. Но той казва, че му било необходимо известно разстояние за наблюдението, за да... известно разстояние, за да... да... какво исках да кажа?... Ах, да... и така, ще дойде утре, а следобед ще прегледа Едит; след това всеки път остава на вечеря, а през нощта взема бързия

влак за Виена. В един миг си помислих, че някой би могъл съвсем случайно да го попита... някой съвсем чужд човек, някой страничен човек, някой, когото той изобщо не познава... да го попита ей така... ей така, съвсем случайно, така както човек се интересува за свой познат... да го попита каква всъщност е тази парализа и дали смята, че детето един ден ще оздравее, ще оздравее *напълно*... чувате ли ме: ще оздравее ли *напълно* и след колко време... имам чувството, че вас няма да ви излъже... вас няма за какво да ви щади, на вас спокойно може да каже истината... пред мен навярно се притеснява, аз съм бащата, аз съм стар, болен човек и той знае как се къса сърцето ми... Ала, естествено, не трябва да допускате да забележи, че сте разговаряли с мен... ще заговорите по този въпрос *съвсем* случайно, така както човек се осведомява от лекар за някой пациент... Съгласен ли сте... ще го сторите ли заради мен?

Как да му откажа? Възрастният човек седи пред мен с насълзени очи и очаква моето „да“ като възвестяването на Страшния съд. Естествено, че му обещавам всичко. Бурно протяга към мен и двете си ръце.

— Веднага разбрах това... още тогава, когато се върнахте и бяхте толкова добър към детето, след като... е, вие знаете кога... тогава веднага схванах, че сте човек, който ме разбира... че вие, само вие ще го попитате вместо мен... обещавам ви, кълна ви се, никой няма да разбере за това, нито преди, нито след разговора, нито Едит, нито Кондор, нито Илона... само аз ще знам каква услуга, каква невероятна услуга сте ми направили.

— Недейте така, господин фон Кекешфалва... та това е дреболия...

— Не, не е дреболия... това е *много* голяма... *страшно* голяма услуга, която ми правите... *страшно* голяма услуга, и ако... — той леко се сниши, а и гласът му плахо замря — ако някога аз... ако някога бих могъл да сторя нещо за вас... може би вие...

Трябва да съм направил някое уплашено движение (да не би да иска веднага да ми плаща?), защото побързва да добави със заекване, което всеки път съпътствува силната му възбуда:

— Не, не ме разбирайте погрешно... нямах предвид... нямах предвид нищо материално... имах предвид само... имах предвид... имам добри връзки... познавам куп хора из министерствата,

включително и във Военното министерство... все пак в днешно време не е лошо да си имаш някого, на когото да разчиташ... само това имах предвид, разбира се... На всеки може да му дойде времето... само това... само това исках да кажа.

Засрамвам се от плахото смущение, с което ми подава ръцете си. През цялото време не ме е погледнал нито веднъж, взира се надолу, говори сякаш на собствените си ръце. Едва сега неспокойно вдига очи, пипнешком затърсва свалените очила и ги намества с разтреперани пръсти.

— Май ще е по-добре — промърморва сетне той — сега да идем оттатък, инак... инак продължителното ни отсъствие ще направи впечатление на Едит. За жалост с нея човек трябва да бъде безкрайно предпазлив; откакто се разболя, сетивата ѝ... сетивата ѝ някак си се изостриха, не са като на другите хора; от своята стая тя усеща всичко, което става в къщата... още преди да си изрекъл докрай нещо, тя вече го е отгатнала... Ето защо би могла... затова бих предложил да отидем оттатък, преди да се е усъмнила.

Така и правим. Едит вече ни чака в салона, седнала в подвижния си стол. Когато влизаме, тя вдига своя сив, пронизателен взор, сякаш по смутено сведените ни чела иска да прочете за какво сме разговаряли. И тъй като ние дори не намекваме за своя разговор, през цялата вечер е очевиден неразговорлива и вгълбена в себе си.

„Дреболия“ — така нарекох пред Кекешфалва желанието му колкото може по-непринудено да се осведомя от все още непознатия за мен лекар за вероятността парализираната девойка да оздравее; погледнато от страни, аз действително трябваше само малко да се понапрегна. Ала едва ли бих могъл да опиша какво означаваше лично за мен това неочаквано поръчение. Нищо не е в състояние да повиши самочувствието на младия човек, нищо не подпомага с такава мощ оформянето на неговия характер, както неочакваното възлагане на някаква задача, чието изпълнение се поверява изключително на собствената му предприемчивост, на собствените му сили. Естествено, и по-рано ми бяха възлагали отговорни задачи, но тези задачи бяха винаги служебни, военни задачи — свеждаха се само до някакъв успех, който трябваше да извоювам като офицер по заповед на началниците си и в границите на точно определена област; например да командувам някой ескадрон, да ръководя военен ешелон, да купувам коне, да усмирявам кавгите на редниците. Но всички изброени заповеди и тяхното изпълнение се вместиха в изискванията на военния устав. Те произтичаха от писмени или печатни указания, а при възникване на колебания беше достатъчно просто да потърся съвет от някой по-възрастен и по-опитен другар, който предано ми помагаше да изпълня поръчението си. Но ето че молбата на Кекешфалва не бе отправена към мен като офицер, а към онова мое все още неизвестно ми вътрешно Аз, чиито способности и предели на възможностите тепърва трябваше да откривам. Обстоятелството, че този чужд човек избра в своята неволя тъкмо мен сред всичките си приятели и познати, ме ощастливяваше повече от всяка служебна или другарска похвала, получена до този миг.

Това ощастливяване вървеше обаче ръка за ръка с известна почуда, защото неочаквано проумях колко безчувствено и небрежно е било досега моето съпричастие. Как бях могъл седмици наред да посещавам този дом, без да задам най-естествения, най-логичния въпрос: клетата девойка завинаги ли ще остане саката? Медицината няма ли да намери цяр срещу отслабването на крайниците ѝ? Непоносим позор: нито веднъж не бях попитал за това Илона, бащата или нашия полкови лекар! Обзет от фатализъм, бях приел състоянието на парализа за окончателно; ето защо безпокойството, измъчвало бащата от години, премина през мен като куршум. Ами ако онзи лекар

наистина избавеше детето от неговите страдания? Ако клетите оковани нозе отново започнеха да крачат свободно, ако това измамено от бога създание отново се втурнеше да тича, да се катери и спуска по стълби, да се носи след собствения си смях, изпълнено с щастие и блаженство? Тази възможност ме опияни; прекрасно бе да си мисля как двамата или тримата галопираме из ливадите, как вместо в своята стая-затвор тя ме очаква на самата порта, поздравява ме и заедно тръгваме на разходка. И ето че нетърпеливо започнах да броя часовете, които ме деляха от чуждия лекар — исках час по-скоро да разбера от него истината. Навярно бях по-неспокоен и от самия Кекешфалва — никога досега в моя живот не бях получавал толкова важна задача.

Ето защо на другия ден се появих по-рано от обикновено (освободих се специално за случая). Този път Илона ме прие сама. Лекарят от Виена пристигнал, обясни ми тя, сега се намирал при Едит и този път сякаш я преглеждал много основно. Дошъл преди два часа и половина и вероятно Едит щяла да бъде после твърде уморена, за да слезе при тях; този път трябвало да се задоволя само с нейната компания — тоест, добави тя, ако нямам предвид нещо по-добро.

По тази забележка установих за своя радост (знанието на някоя тайна само от двама души прави човека суетен), че Кекешфалва не я е осведомил за нашата уговорка. Ала не се издадох с нищо. Поиграхме шах, за да убием скуката; мина доста време, преди да доловим очакваните с нетърпение стъпки в съседното помещение. Най-сетне Кекешфалва и доктор Кондор влязоха, увлечени в разговор, а аз трябваше да положа усилия, за да потисна своето изумление, защото, щом съгледах доктор Кондор, веднага изпитах огромно разочарование. Нашата визуална фантазия винаги предварително си изгражда образа на човека, когото все още не познаваме, но за когото сме слушали безброй интересни неща — тя разточително използва за тази цел своите най-скъпоценни и романтични спомени. За да си представя гениален лекар, за какъвто Кекешфалва представи Кондор, аз се придържах към онези схематични белези, с чиято помощ посредственият режисьор поставя на сцената действащото лице „лекар“: одухотворен лик, остър и пронизателен взор, невъзмутима осанка, блестящо и остроумно слово — постоянно и безнадеждно се поддаваме на заблудата, че природата рисува особените хора с особени черти, които личат от пръв поглед. Ето защо стомахът неприятно ме

сви, когато внезапно се наложи да се поклоня на някакъв набит, закръглен господин, късоглед и плешив, в изпомачкан сив костюм, потънал в прах и със зле вързана вратовръзка; вместо предполагаемия прецизно диагностициращ поглед иззад евтиното стоманено пенсне ме стрелнаха небрежни, по-скоро сънливи очи. Преди още Кекешфалва да ме представи, Кондор ми подаде малката си влажна ръка и веднага се извърна, за да си запали пура, взета от масичката за пушачи. Лениво се протегна.

— Така, ето ни и нас. Но нека веднага ви призная, мили приятелю, ужасно съм гладен; би било прекрасно, ако веднага ни дадат да ядем. Ако вечерята още не е готова, Йозеф би могъл, да речем, да ми изпрати нещичко за хапване, сандвич или каквото и да е друго. — А след като се разположи във фотьойла: — Всеки път забравям, че тъкмо този следобеден бърз влак няма вагон-ресторант. Още един пример за чисто австрийско държавно безразличие... Браво — прекъсна словото си той, щом слугата изтласка плъзгащата се врата на трапезарията, — човек може да разчита на твоята точност, Йозеф. И господин главният ви готвач заслужава поздравления. Заради проклетото бързане днес не успях дори да обядвам.

И незабавно, без по-нататъшни колебания, той тромаво премина оттатък, седна, не ни дочака, а с натъпкана отпред салфетка, припряно — и според мен твърде шумно — засърба супата. По време на тази смешна дейност не проговори нито на Кекешфалва, нито на мен. Вероятно го интересуваше единствено храната, а в това време късогледият му поглед изучаваше бутилките с вино.

— Прекрасно е вашето вино, и на всичко отгоре — от деветдесет и седма година! Опитах го последния път. Само заради него човек си заслужава да изтърпи пътуването дотук. Не, Йозеф, още не ми наливай, предпочитам първо чаша бира... да, благодаря.

Изпи чашата на един дъх, после започна да дъвче сладко и бавно, като вземаше огромни късове от набързо сервирания поднос и ги трупаше в чинията си. И понеже по всичко личеше, че изобщо не забелязва нашето присъствие, аз имах време да наблюдавам отстрани лакомника. Установих с разочарование, че човекът, който бе превъзнесен с такъв възторг, има възможно най-еснафското и добродушно лице, кръгло като месечина и набраздено от малки трапчинки и гнойни пъпчици; носът му бе същински картоф,

брадичката — разлята, страните — червендалести и засенчени от широка ивица брада, вратът — закръглен и къс: образ и подобие на човек, когото виенчани наричат „шишко“, добродушен мърморко-чревоугодник. Точно така се бе разположил той и с удоволствие си похапваше, а жилетката му бе измачкана и полуразкопчана; упоритата мудност, с която дъвчеше, постепенно започна да ме дразни — може би защото си спомних с каква внимателна любезност полковникът и фабрикантът се бяха отнесли към мен на същата тази маса, а може би и защото изпитах известни колебания дали от един толкова вострастен гуляйджия и пияч, който всеки път вдига виното срещу светлината, преди да го опита с жадните си устни, ще мога да изкопча точен отговор на толкова съществен въпрос.

— Е, какво ново по вашия край? Върви ли жътвата? Последните седмици не бяха ли твърде сухи, твърде горещи? Четох нещо подобно във вестника. А фабриката? Май пак качват цените в захарния картел, а? — С тези небрежни, бих казал лениви въпроси, които изобщо не търсеха отговор, Кондор прекъсваше понякога своето бързо дъвчене и тъпчене; упорито не обръщаше внимание на моето присъствие и макар че бях чувал какви ли не работи за грубостта, присъща на медиците, в мен се породих нещо като гняв към добродушния грубиян; бях в лошо настроение и не продумвах нито дума.

Ала той ни най-малко не се интересуваше от нашето присъствие и щом най-сетне преминахме в салона, където ни очакваше кафето, Кондор се тръшна със сладка въздишка право върху болничното кресло на Едит, снабдено с всевъзможни удобства; подвижен рафт с книги, пепелници, сгъваеми облегалки. И понеже ядът прави човека не само язвителен, но и проницателен, нямаше как при тази демонстрация на леност да не установя с известно удовлетворение колко къси са краката му с размъкнатите чорапи, колко подпухнал е коремът му и за да му покажа и аз колко малко държа на сближаването си с него извърнах фотьойла си така, че всъщност почти му обърнах гръб. Ала напълно безразличен към моето предизвикателно мълчание и припряното обикаляне на Кекешфалва — възрастният човек непрестанно сновеше из стаята, за да го обслужи колкото може по-удобно с пури, запалки и коняк, — Кондор измъкна цели три вносни пури от сандъчето (две от тях остави за резерва до чашата си с кафе) и колкото и услужливо да се нагаждаше към тялото му дълбокият

фотьойл, на него като че ли не му беше достатъчно удобно. Не спря да го натисна и намества, докато не откри възможно най-приятното положение. Едва след като изпи и втората си чаша кафе, той блажено си пое дъх като заситено животно. „Противна, противна история“, помислих си аз. Тогава обаче Кондор внезапно се протегна и иронично смигна на Кекешфалва:

— Е, свети Лаврентий, май ви се зловиди хубавата ми пура, защото вече не можете да чакате, искате най-сетне да ви докладвам! Но нали ме познавате, нали сте разбрали, че не обичам да смесвам яденето с медицината — и после, аз действително бях *твърде* гладен, *твърде* уморен. От седем и половина без прекъсване се клатушкам на краката си и вече ми се струваше, че ми е празен не само стомахът, но и главата. И така — той бавно дръпна от пурата и издиша сивия дим на колелца, — и така, драги ми приятелю, да започваме! Всичко върви много добре. Упражненията за ходене, упражненията за обтягане, всичко е съвсем прилично. Може би с един-единствен атом, но е по-добре от последния път. Както се можем да бъдем доволни. Само че — той отново дръпна от пурата си — в общото състояние... онова, което наричаме психика, днес я намерих... но моля, не се стряскайте веднага, драги приятелю... днес я намерих леко променена.

Въпреки предупреждението Кекешфалва безгранично се уплаши. Видях как лъжичката в ръката му започна да трепери.

— Променена ли?... Какво искате да кажете... така променена?

— Ами така, променена... все пак, драги приятелю, не съм казал: променена към лошо. Недейте, както се изразява дядо Гьоте, ми приписва работи, които не съм казал. Самият аз засега не знам точно какво се е случило, но... нещо не е наред.

Възрастният човек все още държеше лъжичката. Изглежда, нямаше сили да я сложи на масата.

— Какво... какво не е наред?

Доктор Кондор се почеса по главата:

— Хм, де да го знаех! Във всеки случай не се тревожете! Говорим съвсем академично и без глупави шеги, ето защо е по-добре да повтора казаното съвсем ясно: не картината на болестта ми се стори променена, а в самата Едит нещо се е променило. Нещо, не зная какво е то, и беше станало днес. За пръв път имах чувството, че някак си се е изплъзнала от ръцете ми. — Отново дръпна от пурата, сетне

проницателно стрелна Кекешфалва с малките си бързи очи: — Знаете ли, най-добре ще бъде откровено да обсъдим положението. Ние наистина няма защо да се срамуваме един от друг и можем да играем е открити карти. И така... драги приятелю, кажете ми, моля, открито и ясно: да не би вечното ви безпокойство да ви е накарало да извикате междувременно друг лекар? По време на моето отсъствие някой преглеждал ли е Едит, лекувал ли я е?

Кекешфалва подскочи, сякаш му бяха отправили чудовищно обвинение:

— Но, за бога, господин докторе, кълна се в живота на своето дете...

— Добре... добре... само без клетви! — бързо го прекъсна Кондор. — И така ви вярвам. Въпросът е уреден! Рессави^[1]! Просто ударих на камък — погрешна диагноза, е, това се случва дори и с придворни съветници и професори! Такава глупост... а бих се закълел, че... Е, тогава нещо друго трябва да е станало... но странно, много странно... Ще позволите, нали... — И си наля трета чаша кафе.

— Да, но какво ѝ е станало? Какво се е променило?... Какво имате предвид? — промълви старецът е пресъхнали устни.

— Драги ми приятелю, наистина ме затруднявате. Напразно се тревожите, пак ви давам думата си, честната си дума. Ако беше нещо сериозно, пред чужд човек не бих... прощавайте, господин подпоручик, не искам да ви обиждам, имам предвид само... тогава нямаше да разговарям от фотьойла и да си пийвам от хубавия коняк — конякът наистина е превъзходен.

Отново се облегна назад и за миг притвори очи.

— Да, трудно ми е направо да ви обясня какво у нея се е променило, защото то вече се намира в най-горния или най-долния слой на обяснимото. Но първоначално си помислих, че чужд лекар се е намесил в лекуването ѝ — наистина, господин фон Кекешфалва, вече не смятам така, кълна ви се, — защото днес за първи път нещо между Едит и мен не бе наред — липсваше нормалният контакт... чакайте... навярно ще съумея да се изразя по-ясно. Исках да кажа, че при по-продължително лекуване между лекаря и неговия пациент неминуемо се поражда определен контакт... навярно дори е твърде грубо да наричам тези взаимоотношения контакт — дума, която в крайна сметка все пак има значение на „докосване“, тоест свързана е с нещо

материално. В тези взаимоотношения доверието странно се смесва с недоверието, едното се бори срещу другото, съществува привличане и отблъскване и, естествено, тази смесица всеки път се видоизменя — свикнали сме с тези неща. Понякога пациентът се струва на лекаря променен, а друг път става обратното; понякога се разбират от пръв поглед, а друг път просто се разминават... Да, извънмерно, извънмерно странни са тези трепети, човек не е в състояние да ги долови, а още по-малко — да ги прецени. Едно сравнение би могло най-добре да обясни всичко това — дори с риск да се окаже твърде грубо. И тъй, случаят с пациента прилича на следното: отсъствували сте няколко дни, връщате се и вземате пишещата си машина, която уж пише без никаква промяна, работи все така безупречно, както преди; и все пак усещате по нещо, което не можете да определите, че междуременно някой друг е писал на нея. И вие, господин подпоручик, несъмнено ще познаете по коня си, че два дни го е яздил друг човек. Нещо е станало с хода му, със стойката му, той сякаш се е изплъзнал от контрола ви — вероятно и вие не ще съумеете да посочите кои точно са външните белези на промяната, защото те наистина са безкрайно малки... Зная, тези сравнения са много груби, защото връзката на лекаря с пациента, естествено, е много по-деликатна; вече ви казах, че действително страшно бих се затруднил, ако трябваше да ви обясня какво се е променило в Едит от последния път насам. Ала нещо — яд ме е, че не мога да открия какво е то, — нещо се е случило, в нея е настъпила някаква промяна.

— Но в какво... в какво се изразява тя? — изпъшка Кекешфалва. Видях, че клетвите на Кондор не са в състояние да го успокоят, челото му блестеше от влага.

— В какво се изразява ли? Ами че в дреболии, в неща, които не подлежат на тълкуване. Още при обтегателните упражнения забелязах, че ми оказва съпротива; разбунтува се, преди да започна същинския преглед: „Не е нужно, всичко си е все същото“, а с какво огромно нетърпение *очакваше* по-рано моето заключение! Сетне, когато предложих конкретни упражнения, започна глупаво да подмята: „Ех, и това няма да помогне...“ или „И с това няма да стигнем доникъде...“ Признавам, сами по себе си тези подмятания са маловажни — лошо настроение, свръхраздразнени нерви, — ала досега, драги ми приятелю, Едит никога не ми беше казвала подобни неща. Е, може

причината действително да е само в лошото настроение... на всекиго се случва.

— Но нали... промяната не е свързана с влошаване?

— Колко пъти още искате да ви давам честната си дума?! Та нали, ако се беше случило и най-незначителното нещо, аз като лекар щях да се обезпокоя точно колкото и вие като баща, а аз не съм се обезпокоил ни най-малко, забелязвате го. Напротив, това нейно негодувание никак не ми е неприятно. Признавам, дъщеричката ви се държи по-нервно, по-сприхаво и по-нетърпеливо, отколкото преди няколко седмици — вероятно и на вас ви създава известни затруднения. Но този бунт, от друга страна, подсказва известно засилване на волята за живот, на волята за оздравяване; колкото по-силно и по-нормално започва да функционира даден организъм, толкова по-припряно му се иска най-сетне да надвие болестта си. Повярвайте ми, ние съвсем не обичаме с цялото си сърце „послушните“, отстъпчивите пациенти, както си мислите. Те най-малко ни помагат. Енергичният и дори яростен отпор от страна на болния е добре дошъл за нас, защото, колкото и чудно да е, привидно неразумните реакции понякога имат по-голям ефект и от най-дълбокомислените ни лекарства. И тъй, още веднъж — съвсем не съм обезпокоен: ако сега например започнем да я лекуваме наново, бихме могли да разчитаме на всичките ѝ усилия; навярно именно сега е настъпил подходящият миг да включим в играта психическите ѝ сили, които тъкмо в нейния случай са толкова решаващи. Не зная — той вдиша глава и ни погледна — дали ме разбирате напълно.

— Естествено — неволно казах аз.

Това бе първата дума, която отпратих към него. Всичко това ми се струваше пределно естествено и ясно.

Ала възрастният баща продължаваше да седи вцепенен и да се взира с празен поглед пред себе си. Усетих, че причината да не разбере нищичко от онова, което Кондор държеше да ни обясни, произтича от нежеланието му да го разбере. Защото цялото му внимание и страх се съсредоточаваха върху присъдата: ще оздравее ли тя? Скоро ли ще оздравее? Кога ще оздравее?

— Но какво лечение? — Щом се развълнуваше, неизбежно започваше да се запъва и заеква. — Какво ново лечение?... Нали говорехте за някакво ново лечение?... Кое ново лечение ще опитате?

Веднага забелязах как се бе вкопчил в думата „ново“, защото виждаше в нея някаква нова надежда.

— Оставете на мен, драги ми приятелю, какво ще опитвам и кога ще го опитвам — само не настоявайте, не настоявайте все с принуда да постигнете онова, което не може да стане по магически път! Вашият „случай“ — такъв е неприятният ни жаргон — е и си остава най-голямата ми грижа. Но ние ще я отстраним!

Старецът гледаше безмълвно и потиснато. Виждах как с мъка се въздържа да не зададе все пак още някой от безсмислено упоритите си въпроси. Вероятно и Кондор бе усетил част от този мълчалив натиск, защото внезапно стана.

— И освен това смятам, че разговорът ни за днес приключи. Според мен ви казах всичко, по-сетнешните приказки биха били брътвежи и лъжи. Дори ако Едит за в бъдеще още повече се изнерви, не бързайте да се плашите, ще стигна до винта, който се е разхлабил. Вие имате само една задача: да не обикаляте край болната все така объркан и уплашен. И второ: да обърнете сериозно внимание на собствените си нерви. Изглеждайте доста недоспал и се страхувам, че с вашето чоплене и ровене се съсипвате повече, отколкото е добре за детето ви. Най-хубаво ще бъде, ако още от тази вечер започнете да си лягате рано, а преди това вземете няколко капки валериан, за да сте утре отново бодър. Това е всичко. Днешната ми визита приключи! Само допушвам пурата си, потеглям.

— Нима наистина... наистина ще си тръгнете?

Доктор Кондор не отстъпи от решението си.

— Точно така, драги ми приятелю — край за днес! Тази вечер имам още един последен изтерзан пациент, на когото съм предписал продължителна разходка. Както ме гледате, от седем и половина непрестанно съм на крак, целият предобед бях в болницата — случаят бе куриозен, а именно... Но да не говорим за него... После — във влака, после — тук, а тъкмо такива като мен от време на време трябва да си проветряват дробовете, за да запазят главата си бистра. С една дума, моля, днес ще мина без автомобила ви, предпочитам да се поразходя пеш! Пълнолунието е приказно. Естествено, с тези думи не искам да ви отнема господин подпоручика; и ако въпреки лекарската забрана сте решили да окъснеете, той сигурно ще ви прави още известно време компания.

Ала аз веднага си спомних за своята мисия. Не, побързах да обясня, утре необичайно рано съм имал работа, и бездруго отдавна е трябвало да си тръгвам.

— Е, ако ви е приятно, можем да се поразтърпим заедно.

Сега за пръв път в пепелявия поглед на Кекешфалва лумна искрица: поръчението! Въпросът! Сведението! И той си беше спомнил.

— Добре, ще си легна веднага — рече той с неподозирана отстъпчивост, като крадешком ми смигна зад гърба на Кондор.

Предупреждението му бе излишно, и бездруго пулсът на ръката ми бясно биеше по маншета. Знаех, че сега започва моята мисия.

Едва излезли пред къщата, Кондор и аз неволно се спряхме на най-горната площадка на стълбата, защото градината ни разкри изумителна гледка. На никого от нас не бе хрумвало да погледне през прозореца по време на вълнуващите разговори в стаята и сега ни изненада едно забележително преображение. Сред обсипаното със звезди небе като лъскав сребърен диск бе замряла огромна пълна луна и докато горещият въздух, нагрят от слънчевия ден, ни потапяше в лятна омара, в същото време ослепителното сияние въздаваше представата, че на земята сякаш е настъпила приказна зима. Калдъръмът блещукаше като току-що навалял сняг между равно окастрения шпалир на дърветата, които очертаваха открития път с черни сенки; те стояха бездиханни и вцепенени — отразяваха ту светлината, ту мрака, приличаха ту на махагон, ту на стъкло. Не помня друг път да съм чувствувал лунната светлина толкова призрачна, както тук, сред пълната тишина и неподвижност на градината, залята от сноповете на леденото сияние; нещо повече: вълшебството на мнимото земно сияние бе толкова силно, че неволно запристъпвахме по бляскавото стълбище колебливо, сякаш бе от хлъзгаво стъкло. Ала когато тръгнахме по снежно-сумрачната каменна алея, внезапно се оказахме не двама, а четирима, защото пред нас легнаха нашите сенки, изящно очертани от свръхярката лунна светлина. Против волята си се вгледах в двамата неразлъчни черни спътници, които като крачещ силует изпреварваха всяко наше движение, и се поуспокоих — чувствата ни понякога са настроени на странна детинска вълна, — защото моята сянка бе по-дълга, по-стройна и дори ми се искаше да

кажа „по-хубава“ от въздебелата и малка сянка на моя събеседник. Това превъзходство ме накара да се почувствувам по-сигурен — известно ми е, че е нужна голяма смелост, за да признаеш сам на себе си подобна глупост; душата винаги се влияе и от най-странните случайности и тъкмо най-дребните и незначителни неща често укрепват или сломяват смелостта ни.

Мълчаливо стигнахме до желязната порта. Нямахме как, трябваше да се обърнем, за да я затворим. Лицевата страна на къщата сияеше така, сякаш я бяха напръскали със синкав фосфор; приличаше на огромен къс лед, а разточителната лунна светлина така неистово заслепяваше очите, че човек не бе в състояние да различи кои от прозорците все още бяха осветени отвътре и кои — отвън. Едва рязкото хлопване на вратата разкъса тишината и Кондор, почерпил също смелост от този земен шум сред призрачното мълчание, се обърна към мен с непринуденост, която не бях очаквал от него:

— Клетият Кекешфалва! Постоянно си отправям упреци да не би да се държа с него прекалено грубо. Зная, естествено, че най-много му се иска да ме задържи още часове наред и да ме пита за стотици неща или всъщност да ме пита стотици пъти за едно и също нещо. Но аз наистина не можех повече. Денят бе твърде тежък, от сутрин до вечер все болни, при това все особени случаи, при които не настъпва подобрене.

Междувременно бяхме излезли на алеята, чиито дървета сплитаха короните си и затуляха процеждащата се лунна светлина. Ето защо снежнобелият чакъл по средата на шосето сияеше още по-ослепително. Закрачихме по озарената пътека. Не отговорих, защото изпитвах твърде голямо уважение, ала Кондор като че ли изобщо не ме забелязваше:

— Има и друго — понякога направо не мога да понасям неговата настойчивост. Знаете ли, трудностите в нашата професия съвсем не идват от болните; в крайна сметка се научаваме как да се държим с тях, изработваме си подходяща тактика. А когато пациентите се оплакват, питат и настояват, това чисто и просто е признак за тяхното състояние, каквито са температурата и главоболието. Предварително сме се подготвили за нетърпението им, очакваме го и сме се въоръжили срещу него, всеки от нас се е запасил с успокоителни фрази и измислици наред с приспивателните и капките против болки. Но никой

не вгорчава живота ни така, както роднините и близките, които се тикат неканени между лекаря и пациента и постоянно искат да узнаят „истината“. Всички се държат така, сякаш в този миг на земята е болен само техният човек и единствено за него трябва да се грижим. Аз действително не се сърдя на Кекешфалва за безкрайните му въпроси, но вижте: когато нетърпението стане хроническо, търпението ни понякога се изчерпва. Десетки пъти съм му обяснявал, че в момента имам тежко болен в града, който е между живота и смъртта. И макар да го знае, телефонира всеки ден, не спира да настоява и насила иска да изтръгне от мен някаква надежда. А в същото време като негов лекар зная колко съдбовно му въздейства това вълнение и съм разтревожен много повече, отколкото той подозира, много, много повече. За щастие не знае колко лошо е положението.

Уплаших се. Значи положението е лошо! Откровено и съвсем спонтанно Кондор ми поднесе онова, което трябваше да изтръгна от него. Силно възбуден, настоях:

— Простете, господин докторе, но вие разбирате — това ме безпокои... — нямах никаква представа, че Едит е толкова зле...

— Едит ли? — Кондор се извърна към мен искрено изумен, сякаш току-що бе забелязал, че говори на друг човек. — Как така Едит? Та аз дори не съм я споменал... Изобщо не сте ме разбрали... Не, не — състоянието на Едит засега действително е стационарно^[2] — за жалост все още е стационарно. Ала *той*, Кекешфалва, ми създава грижи, все по-големи грижи. Нима не ви е направило впечатление колко много се промени през последните няколко месеца? Колко зле изглежда, как с всеки изминал ден все повече отпада?

— Всъщност не мога да преценя... само от няколко седмици имам честта да познавам господин фон Кекешфалва и...

— Ах, да, вярно! Извинете... естествено, в такъв случай не бихте могли да установите нещо... Ала аз, който го познавам от години, днес не на шега се уплаших, когато случайно погледнах ръцете му; не сте ли забелязали колко са прозрачни и костеливи? Знаете ли, когато човек е виждал ръцете на не един и двама мъртъвци, винаги се стъписва от възсинкавия цвят на живата плът. И после... не ми харесва леснината, с която се просълзява: при най-малкото вълнение погледът му овлажнява, при най-малката уплаха той пребледнява. Тази неустойчивост е съмнителна тъкмо при мъже като Кекешфалва, които

по-рано са били извънредно напористи и енергични. Не е на добро, когато суровият мъж внезапно стане мекушав — дори когато тези мъже станат добродушни, пак не ми харесва. Тогава нещо не е наред, нарушено е вътрешното им равновесие. Естествено, отдавна се готвя да го прегледам основно — само че все не мога да се реша. Защото, не дай боже, да го наведе и на мисълта, че самият той е болен! А да не говорим за мисълта, че би могъл да умре и да остави детето си парализирано — тогава ще стане нещо неописуемо! И бездруго се съсипва с вечните си размисли и със своето бясно нетърпение... Не, не, господин подпоручик, криво сте ме разбрали — не Едит, а той ми създава основната грижа... страхувам се, че старецът няма да я кара дълго.

Бях направо поразен. Никога не ми беше хрумвала подобна мисъл. На двадесет и пет години още не бях виждал да умира близък човек. Ето защо не успях веднага да проумея как така някой, с когото току-що съм седял на масата, с когото съм разговарял и пил, още утре би могъл да легне вцепенен в ковчега. В същото време по един лек и внезапен бодеж в сърцето усетих, че действително съм обикнал този старец. Покъртен и смутен, поисках все пак да кажа нещо:

— Ужасно — замаяно рекох аз, — това би било ужасно. Един толкова благороден, великодушен, добър човек — първият истински унгарски аристократ, когото съм срещал...

Ала тогава се случи нещо изненадващо. Кондор се спря толкова неочаквано, че неволно спрях и аз. Изглежда ме втренчено; очилата му блеснаха, когато рязко се извърна към мен. Пое си веднъж или два пъти дъх и едва тогава ме попита безкрайно смаян:

— Благородник ли?... И на всичко отгоре истински?... Кекешфалва, а? Простете, драги ми господин подпоручик... но нима действително... споменахте сериозно... това за истинския унгарски благородник?

Не разбрах въпроса му напълно. Само имах чувството, че съм изрекъл някаква глупост. Ето защо смутено заявих:

— Все пак преценявам нещата от моя гледна точка — господин фон Кекешфалва при всеки повод се е държал с мен извънредно благородно и добронамерено... в полка винаги са ми описвали унгарските благородници като изключително високомерни люде... Но... аз... никога не съм срещал по-добър човек... аз... аз...

Замълчах, защото усетих, че Кондор продължава да ме разглежда внимателно отстрани. Кръглото му лице блестеше, осветено от луната, лъскавите очила изглеждаха огромни, а зад тях смътно долавях неговия изпитателен взор; ето защо изпитах неприятното чувство, че съм насекомо, което пърха под много силна лупа. Сигурно сме представлявали странна гледка, както стояхме изправени един срещу друг наред селския друм; но по него не се виждаше жива душа. Сетне Кондор сведе глава, закрачи отново и промърмори сякаш на себе си:

— Вие наистина сте... странен човек... Извинете, съвсем не го казвам в лошия смисъл на думата. Но това действително е странно, сам ще се съгласите с мен, извънредно странно... Доколкото разбрах, вече от няколко седмици посещавате този дом. Освен това живеете в малък град, в кокошарник, който на всичко отгоре е озвучен изключително добре от кудкудякане — и... смятате Кекешфалва за аристократ... От вашите другари никога ли не сте подочули някои... не искам да кажа подигравателни, а... най-общи забележки, че благородният му произход няма кой знае колко дълбоки корени?... Все пак нещичко трябва да са ви подшушнали.

— Не — енергично отвърнах аз и усетих как постепенно ме обзема гняв (не е много приятно да те вземат за „странен“ и „особен“). — Съжалявам, на никого не позволявам да ми подшушва разни неща. С нито един от моите другари не съм разговарял за господин фон Кекешфалва.

— Странно — промърмори Кондор, — странно... Все си мислех, че преувеличава, когато ви описваше. Да ви кажа откровенно — днешният ден явно е ден на погрешни диагнози, — приемах възторга му с леко недоверие... Не можех да повярвам, че сте започнали да ги навестявате само заради онова недоразумение с танците, а сетне посещенията ви са зачестили... просто от симпатия, от съпричастие. Вие и понятие си нямате как експлоатират този старец — ето защо си наумих (защо пък да не ви го кажа!) да разбере какво всъщност ви привлече в тази къща. Смятах, че става дума или за — как да се изразя учтиво? — или за някакъв извънредно целеустремен младеж, който иска да си оплете кошницата, или — ако намеренията му са почтени — за някакъв човек с изключително млада душа, защото само младите хора изпитват толкова странно влечение към трагичното и опасното. Впрочем инстинктът на тези твърде млади хора почти винаги се оказва

верен и вие съвсем правилно сте почувствували... този Кекешфалва действително е особен човек. Много точно зная в какво може да бъде упрекнат, ето защо, да ме прощавате, ме досмеша, когато го представихте за благородник. Ала повярвайте на човека, който го познава по-добре от всички тук — няма защо да се срамувате, че сте проявили толкова много дружелюбност към него и към онова клето дете. Каквото и да си подшушнат, не бива да се разколебавате; то наистина няма нищо общо с този трогателен и чувствителен човек, какъвто е днес Кекешфалва.

Кондор изрече тези слова вървешком, без да ме погледне; едва след известно време отново забави крачка. Усетих, че обмисля нещо, и не исках да му преча. Повървахме един до друг четири-пет минути, потънали в мълчание. Някаква кола ни пресрещна, трябваше да отстъпим встрани; селянинът колар изгледа с любопитство странната двойка: подпоручикът редом с дребния, възпълен очилат господин, които мълчаливо се разхождаха по шосето в този късен час. Изчакахме колата да отmine, сетне Кондор внезапно се извърна към мен:

— Слушайте, господин подпоручик! Половинчатите неща и недоизречените намеци винаги са гибелни; всички злини в този свят идват от половинчатите дела. Навярно се изпуснах да кажа повече от необходимото, а в никакъв случай не бих желал да разколебавам вашите добри чувства. От друга страна, твърде много подразних любопитството ви, та да не пожелаете да се осведомите от други хора за истинското положение на нещата, а се страхувам, че те, уви, няма да ви информират достатъчно правдоподобно. В края на краищата все пак не е възможно да посещавате продължително време някой дом, без да узнаете кои са обитателите му, макар вероятно в бъдеще да не бихте се чувствували там така непринудено, както по-рано. С една дума, ако действително ви е интересно да научите някои неща за нашия приятел, господин подпоручик, аз на драго сърце се поставям на ваше разположение.

— Но, разбира се!

Кондор извади часовника си.

— Единадесет без четвърт. Разполагаме с цели два часа. Влакът ми потегля едва в един и двадесет. Ала си мисля, че не е хубаво да си разправяме подобни работи насред улицата. Сигурно знаете някое тихо кътче, където човек спокойно може да се изприкаже, а?

Позамислих се.

— Най-добре ще бъде в „Тиролската изба“ на улица Ерцхерцог Фридрих. Там има малки сепарета, където никой не те безпокои.

— Прекрасно! Нека бъде там! — отвърна той и отново ускори крачка.

Без повече приказки стигнахме до края на шосето. Скоро под ярката лунна светлина се заредиха първите градски къщи. По щастлива случайност не срещнах из пустите улички нито един от моите другари. Не зная защо, но щеше да ми бъде неприятно, ако на другия ден ме бяха попитали с кого съм бил. Откакто се бях заплел в странната бъркотия, страхливо криех всяка нишка, която можеше да ги упъти към входа на този лабиринт, за който чувствавах, че ме примамва да навляза във все по-нови и тайнствени глъбини.

„Тиролската изба“ бе малко уютно заведение с донякъде съмнителна слава. Разположено на старинна крива уличка, то допълваше един второ или треторазреден хотел, доста ценен в нашите кръгове поради снизходителната разсеяност на портиера, който умишлено забравяше да кара гостите да попълват предписаната от полицията адресна карта дори когато посред бял ден искаха стая с двойно легло. Имаше още едно добре обмислено обстоятелство, което осигуряваше дискретността на кратките или по-продължителни любовни часове: за да не се влиза в скришните гнезденца през главния вход (малките градчета имат хиляди очи), можеше преспокойно да се използва избата, откъдето се стигаше право до стълбата, а заедно с това и до интимната цел. Затова пък точените в това съмнително заведение и поднасяни долу в избата терлански и мискетни вина бяха безупречни. Всяка вечер край тежките дървени маси без покривки се разполагаха гражданите и на няколко чаши вино обсъждаха повече или по-малко разгорещено общинските и световните проблеми. Четвъртитата и донякъде простовата зала събираше пияниците, които идваха само заради виното и глупавото общуване с него. Едно стъпало по-високо се намираше галерията с така наречените „сепарета“, които бяха разделени едно от друго чрез доста дебели звукоизолиращи дъсчени стени, ненужно украсени с пирографирани картини и глуповати наздравици. Тежки завеси така плътно закриваха осемте

сепарета откъм общата зала, че човек почти можеше да ги нарече *Chambres séparées*^[3], каквото донякъде беше и действителното им предназначение. Когато офицерите или войниците на едногодишна служба в гарнизона пожелаеха необезпокоявано да се позабавляват с млади виенчанки, те си запазваха някое от тези сепарета; носеха се слухове, че дори нашият полковник, който инак много строго държеше на нравствеността, изрично бил одобрил тази мъдра мярка, защото тя не допускаше цивилните свободно да наблюдават веселието на неговите момчета. Дискретността царуваше като висш закон и в обичаите на заведението: според изричното нареждане на съдържателя, някой си господин Ферлайтнер, на облечените в тиролски носии сервитьорки строго бе забранено да вдигат завесите без предварително шумно покашляне или изобщо по какъвто и да било повод да безпокоят господа военните, ако те изрично не са ги повикали със звънеца. Ето как и честта, и удоволствието на армията бяха превъзходно защитени.

В историята на избата едва ли се бе случвало много често някое от нейните сепарета да бъде използвано просто за несмущаван разговор. Но аз щях да се чувствам зле, ако по време на обещаните разкрития на доктор Кондор ми пречеха поздравите и любопитството на влизащите мои другари или пък се наложеше уставно да ставам на крака при появата на по-старши офицери. Беше ми неловко при самата мисъл, че ще прекося заведението заедно с Кондор — утре ме чакаха страхотни подигравки, задето така интимно се усамотявам с непознатия шишко! — ала още с влизането установих с огромно облекчение, че в заведението цари онази пустота, която неизбежно настъпва в края на месеца във всеки малък гарнизон. Нямаше никой от полка и всички сепарета бяха на наше разположение.

Очевидно за да предотврати всяко по-сетнешно идване на сервитьорката, Кондор незабавно поръча два литра бяло вино, плати го веднага и даде на момичето такъв щедър бакшиш, че то ни пожела „Да ви е сладко!“ и изчезна завинаги. Завесата се спусна и само от време на време откъм централните маси до нас долитаха неясни подвиквания и смях. Бяхме напълно уединени и скрити в нашата клетка.

Кондор напълни високите чаши — първо на мен, сетне на себе си. По някак си забавените му движения забелязах, че премисля всичко, което иска да ми каже (а вероятно и онова, което щеше да

премълчи). И когато се обърна към мен, от погледа му бе изчезнала сънливостта и мудността, които по-рано ме дразнеха, той бе безкрайно съсредоточен.

— Най-добре ще е да започнем отначало и да оставим засега благородния господин Лайош фон Кекешфалва. По онова време той все още не е съществувал. Нямамо е никакъв земевладелец с черен сюртук и златни очила, никакъв благородник, никакъв магнат. Имало само едно тесногръдо, будно еврейче, което се казвало Леополд Каниц и живеело в затънтено селце на унгаро-словашката граница и което — доколкото знам — всички наричали просто Лемел Каниц.

Сигурно съм подскочил или по някакъв друг начин съм издал свръхголямото си изумление, защото бях подготвен за всичко, ала не и за това. Но усмихнатият Кондор невъзмутимо продължи:

— Да, Каниц, Леополд Каниц, няма как да го нарека другояче; много по-късно чрез ходатайството на един министър името било звучно помаджарено и украсено с благородническата представка. Вие навярно не се досещате, че човек с влияние и силни връзки, поживял тук по-продължително време, може да си смени кожата, да се сдобие с маджарско име и понякога дори да си присвои благородническа титла. Пък и откъде ли, млади момко, бихте могли да знаете тези неща! Освен това твърде много вода е изтекла, откакто онова дребосъче, онова будно, хитро еврейче е пазело конете или каруците на селяните, докато те пиели по кръчмите, или за шепа картофи е мъкнело вкъщи кошниците на продавачките от пазара. С една дума, бащата на Кекешфалва, или по-скоро — на Каниц, в никакъв случай не е бил магнат, а крайно беден евреин с къдрици над слепоочията, наемател на някаква крайпътна кръчма близо до едно градче. Дърварите и коларите спирани там сутрин и вечер, за да се стоплят преди или след карпатския мраз с една или повече седемдесетградусови ракии. Ала огнената вода понякога прекалено замайвала главите им; тогава започвали да чупят столове и чаши и при едно такова сбиване бащата на Каниц бил смъртно ранен. Няколко селяни дошли пияни от пазара и се хванали за гушите; когато кръчмарят се опитал да ги разтърве, за да опази оскъдното си имущество, някакъв каруцар-великан с такава мощ го запратил в ъгъла, че той изстенал и останал да си лежи там. Оттогава започнал да храчи кръв, а след година починал в болницата. Пари не им оставил. Майката била храбра жена и издържала себе си и

невръстните деца с пране и бабуване. Между другото се занимавала и с амбулантна търговия, като Леополд ѝ носел бохчите на гръб. Освен това той не изпускал нито една възможност да припечели някой и друг крайцер като разносвач на търговците и вестоносец по селата. Във възраст, в която другите деца играели до самозабрава на топчета, той вече знаел точните цени на всички стоки, къде и как се купуват или продават те, както и начините да предложи услугите си и да стане незаменим, и на всичко отгоре намирал време все нещичко да понаучи. Равинът го учел на четмо и писмо, а той усвоявал знанията толкова бързо, че едва тринадесетгодишен вече помагал като писар на един адвокат, а срещу няколко крайцера съставял прошенията и данъчните свидетелства на дребните търговци. За да пести осветлението — всяка капка газ била истинско разточителство за оскъдното домакинство, — той всяка нощ присядал край светилника на нощния пазач (селото нямало собствена станция) и се вгълбявал в изпокъсаните вестници, захвърлени от други хора. Още тогава старейшините на селото одобрително поклащали бради и предричали, че от този малчуган ще излезе нещо. Не зная как е успял да напусне словашкото село и да се добере до Виена. Но когато на двадесет години се явил по нашия край, вече бил агент на видно застрахователно дружество и понеже не знаел що е умора, съчетавал официалното си занятие със стотици други дребни сделки. Каниц се превърнал в човек, когото в Галиция наричат „фактор“: търгувал с всичко, посредничел навсякъде и винаги бил свързка между предлагането и търсенето. На първо време просто го търпели. Скоро започнали да го забелязват и дори да го използват, защото бил осведомен за всичко и навсякъде се справял добре. Някоя вдовица искала да омъжи дъщеря си — той незабавно се представял за брачен посредник; някой друг държал да се изсели в Америка и за тази цел му били необходими сведения и документи — Леополд ги набавял. Освен това купувал стари дрехи, часовници, антикварни вещи, оценявал и разменял ниви, стоки и коне, а когато някой офицер имал нужда от поръчителство, той бил готов да му послужи. Знанията му, а заедно с тях и неговата област на влияние, от година на година се разширявали. Да, с такава неуморност и упорство човек постига много. Ала истинските състояния винаги се придобиват при наличие на особено съотношение между приходи и разходи, между печалба и харчене. Ето това е другата тайна на възхода на нашия приятел Каниц:

през всичките тези години разходите му се свеждали просто до нула, като изключим само това, че подкрепял доста от своите роднини и издържал брат си да следва. Единствената по-съществена лична придобивка, която си позволил, бил черният сюртук и добре известните вам позлатени очила от дубле, с чиято помощ минавал сред селяните за „учен“ човек. Дори когато забогатял, от предпазливост продължавал да се представя за дребен агент. Защото „агент“ е магическа дума, широка мантия, под която може да се скрие всичко; и Кекешфалва криел под нея най-вече обстоятелството, че отдавна не е посредник, а лихвар и предприемач. Смятал, че е много по-важно и по-разумно да *стане* богат, отколкото да *минава* за богат (той сякаш бил чел мъдрите слова на Шопенхауер за това какво представлява човек и как изглежда в очите на останалите). Трудолюбивият, умният и пестелив човек рано или късно натрупва пари: за този факт обаче по мое мнение няма нужда от особени философски наблюдения, освен това той не е достоен за възхита; тъкмо ние лекарите знаем най-добре, че в живота на човека има решителни мигове, когато банковата сметка не е в състояние да му помогне. Онова, което от самото начало действително ми допадаше в нашия Каниц, бе направо демоничната му воля наред със своето състояние да увеличава и своите знания. Четял и учел по цели нощи във влака, използвал всеки свободен час в колата, в хотела, на път. За да бъде сам на себе си адвокат, изучил всички закони, цялото търговско и промишлено право; следял публичните търгове в Лондон и Париж като професионален антиквар и като banker бил запознат с всички влогове и трансакции, в резултат на което сделките му съвсем естествено придобивали лека-полека все по-голям размах. От селянин той се превърнал в наемател, от наемател — в едър аристократ-земевладелец; скоро започнал да посредничи при продажбата на цели реколти и гори, снабдявал фабриките със суровини, основавал акционерни дружества, накрая дори се снабдил с права за някои военни доставки. Отсега нататък черният сюртук и златните очила все по-често се появявали в чакалните на разни министерства. Ала все още — по това време той трябва да е притежавал състояние между четвърт и половин милион крони — хората по нашия край го смятали за незначителен агент и продължавали да поздравяват „оня Каниц“ доста небрежно — до мига,

в който изиграл големия си коз и с един удар се превърнал от Лемел Каниц в господин фон Кекешфалва.

[1] *Pessavi!* (Лат.) — Виновен съм! ↑

[2] *Стационарно* (мед.) — без промяна. ↑

[3] *Chambres séparées* (фр.) — отделни кабинети. ↑

Кондор замълча.

— И тъй, онова, което ви разказах досега, ми е известно от други хора. Ала тази последна история съм чул лично от него. Сподели я с мен през нощта след операцията на жена му, докато чакахме в една стая на санаториума от десет вечерта до разсъмване. Оттук нататък отговарям за всяка дума, защото човек в подобни мигове не лъже.

Кондор бавно и замислено отпи малка глътка, преди да си запали нова пура; май че беше четвъртата за тази вечер — неговото непрекъснато пушене ми направи впечатление. Започнах да разбирам, че подчертаното му задоволство, бавният говор и привидната мудност са особена тактика, която той използва като лекар, за да спечели време за спокоен размисъл, а навярно и за наблюдение. Неговите отпуснати месести устни дръпнаха три-четири пъти от пурата; в това време очите му следяха дима с мечтателно съпричастие. Сетне внезапно се изтръгна от това състояние.

— Та как значи Леополд или Лемел Каниц станал земевладелец и господин фон Кекешфалва? Тази история започнала в пътническият влак от Будапеща за Виена. Въпреки че бил вече на четиридесет и две години и косите му били прошарени, нашият приятел продължавал да прекарва нощите си в пътуване — нали скъперниците пестят и от своето време! — а не е нужно да подчертавам, че пътувал само в трета класа. Тъй като притежавал дългогодишен опит, той имал изработена и специална техника за нощните пътувания. Най-напред просвал върху твърдата дървена седалка карираната шотландска наметка, която веднъж купил евтино на някакъв търг. Сетне грижливо слагал на закачалката своя неизменен черен сюртук, за да не го повреди, прибирал в калъфа златните си очила, измъквал от лепената пътническа чанта (никога не се осмелил да си купи кожен куфар) мъхест стар халат и най-накрая нахлузвал шапката ниско над челото си, за да не му пречи светлината. Чак тогава се свивал в ъгъла на купето, отдавна привикнал да дреме седешком — малкият Лемел още от дете минавал без легло и удобства за нощния покой. Този път обаче нашият приятел не заспал, защото в купето седели още трима души и разговаряли за сделки. А когато хората говорели за сделки, Каниц не можел да не подслушва. Годините минавали, но нито любознателността, нито алчността му отслабвали; като двете челюсти на клещите и те били свързани с железен винт... Всъщност той вече

задрямвал, когато до него долетяла една цифра и го стреснала така, както конят се стряска, щом чуе тръба: „Представяте ли си, щастливецът с един удар спечелил шестдесет хиляди крони, и то заради една нечувана глупост!“ Какви шестдесет хиляди? Кой ги е спечелил? Кекешфалва мигом се ококорил като облят с леден душ. Кой е спечелил шестдесетте хиляди и как — трябвало да разбере това! Естествено, добре се постарал да не се издаде пред тримата си спътници, че ги подслушва. Тъкмо обратното: нахлупил още по-ниско кепето и очите му напълно се скрили под неговата сянка — другите трябвало да си помислят, че спи; в същото време хитро използвал всеки тласък на вагона, за да се примъкне по-близо до тях и независимо от тракането на колелетата да не изпусне нито дума. Младежът, който разказвал така разгорещено и който изтръгнал от себе си онзи тромпетен зов на възмущение, заради който Каниц се събудил, бил писар на някакъв виенски адвокат. Разгневен от огромната печалба на своя шеф, той възбудено се впуснал в подробности:

„При това този тип изцяло беше изпортил и провалил работата! Заради някакво тъпо заседание, което му е донесло най-много петдесет крони, той пристигнал в Будапеща с един ден закъснение, през което време онази глупачка напълно оплела конците. Всичко било превъзходно наредено — неопровержимо завещание, най-убедителните свидетели, две безукорни медицински заключения, че Орошвар се намирала в пълно съзнание при написване на завещанието. Бандата злодеи, съставена от внуци и доведени лъжероднини, нямало да получи нито грош въпреки скандалната статия, пробутана в следобедните вестници от техния адвокат. А онова говедо шефът ми бил толкова уверен в успеха, че преспокойно заминал наново за Виена на някакво глупаво заседание — нали делото щяло да се гледа чак в петък! През това време хитрецът Вицнер, адвокат на ответната страна, отишъл при глупачката на посещение в знак на приятелство. И тогава нервите ѝ не издържали: «Ами че аз нямам никаква нужда от толкова много пари, трябва ми само спокойствие!», имитирал той нейния северен диалект. Е, да, сега тя си има спокойствие, но останалите получават изневиделица три четвърти от наследството ѝ! И без да дочака връщането на моя шеф, тая изкуфяла женица подписала споразумението — най-идиотското, най-глупавото

споразумение, откакто свят светува! Това едничко драсване на перото ѝ струвало половин милион.“

— А сега внимавайте, господин подпоручик! — извърна се Кондор към мен. — Докато траело това словоизлияние, нашият приятел Каниц безмълвно се свивал в ъгъла като таралеж, с нахлупена чак до веждите шапка и не пропускал нито дума. Веднага схванал за какво говорят, защото процесът Орошвар — служба си с измислено име, тъй като истинското е твърде известно — по онова време запълвал всички колони на унгарските вестници и действително бил скандална история, с която накратко ще ви запозная. Старата княгиня Орошвар, несметно богата още преди да пристигне от Украйна, надживяла мъжа си с цели тридесет и пет години. Упорита като магаре и зла като бясна кучка, тя с цялото си сърце намразила всички Орошваровци, задето надживели клетите ѝ деца, умрели в една нощ от дифтерит; и почти съм убеден, че само от злоба и омраза доживяла до осемдесет и четири годишна възраст, за да не я наследят нетърпеливите ѝ племенници и внучки. Когато някой от алчните роднини идвал да я навести, тя не го приемала. И най-любезните писма, изпращани от семейството, потъвали без отговор в кошчето за отпадъци. Чудата мизантропка след смъртта на мъжа и децата си, тя обитавала имението си Кекешфалва само по два-три месеца в годината — жив човек не стъпвал в дома ѝ; през останалото време кръстосвала света, разточително се подвизавала в Ница и Монтьо, обличала се, събличала се, фризирали я, правели ѝ маникюр, гримирали я, четяла френски романи, купувала много тоалети, ходела по магазините, пазаряла се и ругаела като руска продавачка на пазара. Естествено, животът на компаньонката ѝ — единственото създание, което тя търпяла край себе си — никак не бил лек. Клетото кротко същество всекидневно трябвало да храни, разчесва и извежда три противни зли пинчера, да свири на пиано на дъртата вещица, да ѝ чете книги и без всякаква вина да понася жестоките ѝ ругатни; а когато се случвало възрастната дама да си пийне някоя и друга чашка коняк или водка в повече, от достоверни слухове се знае, че си позволявала дори да бие своята компаньонка. Във всички луксозни курорти — в Ница и Кан, в Екс-ле-Бен и Монтьо — добре познавали старата едра жена с лакирано лице на мопс и боядисани коси, която имала навик да говори гръмогласно, без да я е грижа дали някой я слуша, да крещи като фелдфебел на

келнерите и да се зъби на ония, които не ѝ допадали. При всичките ѝ ужасни разходки нейната компаньонка я следвала като сянка — тя винаги трябвало да върви подире ѝ с кучетата и никога редом с нея: крехко, бледо, русо създание с уплашен поглед, което постоянно се срамувало от грубостта на своята господарка и същевременно се бояло от нея като от самия дявол.

Но ето че в същия хотел в Теритет, където имала навик да отсяда императрица Елисавета, княгиня Орошвар тежко заболяла от бронхопневмония на осемдесет и осемгодишна възраст. Не е ясно по какъв начин тази новина стигнала до Унгария. Без предварителни уговорки помежду си роднините тозчас пристигнали, настанили се в хотела, досаждали на лекаря за новини и зачакали нейната смърт.

Ала злобата крепи човека. Старата вещица се съвзела и нетърпеливите роднини се разотишли в деня, в който дочули, че оздравялата жена за пръв път ще слезе в голямата зала на хотела. Орошвар обаче подушила присъствието на прекомерно угрижените наследници; с присъщата си злоба тя начаса подкупила келнери и камериерки, които ѝ донасяли всяка дума, изречена от нейните родственици. Подозренията ѝ се потвърдили. Нетърпеливите наследници се ръфали помежду си като вълци кой да получи Кекешфалва и кой — Орошвар, кой перлите и кой — украинските имена и замъка на улица Офнер. Това било първото предизвикателство. Месец по-късно получила писмо от някакъв будапещенски лихвар на име Десаур: пишел ѝ, че щял да възбуди иск срещу сина на нейния племенник Дежьо, ако не му изпратела писмени уверения, че същият е един от наследниците ѝ. Тогава чашата преляла. Орошвар извикала с телеграма личния си адвокат от Будапеща и съставила с него ново завещание в присъствието на двама лекари, които изрично удостоверили, че княгинята се намира в пълно душевно и умствено равновесие: злобата прави човека и прозорлив. Адвокатът занесъл завещанието в Будапеща и цели шест години го съхранявал в своята канцелария, защото старата Орошвар никак не бързала да умира. Когато най-сетне го разпечатали, изненадата била неописуема: за единствена наследница била определена компаньонката, някоя си госпожица Анета-Беата Диценхоф, родом от Вестфалия, чието име за пръв път страховито отекнало в ушите на всички роднини. На нея били завещани Кекешфалва, Орошвар, захарната фабрика, конезаводът,

будапещенският замък; старата княгиня дарявала само украинските си имения и наличните си пари на своя роден град в Украйна, за да построят там руска черква. Роднините до един били лишени от каквото и да било наследство; княгинята с цинична откровеност изрично обосновавала своето решение в завещанието си „защото не можах да изчакам моята смърт“.

Избухнал страхотен скандал. Роднините надали кански рев и хукнали по адвокати, а последните направили обичайните възражения: покойницата не била с всички си, тъй като съставила своето завещание по време на тежко боледуване; освен това страдала от патологична привързаност към своята компаньонка; извън всякакво съмнение било, че същата си е послужила с хитрост и с помощта на внушения е успяла да насили истинската воля на болната. Същевременно се опитали да превърнат историята в национален въпрос; унгарски имения, които още от времето на крал Арпад били собственост на семейство Орошвар, сега отивали в ръцете на чужденци, в ръцете на някаква си прусачка, а останалата част от наследството — как е възможно! — се падала на православната църква; цяла Будапеща не говорела за нищо друго, вестниците пълнели колоните си с тази тема. Ала въпреки неистовите крясъци на онеправданите нещата не се променили. Вече в две инстанции наследниците загубили делата; за беда двамата лекари от Теритет още били живи и отново потвърдили, че при съставяне на завещанието княгинята била душевно здрава. И другите свидетели се видели принудени да признаят на кръстосания разпит, че в последните години от своя живот старата княгиня била нормална, въпреки че проявявала някои капризи. Всички адвокатски трикове и заплахи ударили на камък; сто към едно било сигурно, че кралският съд няма да отмени досегашните решения в полза на Диценхоф.

Разбира се, Каниц бил запознат с новините около процеса, ала сега гледал да не изпусне нито дума, защото чуждите сделки безмерно го вълнували като обекти, от които се учел; на всичко отгоре имението Кекешфалва му било известно още от времето, когато бил агент.

„Представяш ли си — продължил да разказва дребният писар — как се разгневи моят шеф, когато след завръщането си разбра, че са изиграли оная глупачка! Тя вече писмено се била отказала от Орошвар и замъка на улица Офнер и се задоволила с имението Кекешфалва и

конезавода. Особено впечатление сякаш ѝ направило обещанието на изпечения мошеник, че отсега нататък нямало да има работа с никакви съдилища — нещо повече, наследниците великодушно щели да поемат разходите по нейния адвокат. Споразумението можеше да се оспори юридически, защото в крайна сметка не беше сключено пред нотариус, а само пред свидетели. Алчната банда лесно можеше да бъде доведена до просешка тояга, защото вече не разполагаше с пукната пара — нямаше да издържи, ако делото се проточеше от други инстанции. Естествено, елементарен дълг на моя шеф беше да им натрие носа и да оспори споразумението в интерес на наследницата. Но бандата съумяла да му запуши устата — тайно му предложила шестдесет хиляди крони хонорар, ако не предприеме нищо. И понеже и без това го било яд на оная глупачка, която се оставила за половин час да ѝ откраднат цял милион, обявил споразумението за валидно и прибрал парите си. Шестдесет хиляди крони — какво ще кажеш! И то затова, че с глупавото си отиване до Виена провалил цялото дело на своята клиентка! Ех, късмет трябва да има човек! Най-големите негодници са най-големи късметлии! От цялото милионно наследство ѝ остана само Кекешфалва, но доколкото я познавам, и него ще загуби: отчайващо тъпа патка!“

„Какво ли ще прави с него?“, попитал другият.

„Ще го загуби, нали ти казах! Ще направи още някоя глупост! Между другото дочух, че захарният картел имал намерение да ѝ отнеме фабриката. Струва ми се, че вдругиден пристига генералният инспектор от Будапеща. А имението май ще го наеме някой си Петрович, който бил там управител, но възможно е захарният картел да вземе и него в свои ръце. Пари имат достатъчно, говори се, че някаква френска банка — ама не сте ли го чели във вестника? — се канела да се включи в промишленото развитие на Бохемия...“

С това разговорът преминал към по-общи теми. Ала нашият Каниц чул толкова много неща, че ушите му запишели. Малцина познавали Кекешфалва така основно като него; бил ходил там още преди двадесет години, за да застрахова движимото имущество. Познавал и Петрович, дори го познавал извънредно добре още от времето на най-първите си сделки; това уж простодушно момче използвало неговото посредничество, за да вложи тлъсти суми в ипотеките при доктор Голингер, и всяка година си ги слагал в джоба като

управител на имението. Ала за Каниц имало и нещо още по-важно: той много точно си спомнил за бюфета с китайския порцелан, за някои глазирани пластики и копринени везма, притежание още на дядото на Орошвар, руски посланик в Пекин; още докато княгинята била жива, той ѝ предложил да ги откупи за Розенфелд от Чикаго, защото само той имал представа от баснословната им стойност. Тези произведения на изкуството били уникални и стрували не по-малко от две-три хиляди лири; старата Орошвар, естествено, нямала и понятие какви суми се плащат от няколко десетилетия в Америка за източноазиатско изкуство. Тя грубо отвърнала на Каниц, че не продава нищо и го пратила по дяволите. Ами ако безценните предмети все още са налице? Тази мисъл накарала Каниц да изтръпне — сега, при смяната на господарите, би могъл да ги измъкне на смешно ниска цена! Разбира се, най-добре би било да си запази правото на посредник при продажбата на цялото движимо имущество.

Нашият Каниц се престорил, че внезапно се събужда — тримата спътници отдавна вече говорели за други неща, — изкусно се прозял, протегнал се и измъкнал часовника си: след половин час влакът трябвало да спре тук, на вашата гарнизонна гара. Набързо сгънал халата, облякъл неизменния си черен сюртук и се приготвил. Точно в два и тридесет слязъл, отишъл в „Червеният лъв“, наел стая и не е нужно да изтъквам, че — като всеки пълководец пред несигурна битка — почти не мигнал. В седем часа — не бивало да губи нито миг — станал и се запътил към замъка по алеята, по която ние току-що минахме. „Само да пристигна пръв, да изпреваря всички! — мислел си той. — Да си оплета кошницата, преди да се долетели лешоядите от Будапеща!“ Бързо трябвало да склони Петрович незабавно да го предупреди, ако се стигне до продажба на движимото имущество. В краен случай да разпродават заедно, но при подялбата да си запази правата над движимото имущество.

След смъртта на княгинята в замъка останала малко прислуга, ето защо Каниц спокойно могъл да се промъкне в двора и да разгледа всичко. „Хубав имот — рекъл си той, — в прекрасно състояние, жалюзите и стените прясно боядисани, нова ограда, да, Петрович знае какво прави, ясно е защо ремонтира толкова много, при всяка сметка доста добър процент от сумите пълни джоба му.“ Но къде ли се е дянал? Главният вход е заключен, в двора на административната

сграда не се мярка жива душа, въпреки че не на шега им похлопва; по дяволите! — ами ако негодникът вече е отпътувал за Будапеща, за да се договори с онази глупачка Диценхоф?

Каниц нетърпеливо засновал от врата на врата, пляскал с ръце — никой, никой! Най-сетне, когато се промъкнал през малката странична порта, съгледал в оранжерията някаква жена. През прозорците се виждало, че полива цветята — е, най-после човек, който щял да го упъти. Каниц грубо похлопал по стъклата. „Хей!“, изкрещял той и плеснал с ръце, за да го забележи. Жената, която била заета с цветята, се стреснала; минало известно време, преди нерешително да се приближи до вратата — държала се така, сякаш била извършила нещо нередно; застанала на прага с полуотворена градинска ножица в ръка: повяхнала, кльощава блондинка в проста тъмна блуза и басмена престилка.

Каниц нетърпеливо я схокал:

— Карате ме да ви чакам! А къде се е дянал Петрович?

— Кой, моля? — попитала хилавата жена със смутен взор; неволно отстъпила крачка назад и скрила ножицата зад гърба си.

— Как така кой?! Колко Петровичовци имате тук? Става дума за Петрович, управителя!

— Ах, да, извинете... господин... господин управителя... да... ами че самата аз още не съм го виждала... май е заминал за Виена... Но жена му каза, че привечер навярно ще си дойде.

„Навярно, навярно — ядосвал се Каниц. — Да чакам чак до довечера! Да пропиляя още една нощ в хотела! Нови излишни разходи, а изобщо не се знае дали ще излезе нещо от цялата история...“

— Ех, че глупаво! Днес ли намери да отсъствува този негодник! — тихо изръмжал той, сетне се извърнал към жената. — А дотогава ще мога ли да разгледам замъка? Някой има ли ключове?

— Ключове ли? — слисано повторила тя.

— Да, по дяволите, ключове! („Ама какво се мотае тая тук? — помислил си той. — Сигурно Петрович й е наредил да не пуска никого. Е, в краен случаи ще бутна на тая подплашена патка някоя и друга монета.“) Каниц незабавно станал общителен и заговорил на виенски диалект: — Айде де, от що се боите толкоз! Не съм дошъл да крада. Ще поразгледам малко. Кажете сега, кво става — имате ли ключове, или нямате?

— Ключове... разбира се, че имам ключове — запелтечила тя, — но... не знам кога господин управителят...

— Нали ви казах, че Петрович не ми трябва. Стига сте го увъртали! Познавате ли къщата?

Несръчната жена се смутила още повече.

— Ами че, струва ми се, да... донякъде я познавам...

„Ама че идиотка! — рекъл си Каниц. — Как може той Петрович да назначава толкова загубена прислуга!“ И я изкомандувал:

— Хайде тогава! Нямам време за губене!

Тръгнал, а тя наистина го последвала. Била разтревожена и смутена. На входната врата пак се поколебала.

— Господи, отключете най-сетне! — ядосал се Каниц: жената се държала страшно непохватно и притеснено.

И докато изваждала ключовете от своята празна и износена кожена чанта, за всеки случай се осведомил:

— Какво работите всъщност тук?

Уплашената жена се спряла и поруменяла.

— Аз съм... — започнала тя и веднага се поправила, — аз бях... бях компаньонката на госпожа княгинята.

Каниц загубил и ума, и дума. (А аз съм готов да се закълна, че човек като него много трудно може да загуби душевно равновесие.) Неволно отстъпил крачка назад.

— Вие да не би да сте... госпожица Диценхоф?

— Да — отвърнала тя толкова уплашено, сякаш я е обвинил в някакво прегрешение.

Досега Каниц никога в живота си не бил изпитвал смущение. Ала в тази секунда дяволски се смутил, защото налетял право на легендарната госпожица Диценхоф, наследницата на Кекешфалва. Незабавно променил тона си.

— Pardon — слисано промълвил той и побързал да свали шапка. — Pardon, милостива госпожице... Ала никой не ме уведоми, че милостивата госпожица вече е пристигнала... Не допусках... Моля, извинете ме... дойдох само да...

Млъкнал, защото в този миг трябвало да измисли нещо правдоподобно.

— Само заради застраховката... още преди години многократно съм идвал тук... още докато бе жива покойната княгиня. За жалост не

съм имал възможност да ви срещна тогава, милостива госпожице... Та само за това, заради застраховката де... да проверя дали цялото имение е запазено... Служебен дълг! Ала в края на краищата не е чак толкова спешно.

— О, моля, моля... — промълвила тя боязливо. — Не ги разбирам тия работи. Може би е по-добре да ги обсъдите с господин Петрович.

— О, разбира се, разбира се... — отвърнал нашият Каниц, който все още не бил възвърнал напълно самообладанието си. — Естествено, ще изчакам господин Петрович. („Защо да се впускам в обяснения пред нея?“, помислил си той.) Ала, милостива госпожице, ако не ви представлява някаква трудност, не бих ли могъл набързо да поразгледам замъка — тогава всичко тутакси ще се уреди. Предполагам, че няма промени в движимото имущество.

— Не, не — бързо рекла тя, — нищичко не се е променило. Ако искате, можете да се убедите...

— Толкова сте любезна, милостива госпожице — поклонил се Каниц и двамата влезли вътре.

Първото нещо, което разгледал в салона, били четирите картини на Гуарди^[1] — сигурно ги знаете, — а сетне, в будоара на Едит, се спрял пред остъкления бюфет с китайския порцелан, вземата и малките нефритени пластики. Олекнало му! Всичко си било на мястото. Петрович нищо не бил откраднал, този глупак предпочитал да краде от ечемика, детелината, картофите и ремонтите. Междувременно госпожица Диценхоф отворила капаците на прозорците — сторила го е навярно от смущение и за да не притеснява непознатия господин, който неспокойно разглеждаше навсякъде. Нахлула светлина, през високите стъклени врати погледът стигал надалеко в парка. „Трябва да я заговоря — разсъждавал Каниц. — Не бива да я изпускам! Трябва да се сприятеля с нея!“

— Колко прекрасна е гледката към парка! — с дълбока въздишка подхванал той. — Сигурно е чудно хубаво да се живее тук!

— Да, много е хубаво — съгласила се послушно тя, ала потвърждението ѝ не прозвучало много искрено. Каниц веднага усетил, че напласената жена се е отучила да противоречи.

Едва след известно време пояснила:

— Всъщност тук госпожа княгинята никога не се почувствува добре. Постоянно казваше, че равнината ѝ навява меланхолия. Обичаше само планините и морето. Този край ѝ се струваше твърде пуст, а хората...

И отново млъкнала.

„Трябва да разговаряме, непременно трябва да разговаряме! — повтарял си Каниц. — Да поддържам връзка с нея!“

— Но сега, милостива госпожице, да се надяваме, ще останете при нас, нали така?

— Аз ли? — Неволно вдигнала ръце, сякаш искала да се предпази от нещо нежелано. — Аз ли?... Не! О, не! Какво ще правя сама в тази огромна къща?... Не, не, ще замина веднага щом всичко се уреди.

Каниц внимателно я изгледал от страни. Колко крехка изглеждала клетата собственица сред огромната зала! Била твърде бледа и твърде напласена — инак почти можела да мине за хубава: продълговатото тясно лице със спуснати клепачи въздействувало като дъждовен пейзаж. Очите ѝ, нежносини като синчец, били меки и топли, но не смеели да заблестят сърдечно, а постоянно и плахо се криели зад клепките. Като опитен наблюдател Каниц незабавно проумял: същество, на което са пречупили гръбнака. Човек без воля — можеш да го въртиш на пръста си. И така, трябва да разговаря, трябва да разговаря с нея! Съпричастно сбърчил чело и продължил да разпитва:

— Но какво ще стане тогава с хубавия имот? Ами че той има нужда от ръководство, от строго ръководство!

— Не зная, не зная! — Изрекла думите страшно нервно, безпокойство разтърсило крехкото ѝ тяло и в тази единствена секунда Каниц проумял, че жената, лишавана в продължение на години от самостоятелност, никога не ще намери смелост за самостоятелно решение и че по-скоро е уплашена, отколкото зарадвана от наследството, което като чувал с грижи тегне на слабите ѝ плещи. Каниц светкавично преценил положението. Ненапразно цели двадесет години се бил учил да купува и продава, да увещава и разубеждава. Купувачът трябва да бъде убеждаван, а продавачът — разубеден: това е първият закон на агента. Ето защо Каниц незабавно подхванал своя регистър от начини за разубеждаване. „Трябва да ѝ представя нещата в най-черни тонове — мислел си той. — В крайна сметка с един удар

мога да наема целия имот и да изпреваря Петрович; може би е късмет, че той тъкмо днес е във Виена.“ Без да се бави, придал на лицето си съжалително съпричастно изражение.

— Да, вие сте права. Голямото имение винаги създава големи грижи. Човек няма нито миг покой. Всекидневно трябва да се разправя с управителите, прислугата и съседите, да не говорим за данъците и адвокатите! Щом хората усетят присъствието на имот и пари, правят всичко възможно да отнемат от собственика и последния му залък. Заобикалят го само врагове, макар той да е изпълнен с добронамереност към всички. Не помага нищо, съвсем нищичко — усетят ли парата, всички се превръщат в крадци. За жалост вие сте права: за такъв имот са нужни железни ръце, иначе не бихте се справили. Трябва да сте такава по рождение, но пак ви чака вечна борба.

— Ах, да... — въздъхнала тя. Проличало ѝ, че си спомнила за нещо страшно. — Ужасни, ужасни са хората, щом стане дума за пари! Никога по-рано не съм го знаела.

Хората ли? Какво го интересували хората! Все едно му било дали са добри или лоши! Трябвало да наеме имението: трябвало да го наеме колкото може по-бързо и по-изгодно! Изслушвал я, учтиво и кимал, а докато я слушал и отговарял, в едно друго кътче от своя мозък не спирал да пресмята: как по най-бърз начин да нареди нещата в своя полза? Дали да не основе компания, която да наеме цялата област Кекешфалва, селското стопанство, захарната фабрика и конезавода? Е, сетне Петрович може да пренаеме всичко, а за себе си ще подsigури само движимото имущество. Основното е незабавно да ѝ направи предложението за аренда и доста да я сплаши; та тя ще приеме всичко, което ѝ се предложи! Не може да пресмята, никога не е печелила пари — ето защо не заслужава и да получи много пари. Докато мозъкът му работел с всичките си фибри и нерви, устните му продължавали да бърбят с привидно съпричастие:

— Но най-страшното са процесите, миролюбието не помага, човек не може да се отърве от вечните спорове. Ето това винаги ме е възпирало да купя някакъв имот. Безкрайни дела, адвокати, преговори, съдебни заседания и скандали... Не, по-добре да си живея скромно, да си имам спокойствие и да не се ядосвам. С таква имение човек си мисли, че притежава нещо, а всъщност се превръща в играчка на

останалите хора, нито за миг не може истински да си отдъхне. Сам по себе си този замък е прекрасен, хубавото старо имение... е прекрасно... но наред с тях собственикът трябва да има нерви като въжета и железен юмрук... в противен случай върху него ще тегне вечно бреме...

Тя го слушала със сведена глава. Внезапно го погледнала, а от гърдите ѝ се изтръгна тежка въздишка:

— Да, ужасно бреме... ех, да можех да продам този имот!

Доктор Кондор неочаквано млъкна.

— Господин подпоручик, налага се да прекъсна, за да ви обясня значението на това кратко изречение в живота на нашия приятел. Вече споменах, че Кекешфалва ми разказа историята в най-тежката нощ от своя живот, нощта, в която почина жена му, с една дума, в такъв момент, какъвто човек изживява само два или три пъти в живота си, един от онези моменти, в които и най-потайният изпитва необходимост да застане пред друго човешко същество ясно и открито като пред бога. Все още го виждам пред себе си, седяхме долу, в чакалнята на санаториума. Седеше съвсем близо до мен и разказваше тихо, отривисто и неудържимо. Усетих: този непрекъснат разказ трябваше да му помогне да забрави, че горе жена му умира, чрез непрекъснатия словесен поток искаше да заглуши сам себе си. Ала щом стигна до това място от своя разказ, когато госпожица Диценхоф му каза: „Ех, да можех да продам този имот!“, той внезапно онемя. Помислете, господин подпоручик — цели петнадесет или шестнадесет години покъсно той стана блед като платно, когато си спомни мига, в който нищо неподозиращата, попрехвърлила първата си младост жена неволно му бе признала, че желае да продаде Кекешфалва час по-скоро. Два или три пъти повтори изречението, вероятно с нейната интонация: „Ех, да можех да продам този имот!“ Защото тогавашният Леополд Каниц със своята бърза проникателност веднага е проумял, че голямата сделка на неговия живот сама е паднала в ръцете му и че той просто трябва да я сграбчи и не да наема прекрасния имот, а сам да го купи. И докато се стараел да прикрие вълнението си с безразлично бърбене, съзнанието му се разкъсвало от мисли. „Естествено, ще го купя, преди да са се намесили Петрович или директорът от Будапеща. Не бива да я

изпускам. Трябва да ѝ пресека пътя за отстъпление. Не ще си тръгна, преди да съм станал господар на Кекешфалва!“ И със загадъчната раздвоеност, присъща на съзнанието ни в мигове на върховно напрежение, той мислел за себе си, само за себе си и същевременно с нарочна мудност ѝ говорел за други, свършено противоположни неща:

— Да го продадете... о, да, разбира се, милостива госпожице, винаги и всичко можете да продадете... не е кой знае колко трудно да се продава... ала въпросът е *добре* да го продадете... Да го продадете изгодно това вече е нещо! Да намерите почтен човек, някой, който познава този край, земята, хората... някой, който има връзки, само не — опазил ви господ от тях! — някой от ония адвокати, които ненужно ви тласкат към водене на дела... и после — тъкмо във вашия случай това е много важно! — да го продадете *в брой*. Да намерите купувач, който не се разплаща с чекове и полици — с тях човек години наред ще се мъчи... трябва да продадете имота сигурно и на истинската цена. (А в същото време пресмятал: мога да ѝ дам до четиристотин хиляди, най-много до четиристотин и петдесет... все пак там има и картини, които струват петдесет, ако не и сто хиляди, ами замъкът, конезаводът... би трябвало само да се провери дали няма някаква ипотека... освен това да разбере от нея дали някой преди мен не ѝ е правил предложение...) И внезапно се решил: — Милостива госпожице, простете моя недискретен въпрос, но имате ли приблизителна представа за цената? Искам да кажа, дали имате предвид някаква определена сума?

— Не — съвсем безпомощно промълвила тя и слисано го погледнала.

„Жалко! Лошо! — помислил Каниц. — Много лошо! Човек най-трудно се спазарява с онези, които не казват цената. Сетне хукват при кого ли не за съвет и всеки пресмята, приказва и нарежда. Всичко е изгубено, ако ѝ оставя време да се съветва.“ Ала докато изпитвал този смут, устата му старателно продължавала да говори:

— И все пак би трябвало да имате *приблизителна* представа, милостива госпожице... в края на краищата сигурно знаете дали над имота тегнат ипотеки и колко са те...

— Ипо... ипотеки ли? — повторила тя. Каниц веднага забелязал, че чува думата за пръв път в живота си.

— Искам да кажа... би трябвало да е направена някаква предварителна оценка... дори само заради наследствения данък... Вашият адвокат — простете, ако се показвам настойчив, ала бих желал искрено да ви посъветвам, — вашият адвокат нима не ви е споменавал никакви цифри?

— Адвокатът ли? — тя сякаш смътно си спомнила за нещо. — Да, да... почакайте... адвокатът ми написа нещо, нещо за някаква си оценка... да, прав сте, заради данъците, но... всичко беше написано само на унгарски, а аз не знам унгарски. Точно така, вече си спомних, адвокатът ми писа, че трябва да ми го преведат, но, боже мой, в суматохата съвсем забравих за това. Оттатък в чантата ми трябва да са всичките книжа... оттатък... нали живея в административната сграда, все пак не мога да спя в стаята на госпожа княгинята... Но ако действително сте така добър да дойдете с мен, ще ви покажа всичко... тоест... — тя внезапно се запънала, — тоест, ако не ви притеснявам много с моите работи...

Каниц се разтреперил от възбуда. Всичко се развивало с онази бързина, която се среща единствено в сънищата — сама пожелала да му покаже актовете и оценките, а това означавало, че получава изключително предимство! Смирено ѝ се поклонил.

— Но, уважаема госпожице, толкова се радвам, че мога донякъде да ви посъветвам! Без преувеличение мога да кажа, че имам известен опит в тези неща. Госпожа княгинята — тук той решително излъгал — винаги се обръщаше към мен, когато ѝ бе необходима справка по финансови въпроси; тя знаеше, че се ръководя единствено от желанието да ѝ дам най-добрия съвет...

Отишли оттатък в административната сграда. И действително всички документи по делото все още стояли безразборно натъпкани в чантата, същото се отнасяло и до цялата преписка с нейния адвокат, до таксовите бележки и копията от последната спогодба. Нервно прелистила книжата, а Каниц я наблюдавал задъхан и с разтреперани ръце. Най-сетне разгънала някакъв документ.

— Струва ми се, това е писмото.

Каниц поел листа, към който било прикрепено приложение на унгарски език. То се оказало кратко писмо на виенския адвокат: „Моят унгарски колега току-що ми съобщи, че благодарение на своите връзки е успял да получи извънредно ниска оценка на наследството с оглед на

данъчната му оценка. Според мен оценъчната стойност отговаря приблизително на една трета, а за някои обекти дори на една четвърт от действителната стойност...“ Каниц поел оценъчния документ с разтреперани ръце. Интересувал се само от едно нещо в него: имението Кекешфалва. То било оценено за сто и деветдесет хиляди крони.

Каниц пребледнял. И той бил изчислил същата цена, точно три пъти по-висока от изкуствено занижената стойност, сиреч шест-седемстотин хиляди крони; при това адвокатът дори не подозирал за съществуването на китайските вази. Ами сега? Колко ли да ѝ предложи? Цифрите трепкали и подскачали пред очите му.

Ала гласът до него много плахо попитал:

— Това ли е необходимият документ? Разбирате ли го?

— Естествено — сепнал се Каниц. — Да... и тъй... адвокатът ви уведомява... че имението Кекешфалва е оценено на сто и деветдесет хиляди крони. Това, разбира се, е само неговата оценъчна стойност.

— Оценъчната... стойност ли?... Извинете... не какво означава „оценъчна стойност“?

Сега трябвало да рискува, сега или никога! Каниц едва усмирил дъха си:

— Оценъчната стойност... да, оценъчната стойност, тя... винаги е приблизително, почти неопределено понятие... защото... защото номиналната цена никога не съответствува напълно на продажната цена. Човек никога не може да разчита, тоест никога със сигурност не може да разчита, че ще получи цялата оценъчна стойност... е, в някои случаи, разбира се, може да я достигне, а в други — дори да получи повече... но само при известни обстоятелства... всичко е въпрос на късмет, също както при наддаванията... Оценъчната стойност в крайна сметка не е нищо друго освен отправна точка, но, естествено, доста неопределена... например... да приемем например — Каниц треперел: не трябвало нито да смъква, нито да наддава прекалено много, — че даден обект като този тук има номинална оценка сто и деветдесет хиляди крони... в такъв случай наистина бихме допуснали, че... че... че в случай на продажба можем да разчитаме на сто и петдесет хиляди, да, можем да разчитаме! Във всички случаи можем да разчитаме!

— Колко казахте?

Ушите на Каниц забучали от внезапния прилив на кръв. Странно рязко се била извърнала към него, била го попитала като човек, който със сетни сили сподавя своя гняв... Нима била прозряла лъжливата игра? Дали не трябвало на бърза ръка да вдигне цената с петдесет хиляди крони? Ала вътре в него някакъв глас се обадил: „Рискувай!“ И той заложил всичко на карта. Макар пулсът му да биел в слепоочията, със скромно изражение продумал:

— Да, във всички случаи бих го допуснал. Смятам, че непременно ще получите сто и петдесет хиляди крони.

Ала в този миг сърцето му спряло да тупти, а пулсът, който доскоро гърмял, напълно стихнал, защото наивното създание до него попитало с най-искрено изумление:

— Толкова много? Наистина ли смятате... *толкова* много?...

Каниц имал нужда от известно време, за да възвърне самообладанието си. С голямо усилие трябвало да потисне вълнението си, преди да й отговори с простодушен и убедителен тон:

— Да, милостива госпожице, наистина съм сигурен в *това*. Ще стане във всички случаи.

[1] Гуарди, Франческо (1712–1793) — венециански художник-импресионист. ↑

Доктор Кондор отново замълча. Отначало помислих, че е спрял само да си запали пура. Сетне забелязах внезапната му нервност. Сне пенснето, сложи го отново, приглади назад редките коси, които навярно му пречеха, погледна ме: изпитателният му поглед бе дълъг и неспокоен. После с рязко движение се облегна на креслото.

— Господин подпоручик, навярно ви доверих твърде много неща — във всеки случай повече, отколкото възнамерявах в началото. Надявам се обаче, че не ще ме разберете криво. Когато откровено ви разкрих ловкостта на Кекешфалва, с която изиграл невинното създание, аз в никакъв случай не възнамерявах да ви настройвам срещу него. Клетият старец, при когото бяхме тази вечер и видяхме колко е болен и разстроен, човекът, който ми е поверил своята дъщеря и е готов да даде и последния грош от богатството си, за да види нещастното дете здраво, този човек отдавна *не е* описаният Каниц, заплетен в съмнителни сделки, и аз бих бил последният, който ще го обвини днес. Тъкмо сега, когато в отчаянието си той действително има нужда от помощ, смятам, че е важно да научите истината от мен, вместо да слушате ехидните брътвежи на разни клюкари. И тъй, запомнете добре: Кекешфалва (или по-скоро тогава все още Каниц) пристигнал по онова време в имението Кекешфалва без намерението евтино да го отнеме от наивното създание. Просто мимоходом щял да направи една от своите дребни сделки — нищо повече. А невероятният късмет направо го *връхлетял* и той нямаше да бъде той, ако изключително добре не бе се възползувал от него. Ала ще видите, че по-късно нещата донякъде се променят. Не бих желал да бъда многословен, затова нека ви спестя подробностите. Искам само да изтъкна, че в живота на Каниц това били най-напрегнатите и тревожни часове. Преценете сам ситуацията: върху човека, който доскоро е бил само някакъв обикновен агент и тъмен търгаш, от небето внезапно пада като метеор шансът за една нощ да стане богаташ. Той видял възможността за двадесет и четири часа да спечели повече, отколкото през досегашните двадесет и четири години непосилно, жалко търгашество и при това — страхотно изкушение! — не му се налагало да преследва жертвата, да я баламосва и залъгва; тъкмо обратното: жертвата доброволно влязла в клопката и дори лизнала ръката, която вече държала ножа. Съществувала само една опасност: някой да го изпревари. Ето защо нито за миг не трябвало да изпуска наследницата,

да ѝ оставя време да се опомни. Трябвало да я измъкне от Кекешфалва, преди да се е върнал управителят, а докато вземал многобройните предпазни мерки, нито за миг не бивало да се издава, че лично е заинтересован от продажбата.

Наполеоновски дръзко и наполеоновски опасно било неговото решение да превземе с щурм обсадената крепост Кекешфалва, преди да са пристигнали подкрепленията; ала случайността често подпомага играча, който обича да рискува. Едно обстоятелство, за което Каниц дори не подозирал, тайно му разчистило пътя. То било жестоко и все пак естествено: щом влязла в замъка, клетата наследница още от първите часове се сблъскала с толкова много унижение и омраза, че самата тя вече била обладана от едно-единствено желание — да се махне, по-скоро да се махне оттук! Няма по-ужасна завист от завистта, която изпитват подчинените, щом техният събрат по зла участ се издигне, понесен сякаш от ангелски криле: дребните душици по-скоро биха простили и най-несметното богатство на своя повелител, отколкото и най-незначителното разкрепостяване на нещастника, впрегнат в същия хомот като тях. Прислугата на Кекешфалва не била в състояние да прикрие яростта си: от къде на къде тъкмо тази германка, която — нали добре си спомняли това! — разгневената княгиня често замеряла с гребени и четки по време на фризирането, защо тъкмо тя внезапно да стане господарка на Кекешфалва и следователно и тяхна повелителка? Щом Петрович получил вестта за пристигането на наследницата, тозчас се качил на влака и отпътувал, за да не я посрещне; жена му — просто същество и бивша слугиня в кухнята на замъка — я поздравила с думите: „А, май няма да живеете при нас, няма да ви се видим достатъчно благородни...“ Слугата шумно тръшнал куфара ѝ пред вратата, тъй че сама трябвало да си го пренесе вътре — жената на управителя не си помръднала пръста, за да ѝ помогне. Не бил приготвен никакъв обяд, никой не ѝ обърнал внимание, а през нощта съвсем ясно слушала под прозореца си шумните разговори за онази „лъженаследница“ и „мошеничка“.

Клетата малодушна наследница разбрала по това първо посрещане, че никога не ще има дори един спокоен час в този дом. Само по тази причина — нещо, което Каниц не е подозирал — тя въодушевено приела предложението му да заминат още същия ден за Виена, където той уж познавал някакъв сигурен купувач; сериозният,

любезен и осведомен човек с печални очи сякаш бил пратен от бога. Повече не го разпитвала. Признателно му връчила всички книжа, с кротък син поглед изслушала наставленията му за това как точно да вложи парите от продажбата на имота. Трябвало да приеме само сигурни, напълно сигурни официални документи. Не бивало да поверява нито грош от състоянието си на частно лице — всичко да се внесе в банката, а уреждането на въпроса да извърши нотариус, държавен нотариус. В никакъв случай нямало смисъл да наема адвокат — та работата на адвокатите била да извъртат ясните неща! Разбира се, разбира се, любезно продължавал да я оплита той, възможно било след три или след пет години да получи по-висока продажна цена. Но колко разходи щяла да има междувременно, колко неприятности със съдилищата и разните учреждения! И тъй като в очите ѝ отново трепнал страх, той проумял какво отвращение изпитва миролюбивото създание към съдилища и сделки, затова продължил да изрежда цялата гама от аргументи е все същия заключителен акорд: по-бързо, по-бързо! В четири следобед, преди Петрович да се е върнал, те заминали с бързия влак за Виена в пълно взаимно съгласие. Всичко това станало с такава мълниеносна бързина, че госпожица Диценхоф дори не успяла да попита за името на непознатия господин, комуто поверила продажбата на цялото си наследство.

Пътували в първа класа на бързия влак — Кекешфалва за пръв път в живота си седнал върху тапицерия от червен плюш. Във Виена също я настанил в хубав хотел на улица Кертнер, където наел стая и за себе си. От една страна, Каниц още същата вечер трябвало да обсъди със своя стар другар, адвоката доктор Голингер, формалностите около продажбата, за да могат на следния ден да узаконят тлъстата плячка; от друга страна обаче, не се осмелявал нито за миг да остави жертвата си насаме. Ето защо му хрумнала — не мога да не го призная — гениална идея. Предложил на госпожица Диценхоф да се възползува от свободната вечер, за да иде на опера, където гастролирал някакъв знаменит състав, а през това време той щял да се опита да намери онзи господин, за когото знаел, че се интересува от голямо имение. Трогната от това извънмерно внимание, госпожица Диценхоф с радост се съгласила; Каниц я настанил в операта, с една дума, задържал я под арест за четири часа; тогава взел файтон — също за пръв път в живота си — и се понесъл към своя другар и съдружник доктор Голингер. Той

обаче не си бил у дома. Каниц го открил в една кръчма и му обещал две хиляди крони, ако още същата нощ състави договора за продажба с всичките му подробности и още на следващата вечер в седем часа отнесе готовия документ за покупката при нотариуса за подпис.

Каниц — за пръв път разточителен в своя живот — заръчал файтонът да го чака пред дома на адвоката, докато траели преговорите с него; след като дал указанията си, той отново се втурнал към операта и пристигнал тъкмо навреме, за да пресрещне във фойето замаяната от възторг Диценхоф и да я придружи до хотела. Започнала втората безсънна нощ; колкото повече се приближавал до своята цел, толкова повече нервничел и потръпвал от опасението, че послушната досега девица би могла да му се изплъзне. Постоянно скачал от леглото и с най-големи подробности разработвал стратегията си за другия ден. Най-важното било нито за миг да не я оставя сама. Да наеме файтон, който да го чака навсякъде, да не изминават пеш нито крачка, за да не би случайно да срещне своя адвокат на улицата. Да ѝ попречи да чете вестници — би могла отново да види поместена някоя бележка за спогодбата в процеса Орошвар и да се усъмни; че за втори път се готвят да я измамат. Ала в действителност всичките страхове и предпазни мерки били излишни, защото жертвата изобщо *не искала* да се изплъзва; като агне, вързано с розова панделка, послушно подтичвала след злия пастир и когато нашият приятел слязъл в ресторанта на хотела, изтощен от безсънната нощ, тя вече търпеливо го чакала, облечена в същата собственооръчно ушита рокля. Завъртяла се странна въртележка: нашият приятел напълно ненужно помъкнал със себе си клетата госпожица Диценхоф, от сутринта до вечерта се въртели в кръг, за да ѝ замае главата с изкуствените трудности, които сам едва бил успял да измисли за нея през безсънната нощ.

Няма да се впускам в подробности. Първо я замъкнал при адвоката си и оттам се обадил по телефона във връзка със съвсем други работи. Завел я в една банка и повикал прокуриста, за да се посъветва с него за вноските и как да ѝ открие влогова сметка; под предлог, че се нуждае от някои сведения, я закарал в две-три ипотечни кантори и в някакво съмнително посредническо бюро. А тя го съпровождала, тихо и безропотно седяла в чакалните, докато той водел мнимите преговори: дванадесетгодишната робия при княгинята отдавна била направила чакането съвсем естествено за нея, то не я

потискало, не я унижавало и тя чакала ли, чакала с кротко скръстени ръце, а когато някой минел край нея, веднага свеждала синия си взор. Търпелива и послушна като дете, тя изпълнявала всички желания на Каниц. В банката подписвала разни формуляри, които дори не поглеждала, и така безразсъдно издавала разписки за неполучени суми, че Каниц започнал да се измъчва от натрапчивата мисъл дали глупачката не би се задоволила и със сто и четиридесет, дори със сто и тридесет хиляди крони. Казала „да“, когато прокуристът я посъветвал да купи акции от железопътната компания, казала „да“, когато ѝ предложил банкови облигации и всеки път плахо поглеждала своя оракул Каниц. Ясно било, че всички делови операции, подписи и формуляри, дори видът на самите пари предизвиквали у нея страхопочитателно и все пак мъчително безпокойство и че копнеела да се избави от непонятните процедури, кротко да седне в някоя стая, да чете, да плете или да свири на пиано, вместо със свито сърце и неопитни ръце да бъде изправяна пред такива отговорни решения.

Каниц неуморно я въртял в изкуствения кръг, защото, от една страна, действително искал да ѝ помогне, както ѝ бил обещал, да вложи по най-сигурен начин сумата, получена от продажбата, а от друга — да я обърка; това продължило от девет сутринта до пет и половина вечерта. В края на краищата и двамата се изтощили до такава степен, че той ѝ предложил да си отдъхнат в едно кафене. Важните дела вече били уредени, продажбата на имението можела да се приеме почти за извършена; оставало само в седем часа да подпише договора при нотариуса и да получи парите. Лицето ѝ веднага светнало.

— Ах, ами тогава още утре заран бих могла да замина? — Двете метличини засияли върху лицето ѝ.

— Разбира се — успокоил я Каниц. — След един час ще бъдете най-свободният човек на земята и повече няма да ви се налага да се безпокоите за пари и имоти. Ще бъдете обезпечена с годишна рента от шест хиляди крони, ще можете да живеете където и както си искате по света.

От учтивост се осведомил къде възнамерява да отиде, просветналото ѝ лице пак се помрачило.

— Смятам, че най-добре ще бъде на първо време да посетя роднините си във Вестфалия. Струва ми се, че утре заран има влак, който минава през Кьолн.

Каниц незабавно проявил бурно съпричастие. Поискал от оберкелнера разписанието на влаковете, прегледал го и съставил нейния маршрут. Бързият влак Виена-Франкфурт-Кьолн с прехвърляне в Оснабрюк. Най-удобен е сутрешният влак в девет и двадесет, който привечер пристига във Франкфурт — там я посъветвал да пренощува, за да не се преумори. Усърдно запрелиствал указателя за хотелите и открил някакъв протестантски пансион. За билет нямало защо да се грижи, той щял да ѝ го осигури и утре непременно щял да я изпрати на гарата. Благодарение на тези разисквания времето минало по-бързо, отколкото предполагал; най-сетне погледнал часовника и настоял:

— А сега да вървим при нотариуса.

Само след час всичко било готово. Само за един час нашият приятел ограбил наследницата с три четвърти от състоянието ѝ. Когато неговият съучастник видял да се вписва името на замъка Кекешфалва и до него незначителната покупка цена, той намигнал скришом от Диценхоф и смаяно се вторачил в своя отколешен другар. Изразено с думи, колегиалното учудване означавало горе-долу следното: „Браво, мошенико! Направил си страхотен удар!“ Нотариусът също погледнал с любопитство през очилата към госпожица Диценхоф; и той бил проследил във вестниците битката за наследството на княгиня Орошвар и като застъпник на закона прибързаната продажба му се видяла съмнителна. „Клетнице — помислил си той, — попаднала си в лоши ръце!“ Ала нотариусите не са длъжни да предупреждават продавача или купувача при подписване на покупния договор. Тяхно задължение е да сложат печатите, да заведат акта и да съберат таксите. Ето защо добрият човечец свел глава — неведнъж бил ставал свидетел на тъмни сделки, които скрепявал с държавния печат, — грижливо разгънал договора и учтиво поканил Диценхоф да го подпише първа.

Плахата женица трепнала, нерешително погледнала към своя ментор Каниц и едва след като той я окуражил с едно кимване, пристъпила към масата и изписала с чист, ясен, готически почерк: „Анета-Беата-Мария Диценхоф“. Нашият приятел я последвал. Така всичко било уредено, актът бил изготвен, покупната цена — предадена на нотариуса, банковата сметка, където на другия ден трябвало да се препрати чекът — определена. С това драсване на перото Леополд Каниц удвоил или утроил своето състояние и отсега нататък се превърнал в единствен господар и владетел на Кекешфалва.

Нотариусът грижливо попил мастилото на подписите, сетне и тримата му стиснали ръка и се спуснали по стълбата — първа Диценхоф, след нея, останал без дъх, Каниц, а най-отзад доктор Голингер; Каниц страшно се ядосал, защото съучастникът му не преставал да го ръчка в ребрата и патетично да боботи с пиянския си глас (разбираемо само за него): „Мошеникус максимус, мошеникус максимус!“ И все пак не му станало приятно, когато доктор Голингер още на изхода се сбогувал с иронично дълбок поклон. Защото останал сам със своята жертва, а това го уплашило.

— Драги ми господин подпоручик, опитайте се да разберете този неочакван обрат в Каниц — не бих желал да си служа с надути изрази и да твърдя, че съвестта на нашия приятел внезапно се пробудила. Ала от момента на полагането на последния подпис външното съотношение между двамата партньори решително се променило. Помислете само: в продължение на цели два дни Каниц се борил с клетата жена като купувач с продавач. Тя била негов противник, когато той трябвало по правилата на стратегията да обкръжи, да притисне и да принуди към капитулация; ала ето че дошъл мигът, в който финансово-военната капитулация приключила. Наполеон-Каниц победил, победил безусловно, ето защо клетата кротка жена, която като сянка вървяла редом с него по Валфишгасе, облечена в простичка рокля, престанала да бъде негов противник и съперник. И — колкото и странно да прозвучи! — в мига на светкавичната победа нищо не потискало нашия приятел повече от самия факт, че неговата жертва е направила победата му *твърде* лесна. Когато даден човек причинява зло другиму, някакви неведоми подбуди карат злодея да търси и изнамира лоши или несправедливи черти в поведението на своята жертва; съвестта винаги се облекчава, когато на измамения се припише поне някаква незначителна вина. Но Каниц не можел да упрекне тази своя жертва в нищо, не можел да ѝ отправи дори най-нищожния упрек; жената се предала в неговата власт със завързани ръце и на всичко отгоре постоянно го гледала със своите невинни признателни очиметличини. Какво ли още да ѝ каже? Да ѝ честити продажбата на имението, тоест загубата му? Чувствувал се все по-неловко. „Ще я придружа поне до хотела — бързо премислил той — и ще сложа точка на тази история.“

Ала и жертвата до него показала видими белези на безпокойство. И нейната походка станала някак си по-различна, умислена и колеблива. И макар че Каниц вървял със сведена глава, тази промяна не убягнала от вниманието му: по неуверените ѝ стъпки (лицето ѝ не смее да погледне) забелязал, че тя напрегнато обмисля нещо. Обзел го страх. „Най-сетне е проумяла — рекъл си той, — че аз съм купувачът. Сега сигурно ще ме упрекне, сигурно вече съжалява за глупавата си прибързаност и вероятно още утре ще хукне при адвокатата си.“

Като две сенки извървели безмълвно цялата Валфишгасе. Тогава тя най-после събрала смелост, поизкашляла се и започнала:

— Простете... но тъй като утре заран потеглям, много ми се иска да уредя всичко... Преди всичко искам да ви благодаря за огромния труд и... и... да ви помоля да ми кажете още сега... колко ви дължа за услугата. С вашето посредничество загубихте толкова много време, а... аз заминавам утре рано... ето защо ми се иска да уредя всичко.

Нашият приятел загубил и ума, и дума. Това надминавало всички очаквания! Не бил подготвен за подобно нещо. Изпитал неловкото чувство, което човек изпитва, когато в гнева си удари куче и битото животно се дотътри при него по корем, загледа го умолително и близне жестоката му ръка.

— Не, не — възпротивил се той потресен, — нищо, съвсем нищичко не ми дължите! — И в същото време усетил как от всичките му пори избива пот. Умеел да преценява нещата предварително, от години предвиждал всяка възможна реакция, ала сега се сблъскал със съвършено ново поведение. В горчивите времена, когато си вадел хляба като агент, той бил свикнал да захлопват портите пред носа му, да не отговарят на поздрава му, а в района му имало улици, където предпочитал да не стъпва. Ала никога досега не му се било случвало някой да му благодари. И Каниц се засрашил от този пръв човек, който въпреки всичко, въпреки всичко изпитвал доверие към него. Против волята си почувствувал нужда да се извини.

— Не — промълвил той, — за бога, не... Нищо не ми дължите... няма да приема нищо... надявам се само, че сторих всичко както си му е редът и така, както пожелайте вие... Може би беше по-добре да се изчака, да, страхувам се, че можехте... че можехте да вземете малко повече, ако не бързахте толкова... Но вие искахте да продадете бързо...

и аз смятам, че за вас така е по-добре. Господи, повярвайте, така е по-добре за вас!

Отново успял да се овладее и в този миг бил почти искрен.

— Човек като вас, който нищо не разбира от сделки, постъпва най-добре, като не се занимава с тях. Човек като вас по-добре... по-добре да има по-малко, но сигурно състояние... И моля ви — той преглътнал болезнено, — най-настойчиво ви умолявам, не позволявайте на други хора да ви заблуждават сега с внушението, че сте продали имота зле или, да речем, евтино. След всяка продажба се появяват определени лица, които високомерно твърдят, че щели да дадат повече, много повече... но стигне ли се дотам, те не плащат нищо, пробутват ви какви ли не менителници, полици и акции... Това не е за вас, наистина не е, кълна ви се, вашите пари са на сигурно място, в първокласна банка, кълна ви се, че това е толкова вярно, колкото е вярно, че стоя пред вас. Ще получавате рентата си редовно до ден и час, нищо не може да ви се случи. Повярвайте ми... кълна ви се... така е по-добре за вас.

Междувременно стигнали до хотела. Каниц се подвоумил. „Дали поне да не я поканя на вечеря — рекъл си той — или, да кажем, на театър?“ Ала тя му протегнала ръка.

— Струва ми се, че не бива да ви задържам повече... и бездруго непрекъснато се притеснявах — отнех ви толкова време. Цели два дни посветихте само на моите дела и аз действително имам чувството, че никой не би могъл да се държи по-предано с мен. Още веднъж... много... много ви благодаря. Никой досега — тя леко поруменяла, — никой досега не е бил толкова добър, толкова внимателен към мен... и през ум не ми минаваше, че така бързо ще се отърва от тези неща, че всичко ще протече така гладко и леко за мен... Благодаря ви много, благодаря ви *много!*

Каниц взел ръката ѝ и по неволя я погледнал. Топлината на чувствата била стопила част от обичайната ѝ боязливост. Винаги бледото ѝ и уплашено лице внезапно се съживило и засияло, изглеждала почти като дете със своите сини изразителни очи и леката благодарна усмивка. Каниц напразно се мъчел да намери някакъв отговор. Ала тя се сбогувала и си тръгнала — лека, стройна и уверена: походката ѝ била по-различна отпреди, това била походка на човек, освободен от някакво бреме, походка на свободен човек. Каниц я

изгледал с недоумение. Не можел да се отърси от чувството, че има да й казва още нещо. Но портиерът вече й подал ключа, малкият пиколо я придружил до асансьора. Всичко свършило.

Така жертвата се разделила със своя палач. Ала Каниц не можел да се пребори с усещането, че брадвата е отсякла собствената му глава; постоял няколко минути като зашеметен и се взирал в пустия салон на хотела. Най-сетне уличната вълна го повлякла със себе си, без сам да знае накъде. Никой досега не го бил поглеждал така: толкова човечно, с такава благодарност! Никой досега не бил разговарял така с него. В ушите му неволно прозвучали словата: „Благодаря ви *много!*“ Тъкмо този човек бил ограбил той, тъкмо него бил измамил! Каниц постоянно се спирал и бършел потта от челото си. И когато внезапно се озовал пред големия магазин за стъкло на Кертнерщрасе, по която залитал като пиян и безсмислено се олюлявал, от огледалната витрина го погледнало собственото му лице и той се втренчил в себе си така, както човек разглежда фотографията на някой престъпник във вестника, за да открие дали престъпните му наклонности личат в изпъкналата брада, в зловните устни или в суровия поглед. Вглеждал се в себе си и когато съзрял зад очилата своите собствени, широко разтворени уплашени очи, внезапно си спомнил за очите, които видял преди малко. „Човек би трябвало да има такива очи! — съкрушено си помислил той. — Не като моите: възпалени, хищни, неспокойни... Такива очи би трябвало да има човек: сини, лъчисти, одухотворени от вяра! Майка ми понякога гледаше така — в петък вечер. Да, такъв би трябвало да е човек: по-добре да се остави да го мамят, отколкото сам да мами — да бъде порядъчен и незлобив. Само тези хора са благословени от бога. Всичките ми хитрувания не ми донесоха щастие, останах си пропаднал човек, лишен от покой.“ И Леополд Каниц продължил да върви по улицата, чужд на самия себе си; никога не се бил чувствувал по-жалък, отколкото в този ден — в деня на най-големия си триумф.

Най-сетне седнал в някакво кафене, защото му се сторило, че е гладен; поръчал си нещо за ядене. Ала всяка хапка го отвращавала. „Ще продам Кекешфалва — разсъждавал той, — незабавно ще го продам! За какво ми е това имение, да не би да съм чифликчия? Нима сам ще обитавам осемнадесет стаи и ще се боря с банда арендатори? Какво безразсъдство проявих, че купих имението на свое име...

трябваше да го купя за ипотечното дружество... Ами когато то разбере, че купувачът съм аз?!... Впрочем дори нямам намерение да търся кой знае каква изгода! Ако е съгласна, ще ѝ го върна с двадесет или с десет на сто печалба, ще може да си го има отново по всяко време, ако започне да се разкайва за продажбата.“

Тази мисъл го успокоила. „Утре ще ѝ пиша; или не — утре заран ще ѝ направя предложението лично, преди още да е заминала. Да, това ще бъде най-правилното: доброволно да ѝ предоставя правото на откупуване.“ Помислил си, че сега ще може спокойно да спи. Ала въпреки двете безсънни ноци Каниц и тази нощ спал твърде лошо; в ушите му продължавали да звучат словата: „много“ и „Благодаря ви много“ — имали чужд северногермански акцент, но звънтели така искрено, че нервите му тръпнели от възбуда. През последните двадесет и пет години нито една сделка не била създавала на нашия приятел толкова грижи като тази — неговата най-голяма, най-сполучлива и най-безочлива сделка.

В седем и половина Каниц вече бил на улицата. Знаел, че бързият влак през Пасау потегля в девет и двадесет. Ето защо на бърза ръка искал да купи шоколад или шоколадови бонбони — изгарял от желание да прояви своята признателност и навярно тайно жадувал да чуе повторно словата: „Благодаря ви много“ с трогателен акцент. Купил голяма бонбониера, най-красивата и най-скъпата, но пак му се струвала недостатъчно красива за прощален подарък. Ето защо от съседния магазин взел и огромен яркочервен букет. Така натоварен, се върнал в хотела и поръчал на портиера незабавно да изпрати всичко в стаята на госпожица Диценхоф. Но портиерът, който по виенски маниер веднага му прикачил благородническа титла, раболепно му отвърнал:

— Моля да ме извините, господин фон Каниц, милостивата госпожица вече е в залата за закуска.

Каниц за миг се замислил. Вчерашното сбогуване било за него така покъртително, че се уплашил да не би новата среща да развали хубавия спомен. Сетне все пак се решил и с бонбониерата и цветята в ръце влязъл в залата за закуска.

Открил я с гръб към него; дори без да я погледне в лицето, само заради скромния и кротък начин, по който крехкото създание седяло на самотната маса, той усетил как против волята му го обзема трогателно

вълнение. Плахо пристъпил към нея и бързо положил бонбоньерата и цветята на масата:

— Една дреболия за из път.

Тя се стреснала и пламнала. За пръв път в живота си получавала цветя, не, всъщност веднъж един от роднините, кандидат за наследството, ѝ бил изпратил в стаята няколко невзрачни рози с надеждата да се съюзи с нея. Но княгинята, това бясно чудовище, незабавно ѝ заповядала да ги върне. А ето сега при нея бил дошъл човек, който ѝ носел цветя, и никой не можел да ѝ забрани да ги вземе.

— Ах, не — промълвила тя, — нима ги заслужавам? Те са твърде... твърде красиви за мен.

Но въпреки всичко го погледнала с благодарност. Дали това било отражение от цветята, или кръвта обагрила страните ѝ, но във всеки случай смутеният ѝ лик бил залян от розово сияние; посърналата жена изглеждала в тези миг почти красива.

— Няма ли да седнете? — смутено рекла тя и Каниц несръчно седнал насреща ѝ.

— Значи наистина заминавате? — попитал той и в гласа му неволно трепнало искрено съжаление.

— Да — отвърнала тя и свела глава. Това „да“ било лишено от радост, но и от печал. От надежда, но и от разочарование. Прозвучало кротко, безропотно и без всякакъв по-особен оттенък.

В смущението си и от желание да ѝ послужи Каниц се осведомил дали е изпратила телеграма на своите роднини, че пристига. Не, о, не, това само щяло още повече да уплаши хорицата, които от много години не са получавали никаква телеграма.

— Но те са ваши близки родственици, нали? — продължил да я разпитва Каниц.

Близки родственици ли? Не, съвсем не. Имала нещо като племенница — дъщеря на нейната покойна доведена сестра; мъжа ѝ изобщо не познавала. Притежавали малко селско имение с пчелин; много любезно ѝ писали, че за нея там имало стая, където можела да остане, докогато иска.

— Но какво ще правите в това затънтено селце? — попитал Каниц.

— Не зная — отвърнала тя със сведен взор.

Нашият приятел все повече се вълнувал. Около това създание царяла такава пустош и самота, а в безпомощното му отношение към себе си и своята съдба — такова безразличие, че Каниц си спомнил за своето собствено непостоянно и бездомно битие. В нейния безцелен живот той съзрял и своя.

— Но това е безсмислено! — почти извикал той. — Не е хубаво да се живее при роднини, човек никога не се чувства добре при тях! И освен това вече не сте принудена да се погребвате в подобен пущинак!

Тя го погледнала признателно и в същото време печално.

— Да — въздъхнала, — и аз самата се страхувам малко. Но какво друго ми остава да направя?...

Произнесла тези думи безучастно, а сетне го погледнала със сините си очи, сякаш очаквала от него съвет — „Човек би трябвало да има такива очи“, си спомнил Каниц своите вчерашни разсъждения и внезапно, необяснимо и за самия него, бил обзет от една мисъл, едно желание се изтръгнало от устните му.

— Но тогава по-добре останете тук — казал той. И без да иска, тихо добавил: — Останете при мен.

Тя се сепнала и се взряла в него. Едва сега проумял, че е изразил някакъв свой неосъзнат порив. Думите се изтръгнаха от него, без предварително да ги е преценил, пресметнал и обмислил, както постъпвал обикновено. Някакво неведомо желание, чието значение все още не му било известно, внезапно се превърнало в звук и слово. Едва по нейната силна руменина разбрал какво е казал и веднага се уплашил, че тя би могла да го разбере неправилно. Сигурно си е рекла: като моя любовница. И за да не си помисли нещо обидно, побързал да добави:

— Искан да кажа: като моя жена.

Тя била поразена. Устните ѝ трепнали — той не знаел дали ще избухне в ридания или в ругателства. Сетне внезапно скочила и избягала от залата.

Това бил най-страшният миг в живота на нашия приятел. Едва сега проумял глупостта на своята постъпка. Бил унизил и оскърбил най-добрия човек, единственото създание, което изпитвало доверие към него! Как посмял той — възрастен човек, некрасив и смачкан евреин, жалък търгаш и гешефтар — да се предлага на това

благородно и нежно създание! Неволно я оправдал, че е избягала от него с такова отвращение. „Добре! — гневно си рекъл той. — Така ми се пада. Най-сетне разбра какъв съм, най-сетне ми показва презрението, което заслужавам. По-добре така, отколкото да ми благодари за моята измама.“ Каниц ни най-малко не се засегнал от нейното бягство, напротив: в този миг — той сам ми го призна — направо *се зарадвал*. Почувствувал, че си е получил наказанието; справедливостта изисквала отсега нататък тя да мисли за него със същото презрение, което сам изпитвал към себе си.

Но ето че тя отново се появила на вратата с разплакани очи, била неимоверно развълнувана. Раменете ѝ тръпнели. Приближила се до масата и преди да седне, с две ръце се хванала за облегалката. Сетне леко въздъхнала, но не вдигнала поглед.

— Простете... простете, че така невъзпитано... избягах. Но страшно се изплаших... как можахте? Та вие не ме познавате... изобщо не ме познавате...

Каниц не бил в състояние да ѝ отвърне. Осъзнал потресен, че в душата ѝ няма гняв, а само страх. Че също като него се е уплашила от безразсъдството на внезапното му предложение. Никой нямал смелостта да заговори на другия, никой нямал смелостта да погледне другия. Ала този предобед тя не отпътувала. От сутринта до вечерта не се разделили. След три дни той повторил своето предложение, а след два месеца се оженили.

Доктор Кондор замълча.

— Така, имаме още по една глътка, а и аз вече свършвам. Иска ми се отново да подчертая следното: по този край се носи мълвата, че нашият приятел хитро се бил усукал около наследницата и я оплел с предложението за женитба, за да докопа имението. Пак повтарям: това не е вярно. Както научихте, Каниц вече е *притежавал* замъка, когато е направил предложението, на него *не му е било нужно* да се жени, в женитбата му изобщо не е имало никаква сметка. Дребният агент никога не би се осмелил да се задоми от користни подбуди със синеокото крехко момиче. Нищо подобно — против волята си той бил завладян от едно чувство, което било искрено и което — странно наистина — се запазило искрено.

Защото от това абсурдно сватосване излязъл рядко щастлив брак. Когато противоположностите са съчетани правилно, винаги се получава пълна хармония, а онова, което е изглеждало изненадващо, често се оказва съвсем естествено. Разбира се, първата реакция на тази неочаквана двойка бил страхът — те се страхували един от друг; Каниц се опасявал, че някой може да ѝ подшушне разни историйки за тъмните му сделки и тя в последния момент да го отблъсне с презрение; ето защо с неимоверна енергия се впуснал да заличава своето минало. Прекратил всички съмнителни дела, ликвидирал на загуба полиците, преустановил връзките си с бившите съучастници. Покръстил се, избрал си влиятелен кръстник и с помощта на една солидна сума добил правото да прикачи към името Каниц благородното и звучно допълнение „фон Кекешфалва“. И както често става в подобни случаи, първоначалното име скоро изчезнало безследно от визитните му картички. Ала до деня на сватбата не успял да се отърси от натрапчивата мисъл, че още днес, утре, вдругиден тя би могла да се отдръпне и да го лиши от своето доверие. Тя пък, която в продължение на двадесет години всекидневно била обвинявана от бившата си бясна господарка в непохватност, глупост, злоба, ограниченост, тъй че самочувствието ѝ било смазано от сатанинската тирания, очаквала от своя нов повелител постоянно да я измъчва, осмива, ругае, унижава; предварително примирена, тя гледала на робството като на своя неизбежна съдба. Но виж ти! Всичко, което вършела, било на място; човекът, в чиито ръце поверила живота си, всеки ден ѝ повтарял все нови и нови думи на признателност, не преставал да се отнася към нея с неизменно страхопочитание. Младата жена била изумена; тази безкрайна нежност ѝ била направо непонятна. Позалинялото създание постепенно разцъфнало. Разхубавило се, закръглило се; минала година, втора и чак тогава действително се осмелила да повярва, че и тя, отритнатата, унизявана и потискана жена може да бъде уважавана и обичана като всички останали жени. Ала двамата изпитали истинско щастие едва с раждането на детето.

В онези години Кекешфалва с утроени сили подел своите служебни задължения. Дребният агент вече не съществувал, работата му добила размах. Модернизирал захарната фабрика, станал акционер в металургичното предприятие във Винер-Нойщад и осъществил блестяща операция в спиртния картел, която вдигнала навремето доста

голям шум. Станал богат, действително богат, но това с нищо не променило уединения, пестелив живот на брачната двойка. Рядко канели гости, сякаш не им се искало да напомнят на хората за себе си, а къщата, която познавате, в онези години била несравнимо по-скромна и провинциална — но, разбира се, неизказано по-щастлива от днес!

Сетне го слетяло първото изпитание. Жена му отдавна страдала от вътрешни болки, храната я отвращавала, отслабнала, все повече се уморявала и изнемощявала; ала от страх, че може да обезпокои своя твърде зает съпруг с незначителните си оплаквания, тя стискала зъби по време на пристъпите и премълчавала болките си. И когато най-сетне не можела вече да ги крие, било твърде късно. До Виена я закарали с линейка, за да оперират предполагаемата стомашна язва, която в действителност се оказала рак. Това беше поводът да се запозная с Кекешфалва. Никога не съм виждал по-диво и неописуемо отчаяние от неговото. Не можеше, просто не желаше да проумее, че медицината е безсилна да спаси жена му; лекарите не правеха нищо, вече нищо не можеха да сторят, а той смяташе, че са лениви, безразлични и неуки. Предложи на професора петдесет, сто хиляди крони, ако я излекува. За деня на операцията извика телеграфически най-големите авторитети от Будапеща, Мюнхен, Берлин с надеждата да намери поне един, който да каже, че може да я спаси и без операция. До края на живота си не ще забравя обезумелия му поглед, когато ни крещеше, че до един сме убийци, защото след операцията неизлечимо болната почина — този изход бе неизбежен.

Това се оказа фатално за него. От същия ден нещо се промени в този аскет на комбинаторството. Умряло бе божеството, на което бе служил още от дете — парите бяха изгубили за него своя смисъл. Останало му бе едно-единствено нещо на този свят: детето. Нае гувернантки и слуги, преустрои къщата; човекът, който някога е бил така пестелив, сега търсеше все по-голям разкош. Помъкна деветдесетгодишното дете из Ница, Париж, Виена, глезеше го като принцеса, угаждаше му и пилееше парите си пак така неистово, както до този миг ги бе пестил; пилееше ги с презрение — и вие навярно имахте право, когато го нарекохте изискан и благороден, защото от този миг действително го бе обзело странно безразличие към печалби

и загуби; започнал бе да презира парите, защото с всичките си милиони не бе успял да откупи живота на своята жена.

И понеже стана късно, няма да ви описвам подробно обожанието, което изпитваше към своето дете; но то е разбираемо, защото в онези години малката наистина бе очарователна — нежна, стройна, лека, като истинска нимфа, със сиви очи, които ведро и дружелюбно потапяха всекиго в своето сияние; от майка си бе наследила плахата душевност, а от баща си — проникателния разум. Наблюдателна и мила, тя разцъфтя като вълшебно цвете, естествена като децата, които никога в живота си не са се сблъскали с враждебност или суровост. И само онзи, който познаваше опиянението на застаряващия човек, дето не смееше дори да се надява, че от неговата тежка тъмна кръв би могло да се роди такова жизнерадостно и лъчезарно създание, само той би бил в състояние напълно да разбере отчаянието му, когато го слетя второто нещастие. Не можеше, не искаше да повярва — и до ден-днешен не е в състояние да разбере, — че тъкмо това дете, тъкмо *неговото* дете е трябвало да пострада, да осакатее; и на мен действително не ми е удобно да описвам многобройните безумства, които той извърши във фанатичното си отчаяние. Не ми се иска да споменавам, че със своята настойчивост довежда до песимизъм всички лекари по света, че ни предлага баснословни суми, за да ни принуди незабавно да излекуваме детето му, че през ден ми се обажда по телефона — напълно безсмислено, само защото трябва да удовлетвори безумното си нетърпение; ала неотдавна един колега сподели с мен, че старецът всяка седмица посещавал университетската библиотека, седял сред студентите и несръчно вадел всички чужди думи от речниците, след което в продължение на часове се ровел из учебниците по медицина с лудешката надежда, че сам би могъл да открие нещо, което ние лекарите сме пропуснали или забравили. От друго място разбрах — вероятно ще се изсмеете, ала тъкмо по безумствата човек би могъл да съди за величината на дадена страст, — че старецът е обещал и на синагогата, и на тукашния свещеник доста големи дарения в случай, че детето му оздравее; понеже не е знаел към кой господ да се обърне — към изоставения бог на своите деди или към новия, — понеже го е измъчвал смъртен страх да не би да разгневи единия или другия, той се е кланял едновременно и на двамата.

Но вие разбирате, че разказвам тези донякъде смешни подробности не от желание да клюкарствувам. Просто трябва да си изясните какво значение има за този съкрушен, сломен, смазан старец всеки човек, който изобщо го *изслушва*, всеки човек, който разбира грижите му или поне *се старае* да ги разбере. Зная, не е леко да се общува с него заради сприхавостта му, заради егоцентричното му безумие, които го карат да се държи така, сякаш в целия свят, преизпълнен с нещастия, съществува само неговото, само нещастieto на детето му. И все пак тъкмо сега не бива да го изоставяме, защото мъчителната безпомощност е започнала да подкопава собственото му здраве, и вие, драги господин подпоручик, *действително*, действително вършите добро дело, като дарявате този опечален дом с частица от своята младост, жизненост и непринуденост. Само заради това, само от страх, че някои хора биха могли да ви заблудят, аз навярно ви разказах за неговия частен живот повече неща, отколкото би следвало да ви разкажа; ала смея да разчитам, че всичко, което чухте от мен, ще си остане само между нас.

— Естествено — машинално отвърнах аз; това бе първата дума, която промълвих от началото на неговия разказ. Бях като зашеметен — не само от изненадващите разкрития, които коренно променяха всичките ми представи за Кекешфалва; бях смаян и от собствената си безчувственост и глупост. На двадесет и пет години все още бродех по света като слепец! От седмици гостувах всеки ден на този дом, ала опиянен от своето състрадание и от глупава дискретност нито веднъж не се осмелих да попитам за самата болест, за майката, която видимо липсваше в дома, или за произхода на богатството на този странен човек. Как така не ми беше направило впечатление, че тези премрежени, бадемови, печални очи не можеха да принадлежат на един унгарски аристократ, че в проникателния и същевременно морен поглед се отразяват хилядолетните трагични борби на еврейството? Защо не бях забелязал, че в Едит са смесени и други черти, защо не бях усетил, че над този дом тегне призрачното бреме на странно минало? И сега със закъснение и светкавична бързина ми хрумнаха редица подробности: с каква студенина в погледа нашият полковник беше приел поздрава на Кекешфалва при една тяхна среща, едва опрял два пръста до козирката; или как другарите го бяха нарекли в кафенето „дърт манихеец“... Имах чувството, което човек изпитва, когато се

намира в тъмна стая и някой внезапно дръпне завесите — слънцето ярко заслепява очите му, пред тях започват да играят червени кръгове, той полита под яростния тласък на нетърпимата струя светлина.

Ала сякаш прочел мислите ми, Кондор се приведе към мен; неговата малка, мека ръка успокоително докосна моята — това бе истинско докосване на лекар.

— Естествено, не можехте да подозирате тези неща, господин подпоручик... И от къде на къде! Та вие сте израсли в съвършено затворен, уединен свят и освен това сте в онази щастлива възраст, когато човек все още не се е научил да възприема с недоверие странностите. Повярвайте ми — аз съм по-стар от вас, — няма нищо срамно в обстоятелството, че животът от време на време ни подвежда; по-скоро е истинска благодат, когато погледът ни е лишен от свръх изострената проницателност и ние гледаме на хората и нещата с доверие. Иначе никога не бихте могли така великодушно да помогнете на стареца и на клетото болно дете! Не, не се чудете и преди всичко не се срамувайте — без да съзнавате, вие сте постъпили по най-правилния начин!

Той хвърли угарката в ъгъла, протегна се и отмести креслото:

— Струва ми се, че вече е време да си тръгвам.

Изправих се заедно с него, въпреки че още бях замаян. Защото нещо странно ставаше в душата ми. Бях страшно развълнуван, дори обзет от безмерна възбуда, защото бях научил толкова изненадващи неща; ала в същото време усещах смътен натиск по едно точно определено място. Ясно си спомних: докато Кондор разказваше, исках да го попитам нещо, ала ми липсваше смелост да го прекъсна — исках да го попитам за някаква подробност на точно определено място от неговия разказ! И сега, когато вече можех да задам въпроса си, мисълта ми се беше загубила, отнесена от възбудата, която разказът бе породил. Напразно проследих всичките му криволици — така се чувствува човек, който усеща ясно изразена болка, но не може да определи какво го боли. И докато напускахме полуопустялата кръчма, ме завладя стремежът да си припомня забравеното.

Излязохме навън. Кондор погледна небето.

— Аха! — засмя се той с известно задоволство. — През цялото време го усещах; лунната светлина ми се видя твърде ярка. Задава се буря, и то каква! Трябва да побързаме.

Имаше право. Макар че задушният въздух между сънените къщи все още не трепваше, от изток по небето се гонеха тъмни, тежки облаци и закриваха матовожълтия диск на луната. Небосклонът вече наполовина бе затъмнен; плътната черна метална маса пълзеше като огромна костенурка, сегиз-тогиз я поразяваха далечни мълнии, а при всяка светкавица нещо в далечината недоволно изръмжаваше като разярено животно.

— След половин час бурята ще се разрази — предсказа Кондор, — аз при всички положения ще се добера сух до влака, но вие, господин подпоручик, по-добре се връщайте, защото ще се измокрите до кости.

Ала аз смътно съзнавах, че трябва да го питам нещо, макар че все още не си спомнях какво бе то; споменът се бе удавил в някаква неведома тъма, също като луната сред буреносния бяг на облаците. Неясната мисъл обаче не спираше да гложди мозъка ми като постоянна, неспокойна и остра болка.

— Не, ще рискувам — отвърнах аз.

— Тогава по-живо! Колкото по-бързо вървим, толкова по-добре; от дългото седене краката ми съвсем се схванаха.

Краката ми се схванаха — ето я *ключовата дума!*

Съзнанието ми мигновено бе осветено чак до самата му дълбочина. Внезапно си спомних какво исках да попитам Кондор, за какво бях длъжен да го попитам: поръчението! Поръчението на Кекешфалва! Вероятно през цялото време подсъзнателно бях мислил само за въпроса на Кекешфалва — дали парализата е излечима, или не? Сега трябваше да го задам. И докато крачехме по безлюдните улички, доста предпазливо подхванах:

— Извинете, господин докторе... всичко, което ми разказахте, беше, разбира се, безкрайно интересно за мен... искам да кажа, безкрайно важно за мен... Ще разберете, че тъкмо по тази причина бих желал да ви попитам още нещо... нещо, което отдавна ме гнети и... вие все пак сте неин лекар, никой по-добре от вас не е запознат с нейния случай... аз съм невежа, липсва ми всякаква представа... ето защо много ми се иска да разбера какво всъщност е вашето мнение. Как мислите, парализата на Едит временно заболяване ли е, или е неизлечима?

Кондор рязко вдигна глава и ме погледна. Очилата му светнаха насреща ми; неволно отбягнах неговия пронизателен взор, който се заби като шиш в лицето ми. Дали не се досети за поръчението на Кекешфалва? Не се ли усъмни в мен? Но той отново сведе глава и без да забавя бързите си стъпки — напротив, сякаш ги ускори, — промърмори:

— Естествено! Трябваше да го очаквам. Все с този въпрос приключвам разговорите си. Излечимо или неизлечимо, черно или бяло... сякаш нещата са толкова прости! „Здрав“ и „болен“! Та това са две думи, които порядъчният лекар не би могъл да произнесе с чиста съвест — знае ли някой откъде започва болестта и къде свършва здравето? Да не говорим за „излечим“ и „неизлечим“? Е, това наистина са понятия, които използваме често, лекарската ни практика едва ли би могла да мине без тях. Но мен никога няма да ме чуete да изговоря думата „неизлечим“. Никога! Зная, един от най-прозорливите хора през последното столетие — Ницше — написа ужасните слова: „Не се опитвай да лекуваш неизлечимото.“ Ала това твърдение е навярно най-погрешното сред всички парадоксални и опасни твърдения, които ни е завещал за тълкуване. Вярно е точно противоположното твърдение и аз ще го изрека: един лекар би трябвало да иска да лекува тъкмо неизлечимите заболявания. Нещо повече: лекарят се проявява тъкмо

при така наречените неизлечими болести. Лекар, който предварително се съгласява с понятието „неизлечим“, бяга от призванието си, капитулира, преди да е започнала битката. Естествено, зная, че е много по-лесно и удобно в определени случаи просто да произнесеш думата „неизлечим“ и със съкрушено лице и хонорар в джоба да се отвърнеш от болния; да-да, извънредно удобно и доходно е да се занимаваш само с безспорно излечимите случаи — отваряш справочника на съответната страница и наготово прочиташ цялата терапия. Е, комуто се харесва, нека си лекува по готовите рецепти. На мен лично това постижение ми се струва безкрайно жалко — сякаш някой поет повтаря вече изразени неща и не се опитва да вплете в стихове неизразените, дори неизразимите; сякаш някой философ за деветдесет и девети път обяснява отдавна познати работи, вместо да разтълкува непознатите, непознаваемите! Неизлечим — това е относително, а не абсолютно понятие; медицината е наука, която постоянно се развива, тъй че неизлечимите случаи за нея са само временно явление, сковани са в рамките на нашето време, в нашата наука, с една дума, в рамките на нашата ограничена, тесногръда мравешка перспектива! Ала тук не става дума за настоящия момент. Стотици случаи, при които днес не съществуват възможности за лечение, утре-вдругиден ще могат да бъдат лекувани и излекувани — нашата наука напредва с гигантски крачки. И тъй, имайте предвид — изрече го троснато, сякаш го бях обидил, — че за мен не съществуват неизлечими болести, по принцип не се отказвам от нищо и от никого и никога никога не ще изтръгне от мен думата „неизлечим“. Дори при най-безнадеждните случаи мога да си позволя най-много да кажа, че болестта „*все още не е* излечима“, с една дума: не е излечима на сегашния етап от развитието на науката.

Кондор се движеше с такава бързина, че с мъка успявах да го догоня. Внезапно спря.

— Вероятно се изразявам твърде усложнено, твърде абстрактно. Тези неща трудно се обсъждат на път от кръчмата към гарата. Ала навярно един пример ще поясни по-добре твърденията ми — впрочем този пример е много личен и много болезнен. Преди двадесет и две години бях млад студент по медицина — приблизително на вашите години — и посещавах четвърти семестър. Тогава се разболя баща ми. До този момент той беше силен човек с желязно здраве и безкрайна работоспособност, когото страстно обичах и уважавах. Лекарите

определиха диагнозата: диабет. Вероятно това заболяване ви е известно под названието захарна болест — една от най-жестоките и коварни болести, които могат да сполетят човека. Без видима причина организмът престава да преработва хранителните вещества, не доставя на тялото мазнини и захари, вследствие на което болният отпада и слабее, макар всъщност да е жив — не ми се иска да ви измъчвам с подробности, те отровиха цели три години от моята младост... И тъй, изслушайте ме: науката по онова време изобщо не бе в състояние да лекува диабета. Измъчваха болните с особена диета, претегляше се всеки грам, отмерваше се всяка глътка, ала лекарите знаеха (аз като медик също го знаех, естествено), че по този начин краят само се отлага, че след две-три години болният е обречен на мъчителна гладна смърт сред изобилие от храни и напитки. Бихте могли да си представите как аз — студент и бъдещ лекар — тичах от един капацитет при друг, как изучавах всички книги и редки съчинения. Ала навсякъде, устно и писмено, получавах отговора „неизлечим, неизлечим“, който оттогава не мога да понасям. От този ден ненавиждам думата „неизлечим“, защото безпомощно трябваше да наблюдавам смъртта на човека, когото обичах най-много на този свят и който умираше по-жалко и от безсловесна твар. Почина три месеца преди да се дипломирам.

А сега слушайте внимателно: преди няколко дни в медицинското дружество чухме доклада на един от нашите водещи фармаколози, който ни информира, че в Америка и в лабораториите на някои други страни са извършени доста успешни опити за изнамирането на някакъв екстракт от жлези за лечението на диабета; той твърдеше, че след десетина години диабетът със сигурност ще се превърне в „победена“ болест. Е, можете да си представите колко ме развълнува мисълта, че ако по онова време имах неколкостотин грама от препарата, човекът, когото най-много обичах на този свят, нямаше да се измъчва, нямаше да умре или поне щяхме да вярваме в неговото оздравяване, в неговото спасение. Разбирате ли моето тогавашно ожесточение, щом някой произнесеше присъдата „неизлечим“? Денем и нощем живеех с мечтата, че трябва, непременно трябва да бъде открито, да бъде изнамерено някакво средство, че някой ще успее да го изнамери и може би този човек ще бъда аз. Сифилисът вече се лекува, въпреки че по време на моето следване за нас, студентите, изрично

бяха отпечатали брошура, в която ни предупреждаваха за това „неизлечимо“ заболяване. С една дума, Ницше, Шуман, Шуберт и кой знае колко още трагични жертви в никакъв случай не са умрели от „неизлечима“ болест, а от болест, която по онова време „все още е била неизлечима“ — с други думи, можем да кажем, че са умрели твърде рано. Всеки ден дарява нас, лекарите, с нови, неочаквани, фантастични неща, които вчера са били немислими! Ето защо всеки път, когато се сблъскам с някой случай, при който останалите лекари свиват рамене, моето сърце се свива от ярост, че не знам средството на утрешния, на по-сетнешния ден, но се свива и от надежда: навярно ще го открия аз или някой друг, и то в последния, в предпоследния миг от живота на този човек. Всичко е възможно, дори невъзможното, защото там, където пред нашата наука днес са заключени всички врати, много често някъде отзад съвсем неочаквано се отваря друга врата. Там, където нашите методи са безсилни, просто трябва да се опитаме да открием нов метод, а там, където науката не помага, все още можем да разчитаме на някое чудо — да, в медицината и днес се случват истински чудеса, чудеса във века на прекрасното електричество въпреки всяка логика и опит — понякога дори можем да ги предизвикаме! Повярвайте ми, бих ли измъчвал това момиче, бих ли позволил да измъчват и мен самия, ако не се надявах на решително подобрене и избавление? Случаят е тежък, признавам това, направо е опърничав, отдавна вече не ми се е случвало да не напредвам толкова бързо, колкото ми се иска. И все пак, и все пак: не ще я изоставя.

Слушах го напрегнато; беше ми ясно всичко, което говореше. Ала настойчивостта и страхът на бащата несъзнателно ме бяха заразили. Искаше ми се да чуя още неща, по-точни, по-определени. И продължих да питам:

— С една дума, вие се надявате на някакво подобрене — тоест... вече сте постигнали *известно* подобрене?

Доктор Кондор замълча. Забележката ми явно го разстрои. Крачеше все по-бързо и по-бързо с късите си крака.

— Как можете да твърдите, че съм постигнал известно подобрене? Нима сте го установили? И какво изобщо разбирате от цялата работа? Та вие познавате болната само от няколко седмици, а аз я лекувам цели пет години.

И внезапно спря.

— Знайте го веднъж завинаги — нищо съществено не съм постигнал, нищо определено, в това именно се състои цялата беда! Правих опити с нея, лекувах я като някой знахар, ала без цел, без полза. Нищо не съм постигнал досега, нищичко.

Възбудата му ме изплаши: вероятно бях засегнал неговото честолюбие на лекар. Ето защо се опитах да го успокоя.

— Но господин фон Кекешфалва ми каза, че електрическите бани доста са освежили Едит и особено след като са започнали да ѝ правят инжек...

Кондор обаче спря рязко и ме прекъсна наскоро думата:

— Глупости! Ама че глупости! Как сте могли да повярвате на стария глупак! Нима наистина смятате, че електрическите бани и други подобни занимавки са в състояние да излекуват тази парализа? Не сте ли чували за нашите изпитани лекарски уловки? Когато се видим натясно, се опитваме да печелим време и залъгваме пациента с разни врели-некипели, за да не забележи нашата безпомощност, и тогава за щастие природата на болния обикновено се съюзява с нас, лъже заедно с нас. Естествено, че ще се чувства по-добре! Всяко лечение — независимо дали ще ядете лимони, или ще пиете мляко, дали ще ви дават студена или топла вода — предизвиква първоначално известна промяна в организма и заедно с нея — нов стимул, тъй че болните, тези вечни оптимисти, го възприемат като подобрение. Този вид самовнушение е нашият най-добър помощник, то помага дори на най-големите магарета сред лекарите. Ала това е нож с две остриета: щом действието на новия дразнител отслабне, настъпва реакцията и тогава по най-бърз начин трябва да се търсят други средства, пак трябва да се измисля нова терапия; при най-тежките случаи ние манипулираме с подобни лъжи дотогава, докато случайно не попаднем на истинския, правилния метод. Не, оставете комплиментите настрана, самият аз най-добре знам колко малко съм постигнал при Едит от това, което възнамерявам да постигна! Всичко, което съм изпробвал досега — не се заблуждавайте повече! — всички измишльотини като електризирането и масажите в буквалния смисъл на думата не ѝ помогнаха да стъпи на краката си.

Кондор се нахвърли върху себе си с такава ярост, че ми се прииска да го защитя срещу собствената му съвест. Затова плахо добавих:

— Но... аз с очите си видях как върви с помощта на приспособленията... с обтегателния апарат...

Тогава Кондор започна направо да ми крещи, и то така яростно и невъздържано високо, че двама закъснели минувачи по пустата уличка любопитно се извърнаха след нас.

— Лъжа, не ви ли казах, че това е лъжа! Тези апарати помагат на мен, а не на нея! Тези машинарии само отвличат вниманието й, разберете, просто отвличат вниманието й... не детето се нуждае от тях, а аз, защото детето и Кекешфалва изгубиха търпение. Понеже не можех вече да издържам на техния напор, *трябваше* да ударя на стареца поредната камфорова инжекция. Доверие. Какво друго ми оставаше, освен да надяна на нетърпеливата девойка тези тежести така, както се слагат окуви на някой буен затворник — и то съвсем ненужно... впрочем апаратите навярно укрепват донякъде сухожилията... просто не намерих друг начин да си помогна... *трябва* да печеля време... Ала аз изобщо не се срамувам от тези фокуси и от апаратите, сам виждате ползата от тях — Едит си внушава, че оттогава върви много по-добре, баща й тържествува, че съм й бил помогнал, всички са във възторг от великия, гениалния чудотворец и дори вие ме разпитвате като някой оракул.

Той млъкна и сне шапка, за да изтрие потта от челото си. Сетне лукаво и изкосо ме погледна.

— Страхувам се, че тия неща не ви допаднаха особено! Представата ви за лекаря като изцелител и правдолюбец е разбита! С вашия младежки възторг другояче сте си представяли морала в медицината и сега сте, забелязвам го... отрезвен и дори възмутен от тези машинации! Съжалявам — медицината няма нищо общо с морала: всяка болест е анархия, бунт против природата, ето защо в борбата ни с нея имаме право да използваме всички средства, *всички!* Не, никакво състрадание към болния — болният сам се поставя hors de la loi^[1], той нарушава реда, а ако искаме да възстановим реда и самия болен, трябва да действуваме безпощадно като при всеки бунт — трябва да използваме всичко, което ни падне подръка, защото човечеството или отделният човек никога досега не са били излекувани с помощта на доброто или на истината. Ако лъжата се превърне в лечебно средство, това вече не е жалка измама, а първокласно лекарство, и макар в даден случай да не съм в състояние

да окажа действителна помощ, трябва да се стремя поне да поддържам илюзията. А никак не е лесно, господин подпоручик, в продължение на пет години да измисляш все нови и нови номера особено когато не си кой знае колко възхитен от собствените си възможности! Е, прието е все пак комплиментите да се посрещат с покорна благодарност!

Дребният възпълен човек срещу мен бе обзет от такава възбуда, сякаш при първото възражение от моя страна бе готов да се нахвърли върху ми с юмруци. В този миг на притъмнелия хоризонт пламна синя мълния, подир нея тромаво се затъркаля сърдита ръмжаща гръмотевица. Кондор внезапно се изсмя.

— Ето на, разгневените небеса ви отговориха! Ех, клетнико, днес ви дойде прекалено много, изрязах със скалпела си една подир друга всичките ви илюзии, най-напред тази за унгарския аристократ, сетне другата, за грижовния и непогрешим лекар и церител. Ала трябва да разберете колко са ми дотегнали похвалите на стария глупец! И тъкмо при случая с Едит направо не мога да понасям тези жалки сантименталности, защото безкрайно се терзя, задето всичко напредва толкова бавно и задето все още не съм открил, сиреч изнамерил, нищо съществено, за да ѝ помогна.

Мълчаливо повървя няколко стъпки. Сетне се извърна към мен с по-голяма сърдечност:

— Впрочем не бих желал да си помислите, че съм се „отказал“ от болната, както се изразяват при нас. Напротив, тъкмо с нея съм се зарекъл да продължа: ако се наложи още година или още пет! Между другото получи се странно съвпадение — вечерта след онзи доклад, за който ви разказах, прочетох в парижкото медицинско списание за лечението на една парализа. Случаят е куриозен: някакъв четиридесетгодишен мъж лежал неподвижен цели две години, не можел да се помръдне, а след четиримесечното лечение на професор Виено се почувствувал толкова добре, че отново бодро се заизкачвал чак до петия етаж. Представете ли си! Само за четири месеца е излекуван почти същият случай, с който аз се боря цели пет години — бях направо потресен, когато го прочетох! Естествено, причината за заболяването, както и методът на лечение не са ми много ясни — професор Виено, изглежда, прави някаква странна комбинация от няколко начина за лечение — слънчеви бани в Кан, специална апаратура и определена гимнастика; ала от кратката история на

заболяването не добих представа до каква степен бихме могли да приложим неговия нов метод и към нашето заболяване. Затова пък незабавно писах на професор Виено с молба да ми даде по-подробни сведения. Ето защо днес трябваше да поизмъча Едит с по-щателен преглед — имам нужда от опорни точки за сравнения. Виждате, в никакъв случай не свивам знамената, напротив, хващам се за всяка сламка. Вероятно в този нов метод действително се крие възможност за лечение — казвам *вероятно*, нищо повече и изобщо... твърде много ги надрънках. Стига с тая моя проклета професия!

Бяхме вече съвсем близо до гарата. Разговорът ни скоро щеше да приключи, ето защо настоях:

— Значи вие смятате, че...

Ала тогава дребният възпълен човек рязко спря.

— Абсолютно нищо не смятам! — изсъска той. — И стига с това „значи“! Какво искате всички от мен? Не поддържам телефонна връзка с дядо господ я! Абсолютно нищо не съм казал. Нищо определено. Абсолютно нищо не смятам, не предполагам, не мисля и не обещавам! И бездруго дрънках прекалено много. И изобщо — стига! Благодаря, че ме придружихте. Най-добре ще направите, ако побързате да се приберете, защото ще се измокрите до кости.

И без да ми подаде ръка, видимо ядосан (не разбрах от какво) се втурна към гарата със своите къси крака — както ми се стори — с плоски ходила.

Кондор се оказа прав. Задаваше се буря, чието приближаване отдавна се усещаше. Над тревожно разтрепераните корони на дърветата громоляха бухлати облаци и се напластяваха като тежки черни сандъци; понякога далечните светкавици ги потапяха в своето бледо зарево. Влажният въздух, разкъсван от резките пориви на вятъра, имаше вкус на изгоряло. Втурнах се назад; другояче ми изглеждаха и градът, и улиците, които само преди броени минути се спотайваха със затаен дъх под бледата лунна светлина. Сега фирмите подрънкаха и тракаха, сякаш подплашени от кошмар, вратите тревожно се затръшваха, комините стенеха, в някои къщи лумна любопитна светлина, сред която се мяркаха хора по нощници и грижливо затваряха прозорците пред настъпващата буря. Малцината

окъснели минувачи се втурнаха по улицата, сякаш погнати от зловещия полъх на вятъра, празен бе дори просторният площад, инак оживен и през нощта; осветеният часовник на кметството се вираше с оглупял белезникав поглед в необичайната пустош. Ала главното беше да се вслушам в предупреждението на Кондор и да се прибера навреме, преди бурята да се е разразила. Оставаха ми само две пресечки и градската градина пред казармата, която да прекося; сетне в стаята си можех да премисля всички изненади, които научих и изживях през последните часове.

Малката градина пред нашата казарма бе съвсем тъмна; въздухът под трепкащата шума беше тежък и задушлив, понякога вятърът изсъскваше като змийче между листата, сетне възбуденият звук се разпадаше в още по-злокобна тишина. Вървах все по-бързо и по-бързо. Вече бях съвсем близо до портала, когато иззад едно дърво се отдели човешка фигура и напусна неговата сянка. Леко се сепнах, но не спрях — рекох си, че е някоя от проститутките, които под прикритието на мрака дебнеха тук за войници. Ядосах се, защото усетих как зад гърба ми се прокраднаха бързите непознати стъпки, и се извърнах, решен грубо да скастрия нахалницата, която безсрамно ме преследваше. Но на светлината на една светкавица, която тъкмо в този миг разсече мрака, за свой безмерен ужас видях как след мен подтичва възрастен, разтреперан, задъхан човечец, гологлав и плешив, с кръгли, блестящи златни очила: Кекешфалва!

В първия миг не повярвах на очите си — Кекешфалва в парка на казармата! Та това беше невъзможно — нали само преди три часа двамата с Кондор го оставихме в дома му смъртно уморен? Халюцинирах ли, или старецът беше превъртял? Може би е станал в треска от леглото си и сега броди наоколо само по тънкия си сюртук, без палто и шапка? Ала несъмнено беше той. Бих го разпознал сред хиляди хора по неговата смазана, приведена фигура, по боязливата, прокрадваща се походка.

— За бога, господин фон Кекешфалва! — извиках аз в недоумение. — Как се озовахте тук? Нима не сте си легнали?

— Не... или по-скоро... не успях да заспя... исках само...

— Бързо се прибирайте у дома! Не виждате ли, че бурята всеки миг ще се разрази?! Да не би колата ви да не е тук?

— Напротив... ей я там, чака ме вляво от казармата.

— Прекрасно! Побързайте тогава! Ако кара бързо, все пак ще стигнете навреме. Хайде, господин фон Кекешфалва!

И понеже продължаваше да се колебае, направо го хванах под ръка, за да го повлека нататък. Ала той силом се освободи.

— Сега, сега... Ще си тръгна, господин подпоручик... но... но преди това ми кажете: какво каза той?

— Кой?

Моят въпрос, моето учудване бе искрено. Вятърът все по-диво бушуваше над нас, дърветата стенеха и се огъваха, сякаш искаха да се изтръгнат от корените, дъждът всеки миг щеше да плисне и аз, разбира се, мислех само за едно, за най-естественото нещо: как да отпратя вкъщи възрастния човек, който явно се беше побъркал и сякаш изобщо не забелязваше приближаващата буря. Но той промълви едва ли не с негодувание:

— Доктор Кондор... Нали го придружихте...

Едва сега разбрах как стоят нещата. Естествено, тази среща в мрака не беше случайна. Нетърпеливецът бе стоял тук, в парка, близо до казармения портал, за да се добере по-бързо до истината, беше ме очаквал тук, непосредствено пред входа, където не можехме да се разминем. В ужасна тревога бе бродил наоколо два, не, три часа, едва-едва прикрит в сянката на тази жалка провинциална градинка, където иначе рамо слугините се срещаха нощем със своите любовници. Вероятно си беше помислил, че ще изпратя Кондор до близката гара и незабавно ще се прибера в казармата; ала без да подозирам това, аз го бях накарал да чака тук, да чака цели два или три часа, които междувременно бях прекарал с доктора в кръчмата, а болният старец беше ме очаквал упорито, търпеливо, неотстъпно — така както някога бе изчакавал своите длъжници. Това фанатично постоянство съдържаше нещо, което ме вбесяваше и в същото време ме трогваше.

— Всичко е наред — успокоих го аз. — Всичко ще се оправи, напълно съм убеден. Утре следобед ще ви разкажа всичко, подробно ще ви предам всяка негова дума. Но сега бързо се качете на колата — нима не виждате, че нямаме време за губене!

— Да, ей сега...

Против волята си ми разреши да го поведе; успях да го придвижа десет или двадесет стъпки. Сетне усетих как все повече натезжава върху ръката ми.

— Един момент... — промълви той. — Само за миг ще поседна на пейката. Не мога... не мога повече.

И действително старецът се клатушкаше като пиян. Трябваше да напрегна всичките си сили, за да го довлека до пейката — сред пълен мрак и под трясъка на все по-близките гръмотевици. Задъхан, той се строполи на нея. Несъмнено чакането го беше изтощило. Нищо чудно — цели три часа този старец с болно сърце беше бродил, без да приседне, три часа тревожно бе дебнал, с изморените си крака беше стоял на пост и едва сега, когато се бе добрал до мен, беше почувствувал последиците от напрежението. Изтощен и просто като пребит полегна на пейката за бедняци, където работниците изяждаха своята оскъдна закуска, където следобед си почиваха свещениците и бременните жени, а нощем проститутките канеха при себе си войници — той, старецът, най-богатият човек в града, седеше на тази пейка и чакаше, чакаше, чакаше! Знаех какво чака, веднага се досетих, че няма да вдигна този твърдоглавец от пейката (колко неприятно би било някой от моите другари да ме види в неговата странна интимна компания!), ако преди това не укрепя душата му. Първо трябваше да го успокоя. И отново ме обзе състраданието, проклетата гореща вълна отново заля душата ми и като всеки друг път ме лиши от сили и воля. Наведох се към него и започнах да го убеждавам.

Около нас вятърът виеше, свистеше и бушуваше. Но старецът не забелязваше нищо. За него не съществуваша нито небе, нито облаци, нито дъжд — в този свят за него съществуваше само детето му, което трябваше да оздравее; нима можех да кажа на този човек, разтърсван от вълнение и слабост, няколко сухи данни и истината, че Кондор изобщо не е сигурен в своя начин на лечение? Той имаше нужда от опора — също както преди малко, когато политна и се вкопчи в протегнатата ми ръка. Ето защо побързах да си спомня малкото утешителни неща, които с такава мъка изтръгнах от Кондор: разказах му, че Кондор е чул за ново лечение, изпробвано с огромен успех във Франция от професор Виено. Усетих в тъмнината до мен как нещо тозчас прошумоля и се размърда; неговото доскоро отпуснато тяло се приближи към мен, сякаш искаше да се стопли. Всъщност аз нямах право да се впускам в по-нататъшни обещания, ала моето състрадание ме увлече извън пределите на допустимото. Да, с това лечение били постигнати забележителни успехи, не спирах да го окуражавам аз, за

четири, за три месеца болните се изправяли на крака и методът вероятно — не: със сигурност! — ще помогне и на Едит. Лека-полека и мен ме обзе желанието да преувеличавам — успокоителните ми слова му въздействуваха направо чудотворно! И всеки път, когато жадно ме попиташе: „Наистина ли мислите така?“ или: „Действително ли го каза? Самият той ли го каза“, от нетърпение и слабост всеки път убедено му отвърщах: „Да!“, а натискът на притиснатото му тяло бавно отслабваше. Чувствувах как думите ми му вдъхват увереност и за пръв и последен път в живота си изпитах в този миг частица от опиянението, присъщо на всяко творческо дело.

Вече не си спомням и никога не ще си спомня онова, което тогава наговорих и обещах на Кекешфалва, докато седяхме на бедняшката пейка. Защото опиянението, с което той жадно поглъщаше моите слова, ме вдъхновяваше да му давам все нови и нови обещания. Не забелязвахме светкавиците, които ни потапяха в синьо зарево, не забелязвахме нарастващия грохот на гръмотевиците. Седяхме, притиснати един към друг, аз говорех, а той слушаше, той слушаше, а аз говорех, не спирах да го уверявам с най-искрена убеденост: „Така е, ще оздравее, скоро ще оздравее, със сигурност ще оздравее“, за да чуя нестихващите накъсани възклицания „Ах!“ и „Слава богу!“, да усещам заедно с него опиянения и опиянителен възторг. Кой знае колко още щяхме да седим, ако внезапно не ни връхлетя онзи свиреп, последен порив на вятъра, който всеки път предхожда настъпващата буря и същевременно разчиства пътя ѝ. Дърветата с пукот и трясък се огънаха, кестените ни обсипаха с напращелите си куршуми, страхотна вихрушка ни загърна с прашната си плащеница.

— Вкъщи! Вървете си вкъщи! — изправих го аз на крака, а той не се възпротиви.

Моите обещания го бяха окуражили, ободрили. Вече не залиташе както преди; трескаво и устремно се спусна заедно с мен към чакащата кола. Шофьорът му помогна да се настани. Едва сега ми олекна. Видях, че е на сигурно място. Бях го утешил. Сломеният старец най-сетне щеше да заспи дълбоко, кротко и щастливо.

Ала в краткия миг, когато набързо понечих да метна завивката върху нозете му, за да не настине, се случи нещо смайващо. Внезапно сграбчи за китките и двете ми ръце — и дясната, и лявата — и преди

да успя да се опомня, ги поднесе към устните си: целуна дясната, сетне лявата и пак дясната, и пак лявата...

— До утре, до утре! — промълви той и колата мигом изчезна, сякаш понесена от ледения побеснял вятър. Стоях вцепенен. Ала тогава плиснаха първите капки дъжд и забарабаниха, зашибаха, затрещяха като градушка по моята фуражка, тъй че пробягах последните петдесетина стъпки под истински порой. И когато, мокър до кости, стигнах до портала на казармата, блесна светкавица, която озари цялата улица, разлюляна от бурята, след нея изтрещя гръмотевица, и то така, сякаш искаше да свлече долу цялото небе. Трябва да беше ударила някъде съвсем наблизо, защото земята потръпна, а стъклата на прозорците звъннаха като разбити. И макар че очите ми ослепяха от ярката светлина, не се уплаших така, както минута преди това, когато старецът в порив на неистова благодарност сграбчи ръцете ми и ги разцелува.

След силна тревога се спи спокойно и дълбоко. Едва на следващото утро осъзнах по начина на пробуждането си колко страшно ме бе зашеметила задухата преди бурята, а не по-малко и напрежението от нощния разговор. Изтръгнах се от някакви бездънни глъбини, учудено се озърнах в познатата казармена стая и напразно се мъчех да си спомня кога и как съм се сгромолясал в тази непрогледна бездна. Ала нямах време да подредя мислите си; с другата памет, служебната, която бе отделена от личната и не преставаше по войнишки да работи в мен, бързо се досетих, че за днес са насрочени специални учения. Отдолу вече долитаха звуците на тръба, чуваше се конски тропот, ординарецът бе толкова настойчив, че най-сетне разбрах: крайно време е да тръгвам. С един скок се озовах в пригответената униформа, запалих цигара, с други няколко скока се спуснах по стълбището и излязох на двора. В същия миг прозвуча командата „Марш!“. Строеният ескадрон литна напред.

Конницата не се състои от отделни личности: под чаткащите удари на стотиците копита човек нито може да разсъждава ясно, нито да мечтае; всъщност бързият тръс не ми позволяваше да забележа нищо друго, освен че разпокъсаната ни група лети на среща с най-прекрасния летен ден, който сме в състояние да си представим: небето

— измито от дъжда до последната нишка мъгла, до последното облаче, слънцето — силно, но без да прежуря, всяка линия от пейзажа — ясно очертана. Всяка къща, всяко дърво, всяка нива — макар и на огромно разстояние от нас — се виждаха толкова отчетливо, сякаш ги разглеждахме върху дланта си; всяка китка по прозорците, всяка струйка дим над покривите изглеждаше още по-реална заради наситените, сияйночисти цветове; едва разпознах нашето скучно шосе, по което всяка седмица се кандилкаме в един и същ алюр, с една и съща цел — много по-зелено, много по-разкошно, то извисяваше над главите ни своята току-що оцветена, разлистена сводеста стряха. Седях на седлото безкрайно леко и свободно, бяха изчезнали всички тревоги, съмнения и проблеми, потискали през последните дни и седмици моите нерви; рядко съм успявал да върша службата си по-добре, отколкото в онзи лазурен летен предобед. Всичко протичаше леко и естествено, всичко бе чаровно и ме очароваше: небето и ливадите, добрите сгорещени коне, които послушно се подчиняваха на всяко подръпване на юздите, на всеки знак, и дори собственият ми глас, когато изричаше заповеди.

Силното щастие опиянява, но и замъглява съзнанието; интензивната наслада в настоящия миг винаги ни кара да забравяме миналото. И когато освежителните часове, прекарани на седлото, свършиха, следобед отново поех по познатия път към замъка и си спомних за онази нощна среща като за нещо отминало; радвах се на моята блажена сърдечна лекота и на радостта на другите; когато човек е щастлив, смята и останалите за щастливи.

И действително едва похлопах по добре известната ми порта на замъка, когато слугата — обикновено почтително безпристрастен — ме поздрави с особена радост в гласа и незабавно настоя:

— Мога ли да съпроводя господин подпоручика до кулата? Уважаемите госпожици вече ви чакат горе.

„Ала защо ръцете му издаваха такова нетърпение, защо ме гледаше така лъчезарно? Защо се втурна напред толкова услужливо? Какво му е? — неволно се попитах аз, преди да се за изкачвам към терасата по витата стълба. — Какво му е днес на стария Йозеф? Та той гори от нетърпение час по-скоро да ме отпрати горе! Какво ли се е случило с добрия човечец?“

Ала колко хубаво беше да изпитвам радост, колко хубаво беше да се катеря по витата стълба с младите си яки нозе в този сияен юнски ден, да поглеждам от страничните процепи ту на север, ту на юг, ту на изток, ту на запад и да съзирам безкрайната равна лятна шир! Най-сетне ми оставаха само десетина-дванадесет стъпала до терасата, когато нещо неочаквано ме накара да спра. Странно наистина, ала мрачното спираловидно стълбище внезапно се изпълни с призрачно лека танцова музика, изпълнявана от цигулки, съпроводвана от чела и заглушавана от звънките трели на женски гласове. Учудих се. Откъде ли идеше тази музика, близка и същевременно далечна, призрачна и все пак земна, като оперетен шлагер, който струи направо от небето? Да не би в двора на някоя близка странноприемница да свиреше оркестър и вятърът да довяваше най-нежните тръпки на невидимата мелодия? Ала в следващия миг разбрах, че въздушният оркестър свири на терасата и не е нищо друго, а най-обикновен грамофон. „Колко глупаво е — рекох си аз, — че днес навсякъде усещам вълшебства и очаквам чудеса; кой би могъл да побере цял оркестър на тази толкова тясна тераса!“ Но само след няколко стъпала отново ме обзе несигурност. Несъмнено горе свиреше грамофон, но гласовете, тези гласове звучаха толкова свободно, толкова непринудено, че не беше възможно да излизат от малкото мърморещо сандъче. Това бяха истински момински гласове, изпълнени с детински възторг! Спрях се и още по-внимателно се заслушах. Сочният сопран бе гласът на Илона, красив, пълнозвучен, пищен и мек като ръцете ѝ; ала другият глас, който пееше с него — чий беше той? Не го познавах. Вероятно Едит беше поканила някоя своя приятелка, някое съвсем младичко, напето, остроумно девойче и аз изгарях от любопитство да видя чуруликащото лястовиче, което така изненадващо бе кацнало на нашата кула. Но какво бе изумлението ми, когато стъпих на терасата и видях, че горе седят само двете девойки, Едит и Илона, и че тъкмо Едит е тази, която се смее и тананика с непознат, свободен, сребрист и възторжен глас! Бях смаян, защото преображението, настъпило само за един ден, ми се стори някак неестествено; единствено здрав и сигурен човек можеше да пее така безгрижно и възторжено, направо от дъното на душата си; от друга страна, беше изключено това дете, това болно дете да е оздравяло — нима тази нощ е станало чудо? Не можех да проумея: какво я беше очаровало така, какво я бе въодушевило до такава степен,

че от гърлото и душата ѝ се изтръгваше неочаквано блаженство и увереност? Трудно ми е да опиша първите чувства, които ме обзеха; впрочем това бе някаква неловкост — сякаш бях сварил двете момичета голи, защото болната досега или лукаво бе скривала от мен своя действителен характер, или — ала тогава защо и по какъв начин? — тази нощ я бе преродила в друг човек.

За моя изненада двете момичета никак не се смутиха когато ме забелязаха.

— Ей сега! — ми викна Едит, а на Илона: — Спри грамофона! Бързо! — Сетне ми направи знак да се приближа. — Най-последно, най-последно! Откога ви чакам! Хайде, бързо! Разказвайте, но съвсем точно, дума по дума... Татко обърка всичко и страшно ме смути... Нали го знаете — щом се развълнува, не може да разказва като хората... Можете ли да си представите — през нощта се качи при мен; не мигнах от тази страшна буря, беше ми ужасно студено, от прозореца духаше, а аз нямах сили да стана. От все сърце копнеех някой да се събуди, да дойде при мен, да затвори прозореца — и ето че внезапно долових стъпки, които идеха все по-близо и по-близо. Отначало се стъписах, все пак беше два или три през нощта, и в първата си уплаха изобщо не можах да позная татко — не приличаше на себе си. Веднага дойде при мен, беше неудържим... Трябваше да го видите, смееше се и ридаеше... представяте ли си, татко да се смее, да се смее високо и жизнерадостно, да подскача от крак на крак, да танцува като хлапак! Естествено, щом подхвана своя разказ, бях така изумена, че отначало не вярвах на ушите си... Помислих си, че е сънувал или че сънувам самата аз. Но после при нас се качи и Илона, бърбихме и се смяхме чак до зори... Ама говорете най-сетне... кажете... какво е това ново лечение?

Като човек, върху когото се е стоварила могъща вълна и той напразно се мъчи да ѝ устои, и аз се опитвах да преодоля своето безгранично смайване. Последните слова светкавично ми отвориха очите. Аз, само аз бях пробудил в нищо не подозиращото момиче новия, звънлив гласец, аз, само аз го бях дарил с нелепата увереност! Кекешфалва ѝ беше предал нещата, които Кондор сподели с мен. Ала какво всъщност ми беше казал Кондор?... И какво точно бях преразказал на Кекешфалва? Кондор все пак се беше изразил извънмерно предпазливо, а аз, оглупял от собственото си състрадание,

кой знае какво ли бях притурил към неговия разказ, та цялата къща сияеше, застарелите се подмладяваха, а страдалците се смятаха за здрави! Какво ли?...

— Ама какво има... защо се бавите? — настояваше Едит. — Знаете колко важна е всяка дума за мен. И тъй: какво ви разправи Кондор?

— Какво ми разправи ли? — повторих словата ѝ, за да спечеля време. — Даа... но вие вече го знаете... извънредно благоприятни неща... Доктор Кондор се надява след време да постигне най-добрите резултати... Ако не се лъжа, той възнамерява да изпробва едно ново лечение и вече прави своите проучвания... каза, че лечението било много ефикасно... ако... ако правилно съм го схванал... разбира се, не съм в състояние да давам преценки, но във всеки случай бихте могли да разчитате на него... смятам, дори съм уверен, че ще се справи с всичко...

Ала тя или не забелязваше желанието ми да се измъкна, или пък нетърпението ѝ смазваше всяка съпротива:

— Аха, знаех си аз, че така няма да стигнем доникъде! Човек познава най-добре сам себе си... Спомняте ли си, когато ви казах, че всичките тези неща са глупости, всички тези масажи, електризации и обтегателни апарати?... Всичко вървеше толкова бавно, кой би имал търпение да чака... Ето вижте, още днес, без да го питам, свалих глупавите машинки... Не можете да си представите какво облекчение изпитах... много по-лесно успях да се придвижа, и то веднага... струва ми се, че тъкмо тези проклети дървета ми пречеха. Не, тая работа трябва да се подхване другояче, отдавна го усещам... Ала... ала разкажете ми сега набързо за метода на френския професор! Наистина ли ще се наложи да замина? Не може ли да ме лекуват тук... Ах, мразя тези санаториуми, отвращавам се от тях... И изобщо не искам да виждам никакви болни! Стига ми, че самата съм болна... И тъй, как стоят нещата?... Хайде, разказвайте де!... И преди всичко колко време ще трае лечението? Наистина ли става бързо? Татко каза, че за четири месеца излекувал своя пациент, за четири месеца! И сега онзи тичал нагоре-надолу по стълбите, движел се, ходел... Това е... това би било невероятно!... Ама стига сте мълчали, говорете най-сетне!... Кога ще започне и колко ще трае цялото лечение?

„Възпри я! — рекох си аз. — Не ѝ позволявай да повярва на това безумие и да помисли, че всичко е предначертано и сигурно!“ Ето защо заотстъпвах предпазливо.

— Конкретен срок... естествено, никой лекар не може предварително да го определи, не смятам, че това е възможно... Впрочем... господин доктор Кондор разказа само най-общи неща за метода... Че можел да постигне блестящи резултати — така каза докторът, — ала дали е абсолютно надежден... струва ми се, че лечението на всеки следващ болен ще даде отговор на този въпрос... във всеки случай ще трябва да изчакаме, докато доктор Кондор...

Ала нейният страстен възторг отново срази моята несигурна съпротива:

— Стига! Вие не го познавате! От него никога не може да се изкопчи нещо определено. Той е ужасно предпазлив, свръхпредпазлив! Но когато обещае нещо — макар и с половин уста, — всичко става като по книга. На него може да се разчита. Вие изобщо не знаете колко ми е нужно да приключа най-сетне с тази история или поне да притежавам известна увереност, че ще я приключа... Чувам вечното: „Търпение! Търпение!“ Но все пак ми се иска да знам докъде, докога да търпя. Ако някой ми каже, че всичко ще продължи още шест месеца, а то продължи година — е, добре, ще си река, от мен да мине, ще изпълнявам онова, което се иска... Слава богу, че и дотам сме стигнали! Не можете да си представите колко ми е леко на душата от вчера. Сякаш едва сега съм започнала да живея. Тази сутрин ходихме до града — ето на, учудвате се, — но сега, когато знам, че съм се изтръгнала от мъртвата точка, ми е все едно какво ще говорят хората, какво ще си мислят, дали ще ме зяпат, дали ще ме съжаляват... Ще излизам всеки ден, за да си докажа, че най-сетне сме сложили точка на глупавото изчакване и търпение. А за утре, неделя — нали сте свободен? — сме намислили нещо великолепно. Татко ми обеща да идем до конезавода. Години не съм стъпвала там, четири или пет години... не исках да се показвам навън. Но утре ще идем и вие, разбира се, ще ни придружите. Ще има да се чудите — ние, Илона и аз, сме приготвили една изненада за вас. Или... — тя усмихнато се извърна към Илона — да му издам ли още сега великата тайна?

— Да — прихна Илона, — стига с тези тайни!

— Тогава слушайте, мили приятелю. Татко искаше да отидем там с колата. Но с нея би било твърде бързо и скучно. И не щеш ли, спомних си, че Йозеф ми е разказвал за старата налудничавя княгиня — слушали ли сте за тази противна личност, на която по-рано е принадлежал замъкът? — та тя именно постоянно пътувала с каляска, с огромната пъстроцветна пътническа каляска, която стои под навеса... За да разберат всички, че тя е княгинята, нареждаше да запретнат каляската с четири коня дори когато отивала само до гарата — никой не можел да си позволи да пътува така господарски като нея... Представете ли си колко весело ще бъде — да попътуваме като покойната княгиня! А и старият кочияш е тук... ах, вие наистина не познавате стария слуга, той отдавна е в оставка, откакто имаме колата; но трябваше да го видите, когато му казахме, че искаме да излезем с каляската; тозчас се вдигна на разтрепераните си нозе и се разплака от радост, че още веднъж ще седне на капрата... Всичко е подготвено, потегляме в осем, ще станем много рано, а вие, естествено, ще пренощувате тук. Не си и помисляйте да ни отказвате! Ще се настаните в удобната гостна на долния етаж, а ако ви дотрябва нещо. Пища ще ви го донесе от казармата — впрочем той утре ще се преоблече като лакей, също като при княгинята... Не, без възмущения! Доставете ни тази радост, непременно, непременно, не приемаме никакви извинения...

И продължи да говори като навита. Слушах я зашеметен, не можех да дойда на себе си от това невероятно преображение. Гласът ѝ бе съвсем различен, речта ѝ, която по-рано беше припряна, се лееше леко, познатото изражение бе неузнаваемо променено — болезнената бледност бе отстъпила място на свеж и по-здрав цвят, жестовете ѝ бяха освободени от всякаква нервност. Пред мен седеше сякаш леко опиянена девойка с искрящи зеници и засмяна жива уста. Неволно този бурен възторг зарази и мен и като всяко опиянение сломи вътрешната ми съпротива. Навярно, започнах да си внушавам аз, това все пак е истина или *ще се превърне* в истина. А може би не я бях заблудил, може би действително ще бъде излекувана толкова бързо... В края на краищата не си бях послужил само с лъжи или бях послъгал съвсем малко — Кондор наистина беше прочел за някакво поразително лечение, защо то да не може да се приложи тъкмо към това възторжено и трогателно доверчиво дете, към това впечатлително създание, което

до такава степен се ощастливява и окриля дори от самия полъх на надеждата за оздравяване? Тогава защо да преча на въодушевлението, което я дарява с лъчезарност, защо да я измъчвам със съмнения? Клетата девойка достатъчно се беше намъчила. Както въодушевлението, което ораторът създава с празните си слова, отново се връща към него и го впримчва неимоверно силно, така и увереността, която се породи единствено от моите състрадателни преувеличения, все по-победно завладяваше собствената ми душа. И когато накрая се появи бащата, той завари всички ни в най-безгрижното настроение; бързахме и крояхме планове, сякаш Едит вече беше излекувана и оздравяла. Тя питаше къде би могла отново да се учи на езда и дали полкът не би могъл да ѝ помогне при нейните уроци. Ами дали не е редно баща ѝ още сега да даде на свещеника парите за новия покрив на църквата, които му е обещал? Това бяха дръзки безразсъдства, с които приемаше оздравяването си като неминуемо, но тя весело се шегуваше с тях — изричаше ги толкова безгрижно, че и последната съпротива угасна в мен. Едва когато вечерта останах сам в стаята си, някакъв бегъл спомен започна да тревожи сърцето ми: не са ли прекалено смели надеждите ѝ? Не трябваше ли малко да разсея опасните ѝ илюзии? Ала отхвърлих тези мисли от себе си. Защо да се тревожа, не е ли все едно дали съм казал твърде много или твърде малко? Дори да ѝ бях обещал много повече от онова, което би могла да ми позволи съвестта, тъкмо тази състрадателна лъжа я беше направила щастлива; а да ощастливиш някого, не е нито провинение, нито несправедливост.

[1] *Hors de la loi* (фр.) — извън закона. ↑

Подготвяният излет започна още в ранни зори с малка весела увертюра. Първото, което чух, щом се пробудих в спретнатата гостна, залята от сияйните слънчеви лъчи, бяха смеещи се гласове. Пристъпих към прозореца и съгледах огромната карета на старата княгиня, изкарана от навеса навярно още през нощта и заобиколена от изумената прислуга; тя бе великолепен антикварен екземпляр, изработен преди сто, а може би дори преди сто и петдесет години от виенския придворен колар по заръка на някого от прадедите на княгинята. Купето на каляската беше предпазено от друсането на масивните колелета посредством изкусно изработени ресори и също като старите тапети бе украсено с донякъде простовати рисунки: пасторални сцени и антични алегии. Някогашните живи цветове бяха избледнели. Отвътре каретата беше тапицирана с коприна и криеше разнообразни изтънчени удобства като сгъваеми масички, огледалца и шишенца с парфюми — по време на пътуването имахме възможност най-подробно да се запознаем с тях. Естествено, огромната играчка от миналия век въздействуваше в първия миг като някакво недействително, маскарадно съоръжение, ала тъкмо това предизвикваше веселото карнавално настроение, с което слугите от замъка и имението се стараеха да подготвят тежкоподвижния кораб за междуселските пътища. Машинистът от захарната фабрика с особено усърдие смазваше колелетата и изпитателно почукваше железните обковки; в същото време запрягах четирите коня, украсени с венци като за сватба — Йонак, старият кочияш, използва случая, за да изрече своите горди поучения. Облякъл избелялата княжеска ливрея и изненадващо чевръст с болните си от подагра крака, той показваше на младите слуги всичките свои умения и знания, защото те можеха да карат велосипеди и да поправят мотори, но нямаха понятие как се запрягат четири коня. Пак той бе обяснил предишната вечер на готвача, че по време на пикници или подобни лудории дори в най-отдалечени кътчета, било в гори, било по ливади, честта на къщата непременно изисквала закуската да бъде сервирана със същото изобилие, както в трапезарията на замъка. Ето защо под негово ръководство слугата приготви покривки, салфетки и сребърни прибори, които прибра в калъфи с гербове от някогашните княжески хранилища. Едва тогава готвачът — с белоснежна готварска шапка над блесналото си лице — получи възможност да донесе самите провизии: печени кокошки,

шунка и пастети, топъл бял хляб, цяла батарея бутилки, всяка една предварително загърната в слама, за да не пострада при пренасянето ѝ по неравните селски друмища. Вместо готвача беше изпратен млад момък, за да ни сервира; посочиха му мястото в задната част на каретата, което в минали времена се бе заемало от лакей в ливрея, седнал до княжеския куриер с шапка, окичена с пъстри пера.

Многобройните церемонии придадоха на подготовката характер на весело театрално представление и тъй като новината за нашия странен излет се бе пръснала из околността, жизнерадостният спектакъл не беше лишен от зрители. От съседните села се бяха стекли селяни в пъстри празнични носии, от близкия приют — стари съсухрени бабички и беловласи старчета със своите неизбежни пръстени лули. Ала босоногите деца от близо и далеч бяха най-силно изумени и очаровани — зяпаха ту украсените коне, ту кочияша им, в чиито костеливи и все пак здрави ръце се събираха тайнствено преплетените дълги поводи. Пища ги възторгваше не по-малко — нали всички го бяха виждали все в синята шофьорска униформа, а сега беше облякъл старинна княжеска ливрея и държеше в очакване сребърния ловджийски рог, с който щеше да даде знак за тръгване. Първо трябваше да закусим, а сетне, когато се приближихме до парадната каляска, на драго сърце си признахме, че видът ни далеч не е така тържествен като на великолепното возило и блестящите лакеи. Кекешфалва беше дори смешен, когато се качи в каляската, украсена с чужди благороднически емблеми — както винаги той носеше неизбежния си сюртук и пристъпваше вдървено като черен щъркел. Девойките всъщност трябваше да бъдат облечени в костюми от епохата на рококо — с бели напудрени коси, с черна бенка на страната, с пъстро ветрило в ръка, а на мен вероятно по би ми подхождала белоснежната кавалерийска униформа от времето на Мария Терезия, отколкото синият улански мундир. Ала и без това историческо предрешване ние представлявахме тържествено зрелище за добрите хорица, когато най-сетне седнахме в огромния, трудноподвижен сандък: Пища надигна ловджийския рог, чистият силен звук литна над възбудените възгласи на разлюляната тълпа, кочияшът изкусно описа с камшика огромна спирала, която изтрещя като изстрел. Първото подръпване на масивната карета бе толкова рязко, че ние през смях изпопадахме един върху друг, но сетне нашият доблестен кормчия

ловко насочи четирите коня към желязната порта, която внезапно ни се стори заплашително тясна за тумбестата ни каляска, и ние щастливо се озовахме на шосето.

Никак не беше чудно, че по целия си път предизвикахме не само огромно изумление, но и почтителен респект. Цели десетилетия никой от околността не беше виждал княжеската каляска с двойния впряг и неочакваната им поява се струваше на селяните като знамение за някакво почти свръхестествено събитие. Навярно си мислеха за нас, че сме се запътили към двореца или самият император е пристигнал тук, или пък се е случило нещо невероятно, защото шапките навсякъде светкавично се смъкнаха от главите, а босоногите деца въодушевено и безкрайно дълго тичаха подире ни; ако по пътя срещнехме друга кола, натоварена със сено, или лека селска двуколка, непознатият кочияш бързо скачаше от капрата и със свалена шапка задържахше конете си, за да ни стори път. Естествено, пътят бе наша собственост, също както през феодалните времена всичко беше наше: цялата прекрасна земя с разлюляните поля, хората и животните. Е, огромното возило не ни придвижваше особено бързо, но затова пък ни даваше двойно по-добра възможност да гледаме наоколо и да се шегуваме — възможност, от която двете девойчета най-много се възползуваха. Новото винаги омагьосва младежта, а тези необичайни събития, чудатата кола, раболепното преклонение на хората пред старомодната гледка, която представлявахме, и стотиците други дребни случки опияниха девойките не по-малко от въздуха и слънцето. Особено Едит, която всъщност много месеци не беше напускала своя дом, възторжено разливаше необузданата си жизнерадост в прекрасния летен ден.

Най-напред спряхме в малко селце. Тъкмо тогава камбаните зазвъняха за неделната служба. По тесните синори между нивята към селцето идеха последните закъснели богомолци; сред високите летни жита се мяркаха само черните копринени бомбета на мъжете и пъстроцветните бродирани бонета на жените. Подвижната верига като тъмна гъсеница се виеше от всички посоки сред разлюляното злато на нивите. Тъкмо стъпихме на не особено чистата главна улица, което накара крякащите гъски да се разбягат, и камбанният звън затихна. Започваше неделната служба. И тогава Едит най-неочаквано и бурно пожела да слезем и да присъствуваме на литургията. Скромните селяни бяха обзети от небивало вълнение, задето на тяхното невзрачно

площадче бе спряла необикновената каляска и господарят на имението, когото всички познаваха съвсем бегло, желаше да участва в богослужението заедно със семейството си — към което, изглежда, числяха и мен — тъкмо в тяхната църквица. Клисарят дотича при нас така, сякаш някогашният Каниц бе самият княз Орошвар, и ревностно ни осведоми, че свещеникът ще поотложи началото на литургията; почтително склонили глава, хората се разстъпиха пред нас, обзети от явно състрадание, щом забелязаха сакатата Едит, подкрепяна и водена от Йозеф и Илона. Тъкмо обикновените хорица се изумяват, когато забележат, че злощастieto не се свени жестоко да поразии и някого от „богаташите“. Разнесе се приглушен шепот, сетне жените без бавене донесоха възглавнички, за да може болната да се настани колкото е възможно по-удобно — естествено, на първия ред, който бързо бе опразнен; струваше ми се, че заради нас свещеникът извършва богослужението особено тържествено. Самият аз бях покъртен от трогателната простота на тази църквица; от звънките песнопения на жените, от дрезгавите, някак си несръчни гласове на мъжете и от наивните гласчета на децата струеше като че ли по-чиста и искрена вяра нещо, което не бях изпитвал при величествените неделни обреди в нашата катедрала „Свети Стефан“ или в църквата „Свети Августин“. Ала моето собствено молитвено настроение изчезна против волята ми, когато случайно погледнах своята съседка Едит и уплашено забелязах с какво горещо благоговение се моли. Никога досега не беше дала и най-малкия повод да си помисля, че е възпитана в набожност или че е набожна; сега се оказах очевидец на молитва, която не приличаше на заучените молитви на повечето присъстващи, които се молеха по навик; бледото й лице бе сведено така, сякаш вървеше срещу ураганна стихия, ръцете и стискаха пейката; вгълбена в себе си, тя мълвеше несъзнателно словата на молитвата — цялото й поведение създаваше впечатление за човек, който с върховно напрежение и сетни сили ще постигне желаната цел. Усещах как тъмната църковна скамейка потреперва, как бездушното дърво отстъпва пред безмерната покъртителност на молитвения екстаз. Незабавно проумях, че тя се обръща към бога с точно определена молба, че *иска* нещо от него. Не бе чудно да усетя какво е съкровено желание на тази болна, парализирана девойка.

Дори след като богослужението свърши и помогнахме на Едит отново да седне в каляската, тя още дълго остана вгълбена в себе си. Не проронваше нито дума. Вече не се озърташе на всички страни жизнерадостно и любопитно: сякаш този половин час на ожесточена вътрешна борба бе изтощил и сломил сетивата ѝ. Естествено, и ние се умълчахме. Пътувахме тихо и все по-сънливо; точно преди обед стигнахме до конезавода.

От само себе си се разбира, че там ни очакваше специален прием. Момциге от близките села, вероятно уведомени за нашето посещение, бяха възседнали най-буйните жребци от конезавода и ни пресрещнаха с вихрен галоп — приличаха на бедуини от приказките. Тези загорели ликуващи младежи бяха наистина прекрасни: с разкопчани ризи, с дълги ленти по ниските си шапки, с бели широки панталони — също като в пампасите; вихрено препускаха на неоседланите си коне като бедуинска орда, която сякаш с един замах искаше да ни помете. Нашите жребци вече тревожно наостриха уши, старият Йонак запъна нозе и сграбчи юздите, когато се чу внезапно изсвирване и неукротимата чета изкусно се построи в колона, след което веселият кортеж ни придружи до дома на управителя на конезавода.

Бях опитен кавалерист и имаше какво да видя там. На двете девойки доведоха новородени кончета и те не можеха да се нарадват на плашливите и любопитни животни с кокалести, неуверени крака, с глупави муцунки, които още не знаеха как да схрускат поднесените им захарчета. И докато ние се отдавахме на тези весели занимания, момчето от кухнята — под вещото ръководство на Йонак — нареди разкошна закуска на открито. Виното се оказа толкова силно и хубаво, че сподавената ни веселост скоро започна да става все по-жизнерадостна. Всички се разбъбрихме, обзе ни непозната досега приятелска непринуденост и както коприненосините небеса не бяха помрачени от нито едно облаче, така и мен нито веднъж в тези часове не ме потисна мрачната мисъл, че съм виждал слабото девойче, което се смееше най-искрено, най-силно и най-щастливо от всички, само като страдащо, отчаяно, объркано създание и че старецът, който опипваше конете с вещината на ветеринарен лекар, шегуваше се с всеки коняр и раздаваше пари за почерпка, бе същият човек, който преди два дни ме връхлетя през нощта като сомнамбул, обезумял от

страх. Едва можех да позная и себе си, движех се с такава лекота, сякаш крайниците ми бяха смазани с горещо масло. След обяда, когато Едит се оттегли в стаята на жената на управителя, за да си поотдъхне, аз изпробвах един след друг няколко коня. Надбягвах се по ливадите с момците и — дал воля на коня и на себе си — бях завладян от неизпитано досега чувство на свобода. Ех, да можех да остана тук, да не се подчинявам никому, да бъда волен сред волните поля, волен и крилат! Сърцето ми се сви, когато до мен долетя — доста се бях отдалечил — призивът на ловджийския рог, който ни напомняше, че е време да тръгваме.

Нашият опитен Йонак бе потърсил за разнообразие друг път, по който да се върнем; навярно се добавяше още една причина — шосето доста дълго лъкатушеше през малка прохладна горичка. И тъй като в този успешен ден изживяхме не едно и две щастливи съвпадения, и сега ни очакваше една последна, наистина прекрасна изненада. Когато навлязохме в някакво невзрачно селце от двадесетина къщи, единствената улица на отдалеченото гнезденце се оказа задръстена от десетина празни талиги. Странно наистина, но наоколо не се мяркаше жива душа, нямаше кой да разчисти пътя на нашата обемиста каляска; хората от цялото село сякаш бяха потънали в земята. Причината за необичайната неделна запустялост се изясни веднага щом опитната ръка на Йонак разсече въздуха с огромния бич, който изплющя като пистолетен изстрел. Дотичаха неколцина изплашени селяни, настана весела суматоха. Оказа се, че синът на най-богатия селянин от околността днес се жени за някаква бедна сродница от друго село; от срещуположния край на препречената улица, където бяха опразнили един хамбар за танците, към нас се втурна възпълният свекър и почервенял от усърдие, ни приветствува с „добре дошли“. Може би наистина си мислеше, че световноизвестният чифликчия фон Кекешфалва е наредил да впрегнат каляската с четири коня специално заради него и сина му, та да им окаже чест със своето присъствие на сватбеното тържество, а може би само от суетност се възползуваше от нашето случайно минаване, та да подчертае пред останалите първенството си в селото. Във всеки случай, с много поклони и покорни молби, той покани господин фон Кекешфалва и гостите му да бъдат така милостиви да изпият за здравето на младата двойка наздравица с чаша унгарско вино, негово собствено производство,

докато улицата бъде разчистена, а ние пък бяхме в прекалено добро настроение, че да не приемем тази толкова искрена покана, Едит внимателно бе изнесена от каляската и през разстъпилото се шушукащо, удивено, обзето от страхопочитание множество ние се насочихме към селската танцова зала като истински триумфатори.

Разгледана по-отблизо, танцовата зала се оказа опразнен хамбар. В двата му края бяха издигнати дъсчени подиуми, положени върху празни бурета от бира. На десния подиум до младоженците се бяха разположили техните роднини и задължителните почетни гости — свещеникът и полицейският началник; всички седяха край дълга маса, покрита със снежнобяло домашно платно и отрупана с бутилки и блюда. На срещуположния подиум се бяха настанили музикантите: мустакати и доста романтични цигани с цигулка, контрабас и цимбал; върху добре утъпкания под на плевнята се тълпяха гостите. А децата, за които не бе останало място в препълненото помещение, весело надзъртаха през вратата като зрители без билет или възсядаха таванските греди и люшкаха краката си.

Естествено, неколцина от по-бедните родственици незабавно трябваше да напуснат почетния подиум, за да ни сторят място; и когато ние без всякакво смущение се смесихме с обикновените хорица, настъпи видимо удивление от непринудеността на високопоставените господа. Залитащ от вълнение, свекърът собственоръчно донесе огромна кана вино, напълни чашите и викна с цяло гърло:

— За здравето на милостивия господар!

Този вик прогърмя чак до улицата, незабавно препратен от възторженото ехо. Сетне доведе сина си и неговата новопридобита половинка — плахо момиче с широчък ханш, което изглеждаше трогателно в своята пъстра празнична носия и бял миртов венец; пламнала до уши от вълнение, тя несръчно се поклони пред Кекешфалва и почтително целуна ръка на Едит, която внезапно и видимо потръпна. Всяко момиче се стъписва, щом види някоя брачна церемония, защото в този миг душата му е завладяна от тайнственото съпричастие на пола. Поруменялата Едит привлече смирената девойка към себе си, прегърна я и озарена от внезапно решение, сне от ръката си един пръстен — това бе тънко, старинно, немного ценно пръстенче — и го даде на булката, която изгуби и ума, и дума от неочаквания дар. Уплашено отправи към свекъра немия въпрос дали действително да

приеме този скъпоценен подарък. И той едва й бе кимнал поласкан, когато момата се разрида от щастие. Отново ни заляха вълни от възторжена благодарност; от всички страни към нас напиряха простите хорица, които съдбата никак не беше разгалила; погледите им ясно изразяваха желанието да направят нещо необикновено, за да ни засвидетелствуват своята признателност — ала никой не се осмеляваше дори да заговори „високопоставените господа“. Старата селянка просълзена сновеше след тълпата и политаше ту към един, ту към друг, с взор, замъглен от честта, която оказваха на сватбата на нейния син, а младоженецът се заяпваше в смущението си ту към булката, ту към нас, ту към своите тежки лъскави ботуши.

В този миг Кекешфалва стори най-умното, за да премахне страхопочитанието, което започваше да ни измъчва. Той сърдечно разтърси ръцете на свекъра, на младоженеца и на някои от първенците и ги помоли да не прекъсват хубавото тържество заради нас. Нека младите хора продължават да танцуват от сърце и душа; нека се веселят необезпокоявано — това би ни зарадвало най-много. В същото време извика при себе си първия свирач, който с цигулка под дясната мишница бе чакал пред подиума, застинал в поклон, хвърли му една банкнота и му даде знак да започва. Банкнотата трябва да е била твърде голяма, защото момъкът угодливо подскочи, спусна се като ужилен към подиума, смигна на музикантите и в следващия миг четиримата засвириха така, както действително свирят само унгарците и циганите. Още първият акорд на цимбала заличи с отривистата си сила всякакво смущение. Двойките мигом се оформиха, танцът се люшна още по-безумно и неистово отпреди, защото всички моми и момци несъзнателно бяха подтиквани от честолюбието да ни покажат как умеят да танцуват истинските унгарци. Залата, доскоро застинала в страхопочитание, само след минута се превърна в горещ вихър от литнали, подскачащи знойни тела; дори на подиума чашите подрънкваха при всеки такт — с такава мощ и пламенност бушуваше въодушевената младеж.

Едит се вираше със светнали очи в тази разлюляна тълпа. Внезапно усетих как сложи ръката си върху моята.

— И вие трябва да танцувате! — заповяда тя.

За щастие невястата не бе въввлечена във въртопа — все още унесено разглеждаше пръстена на ръката си. Когато се поклоних пред

нея, тя се изчерви от високата чест, но сетне на драго сърце ме последва. Нашият пример пък окуражи младоженеца. Настойчиво подтикван от баща си, той покани Илона на танц. Сега цимбалистът още по-неистово заудря по своя инструмент, първият свирач теглеше като черен мустакат дявол лъка по цигулката; струва ми се, че в селото никога преди и след тази сватба не се е танцувало така буйно.

Ала рогът на изненадите все още имаше с какво да ни дари. Подмамена от щедрия подарък на булката, до подиума се бе промъкнала една от онези стари циганки, които никога не липсват на подобни тържества. Тя настойчиво започна да увещава Едит да ѝ гледа на ръка. Ала Едит бе силно смутена, защото хем изгаряше от любопитство, хем се срамуваше да се поддаде на такава шарлатания пред очите на толкова зрители. Бързо ѝ се притекох на помощ; внимателно отстраних от подиума господин фон Кекешфалва и всички останали сватбари, за да не може никой да подслуша тайнствените пророчества. На любопитните не им остана нищо друго, освен отдалеко да се смеят на странните движения на коленичилата старица, с които тя взе ръката на Едит и изпитателно я заразглежда; кой ли в Унгария не е опознал до съвършенство вечните номера на тези врачки, които предричат на всекиго най-най-прекрасните неща, за да бъдат подобаващо възнаградени за добрите предсказания! Ала за моя изненада Едит безкрайно се вълнуваше от всичко, което прегърбената старица ѝ шепнеше с дрезгав и припрян глас. Ето, ноздрите ѝ започнаха да потръпват, а при нея това винаги бе признак за върховна възбуда. Привеждаше се все по-ниско, за да не напусне нито дума, понякога се оглеждаше уплашено да не би някой да подслушва; сетне махна на баща си да се приближи, прошепна му някаква заповед, след която, покорен както винаги, той бръкна в джоба на сюртука си и тикна в ръката на циганката няколко банкноти. Сумата според селските понятия трябва да е била наистина огромна, защото алчната старица коленичи като покосена, обезумяла целуна полите на Едит в самия им крайчец и с непонятни заклинания започна да гали все по-бързо и по-бързо парализираните ѝ нозе. Сетне внезапно хукна да бяга, сякаш се страхуваше, че някой ще ѝ отнеме голямото богатство.

— Хайде вече да си тръгваме! — бързо прошепнах на господин фон Кекешфалва, защото забелязах колко бе пребледняла Едит. Доведох Пища; той и Илона помъкнаха залитащата девойка, която с

патериците и тяхната подкрепа стигна до каретата. Музиката незабавно секна. Никой от добрите хорица не искаше да се лиши от удоволствието да ни изпрати с благопожелания и да ни помахва за сбогом. Музикантите наобиколиха каляската, за да изсвирят още нещо, цялото село ревеше бясно „Ура!“, „Ура!“, та старият Йонак със сетни сили успя да усмири конете, несвикнали на тези бойни крясъци.

Бях разтревожен за Едит, срещу която седях в каретата. Цялото ѝ тяло продължаваше да трепери; потискаше я някакво силно изживяване. Внезапно тя избухна в ридания. Ала ридаше от щастие — ту плачеше, ту се смееше. Хитрата циганка несъмнено ѝ бе предсказала скорошно оздравяване, а навярно и други неща.

— Оставете ме, оставете ме! — нетърпеливо ни отблъскваше разплаканото момиче. То бе покъртено и това състояние, изглежда, го изпълваше с нова и странна наслада. — Оставете ме, оставете ме де! — продължаваше да повтаря. — Зная, че старата е измамница. Ах, сама си го зная!... Но защо веднъж да не се направя на глупава?... Защо веднъж най-искрено да не повярвам на лъжите!

Беше късна вечер, когато отново минахме през портала на замъка. Спътниците ми настояха да остана за вечеря, ала аз вече няхах желание. Усещах, че преживяното е достатъчно, дори предостатъчно. Бях неземно щастлив през целия дълъг златен летен ден, всяко „още“, всяко „повече“ би развалило това усещане. По-добре да се спусна сега към дома по познатата алея с душа, успокоена като летния въздух след знойния ден. Повече нищо не трябва да желая, нищо друго, освен с благодарност да си спомням и да премислям всичко. Ето защо се сбогувах по-рано от обикновено. Звездите блещукаха и ми се стори, че блестят нежно заради мен. Ветрецът леко милваше потъмнелите ниви, напоени с неясна омара, и ми се струваше, че той пее за мен. Обзе ме онзи чист възторг, който ни кара да възприемаме всичко като добро и очарователно — и света, и хората, — който ни кара да прегърнем всяко дърво и да погалим кората му също като тялото на любим човек. Който ни кара да влезем във всеки чужд дом, да приседнем до неговите непознати обитатели и да им доверим всичко, защото собствената ни гръд е станала твърде тясна за силните, съкровени чувства, които

копнеем да споделим, да излеем, да разпилеем — да, трябва да подарим, трябва да прахосаме нещичко от напористото им изобилие!

Когато най-сетне стигнах до казармата, моят ординарец ме очакваше пред вратата. За пръв път забелязах (днес усещах всичко сякаш за пръв път) колко сърдечно и червендалесто е лицето на този селски момък. Ах, защо да не го зарадвам, помислих си аз. Най-добре е да му дам гари за няколко халби бира — за него и за момичето му. Днес ще му разреши отпуск, и утре, и цялата седмица! Бръкнах в джоба за някой сребърник. В този миг той застана мирно, с ръце по шевовете, и доложи:

— Пристигна телеграма за господин подпоручика!

Телеграма ли? Веднага ме обзе неприятно чувство. Кому ли бях дотрябвал в този свят? Само за лошо ме търсеха толкова спешно! Бързо приближих до масата. Върху нея лежеше непозната хартия — четириъгълна, запечатана... С трепереци ръце я разкъсах. Съдържаше само няколко думи, които обаче бяха изумително ясни: „Утре ме вика Кекешфалва. Непременно трябва да говорим преди това. Чакам ви пет часа Тиролска изба. Кондор“

Веднъж вече бях изживявал как за една-единствена минута най-шеметното опиянение може рязко да се превърне в кристалночиста трезвост. Това се случи миналата година, на прощалното тържество с наш другар, който се женеше за дъщерята на някакъв баснословно богат фабрикант от Северна Чехия и преди сватбата ни бе устроил великолепна прощална вечеря. Добрият момък действително не се скъпеше, поръчваше цели батареи шишета най-тежко тъмночервено бордо и накрая толкова много шампанско, че всеки според темперамента си стана или шумен, или сантиментален. Прегръцахме се, смеехме се, вдигахме връва, кряскахме и пеехме. Непрекъснато се чукахме, вдигахме тостове, юнашки обръцахме коняци и ликьори, пушихме лули и пури, гъсти облаци бяха потопили горещото заведение в синкава мъгла и затова никой не забеляза, че навън, зад затулените прозорци, се е развиделило. Трябва да е било три или четири часът. Повечето гости не можеха да седят изправени — тежко облакътени на масата, те само поглеждаха с размътени, изцъклени очи, щом се вдигнеше нов тост; ако някой тръгнеше да излиза, залиташе и се

клатушкаташе до вратата или пък се препъваше и влачеше като чувал. Никой не бе вече в състояние да говори или да мисли ясно.

Тогава вратата рязко се отвори, полковникът (за него по-късно ще ви разкажа още доста неща) влетя вътре и тъй като шумът бе неистов, само неколцина успяха да го забележат или разпознаят. Той отривисто пристъпи към масата и с такава сила стовари юмрука си върху изпоцапания ѝ плот, че се раздрънчаха чинии и чаши. Сетне изкомандува с най-властния си и повелителен глас: „Тихо!“

Само след миг настана внезапна тишина; дори най-заспалите попремигаха и се събудиха. Полковникът съобщи накратко, че утре предобед се очаква внезапна проверка от командира на дивизията. Разчитал, че всичко ще бъде както трябва и никой от нас няма да опозори полка. И ето че чудото стана: като с магическа пръчка всички дойдохме на себе си. Сякаш някой разтвори в душите ни прозорец, през който се изпари целият алкохол, отпуснатите ни физиономии се промениха, напрегнаха се под призива на дълга, всеки от нас мигом се стегна, след две минути опустошената маса бе напусната, на всички стана ясно какво се иска от тях. Войниците бяха събудени, ординарците хукнаха като луди, отново бе потегнато и излъскано всичко — чак до последната катарамата на седлата; няколко часа по-късно страшната проверка премина безупречно.

И сега, едва разпечатал онази телеграма, от мен мълниеносно се изпари меката, сънлива замечтаност. Осъзнах за секунда онова, което в продължение на дълги часове не желяех да проумея: че всичките възторзи не бяха нищо друго, освен опиянение и лъжливи блянове, и че заради моята слабост, заради проклетото си състрадание не само се бях поддал на заблуда, но бях заблудил и други хора. Веднага разбрах: онзи пристигаше, за да поиска сметка от мен. Беше настъпил мигът на разплата: щях да платя за собственото и за чуждото опиянение.

С точността на нетърпението — и като последица от него дори четвърт час по-рано — застанах пред избата в уреченото време. Кондор също не закъсна — пристигна с файтон от гарата. Започна без всякакви формалности:

— Браво! Точен сте! Знаех си, че мога да разчитам на вас. Ще направим най-добре, ако се скрием на същото място. Разговорът ни не

е за пред свидетели.

Неговата вялост сякаш се бе изпарила. Развълнуван и същевременно сдържан, той влезе в заведението преди мен и почти грубо заповяда на чевръстата келнерка:

— Литър вино. От същото като завчера. Сетне ни оставете сами. Ако се наложи, ще ви повикам.

Седнахме. Започна още преди келнерката да ни сервира:

— И тъй, накратко — трябва да побързам, защото тия отвън ще се досетят, че работата ни не е чиста. Ще си внушат, че правим тук кой знае какви заговори. С мъка успях да се отскубна от шофьора, които на всяка цена искаше незабавно да ме помъкне със себе си. Но ще премина веднага на въпроса, за да разберете как стоят нещата! И тъй, завчера сутринта получавам телеграма: „Моля Ви, уважаеми приятелю, да дойдете час по-скоро. Очакваме Ви с най-голямо нетърпение. Пълен с доверие и благодарност Ваш Кекешфалва“ Самите преувеличения „час по-скоро“ и „най-голямо нетърпение“ не ме очароваха кой знае колко. Какво бе това внезапно нетърпение? Та нали само преди няколко дни бях преглеждал Едит! И още: какви бяха тези телеграфически клетви за неговото доверие, каква бе тази специална благодарност? Е, в никакъв случай не приех работата за спешна и сложих телеграмата ad acta^[1]; в крайна сметка старецът често ми беше поднасял подобни изненади. Ала това, което се случи вчера заранта, ме накара да се размърдам. Пристигна едно безкрайно дълго писмо от Едит, едно съвършено безумно и възторжено писмо, изпратено с бърза поща; от самото начало знаела, че съм единственият човек на този свят, който щял да я спаси, и че тя не била в състояние да изрази щастието си, задето почти сме стигнали до целта. Пишела само за да ме увери, че изцяло съм можел да разчитам на нея. Готова била да изпълни всичко, което ще й наредя, дори най-най-трудното. Само дано скоро, дано незабавно започна новото лечение, направо изгаряла от нетърпение! И още веднъж: мога да искам от нея всичко, само да започвам час по-скоро! И така нататък, и така нататък... Както и да е — това едничко слово за новото лечение ми помогна да разбера как стоят работите. Веднага схванах, че някой трябва да е издрънкарал или на стария, или на дъщеря му за лечението на професор Виено; тия неща не се научават току-така — този някой, естествено, не можеше да бъде друг освен вие, господин подпоручик!

Трябва да съм сторил някакво неволно движение, защото той веднага изстреля:

— Моля, никакви спорове по този въпрос! Пред никой друг дори не съм споменавал за метода на професор Виено. На вашата съвест лежи вярата на онези, които смятат, че след няколко месеца всичко ще се оправи като с магическа пръчка. Ала както се казва, нека си спестим взаимните обвинения: и двамата сме се раздрънкали, аз пред вас, а вие — доста подробничко пред останалите. Мой дълг беше да бъда по-предпазлив с вас — в края на краищата лекуването не е ваша професия. Откъде бихте могли да знаете, че болните и техните роднини имат по-различен речник от нормалните хора? За тях „може би“ незабавно се превръща в „сигурно“. Ето защо надеждата трябва да им се дава внимателно, на малки дози, инак оптимизмът им се качва в мозъка и те се самозабравят. Но стига вече! Станалото — станало! Да сложим точка под темата „Отговорност“! Не съм ви извикал, за да ви чета морал. Ала след като сте се намесили в моята работа, просто се чувствавам задължен да ви отворя очите за истинското положение на нещата. Затова ви повиках.

В този миг Кондор за пръв път вдигна глава и ме погледна открито в очите. Но в погледа му нямаше строгост. Напротив, той сякаш ме съжаляваше. Сега и гласът му стана по-благ:

— Зная, драги ми господин подпоручик, че онова, което трябва да споделя с вас, ще ви засегне особено болезнено. Но както се казва: за сантименталности няма време. Бях ви разправил, че щом прочетох онова съобщение в медицинското списание, веднага писах на професор Виено за по-точни сведения — струва ми се, че друго не съм ви казвал. Е, вчера заранта пристигна неговият отговор, и то със същата поща, с която дойде екзалтираното писмо на Едит. На пръв поглед сведенията му изглеждат положителни. Виено действително е постигнал изумителни резултати при онзи пациент, както и при неколцина други. Ала за жалост — ето това е печалният момент — неговият метод не е приложим към нашето заболяване. Той е лекувал заболявания на гръбначния мозък на туберкулозна основа, където — ще ви спестя специалните подробности — моторните нерви могат да възстановят всичките си функции посредством промяна на налягането. В нашия случай обаче е засегната централната нервна система и не можем да приложим нито една от процедурите на професор Виено, а

именно: неподвижното лежане в корсет, съчетано със слънчево облъчване и някакъв специален комплекс от гимнастически упражнения. Неговият метод — уви, уви! — няма абсолютно никакво приложение в нашия случай. Вероятно съвсем на празно бихме измъчвали клетото дете със сложните процедури. Така... дължен бях да споделя тези неща с вас. Вече узнахте действителното положение и виждате колко лекомислено сте постъпили, когато сте подлудили нещастното момиче с надеждата, че след няколко месеца отново ще може да танцува и скача! От мен никой не е изтръгнал такова идиотско уверение. Ала тъй като вие сте човекът, който прибързано е свалил звезди от небето, сега всички ще се хванат за вас, и то с право. В края на краищата вие и само вие забъркахте тази каша.

Усетих как пръстите ми изтръпват. Подсъзнателно очаквах всичко това от мига, в който съзрях онази телеграма на масата; и все пак сега, когато Кондор ми изясни положението с неумолима деловитост, аз имах чувството, че някой ме е халосал с тъпото на брадва по главата. Инстинктивно понечих да се отбранявам. Не ми се искаше да поемам върху себе си цялото бреме на отговорността. Ала думите, които успях да изтръгна от себе си, звучаха по-скоро като заекване на виновно учениче:

— Но как така?... Та аз имах само най-добри намерения... Ако съм разказал на Кекешфалва някои неща, го сторих само от... само от...

— Зная, зная — прекъсна ме Кондор, — естествено, че ги е измъкнал от вас, направо ги е изтръгнал, той е в състояние да обезоръжи човека със своята отчаяна настойчивост. Да, зная, зная, че само от състрадание сте проявили слабост — с една дума, ръководили са ви най-добри, най-почтени подбуди. Ала, струва ми се, веднъж вече ви предупреждавах, че състраданието е дяволска работа, нож с две остриета; който не знае как да се справи с него, трябва да отдръпне ръката си, трябва преди всичко да заключи сърцето си за него. Подобно на морфина, състраданието само в началото има благотворно въздействие върху болния, само тогава е лечебно помощно средство; но ако не знаем как да го дозираме и кога да го спрем, то се превръща в смъртоносна отрова. Първите няколко инжекции облекчават, успокояват, потискат болката. Ала за зла участ организъмът — и тялото, и душата — притежава злокобната сила да се приспособява; нервите

изискват все повече морфин подобно на чувствата, които имат нужда от все повече състрадание — в крайна сметка от много повече, отколкото можем да им дадем. И един ден неизбежно ще настъпи мигът — и в двата случая, — когато трябва да кажем „Не!“ и да не ни е грижа дали болният ще ни намрази за този последен отказ по-силно, отколкото ако изобщо не му бяхме помагали. Да, драги ми господин подпоручик, човек трябва добре да владее своето състрадание, инак ще причини с него повече злини, отколкото с пълното си безразличие — ние лекарите знаем това, знаят го и съдиите, и съдебните заседатели, и заемодателите; ако всички те постоянно се поддаваха само на своето състрадание, светът щеше да спре своя ход: състраданието е опасно, твърде опасно нещо! Сам виждате какво причини вашата слабост.

— Да... но не можем... все пак не можем да изоставим един човек, обзет от отчаяние... в края на краищата какво значение има, че се опитам...

Но ето че Кондор внезапно избухна:

— Напротив! Има голямо значение! Ако вашето състрадание подведе другия, поемате голяма отговорност, чудовищна отговорност! Преди да се намеси някъде, възрастният човек трябва да премисли докъде е решен да стигне — не можем да си играем с чуждите чувства! Признавам, че сте залъгали добрите хорица, ръководен от най-добри и най-почтени помисли, но в нашия свят не е важно дали ще пипаш смело или колебливо, а само дали в крайна сметка ще постигнеш, или ще провалиш нещо. Състрадание — добре! Ала състраданието има две лица. Едното е малодушно и сантиментално, то не е нищо друго, освен сърдечно нетърпение да се отърсим колкото може по-бързо от мъчителното състояние на покъртеност, причинено от чуждото злощастие; това състрадание съвсем не е страдание за другия, а само инстинктивен отпор на собствената ни душа срещу чуждото страдание. А другото, единствено истинското, несантименталното, ала творческо състрадание съзнава своята мисия и търпеливо и съпричастно е решено да понесе всичко чак до сетните си сили и да прекрачи дори тяхната крайна граница. Само ако си готов да стигнеш до края, до най-горчивия край, само ако притежаваш велико търпение, можеш да помогнеш на хората. Само когато принесеш сам себе си в жертва — само тогава!

В гласа му трепна горчива нотка. Неволно си спомних думите на Кекешфалва — Кондор се е оженил за сляпа жена, която не е могъл да излекува, сторил го е, за да се самонакаже, а сляпата, вместо да му бъде благодарна, сега го измъчва. Ала тогава той положи ръката си върху моята топло, почти нежно.

— Е, казах го без зъл умисъл... Вашите чувства просто са ви подвели, това може да се случи на всекиго. Хайде да се върнем на въпроса — на моя и на вашия въпрос. В края на краищата не съм ви извикал тук, за да си играем на философия. Трябва да се заемем с практическата страна на нещата. Трябва да действваме съгласувано в тази работа — естествено, това е наложително. Не мога за втори път да допусна да провалите плановете ми зад моя гръб. И тъй, изслушайте ме! След онова писмо на Едит за съжаление трябва да приема, че нашите приятели напълно са обладани от безумната заблуда, че с помощта на неприложимото лечение сложното заболяване ще бъде отстранено без остатък, като с магическа пръчка. И макар лудостта им да е пуснала опасно дълбоки корени, не ни остава нищо друго, освен да я отстраним незабавно по оперативен път — колкото по-бързо, толкова по-добре за всички! Разбира се, за тях това ще бъде тежък удар, истината винаги е горчива, ала ние не можем да позволим на безумието да нараства. Ще подхвана тази работа най-внимателно, разчитайте на мен. Какво искам от вас? Естествено, за мен би било най-удобно да стоваря цялата вина върху ви. Да кажа, че криво сте ме разбрали, че сте преувеличили или че сте фантазирали. Е, не ще го сторя, предпочитам да поема всичко върху себе си. Само че — нека веднага ви го кажа — не мога изцяло да ви изключа от играта. Вие познавате стареца и неговото ужасно упорство. Дори ако сто пъти му обясня положението и му покажа самото писмо, той няма да спре да се вайка: „Но нали сте обещава на господин подпоручика...“ и „Господин подпоручикът все пак каза...“ Постоянно ще се позовава на вас, за да убеди себе си и мен, че въпреки всичко съществува някаква надежда. Без вас — като свидетел — не ще се справя с него. Илюзиите не се смъкват със същата лекота, с която спада живакът в термометъра. Ако на някого от онези болни, които жестоко наричаме неизлечими, веднъж вече сме показали сламка надежда, те веднага правят от нея греда, а от гредата — цяла къща. Ала тези въздушни кули са извънредно нездравословни за болните и дългът ми на лекар повелява по най-бърз

начин да разруша въздушната кула, преди в нея да са се настанили превъзбудените надежди. Длъжни сме сериозно да се заемем с тази работа, без да губим време.

Кондор замълча. Вероятно чакаше моето съгласие. Но аз не смеех да срещна погледа му; в душата ми се носеха спомените от вчерашния ден, подгонени от силните удари на моето сърце. Как весело пътувахме по летните поля и как лицето на болната сияеше от слънце и щастие! Как галеше новородените жребчета, как я приеха на тържеството като царица, как сълзите не преставаха да се стичат към усмихнатите и разтреперани устни на стария Кекешфалва! Да разруша всичко това е един-единствен удар?! Отново да преобразя преобразената девойка, само с едно слово отново да я тласна в ада на нетърпението, след като по чудо се е изтръгнала от своето отчаяние?! Не, знаех, че никога не ще мога да го сторя със собствените си ръце. Затова започнах колебливо:

— Не би ли било по-добре... — И отново замлъкнах под изпитателния му взор.

— Какво? — рязко попита той.

— Имам предвид само... дали... дали не би било по-добре да поотложим това обяснение... поне няколко дни, защото... защото... вчера имах впечатлението, че напълно се е настроила за новото лечение... имам предвид вътрешната ѝ нагласа... и, както се изразихте тогава, сега тя би имала... психическите сили... искам да кажа, че сега би била в състояние да даде много повече от себе си, ако... ако още известно време ѝ оставим вярата, че новото лечение, от което тя очаква всичко, окончателно ще я излекува... Вие... вие не я видяхте, вие... вие изобщо не можете да си представите какво въздействие оказах върху нея със самата вест... действително имах чувството, че тутакси ще започне да се движи по-добре... и аз смятам, че е редно да се изчака, да се изчака естественият развой на нещата... Разбира се... — гласът ми заглъхна, защото усетих колко удивено ме погледна Кондор — разбира се, нищо не разбирам от тези неща...

Кондор все още ме наблюдаваше. Сетне изръмжа:

— Виж ти! Саул между пророците^[2]! Вие като че ли извънмерно задълбочено сте вникнали в проблема — дори сте запомнили за „психическите сили“! А на всичко отгоре сте направили и клинични наблюдения — без мое знание, тихомълком съм се сдобил с асистент и

консултант! Впрочем — той нервно и замислено се почеса по косата — онова, което изтъкнахте, само по себе си съвсем не е глупаво. Странно, наистина странно... когато получих възбуденото писмо на Едит, самият аз се попитах за миг дали сега, след като веднъж сте й внушили, че изцелението приближава към нея с великански крачки, не е ли редно да използваме нейната страстна нагласа... Мисълта ви никак не е лоша, господин колега! Можем да инсценираме всичко с детинска лекота — ще я изпратя в Енгадин, където имам един приятел лекар; не ще й отнемем блажената вяра, че това е новото лечение, докато в действителност ще си остане старото. На първо време ефектът вероятно ще бъде поразителен и ние ще получаваме купища възторжени, благодарствени писма. Илюзията, промяната на въздуха, промяната на местопребиваването, засиленото изразходване на енергия, всички тези неща действително биха помогнали неимоверно много, те биха подкрепили измамата: в крайна сметка четиринадесет дни в Енгадин биха освежили и вас, и мен! Но, драги ми господин подпоручик, аз съм лекар и като такъв мисля не само за началото, а и за продължението, и преди всичко — за изхода. Длъжен съм да помисля и за реакцията, която неизбежно — да, неизбежно! — ще настъпи след разбиването на тези лудешки надежди; и като лекар аз си оставам играч на шах, играч на търпение, нямам право да се превръщам в хазартен играч, а още по-малко тогава, когато друг ще плаща за поетия от мен риск.

— Но... но самият вие смятате, че би могло да настъпи съществено подобрене...

— Разбира се, в началото ще напреднем доста, жените винаги реагират изненадващо силно на чувства, на илюзии. Ала помислете за положението след няколко месеца, когато така наречените психически сили, за които говорихме, се изтощят, впримчената воля се изхаби, страстта угасне, а оздравяването все още не иде, онова пълно оздравяване, на което тя сега се уповава, и то след дълги седмици изнурително напрежение! Моля, премислете всичко това с оглед на катастрофалното му въздействие върху едно впечатлително същество, което и бездруго вече е изтощено от нетърпение! В нашия случай не става дума за малко подобрене, а за нещо фундаментално, за пренастройването от бавния и сигурен похват, който се основава на търпението, към рискования и опасен метод, където главното е

нетърпението! Как тогава би могла да изпита доверие към мен, към някой друг лекар, изобщо към друг човек, след като види, че умишлено са я измамили? Ето затова истината е за предпочитане, колкото и жестока да е тя: в медицината ножът често е по-хуманният метод. Не бива да отлагаме! Не бих могъл да отговарям с чиста съвест за подобно притворство. Помислете сам! *Вие* бихте ли имали подобна смелост на мое място?

— Да — отвърнах аз, без да се замисля, и в същия миг се уплаших от прибързания отговор. — Тоест... — внимателно добавих след това — ... бих ѝ признал всичко едва след като поне *малко* понапредне... Простете, господин докторе... ще прозвучи твърде нескромно... ала в последно време вие не сте имали възможността, която имах аз, да наблюдавате каква страшна нужда изпитват тези хора от някаква утеха за по-нататък... естествено, истината ще трябва да ѝ се каже... ала едва когато ще може да я понесе... не сега, господин докторе, заклевам ви... само не сега... само не веднага.

Поколебах се. Смущаваше ме любопитното учудване в погледа му.

— Но кога тогава?... — замисли се той. — И преди всичко: кой от нас рискува повече? В един момент обяснението ще стане неизбежно, а разочарованието, което ще последва — стократно по-опасно, дори опасно за живота. Действително ли можете да се нагърбите е подобна отговорност?

— Да! — твърдо изрекох аз (струва ми се, упоритата ми решителност произтичаше единствено от страха да не би тозчас да тръгна с него към Кекешфалва). — Изцяло поемам отговорността върху себе си. Убеден съм, че ако временно оставим на Едит надеждата за пълно и окончателно излекуване, това извънредно ще ѝ помогне. Ако сетне се наложи да ѝ обясним, че ние... че аз навярно съм ѝ обещал твърде много, честно ще си призная вината и съм убеден, че ще разбере всичко.

Кондор ме изгледа втренчено.

— По дяволите! — измърмори той най-сетне. — Надявате се твърде много! Но най-странното е, че заразявате и нас с вярата си в божествата — най-напред Едит и баща ѝ, а сега, страхувам се, постепенно и мен! Е, ако действително поемате отговорността да възстановите душевното равновесие на Едит в случай, че при нея

настъпи криза, тогава, тогава положението наистина се променя... тогава действително бихме могли да рискуваме — да изчакаме няколко дни, докато нервите ѝ се поуспокоят... Ала поемете ли подобно задължение, господин подпоручик, за вас вече няма да има връщане назад! Мой дълг е настойчиво да ви предупредя за това! Ние лекарите сме длъжни преди всяка операция да предупредим всички, които пряко или косвено участвуват в нея, за всевъзможните опасности — да обещаеш на едно момиче, което е парализирано толкова отдавна, че ще бъде напълно излекувано в най-кратък срок, е равносилно на намеса, не по-малко отговорна от хирургическата. С една дума, добре трябва да прецените какво поемате върху себе си — необходима е невероятна сила да бъде върната вярата на човек, който веднъж вече си излъгал! Не обичам неясните неща. Преди да се откажа от първоначалното си намерение да обясня на Кекешфалва незабавно и открито, че онзи метод не е приложим в нашия случай и, уви, да ги заставя да запазят още дълго своето търпение, аз трябва да съм наясно дали мога да разчитам на вас. Мога ли безусловно да разчитам, че сетне не ще ме изоставите?

— Безусловно.

— Добре. — Кондор рязко отмести чашата си встрани. Никой от нас не беше отпил нито капка. — Или по-скоро да се надяваме, че изходът ще бъде добър, защото това отлагане не ми е много по вкуса. Сега ще ви кажа точно докъде смятам да стигна — нито стъпка отвъд истината. Ще я посъветвам да се лекува в Енгадин, но ще ѝ обясня, че методът на Виено в никой случай не е изпитан, и изрично ще подчертая, че не бива да очакват никакви чудеса. Ако въпреки всичко се позоват на вас и се отдадат на безсмислени надежди, тогава идва вашият ред — нали ми обещахте? — тогава навреме ще трябва да изясните положението, *вашето* положение. Навярно рискувам немалко, тъй като се доверявам повече на вас, отколкото на своята лекарска съвест — е, ще поема това върху себе си. В края на краищата и двамата еднакво желаем щастието на клетата болна.

Кондор стана.

— Както се уговорихме, ще разчитам на вас, ако настъпи криза за отчаяние; да се надяваме, че вашето нетърпение ще постигне повече от моето търпение. С една дума, ще оставим на нещастното дете още няколко седмици вяра! И ако междувременно постигнем добри

резултати, заслугата ще бъде ваша, а не моя. Разбрахме се! Крайно време беше. Отвън ме чакат.

Напуснахме заведението. Колата го очакваше пред сградата. В последния миг, когато Кондор вече се беше качил, устата ми трепна, готова сякаш да го върне. Но конете потеглиха. Колата полетя напред, а заедно е нея и това, което вече не можеше да се промени.

След три часа намерих на масата си в казармата бележка, написана набързо и донесена от шофьора: „Елате утре колкото може по-рано. Трябва да ви разкажа страшно много неща. Доктор Кондор току-що бе тук. След десет дни заминаваме. Безкрайно съм щастлива. Едит“

[1] *Ad acta* (лат.) — към дело. ↑

[2] *Саул между пророците*. — Според библейската легенда момъкът Саул, по-късно първият еврейски цар, осенен от божие прозрение, започнал да пророкува заедно с пророците. Когато го видели, всички, които го познавали, с почуда се запитали: „Нима и Саул е между пророците?“ ↑

Странно наистина, че книгата попадна в ръцете ми тъкмо тази нощ. Общо взето, четях малко и върху разклатената лавица на моята стаичка имаше не повече от шест или осем военни книги — дисциплинарният устав, указанията за бойната служба и други такива, които са алфата и омегата на нашето битие, — а редом с тях се мъдреха двадесетина томчета класика, които мъкнех още от кадетското училище по всички гарнизони, въпреки че дори не ги бях прелиствал. Може би се ръководех само от желанието да придам на голите чужди стаи някаква сянка на лично имущество. Сред тях се намираха и няколко книги, разрязани наполовина, зле отпечатани и свързани, с които се бях сдобил по доста странен начин. Понякога в нашето кафене се мяркаше дребен гърбав амбулантен търговец с изразителни, печални, насълзени очи, който с неотразима настойчивост предлагаше за продан пощенска хартия, моливи и евтини булевардни книжлета, за които знаеше, че ще намерят добър прием сред кавалерийските офицери. Става дума за тъй наречената галантна литература — любовните авантюри на Казанова, „Декамерон“, мемоарите на някаква певица или весели гарнизонни историйки. От състрадание — винаги от състрадание! — а и навярно за да се освободя от меланхолната му настойчивост, постепенно бях изкупил три или четири от тези омазнени, лошо отпечатани брошурки и небрежно ги бях захвърлил върху същата лавица.

Ала онази вечер — уморен и същевременно превъзбуден, неспособен да спя или да мисля за нещо разумно — потърсих някакво четиво, за да се развлека и приспя. С надеждата, че наивните пъстри истории, за които имах мъгляви спомени още от своето детство, могат да упражнят върху мен прекрасно наркотично въздействие, аз посегнах към томчето приказки „Хиляда и една нощ“. Легнах и се зачетох в онова състояние на полудрямка, когато нямаш сили дори да прелистваш страниците и ако случайно се натъкнеш на неразрязана, просто я прескачаш. Прочетох криво-ляво уводната история за Шахразада и царя, сетне продължих по-нататък. Ала внезапно изтръпнах. Бях попаднал на странната приказка за младежа, който видял как на пътя лежи сакат старец и при самата дума „сакат“ сърцето ми трепна, сякаш поразено от остра болка; някакъв нерв бе засегнат от внезапната асоциация така, като че ли го докосна огнен лъч. Сакатият старец от приказката отчаяно викнал на младежа, че не може да върви

— няма ли да го качи на раменете си и да го понесе по-нататък? Младежът изпитал състрадание... „Състрадание ли? Ах ти, глупако, за какво ти е това състрадание?“, помислих си аз. Но ето че той наистина услужливо се навел и метнал сакатия върху гърба си. Ала привидно безпомощният старец в действителност се оказал джин — зъл дух, подъл магьосник — и едва възседнал младежа, внезапно сключил около гърлото му своите космати голи бедра с такава сила, че благодетелят му вече не можел да се отърве от него. Безжалостно превърнал милосърдния момък в ездитно животно. Безсърдечният старец, лишен от състрадание, зашибал състрадателния младеж, карал го да тича без почивка все по-нататък и по-нататък. Нещастникът носел джина навсякъде, където последният пожелавал да отиде. Отсега нататък бил лишен от собствената си воля. Превърнал се в животно за яздене, станал роб на онзи мизерник. Дори когато коленете му треперели, а устните му пресъхвали от умора, шутът на своето собствено състрадание продължавал да тича все по-нататък, продължавал да мъкне на гръб съдбата си — злия, нечестивия, коварния старец.

Спрях да чета. Сърцето ми биеше с такава сила, сякаш щеше да изхвъркне от гърдата. Защото, още докато четях, пред очите ми внезапно и непоносимо ясно застана лукавият непознат старец, който легна на земята и отвори просълзените си очи, за да измоли помощ от състрадателния човек. Видях го как сетне се метна върху раменете на младежа. Джинът имаше побелели, сресани на път коси и носеше златни очила. С бързината, с която иначе само в сънищата си виждаме разни картини и образи и причудливо ги смесваме, инстинктивно придадох на стареца от приказката образа на Кекешфалва, а самият аз внезапно се превърнах в нещастното ездитно животно, което той шибаше с камшик, за да върви напред; нещо повече — усетих натиска върху гърлото си с такава сила, че дъхът ми секна. Книгата падна от ръцете ми, продължих да лежа, изтръпнал от студ, чувах как сърцето ми се блъска в ребрата като в твърдо дърво; дори насън свирепият ездач продължи да ме пришпорва все по-нататък и по-нататък, кой знае накъде... Когато призори се пробудих с мокра коса, бях изтощен и капнал като след безкраен път.

Предобед яздих с моите другари, изпълнявах стриктно, внимателно и грижливо служебните си задължения, но всичко това не

ми помогна; следобед едва бях поел по неизбежния път към замъка, когато отново усетих върху раменете си призрачната тежест, защото моята потресена съвест ми подсказваше, че отговорността, която започваше сега за мен, е съвсем различна и неизмеримо тежка. Тогава, на онази пейка в нощния парк, когато казах на стареца, че детето му ще бъде излекувано много скоро, моето преувеличение не бе нищо друго, освен състрадателно нежелание да изрека истината — това стана неволно, дори против волята ми. То все още не бе съзнателна заблуда или груба измама. Ала отсега нататък, след като знаех, че скорошното оздравяване не е възможно, се налагаше да се преструвам хладнокръвно, упорито, пресметливо и постоянно, трябваше да лъжа с непроницаемо изражение и убедителен глас — също като изпечен престъпник, който лукаво обмисля всяка подробност от своето злодеяние и от защитата си седмици, месеци преди това. За пръв път започнах да проумявам, че най-големите злини на този свят не се причиняват от лошотия и бруталност, а от слабост.

Когато отидох у семейство Кекешфалва, всичките ми опасения се сбъднаха; едва се озовах на терасата, и ме посрещнаха с въодушевени приветствия. Нарочно бях донесъл цветя, за да отклоня първите погледи от себе си. Ала след резките слова; „За бога! Защо ми носите цветя? Да не би да съм примадона!“, трябваше да приседна до нетърпеливата девойка, която се впусна в безкрайни обяснения. Унесено започна да говори и разказва. Доктор Кондор — „О, този прекрасен, неподражаем човек!“ — отново ѝ вдъхнал смелост. След десет дни щели да заминат за някакъв санаториум в Швейцария, в Енгадин — нима могат да губят дори един ден сега, когато най-сетне здраво трябва да се заловят за работа? По-рано постоянно предчувствувала, че са на погрешен път, че само с тези електризации и масажи, с глупавите апарати няма да стигнат далеч. За бога! Вече било крайно време; на два пъти — никога не беше ми го признавала, — на два пъти се опитвала да сложи край на живота си, и двата пъти неуспешно. Човек няма сили да съществува дълго по този начин, нито минута насаме със себе си, постоянно зависим от други хора, при всяко движение и всяка стъпка постоянно шпиониран, постоянно надзираван и на това отгоре — потискан от чувството, че не е нищо друго, освен непоносимо бремене и кошмар за околните. Да, било време, крайно време, но сега ще видя колко бързо ще оздравее тя, ако

работата се подхване както трябва! За какво са й тези глупави дребни подобрения, които нищо не подобряват! Трябва да оздравее напълно, инак не би могла да се нарече здрава. Ах, самото предчувствие за това колко прекрасно ще бъде, колко прекрасно...

И тъй нататък, и тъй нататък; скоклив, клокочещ, искрящ водопад на възбудата! Чувствувах се като лекар, който слуша трескавите брътвежи на болен и заедно с неподкупната часовникова стрелка недоверчиво отмерва бесните удари на пулса; който с тревога възприема жарките възторзи като несъмнено клинично доказателство за душевно разстройство. Всеки път, когато нейният жизнерадостен смях се люшнеше като лека пяна над бягащия поток на разказа й, аз изтръпвах, защото знаех онова, което тя не знаеше — знаех, че се лъже, знаех, че я лъжем. Когато най-сетне замълча, имах чувството, че внезапно съм се събудил в нощен влак, защото колелетата му са спрели да тракат. Ала самата тя бе спряла рязко.

— Е, какво ще кажете? Защо гледате така глупаво, pardon, така уплашено? Защо не продумвате? Нима изобщо не ми се радвате?

Сякаш бях заловен да върша нещо нередно. Сега или никога! Трябваше да налучкам сърдечния, правилно дозирания въодушевен тон. Ала все още бях жалък новак в лъженето, не владеех изкуството на съзнателната измама. Ето защо с мъка изрекох няколко думи:

— Как ви хрумна подобно нещо?! Само много съм изненадан... трябва да ме разберете... — нали винаги казват „загубил и ума, и дума от радост“... Разбира се, че ужасно много ви се радвам.

Сам се отвратих от словата си — те прозвучаха толкова изкуствено и студено! А и тя незабавно бе забелязала моето смущение, защото поведението й рязко се промени. Въодушевляването й се помрачи, начумери се като човек, когото са събудили насила; очите й, които доскоро искряха от възторг, внезапно станаха сурови, веждите се опънаха като лък, готов за стрелба.

— Е, някак си не успях да почувствувам голямата ви радост!

Ясно усетих обидата и се опитах да я успокоя.

— Но, дете...

— Не ме наричайте постоянно „дете“! — избухна тя. — Знаете, че не мога да го понасям. Да не би да сте много по-голям от мен? Нима нямам право да се учудя, че не се изненадахте кой знае колко много и преди всичко не показахте особено... особено... съпричастие. Впрочем

защо все пак да не се зарадвате? В края на краищата и вие получавате отпуск по този начин — нали „заведението“ ще бъде затворено за няколко месеца! Тогава спокойно ще си седите с вашите другари в кафенето, ще играете тарок и ще се отървете от досадната служба на самарянин. Да, да, вече ви вярвам, че се радвате. Сега за вас настъпва златно време.

Думите ѝ бяха така грубо откровени, че ги възприех като удар върху гузната си съвест. Несъмнено се бях издал. И тъй като знаех колко опасно може да бъде нейното раздражение в подобни мигове, се опитах да отклоня разговора и да обърна всичко на шега.

— Златно време ли? Как си го представяте? Златно време за нас, кавалеристите, и то през юли, август и септември! Нима не знаете, че това е най-подходящото време да ни побъркат от учения? Започваме с подготовката за маневрите, сетне са походите до Босна или Галиция, после самите маневри и големите паради! Сърдити офицери, изтощени войници, най-тежка и усърдна служба от сутрин до вечер! Разиграват ни почти до края на септември...

— Чак до края на септември ли?... — Изведнъж се замисли. Нещо не можеше да ѝ излезе от главата. — Но кога тогава... — добави тя най-сетне — ... ще дойдете?

Не я разбрах. Наистина не разбрах какво иска да ми каже и наивно я попитах:

— Къде да дойда?

Веждите ѝ незабавно се изопнаха.

— Защо задавате все тези глупави въпроси?! Да ни навестите! Мен да навестите:

— В Енгадин ли?

— Че къде иначе? Може би в Трипщрил?

Едва сега проумях какво иска да ми каже; това предположение действително бе за мен твърде абсурдно — аз, който току-що бях изхарчил своите последни седем крони за цветята, за когото всяка разходка до Виена, въпреки че пътувах с половин билет, представляваше истински разкош, просто така, между другото, да си позволя едно пътуване до Енгадин!

— Е, сега разбирам как цивилните хора си представят военната служба! — Искрено се разсмях. — Кафенета и игра на билиард, разходки по главната улица, а когато ни се прииска, обличаме

цивилните дрехи и хукуваме за няколко седмици из света... Кратък весел излет, нищо повече! Вдигаш два пръста до козирката и казваш: „Сбогом, господин полковник, омръзна ми да играя на войници! До скоро виждане! Ще се върна, щом ми дойде настроението!“ Ама че представа за военния пъкъл! Нима не знаете, че ако някой от нас иска да се освободи само за един час през служебно време, трябва да се издокара с всичките си отличия, да удари токове и „най-покорно“ да изложи своята молба? Да, виждате колко номера и церемонии само за един час... А за цял ден е нужна поне една умряла леля или погребение на някой друг член от семейството. Любопитен съм да видя как *ли ще изглежда* моят полковник, ако в разгара на маневрите му съобща, че ми се е прищяло да взема осем дни отпуск, за да се пошля из Швейцария. В този случай бихте чули няколко израза, които няма да откриете в нито един приличен речник. Не, драга госпожице Едит, тези неща ви изглеждат прекалено лесни.

— Ах, моля ви, няма нищо невъзможно, ако човек действително го желае! Не се мислете за незаменим! Някой друг ще поеме вашите рутенски селяци. Впрочем татко ще ви уреди отпуската за половин час. Той познава цял куп хора от Военното министерство, а щом някой се обади отгоре, всичките ви желаниа ще се сбъднат — между другото наистина не би ви навредило, ако видите от този свят и други кътчета, освен манежа и плаца. Така че без извъртания — въпросът е уреден! Татко ще се справи с всичко.

Беше глупаво от моя страна, но лекомисленият ѝ тон ме вбеси. Тези няколко години служба все пак бяха възпитали у мен чувство за професионално достойнство; имаше нещо унижително в поведението на това съвсем младо, неопитно девойче, което високомерно се разпореждаше с генералите от Военното министерство като с частни служители на баща му — та те за нас бяха истински богове! Въпреки яда си успях да запазя небрежния тон.

— Е, добре: Швейцария, отпуск, Енгадин — никак не е зле! Би било прекрасно, ако представите ви се сбъднат и ми поднесат всичко това на тепсийка, без да изричам „най-покорните си молби“. Ала има още нещо: на господин татко ви ще му се наложи да издействува от Военното министерство заедно с отпуска и специална стипендия за пътуването на господин подпоручик Хофмилер.

Сега бе неин ред да се озадачи. Усети в думите ми някаква задна мисъл, която не успяваше да разгадае. Веждите още повече се опнаха над нетърпеливите ѝ очи. Видях, че трябва да поясня казаното.

— Нека бъдем разумни, дете... pardon, да поговорим разумно, госпожице Едит. Въпросът, уви, не е чак толкова прост, колкото си мислите. Кажете, моля — мислили ли сте някога колко струва една такава разходка?

— Ах, това ли имате предвид? — рече тя с безкрайна непринуденост. — Не може да бъде чак толкова страшно. Най-много неколкостотин крони. Струва ли си изобщо да говорим за това?

В този миг престанах да сдържам своето негодувание. Струва ми се, вече споменах колко мъчително бе за мен да съм сред ония офицери от нашия полк, които не притежаваха ни грош: разчитах единствено на заплатата си и на жалките подаяния от леля ми; едва се сдържах дори когато най-близките ми приятели заговореха за парите пренебрежително, сякаш се ваят под път и над път. Това бе *мое* болно място. Тук аз бях сакатият, аз носех патерици. Това и само това бе причина да се разгневя така неудържимо — защо разгаленото, разглезеното създание, което нетърпимо страдаше от своята непълноценност, не можеше да разбере моята непълноценност?! Против волята си станах почти груб.

— Най-много неколкостотин крони ли? Дреболия, няма що! Жалка дреболия за един офицер! И вие, естествено, се възмуцавате, че толкова много издребнявам. Нали така, жалко е, дребнаво, скъперническо? Ала замисляли ли сте се някога как се прехранва човек като мен? Как успява да свърже двата края?

И тъй като продължаваше да се взира в мен мрачно и — както глупаво ми се стори — презрително, внезапно ме обзе желанието да ѝ разкрия бездната на бедността си. Някога тя бе куцукала из стаята, за да ни измъчва нарочно и да си отмъщава чрез предизвикателната гледка за нашето порядъчно здраве — сега пък аз бях обладан от злюбения стремеж да разголя пред нея своето ограничено и зависимо съществуване.

— Имате ли и най-беглата представа за доходите на един подпоручик? — нахвърлих се върху нея. — Нима сте се замисляли поне веднъж над този въпрос? Е, ще ви кажа: двеста крони на всяко първо число от месеца за тридесетте или тридесет и един дни, и на

това отгоре задължението да живее „съобразно своя ранг“! С тази милостиня той трябва да заплати стола, жилището, шивача, обушаря и развлеченията си „съобразно своя ранг“. А да не говоря — пази боже! — ако нещо се случи с коня му! И ако успешно се справи с домакинството си, му остават няколко гроша: тъкмо колкото да се разположи в кафенето, за което вечно ме подигравате; и ако действително спестява като някой надничар, на чаша кафе с мляко ще може да се сподоби с всички блаженства на този свят!

Днес зная, че е било глупаво, че е било престъпно от моя страна да се поддавам до такава степен на своето огорчение. Нима това седемнадесетгодишно дете, разглежено и отчуждено от действителния свят, нима тази саката девойка, вечно прикована в стаята си, можеше да има някаква представа за стойността на парите, за месечните доходи и за нашата лъскава мизерия? Ала желанието да си отмъстя за безбройните дребни унижения ме беше обзело изневиделица, та заговорих слепешката, без да съзнавам смисъла на словата, заговорих така, както човек удря в гнева си, без да усеща тежестта на ударите, които нанася собствената му ръка.

Но едва вдигнал очи, осъзнах незабавно с каква чудовищна жестокост съм нанесъл удара. С чувствителността на болна тя веднага бе усетила, че неволно ме е засегнала на най-слабото място. Внезапно се изчерви — видях я да се бори със себе си и бързо да закрива лицето си с ръка; вероятно някаква точно определена мисъл бе станала причина кръвта да нахлуе в страните ѝ.

— И въпреки това... въпреки всичко ми купувате толкова скъпи цветя?

Настъпи тягостен миг, който трая дълго. Аз се срамувах от нея, а тя — от мен. Всеки от нас неволно бе засегнал другия и се страхувахме да заговорим отново. Внезапно чухме вятъра, който полюляваше дърветата, долу в двора кудкудякаха кокошки, а в далечината някаква каруца скърцаше по шосето. Но ето че тя отново се окопоти.

— Ама че съм глупава! Как мога да се подвеждам така! Наистина съм глупава — чак се разстройвам от вашите бръщолевения! Защо изобщо се питате колко струва едно такова пътуване? Ако дойдете, вие естествено ще бъдете наш гост! Смятате ли, че папа ще позволи... да имате на всичко отгоре разноски, след като сте били така любезен да

ни навестите? Що за глупости! И аз допускам да ме подвеждате така... хайде, нито дума повече по този въпрос, не, нито дума, ви казвам!

Ала тъкмо по този въпрос аз не можех да отстъпвам. Защото за мен — вече говорих за това — нямаше нищо по-непоносимо от мисълта да минавам за готованец.

— Напротив! Още една дума! Нали не обичаме недоразуменията? И така, кратко и ясно: няма да позволя да ме измолват от полка, няма да позволя да ме освобождават от задълженията ми! Не ми е по вкуса да бъда изключение и да приемам услуги. Искам да съм като своите другари, не желая нищо извънредно, никакви протекции! Зная, че го вършите с добри намерения, същото се отнася и за баща ви. Ала има хора, които не желаят да получават наготово всички блага на живота... Няма смисъл да разговаряме повече по този въпрос.

— Значи не искате да ни навестите?

— Не съм казал, че не искам. Ясно ви обясних защо не мога да дойда.

— Дори ако баща ми ви помоли за това?

— И тогава.

— Ами... ами ако аз ви помоля?... Ако ви помоля най-сърдечно, най-приятелски?

— По-добре недейте. Няма никакъв смисъл.

Тя сведе глава. Аз обаче забелязах буреносното трепкане около устните ѝ, което бе сигурен предвестник за опасно раздразнение. Клетото разгалено дете трябваше само да мръдне пръста си, и всичките му желания в този дом се сбъдваха, а ето че сега бе изпитало нещо ново: беше се натъкнало на съпротива. Някой ѝ бе казал „Не!“ и този отказ я огорчаваше. Рязко сграбчи моите цветя от масата и гневно ги захвърли далеч зад парапета.

— Добре — процеди тя през зъби. — Сега поне знам докъде се простира приятелството ви. Хубаво е, че имах случай да го изпробвам! Само задето няколко приятелчета ще си изтъркат устите от приказки по кафенетата, вие се измъквате с разни оправдания! Само защото ви е страх да не опетните името си пред полка, разваляте радостта на приятелите си!... Край! Всичко ми е ясно! Не ще прося повече. Нямам желание — добре! Край!

Усещах, че раздразнението ѝ все още не е стихнало, защото с твърдоглаво упорство продължаваше да повтаря това „добре“; в същото време вкопчи двете си ръце в облегалката, за да се премести по-нагоре — сякаш се готвеше за нападение. С внезапна рязкост се извърна към мен:

— Добре! Случаят е приключен. Нашата най-покорна молба е отхвърлена. Няма да ни навестите, не желаете да ни навестите. Не ви е по вкуса. Добре! Ще го понесем. В края на краищата и по-рано сме преживявали без вас... Но нещо все пак бих желала да узная — ще ми отговорите ли откровенно?

— Естествено.

— Ще бъдете ли откровен? Честна дума? Давате ли ми честната си дума?

— Щом толкова настоявате — честна дума!

— Добре. Добре... — не спираше да повтаря това сурово, рязко „добре“, сякаш с него изрязваше нещо като с нож. — Добре. Не се бойте, вече не ще настоявам за вашето височайше посещение. Само едно бих желала да узная — вие ми дадохте честната си дума! Само едно нещо. И тъй, не ви е по вкуса да дойдете при нас, защото ви е неприятно, срамувате се... или си имате някакви други причини, но те изобщо не ме засягат! Добре... добре. Ясно. Но сега бъдете откровен и точен: тогава защо изобщо идвате у нас?

Очаквах всичко, но не и този въпрос. Бях смаян и за да спечеля време, промълвих няколко встъпителни слова:

— Но... но това е толкова просто... нямаше смисъл да искате от мен честна дума...

— Толкова ли е... просто? Добре! Още по-добре! И така, слушам ви!

Нямаше накъде да мърдам. Най-лесна ми се струваше истината, но вече забелязах, че извънредно внимателно ще трябва да я обработя. Ето защо подхванах уж непринудено:

— Но, мила госпожице Едит, недейте да търсите в мен някакви тайнствени подбуди. В края на краищата ме познавате добре и сте разбрали, че съм човек, който не се замисля особено над своята особа. Кълна се, че никога досега не ми е хрумвало да се запитам защо отивам при този или онзи, защо обичам едни хора, а други — не. Честна дума, действително нямам по-умно или по-глупаво обяснение:

постоянно идвам у вас, защото ми е приятно да идвам и защото тук се чувствавам стотици пъти по-добре, отколкото на друго място. Струва ми се, че вие си представяте нашите кавалеристи доста оперетно, все елегантни, все весели, като в безкраен празник. Е, от друга страна, нещата не изглеждат толкова прекрасни, дори прословутото другарство понякога е вятър работа. Когато в една каруца са запрегнати стотици хора, всеки тегли различно от останалите, а там, където има повишения и старшинство, много лесно може да се стъпи по мазола на предишния. Трябва да внимаваш за всяка своя дума, никога не си напълно сигурен, че не ще предизвикаш недоволството на началствата; въздухът постоянно мирише на буря. Думата „служба“ иде от „служи“, а когато служиш, си зависим. И освен това казармата и масата в кръчмата не могат да заместят истинския дом; там никой не мисли и не се тревожи за другия. Да, да, понякога с другарите е много весело, но някак не можеш да усетиш истинска сигурност. Но когато дойда у вас, заедно със сабята свалям от себе си всички черни мисли, а когато се разбъбря с вас така задушевно, тогава...

— Да... какво тогава? — Словата се изтръгнаха от нея с огромно нетърпение.

— Тогава... е, сигурно ще ви се стори малко дръзко, че съм така откровен... тогава си внушавам, че и на вас е приятно да ви навестявам, че тук ми е мястото, тук се чувствавам стотици пъти повече у дома си, отколкото на друго място. Винаги щом ви погледна, имам чувството...

Неволно замълчах. Ала тя незабавно повтори думите ми с предишната настойчивост:

— Е, какво чувствувате?...

— ... че сте човек, за когото аз все пак не съм така отчайващо ненужен, както за нашите... Разбира се, зная, че не представлявам нищо особено, понякога сам се учудвам, че отдавна не съм ви омръзнал... Често... не знаете колко често съм се опасявал да не би вече да съм ви втръснал... ала тогава си спомням колко сте сама в този огромен пуст дом и че навярно се радвате, ако някой ви навести. А това, знаете ли, всеки път ми вдъхва смелост... всеки път, когато ви намеря на кулата или във вашата стая, си внушавам, че съм сторил добре, дето съм ви навестил, вместо по цял ден да си седите сам-сама. Нима действително не ме разбирате?

Тогава обаче се случи нещо неочаквано. Сивите ѝ очи застинаха, сякаш думите ми съдържаха нещо, което бе вкаменило зениците ѝ. Затова пък пръстите ѝ постепенно се раздвижиха, неспокойно започнаха да опипват облегалката, отначало тихо, сетне все по-силно и по-силно забарабаниха по гладкото дърво. Устните леко се разкривиха и отривисто заговориха:

— Да, разбирам ви. Напълно разбирам какво искате да ми кажете... Сега изрекохте... сега изрекохте, така ми се струва, самата истина. Изразихте се учтиво, извънмерно учтиво, извънмерно засукано. Но аз ви разбрах съвсем точно. Съвсем точно ви разбрах... Казвате, че ме навестявате, защото съм така „сама“ — а това на прост език означава: защото съм прикована към този проклет стол. Само заради това се тътрите всеки ден дотук, като милосърден самарянин посещавате „клетото болно дете“ — нали така ме наричате всички, когато не съм сред вас, зная, зная!... Навестявате ме само от състрадание, да, да, вече ви повярвах — защо пак искате да се отметнете? Вие сте, така да се каже, „добър“ човек и обичате баща ми да ви нарича така. „Добрите хора“ като вас изпитват състрадание към всяко бито псе и всяка крастава котка — защо не и към някой недъгав човек?

И внезапно подскочи, спазъм пробягна по скованото ѝ тяло.

— Много ви благодаря! Но аз нямам нужда от приятелство, което произтича само от моята недъгавост... Да, не се правете на обиден! Естествено, че съжалявате, задето се изтървахте да кажете истината, задето си я признахте; навестявате ме само защото ме „жалите“, така се изрази онази слугиня — само тя се изрази честно и открито. Вие обаче като „добър човек“ се изразявате много по-предпазливо, много „по-нежно“ и заобиколно: понеже съм била сама по цял ден! Единствено от състрадание, откога го усещам с всичките си сетива, единствено от състрадание идвате тук и дори ви се ще всички да се възхищават на вашата милостива пожертвователност!... Съжалявам, но аз не желая да ми принасят жертви! Не бих приела от никого, а най-малко — от вас... забранявам ви, чувате ли ме, забранявам ви това!... Нима смятате, че действително разчитам на вашето седене край мен с вашите „съпричастни“, влажни, сълзливи погледи или на вашите „тактични“ брътвежи... Не, слава богу, никой не ми е нужен... Сама ще се справя със себе си, сама ще успея. А ако не напредна, вече знам

как да се отърва от вас... Ето! — И тя внезапно ми протегна дланта си. — Тук, вижте белега! Вече пробвах, но бях доста несръчна и с тъпата ножица не успях да намеря вената; за жалост дойдоха навреме и ме превързаха, иначе отдавна да съм се отървала от всички вас и от подлото ви състрадание! Следващия път обаче ще се справя по-добре, бъдете сигурни! Да не би да си мислите, че съм съвсем беззащитна пред вас? Ще пукна, но няма да ви разреша да ме съжалявате! Гледайте! — Внезапно се изсмя, смехът ѝ рязко разби тишината. — Ето, гледайте: моят грижовен баща е забравил нещо, когато е наредил да построят кулата за мен... Мислил е само за красивия изглед, който трябва да имам... Много слънце, много слънце и чист въздух — нали така е казал докторът? Само едно нещо не е хрумнало нито на баща ми, нито на лекаря, нито на архитекта: някой ден тази тераса би могла да ми послужи много... Я погледнете оттук... — беше се надигнала внезапно и с рязък тласък бе отхвърлила несигурното си тяло чак до парапета, за който сега гневно се придържаше с двете си ръце — има поне четири-пет етажа, а най-долу са каменните плочи... напълно достатъчно... и, слава богу, мускулите ми са доста силни, ще ме прехвърлят през парапета — от ходенето с патерици мускулите заякват. Един скок само, и веднъж завинаги ще се освободя от проклетото ви съжаление, тъй че всички — и баща ми, и Илона, и вие — ще си отдъхнете, нали моята уродливост ви гнети като кошмар... Ето, вижте, много е лесно, само малко ще се наведе и...

Страшно се уплаших, скочих, когато тя с искрящи очи прекалено силно се приведе оттатък парапета, и бързо я сграбчих за ръката. Ала тогава Едит трепна и изкрещя, сякаш я бе полазил огън:

— Махайте се!... Как се осмелявате да ме докосвате!... Махайте се!... Имам право да върша онова, което искам. Пуснете ме!... Веднага ме пуснете!

Но тъй като не се подчиних, тъй като се опитах силом да я отдръпна от парапета, тя внезапно извърна горната част на тялото си и ме блъсна право в гърдите. И тогава се случи ужасното. Заради удара тя загуби опорната точка и заедно с това своето равновесие. Слабите ѝ колене се прегънаха като покосени. Направо рухна, но докато се сгромолясваше, понечи да се задържи за масата и я повлече след себе си. Върху нея и мен — в последния миг несръчно се опитах да прихвана политналата девойка — с тласък се разби вазата,

изпотрошиха се чинии и чаши, раздрънчаха се лъжички; а големият бронзов звънец изтрещя на пода и гръмко се изтърколи по цялата тераса.

Сакатата девойка бе паднала много лошо, беше се проснала върху пода — беззащитна, разтърсвана от гняв, разплакана от огорчение и срам. Понечих да вдигна лекото ѝ тяло, ала тя се противопостави и изкрещя през сълзи:

— Махайте се... махайте се, долен, безчувствен човек...

И не преставаше да удря с ръцете си наоколо, решена да се изправи без моя помощ. Щом пристъпех по-близо, за да ѝ помогна, тя всеки път се извиваше и бясно ми изкрещяваше в безсилния си гняв:

— Махайте се... не ме докосвайте... изчезвайте отгук!

Никога не бях изживявал по-страшно нещо.

В този миг зад гърба ни се чу леко бръмчене. Асансьорът се издигаше; вероятно звънецът бе вдигнал достатъчно шум при падането си, за да извика слугата, който постоянно бе нащрек. Той влезе тичешком и веднага дискретно сведе уплашения си взор; без да ме погледне, с лекота и със заучени движения вдигна разтрепераното тяло, а сетне понесе разриданото момиче към асансьора. Само след минута асансьорът тихо избръмча надолу; останах сам, заобиколен от обърнатата маса, разбитите чинии, разпилените вещи, които се бяха разлетели така безразборно, сякаш от ясното небе бе паднал гръм и експлозията ги бе разпиляла на всички страни.

Не зная колко дълго съм стоял на терасата сред изпотрошените чинии и чаши, напълно зашеметен от това стихийно избухване, което изобщо не бях в състояние да разгълкувам. Каква глупост бях изрекъл? Как бях предизвикал необяснимия ѝ гняв? Ала ето че отзад отново долетя познатият шум, който приличаше на пърхане от вентилатор; асансьорът пак се изкачи и към мен пристъпи Йозеф, слугата; странна тъга помрачаваше винаги гладко избръснатото му лице. Помислих, че е дошъл, за да разтребва, и се засрамах, защото щях да му преча да отстрани купчината стъкларии. Ала той незабелязано се приближи със сведени очи към мен, докато вдигаше от пода някаква салфетка.

— Извинете, господин подпоручик — продума той дискретно приглушено и се поклони (беше слуга от старата австрийска школа). —

Позволете, господин подпоручик, да ви изтрия...

Едва сега, когато проследих заетите му пръсти, забелязах две големи мокри петна: на мундира и на светлите ми панталони. Очевидно докато съм се навеждал, за да прихвана политналото момиче, някоя от падащите чаени чаши ме бе заляла, защото слугата грижливо търкаше и попиваше със салфетката влажните места. Работеше на колене и аз погледнах отгоре добрата побеляла глава на предания човек; не можех да се отърся от подозрението, че старецът нарочно се е навел толкова ниско: не искаше да видя изражението и разстроения му взор.

— Не, така не става — рече той най-сетне огорчено, но не вдигна глава. — Господин подпоручик, най-добре ще бъде да изпратя шофьора в казармата, за да ви донесе друг мундир. Така не можете да излезете, господин подпоручик. Но бъдете сигурен, господин подпоручик, само след час ще подсуша всичко и хубавичко ще изгладя панталона.

Изрече това с привидно безстрастния тон на специалист. Ала аз долових и някакви издайнически, съпричастни, притеснени нотки. И когато му отвърнах, че това съвсем не е необходимо и че предпочитам да ми извика кола по телефона, защото и бездруго смятам незабавно да се прибера, той неочаквано се окашля и умолително вдигна към мен своите сиви, леко уморени очи.

— Моля ви, господин подпоручик, останете още малко. Би било ужасно, ако господин подпоручикът си тръгне сега. Убеден съм, че милостивата госпожица безкрайно ще се огорчи, ако господин подпоручикът не изчака малко. Сега госпожица Илона е при нея... и... я сложи да си легне. Но госпожица Илона ми заръча да ви предам, че веднага ще дойде, господин подпоручикът непременно да я изчака.

Бях потресен против волята си. Как всички обичаха болната! Как всеки я глезеше и оневиняваше! Непреодолимо закопнях да кажа няколко сърдечни слова на този добродушен старец, който прекалено старателно продължаваше да почиства моя мундир, смаян от собствената си смелост. Ето защо леко го потупах по рамото.

— Оставете, драги Йозеф, не си струва труда! На това слънце ще изсъхне бързо, да се надяваме, че вашият чай не е кой знае колко силен, та да остави петно. Оставете, Йозеф, по-добре съберете стъклариите. Ще изчакам госпожица Илона да дойде.

— О, колко добре постъпвате, че ще почакате, господин подпоручик! — Той въздъхна с истинско облекчение. — Господин фон Кекешфалва също ще се прибере скоро и положително ще се зарадва да види господин подпоручика. Изрично ми нареди...

Ала ето че откъм стълбището долетя поскърцването на лекокрили стъпки. Беше Илона. Също като слугата, и тя пристъпи към мен със сведен взор.

— Едит ви моли да слезете за миг в спалнята ѝ. Само за миг! Каза да ви предам, че ви моли от все сърце.

Заедно се спуснахме по витата стълба. Не продумахме нито дума, докато прекосяхме салона и втората зала. Стигнахме до дългия коридор, който водеше навярно към спалните. От време на време раменете ни случайно се докосваха в тъмния тесен проход, а може би причината бе моето вълнение, неспокойните ми стъпки. Илона се спря при втората врата и настойчиво ми прошепна:

— Сега трябва да бъдете внимателен с нея. Не зная какво се е случило горе, но познавам внезапните ѝ изблици на раздразнение. Всички ги познаваме. Не бива обаче да ѝ се сърдим, наистина не бива. Ние изобщо не сме в състояние да си представим това безпомощно и непрекъснато лежане от сутрин до вечер. В крайна сметка в нервите положително се наслоява нетърпение и в даден миг то трябва да изригне, и то против желанието и волята ѝ. Ала повярвайте ми, сетне няма по-нещастен човек от клетото момиче. Тъкмо тогава, когато тя се срамува и измъчва толкова много, ние трябва да бъдем два пъти по-внимателни към нея.

Не ѝ отговорих. Не беше нужно. Илона и бездруго бе забелязала колко съм потресен. Внимателно почуках на вратата и когато отвътре долетя отговорът — тихото плахо „Влез!“ — тя побърза да ме предупреди:

— Не стойте дълго! Влезте само за миг!

Вратата безшумно ме пусна вътре. В първия миг съзрях само червеникав здрач, защото просторната стая бе напълно затъмнена откъм градината с оранжеви завеси; сетне в дъното се откри осветлият четириъгълник на леглото. Оттам долетя плахият, до болка познат глас:

— Насам, моля, седнете на табуретката. Ще ви задържа съвсем за кратко.

Приближих се. Сред възглавниците се бялна тясното личице, засенчвано от косите. Върху пъстрата завивка се виеха бродирани цветя, които почти докосваха детински слабата шийка. Едит някак си боязливо ме изчака да седна и едва тогава плахо промълви:

— Простете, че ви приемам тук, но така ми се виеше свят... не трябваше да лежа толкова дълго на това силно слънце, главата винаги ми се замайва от него... Убедена съм, че не бях на себе си, когато... Но... но, нали... ще забравите всичко? Няма да ми се разсърдите, задето бях толкова невъзпитана, нали?

Гласът ѝ бе примесен с такъв умолителен страх, че аз побързах да я прекъсна:

— Но какво ви става... Само аз съм виновен... не биваше да ви оставям да седите толкова дълго на тая жега.

— Значи... не ми се сърдите... наистина ли?

— Ни най-малко.

— И пак ще идвате... също като по-рано?

— Точно така. Само че при едно условие.

Погледна ме неспокойно.

— Какво условие?

— Че ще изпитвате малко повече доверие към мен и няма веднага да се страхувате, че сте ме обидили или наскърбили! Приятелите не бива да си мислят такива нелепости. Ако знаехте само колко по-различно е изражението ви, когато се отпуснете от сърце, и колко щастливи ни правите тогава — баща ви, Илона, мен и цялата къща! Ех, да можехте завчера сама да се видите по време на нашия излет — колко щастлива бяхте, а и ние заедно с вас! Цялата вечер това не ми излизаше от ума.

— Цялата вечер сте мислили за мен? — Погледна ме нерешително. — Наистина ли?

— Цялата вечер... Ах, какъв ден, никога не ще го забравя! Цялото пътуване бе прекрасно, прекрасно!

— Да — повтори тя замечтано. — Прекрасно беше... пре-красно... първо, когато прекосихме полята, сетне малките жребчета и селският празник... от начало до край всичко бе прекрасно! Ах, по-честичко би трябвало да излизам! Изглежда, тъкмо това глупаво седене вкъщи, това ужасно затворничество до такава степен съсипа нервите ми. Но вие сте прав, аз съм прекалено недоверчива... всъщност станах

такава едва след като ми се случи онова нещо. По-рано... господи, изобщо не мога да си спомня да съм се страхувала от някого... едва оттогава станах така ужасно мнителна... постоянно си внушавам, че всеки се взира в патериците ми, че всеки ме съжалява... Зная колко е глупаво, глупава детинска горделивост, зная, че по този начин сама се ожесточавам към себе си, зная и за последиците — така само си късам нервите. Ала как да не бъда мнителна, когато всичко се проточи цяла вечност! Ах, дано този ужас най-сетне свърши, защото съм станала лоша, зла, раздразнителна!

— Скоро всичко ще свърши. Само смелост ви трябва, малко смелост и търпение.

Леко се надигна.

— Вярвате ли... искрено ли вярвате, че новото лечение ще сложи край на всичко?... Знаете ли, завчера, когато татко дойде при мен, бях напълно сигурна... Но тази нощ, кой знае защо, внезапно ме обзе страх, че докторът се е излъгал и ми е наговорил лъжи, защото... защото си спомних... По-рано вярвах на доктора, на доктор Кондор, като на господ. Но винаги става така, че... отначало лекарят наблюдава своя пациент, ала когато всичко продължи повече време, и болният се научава да наблюдава своя лекар... вчера — но това го споделям само с вас! — вчера, докато ме преглеждаше, понякога имах чувството... да, как ли да се изразя... да... той сякаш разиграваше пред мен някаква комедия... струваше ми се извънредно неуверен, неестествен, не беше така пряк и сърдечен както друг път... Не зная защо, но имах чувството, че нещо го кара да се срамува от мен... Естествено, безкрайно се зарадвах, когато сетне чух, че възнамерява незабавно да ме прати в Швейцария... и въпреки всичко... някак си дълбоко в душата... казвам го само на вас... отново ме обзе безсмисленият страх... но да не му го кажете, за бога, недейте!... Нещо не е наред с това ново лечение... той сякаш ме залъгва с него... или пък навярно успокоява татко... Виждате, не мога да се отърся от ужасната мнителност... Но как да се преборя с нея? Как да не стана недоверчива към себе си и към всички, след като така често са ми внушавали, че краят приближава, а сетне нещата се проточват, ужасно се проточват! Не, не мога, действително не мога повече да понасям вечното чакане!

Възбудено се надигна, ръцете ѝ се разтрепераха. Бързо се приведох към нея:

— Не! Недейте... недейте отново да се вълнувате! Спомнете си, та вие току-що ми обещахте...

— Да, да, прав сте! Няма смисъл да се измъчвам, само измъчвам и останалите. А какво са ми виновни те! И бездруго обременявам живота им... Не, изобщо не исках да говоря за това, наистина не исках... Исках само да ви благодаря, че не се засегнахте от моята глупава раздразнителност, и... изобщо, задето винаги сте така добър към мен, така... трогателно добър — нещо, което аз изобщо не заслужавам... как можах тъкмо вас... но не е ли по-добре да не говорим повече за това?

— Никога вече! Разчитайте на мен. А сега хубаво си починете.

Станах, за да ѝ подам ръка. Беше очарователна, усмихваше ми се от възглавниците все още боязливо, но и кротко, като дете, като дете, преди да заспи. Всичко се успокои, обстановката се разведри като небе след буря. Напълно непринудено и почти радостно пристъпих по-близо. Ала тя внезапно трепна уплашено.

— За бога! Какво е това? Вашата униформа...

Беше забелязала големите мокри петна върху мундира; сигурно се бе досетила с чувство на вина, че причината за тази малка неприятност могат да бъдат само бльснатите от нея чаши. Очите ѝ веднага се скриха зад клепачите, протегнатата ръка уплашено се отдръпна. Ала аз бях очарован от сериозността, с която тя възприемаше тази нищожна дреболия; за да я успокоя, прибях към шеговития тон.

— Ах, няма нищо — весело продумах аз, — нищо сериозно. Едно палаво дете ме заля с чай.

Погледът ѝ все още бе неспокоен. Но тя с благодарност намери спасение в игривия тон.

— А хубавичко ли натупахте палавото дете?

— Не — отвърнах аз, изцяло вживян в своята роля. — Не беше нужно. Детето отдавна вече е послушно.

— И вие наистина ли не му се сърдите повече?

— Ни най-малко. Трябваше да го чуете как прелестно каза „моля, извинете“!

— Значи изобщо не сте му обиден?

— Не, отдавна съм му простил и забравил. Само че трябва и занапред да е послушно и, разбира се, да изпълнява всичко, което

поискаме от него.

— И какво да изпълнява?

— Винаги да бъде търпеливо, приветливо и весело. Да не стои продължително на слънце, да прави много излети и точно да спазва препоръките на лекаря. Сега обаче детето трябва да спи, трябва да престане да говори и мисли. Лека нощ.

Подадох ѝ ръка. Беше вълшебно красива — лежеше и щастливо ми се усмихваше с блестящите си зеници. Върху дланта ми легнаха топло и успокоено пет тънки пръстчета.

Сетне си тръгнах, а на сърцето ми беше леко. Вече докосвах дръжката на вратата, когато зад гърба ми бликна тих смях.

— Детето сега беше ли послушно?

— Безупречно. Получи голяма шестица. Но сега спете, спете и не мислете за нищо лошо!

Почти бях отворил вратата, когато смехът ѝ, които преливаше от детинска хитрост, отново ме догони. А гласът ѝ пак долетя откъм възглавниците:

— Забравихте ли какво получава послушното дете, преди да заспи?

— Какво?

— Послушното дете получава целувка за „лека нощ“.

Не ми стана особено приятно. В гласа ѝ припламваха и избухваха палави нотки, които не ми харесваха; и преди това очите ѝ блестяха прекалено трескаво. Ала не ми се искаше да развалям настроението на избухливата девойка.

— Ах, да, разбира се! — продумах привидно небрежно. — Щях да забравя.

Изминах няколко стъпки до леглото ѝ и по внезапната тишина разбрах, че дъхът ѝ е секнал. Очите ѝ неотлъчно следяха моите движения, а главата ѝ неподвижно лежеше върху възглавниците. Не помръдваше нито ръката, нито пръстите си, само очите ѝ се движеха заедно с мен — не ме изпускаше от погледа си.

„По-бързо, по-бързо!“, помислих аз с нарастваща неловкост: припряно се наведох и едва докоснах с устни челото ѝ. Нарочно докоснах кожата ѝ съвсем бегло и едва усетих отблизо неясното ухание на нейните коси.

Ала тогава и двете ѝ ръце, които явно ме бяха очаквали под завивката, внезапно се вдигнаха към мен. Сграбчиха ме, стиснаха слепоочията ми и преди да успея да извърна главата си, дръпнаха устните ми от челото ѝ и ги положиха върху нейните устни. А те се притиснаха така страстно, горещо и жадно, че зъбите ѝ звъннаха върху моите; в същото време гърдта ѝ се надигна и жадно се изпъна нагоре, за да докосне моето приведено тяло. Никой никога не ме бе целувал така неистово, така отчаяно и жадно като това сакато дете.

А тя не можеше да се насити, не можеше да се насити! Притискаше ме към себе си с такава шеметна сила, че дъхът ѝ секна. Сетне ръцете ѝ отслабнаха, възбудено се плъзнаха от слепоочията и се заровиха в косите ми. И пак не ме пусна. Само за миг се отдръпна като омагьосана, за да ме погледне в очите, после отново ме притегли към себе си и с неистова и някак си безсилна жажда безразборно и горещо започна да ме целува по страните, по челото, по очите, по устните. И при всяка целувка простенваше:

— Глупчо... глупчо... ах ти, глупчо... — И още по-горещо: — Ти, ти, ти...

Притискаше се все по жадно, по-страстно, докосваше ме и ме целуваше все по-буйно и напористо. И внезапно — сякаш се скъса платно — по нея пробяга тръпка... Пусна ме, главата ѝ падна върху възглавниците, само очите ѝ ме заливаха с тържествуващ блясък.

Сетне бързо се извърна и прошепна морно, ала вече и засрамено:
— Върви си сега, върви си, глупчо... върви си!

Тръгнах, не, по-скоро политнах замаян навън. Още в тъмния проход ме напуснаха и последните ми сили. Трябваше да се опра на стената, защото страшно ми се виеше свят. Значи ето каква била работата! Това значи бе късно разкритата тайна на нейното безпокойство, на нейната необяснима досега агресивност. Ужасът ми бе неописуем. Чувствувах се като човек, който незлобиво се навежда над цвете, а насреща му се хвърля усойница. Ако чувствителната девойка ме беше ударила, наругала, заплюла, щеше по-малко да ме обезкуражи, защото знаех колко е избухлива и по всяко време бях готов за всичко с изключение на едно — че болната, недъгавата девойка може да обича и да копнее да бъде обичана! Че това дете, това полусъщество, това незряло и безпомощно създание би се *осмелило* (не мога да се изразя другояче) да люби и желае с опитната и чувствена любов на истинска жена! Бях помислил за всичко, но не и за това, че низвергнатата от съдбата девойка, която нямаше достатъчно сили да влачи собственото си тяло, мечтае да има любим, който да я обича, че така превратно е разтълкувала моите многократни посещения, правени единствено от състрадание. Ала в следващата секунда ужасът отново ме разтърси, защото проумях, че тъкмо моето собствено страстно състрадание е главният виновник за всичко: девойчето, усамотено и изоставено от целия свят, очакваше от мен — единствения мъж, който всекидневно и съчувствено го посещаваше в затвора му, от мен, шута на своето състрадание — други, по-нежни чувства! Аз обаче, жалък глупак, неизлечимо болен от своята наивност, съзирах в нея само страдалката, само сакатата девойка, съзирах детето, ала не и жената. Нито за миг — дори и най-бегло! — не си бях представил, че одеялото покрива голо тяло, което диша, чувствава, очаква, тялото на жена, която като всички други желае и иска да бъде желана — аз, двадесет и пет годишният младеж дори не бях и сънувал, че болните, сакатите, незрелите, състарените, отблъснатите и белязани жени също се осмеляват да обичат. Защото, преди сам истински да е поживял и събрал знания, младият и неопитен човек почти винаги изгражда представите си според разказаното и прочетеното; преди сам да е набрал опит, той неизбежно мечтае с чуждите представи и примери. Само че в книгите, пиесите и кината — тези опростявания и опошлявания на действителността! — се желаеха един друг изключително само млади, красиви, образцови люде; ето защо бях

решил — по тази причина бягах и от някои авантюри, — че човек трябва да бъде твърде привлекателен, твърде надарен, твърде предпочитан от съдбата, за да привлече върху себе си симпатиите на една жена. В общуването си с двете девойки бях запазил своята простота и непринуденост само защото предварително бях изключил всякаква еротичност на нашата връзка и никога не се бях усъмнил, че двете са могли да видят в мен и нещо повече от симпатично момче и добър приятел. И докато понякога бях усещал чувствената хубост на Илона, никога не бях възприемал Едит като същество от друг пол; през ума ми никога не бе минала и най-беглата мисъл, че в посърналото ѝ тяло тръпнат същите органи, а в душата ѝ бушуват същите страсти като при другите жени. Едва от този миг нататък започнах постепенно да проумявам (писателите обикновено премълчават тези неща), че тъкмо уродливите, белязаните, грозните, повехналите, недъгавите и отритнатите желаят много по-страстно и по-опасно, отколкото щастливите и здравите, те любят с фанатична, мрачна, черна любов и нито една земна страст не е по-жадна и по-отчаяна от безсмислената и безнадеждна страст на тези онеправдани чада на господата бога, които виждат оправдание за своето земно съществуване единствено когато обичат и когато са обичани. Аз, неопитният и неизкушеният човек, никога не се бях осмелил да допусна съществуването на тази страховита тайна: тъкмо от най-дълбоката бездна на отчаянието изригват най-ожесточените, най-паническите вопли за живот! Едва в тази секунда новото знание се връза в мен като нажежено желязо.

„Глупчо!“ — сега разбрах защо от устните ѝ се бе изтръгнала тъкмо тази дума, когато чувствата ѝ я бяха победили и тя копнееше да ме докосне с полуоформената си гръд. „Глупчо!“ — да, тя бе права да ме нарече така! Изглежда, всички още от първия миг бяха прозрели чувствата ѝ: бащата, Илона, слугата и целият персонал. Всички от самото начало са се досещали за нейната любов, за страстта ѝ, сигурно са се досещали с ужас и вероятно с лоши предчувствия — само аз не подозирах нищо, аз, шутът на своето състрадание, разиграващ ролята на добро, послушно и простовато другарче, което се смее с цяло гърло и не забелязва, че разбунената душа на момичето се терзае от моето неразбиращо, неразбираемо неразбиране. Бях заплетен в интригата като жалък герой от лоша комедия и всички зрители отдавна бяха разбрали това — но не и аз. Само глупакът не знаеше нищо и

продължаваше да играе своята роля напълно сериозно и безгрижно, без да проумява в каква мрежа е попаднал, докато останалите от самото начало са вникнали във всяка нейна брънка и нишка; вероятно цялата къща беше наблюдавала как залитам с вързани очи, как играя на сляпа баба с чувствата ѝ, докато тя най-сетне насила бе смъкнала превръзката от очите ми. Но както една-единствена светлинка е достатъчна да озари едновременно десетки предмети в стаята, така и аз със закъснение — с огромно закъснение! — и срам разгадах безброй подробности от последните седмици. Едва сега се досетих защо всеки път се огорчаваше, щом шеговито я наричах „дете“ — нея, която тъкмо в моите очи не искаше да бъде дете, а жена и желана любима! Едва сега проумях защо устните ѝ тръпнеха неспокойно, когато нейната неподвижност видимо ме трогваше, защо така ожесточено мразеше моето състрадание — вероятно инстинктът ѝ на жена пророчески усещаше, че състраданието е благо сестринско чувство и жалък заместител на истинската любов. Клетата девойка! Как ли се е надявала поне на една дума или знак на разбиране, които така и не получи; колко ли е страдала от моята бърлива непринуденост — та нали в същото време се е пекла на жаравата на своето нетърпение и с тръпнеща душа е очаквала, очаквала е първия жест на нежност или поне е разчитала най-сетне да забележа нейната страст! А аз, аз не съм ѝ казвал нищо, нищо не съм сторил, но съм продължавал да идвам; тази моя всекидневна поява е засилвала надеждите ѝ и в същото време съм я смазвал с душевната си глухота — какво по-разбираемо от това, че в крайна сметка нервите са ѝ изневерили и тя ме е сграбчила като своя плячка!

Всичко това бясно се въртеше в главата ми, а аз се придържах за стената на тъмния проход като ударен от гръм. Не ми достигаше въздух, а краката ми бяха подкосени почти като нейните. На два пъти се опитах да се придвижа напред и едва третия път успях пипнешком и със залитане да се добера до дръжката на вратата. „Това е вратата на салона — бързо съобразих аз, — вляво е другата, която води към вестибюла, там са сабията и фуражката ми. Значи бързо ще прекося помещението и дим да ме няма, ще изчезна, преди да е дошъл слугата. Надолу по стълбището — и ще си плюя на петите! Да се спасявам от този дом, преди да съм срещнал някого, комуто ще трябва да давам обяснения! Да се махам, да избегна бащата, Илона, Йозеф, всички,

които ме оставиха да се оплета като последен глупак! Да се махам, по-бързо да се махам!“

Ала твърде късно! В салона ме очакваше — вероятно бе чула стъпките ми — Илона. Едва ме съгледа, и изражението ѝ се промени.

— О, Богородице, какво ви е? Страшно сте блед... Да не би... с Едит пак да се е случило нещо...

— Не, нищо — със сетни сили промълвих аз и понечих да продължа по-нататък. — Струва ми се, че вече е заспала. Простете, трябва да се прибирам.

Ала в рязкото ми поведение навярно е имало нещо страховито, защото Илона решително ме хвана за ръката и насила ме накара да седна на едно кресло.

— Хайде, поседнете мъничко. Трябва да дойдете на себе си... Косите ви... какво се е случило с косите ви? Съвсем са разрошени... Не, останете — исках да скоча, — ще донеса коняк.

Изтича до бюфета, напълни чашата, а аз я изпих на един дъх. Илона с безпокойство проследи как разтреперан сложих чашата настрана (никога досега в моя живот не се бях чувствувал толкова слаб и изтощен). Сетне тихо приседна до мен и безмълвно зачака; само понякога внимателно ме стрелваше с обезпокоения си взор, поглеждаше ме така, сякаш съм болен. Най-сетне ме попита:

— Едит... каза ли ви нещо... имам предвид нещо, което... ви засяга лично?

По съпричастието ѝ усетих, че се досеща за всичко. Бях твърде слаб, за да се браня. Само тихо продумах:

— Да.

Не се и помръдна. Нищо не каза. Само забелязах, че дишането ѝ внезапно се ускори. Внимателно се приведе към мен.

— Наистина ли... го забелязвате едва сега?

— Нима можех да подозирам подобно нещо... такава безсмислица! Такава лудост!... Как ѝ е дошло наум... защо аз... защо тъкмо аз?...

Илона въздъхна:

— Господи! А тя постоянно си мислеше, че идвате само заради нея... Че само заради това ни навестявате. Аз, аз не вярвах, че е така, защото вие... бяхте така непринуден и така... сърдечен, но... по друг начин. От първия миг се опасявах, че не изпитвате нищо друго, освен

състрадание. Но как можех да предупредя клетото дете, можех ли да проявя такава жестокост, да го лиша от една заблуда, която го правеше толкова щастливо?... От много седмици насам тя живее единствено с мисълта, че вие... И когато постоянно ме питаше дали смятам, че наистина я обичате — не можех да бъда жестока... Длъжна бях да я успокоявам, да ѝ вдъхвам сили.

Повече не бях в състояние да се сдържам:

— Не, напротив, длъжна сте да я разубедите, непременно да я разубедите! Та това е безумие от нейна страна, треска, детинска прищявка... нищо повече от обичайната влюбеност на девойче заради униформата. Ако утре се появи друг, той ще стане избраникът. Трябва да ѝ обясните това... Длъжна сте навреме да я разубедите. Чиста случайност е, че съм идвал да я навещавам аз, а не някой друг, някой по-добър сред моите другари. На нейната възраст това отминава много бързо...

Ала Илона тъжно поклати глава.

— Не, драги приятелю, не се заблуждавайте. При Едит това е сериозно, ужасно сериозно и с всеки изминал ден става дори все по-опасно... Не, драги приятелю, за нея то е толкова сериозно, че аз не бих могла току-така да ви освободя от него. Ех, ако знаехте само какво става в този дом... По три, по четири пъти на нощ звънецът внезапно издрънчава, безцеремонно ни събужда и когато притичаме до леглото ѝ, обзети от страх, че нещо се е случило с нея, я намираме разстроена да се взира напред и с все същия, все същия въпрос: „Как мислиш, не ме ли обича поне малко, съвсем, съвсем мъничко? Не съм чак толкова грозна...“ Сетне иска огледало, но веднага го захвърля и в следващия миг сама осъзнава, че онова, което върши, е безумие, а след два часа всичко се повтаря. В своето отчаяние пита баща си, Йозеф, слугинчетата; дори тайно нареди да повикат онази циганка от завчера — спомняте ли си я? — за да чуе повторно предсказанията ѝ... Вече пет пъти ви писа писма, дълги писма, които всеки път накъсваше на парчета. От сутрин до вечер, от ранни зори до късна нощ, не мисли и не говори за нищо друго. Ту иска от мен да отида при вас и да ви питам дали я обичате, дали поне малко я обичате, ту се измъчва дали... дали не ви досажда, защото все си мълчите и се изплъзвате. Незабавно, незабавно да съм идеала при вас, да съм ви намерила, където и да сте — вдига шофьора на крак, изкарват колата! По три,

четири, пет пъти ми втълпява всяка дума, която трябвало да ви кажа, всеки въпрос... И в последния миг, когато вече съм излязла във вестибюла, звънецът отново издрънчава и както съм с шапка и палто, се връщам обратно, за да се закълна в живота на майка си, че няма да изрека и най-малкия намек по този въпрос. Ах, какво знаете вие! За вас всичко приключва, щом затворите вратата след себе си. Ала вие едва сте си отишли, когато тя ми повтаря всяка дума, която сте ѝ казали, и ме пита какво мисля и дали вярвам... Ако ѝ кажа: „Не виждаш ли колко те обича“, тя започва да ми крещи: „Лъжеш! Не е вярно! Днес не ми каза нито една нежна дума!“, ала в същото време иска да чуе всичко още веднъж, по три пъти ѝ го повтарям и я заклевам... И на това отгоре и старецът! Оттогава съвсем се е разстроил, а ви обича и боготвори като собствено дете. Ако можехте да го видите как по цели часове седи с морен поглед до леглото ѝ, милва я и я успокоява, докато най-сетне заспи. А после по цяла нощ неуморно снове нагоре-надолу, нагоре-надолу из стаята си... Ама вие... вие действително ли нищо не бяхте забелязали?

— Нищо! — извиках аз с всичка сила, невъздържано и отчаяно. — Не, кълна ви се, нищо! Съвсем нищо! Нима смятате, че щях да идвам, да присядам до вас, да играя на шах или на домино или да слушам грамофонни плочи, ако се досещах какво става тук?... Но как е могла да се поддаде на заблудата, че аз... че тъкмо аз... как може да иска от мен да приема сериозно това безумие, тази детинщина?... Не, не, не!

Понечих да скоча; мисълта, че съм обичан против волята си, неимоверно ме терзаеше, но Илона енергично ме хвана за ръката.

— Спокойно! Заклевам ви, драги приятелю, не се вълнувайте и преди всичко, умолявам ви, малко по-тихо! Тя чува и през стените. И моля ви, за бога, не бъдете несправедлив. Клетницата възприе като някакво знамение, че онази вест дойде тъкмо от вас, че тъкмо вие бяхте човекът, който пръв разказа на баща ѝ за новото лечение. Она нощ той изтича право при нея и я събуди. Наистина не бихте могли да си представите как двамата ридаеха и благодаряха на бога, че злокобното време е свършило; и двамата бяха убедени, че щом Едит се излекува и стане човек като другите, тогава вие... е, няма защо изрично да ви го обяснявам. Именно затова *нямате право* да разстройвате клетото дете тъкмо сега, когато ѝ трябват сили за новото

лечение. Трябва да бъдете неизказано внимателен и — пази боже! — да не допуснете да се досети, че това за вас е толкова... толкова ужасно.

Ала моето отчаяние ме беше направило безпощаден.

— Не, не, не! — заудрях с все сила по облегалката на креслото. — Не, не мога... не искам да бъда обичан, не искам да бъда обичан по този начин... Вече не мога да се преструвам, че не забелязвам нищо, не мога да седя непринудено и да дрънкам разни любезни празнословия... Не мога! Вие не знаете какво се случи... там в стаята ѝ и... та тя ме е разбрала съвсем превратно! А аз само изпитвах състрадание към нея. Само състрадание, нищо друго, абсолютно нищо друго!

Илона мълчеше и се взираше пред себе си. Сетне въздъхна.

— Да, от самото начало се страхувах от това! Чувствувах го през цялото време... Но, господи! Какво ще стане сега? Как ще ѝ го кажем?

Седяхме безмълвни. Всичко беше изречено. И двамата знаехме, че няма никакъв изход. Внезапно Илона се изправи с напрегнато изражение — личеше, че се вслушва. Почти в същия миг и аз долових откъм входа поскърцването на пристигащ автомобил. Сигурно бе Кекешфалва. Илона трепна.

— По-добре е сега да не го срещате... Твърде сте възбуден, за да разговаряте с него непринудено... Чакайте, бързо ще ви донеса фуражката и сабята, най-лесно ще изчезнете през задната врата към парка. Ще измисля някакво извинение защо не сте могли да останете за вечеря.

Донесе вещите ми с един скок. За щастие слугата беше изтичал към колата; незабелязано успях да мина край административните постройки, сетне в парка ускорих крачките си, подгонен от неудържим страх, че мога да срещна някого, който да ме заговори. За втори път бягах от съдбовния дом, сгушен и уплашен като крадец.

Аз, неопитният младок, досега винаги бях предполагал, че няма по-страшна сърдечна мъка от любовния копнеж и любовните терзания. Ала в този час започнах да проумявам, че има още една, навярно по-непоносима мъка от копнежа и терзанието, а именно: да бъдеш обичан против волята си и да не си в състояние да се защитиш срещу

напористата страст; да виждаш как човекът до теб изгаря в огъня на своето желание, да го наблюдаваш безпомощно, да не намираш в себе си воля, възможност и сила да го изтръгнеш от пламъците. Онзи, който се е влюбил нещастно, от време на време съумява да обуздае страстта си, защото е не само създание, но и създател на своята мъка; ако влюбеният не е в състояние да потисне страстта си, той поне знае, че страда по собствена вина. Ала безнадеждно е положението на човека, който е обичан, без сам да обича, защото размерите и границите на чуждата страст не са му подвластни, защото всяка воля си остава безволева, щом те желае друг. Навярно само мъжът може в пълна степен да усети безизходността от подобна връзка, защото принудителната му съпротива се превръща за него едновременно в бич и вина. Защото, когато една жена се бори срещу нежелана страст, тя всъщност несъзнателно се подчинява на законите на своя пол; жестът на първоначална съпротива е извечен и вроден за всяка жена и когато се съпротивлява, макар и обзета от най-страстен копнеж, жената не може да бъде наречена безчовечна. Ала много по-страшно е, когато съдбата размени везните, когато жената е преодоляла своя свян до такава степен, че разкрива на мъжа своята страст, и без да е уверена в неговата любов, му предлага своята, а той, предметът на нейната страст, остава непристъпен и студен! Това е възел, който не може да бъде разплетен, защото не отговориш ли на желанието на една жена, ти потъпкваш и нейната гордост, засягаш чувството ѝ за свян; когато отхвърлиш любовта на жената, ти винаги засягаш най-възвишените ѝ чувства. Напразна е по-сетнешната нежност при раздялата, безсмислени са всички учтиви, уклончиви слова, унижително е всяко предложение за чисто приятелство, щом жената вече е издала своята слабост — всяка съпротива на мъжа неминуемо се превръща в жестокост, когато не приеме любовта; без да е виновен, той си навлича вина. Страшни, неразкъсваеми вериги! Доскоро си се чувствувал свободен, разполагал си със себе си и на никого с нищо не си бил длъжен; ала внезапно те погват и обграждат, неволно се превръщаш в плячка и мишена на чужди страсти. Покъртен до дъното на душата си, проумяваш: сега денем и нощем някой те очаква, мисли за теб, копнее и страда за теб — и то жена, непозната жена! Тя иска, жадува, желае те с всяка клетка от своето същество, с тялото, с кръвта си. Исква твоите ръце, коси, устни, твоето тяло, твоята нощ и твоя ден, твоите чувства,

твоя пол и всичките ти помисли и мечти. Иска да дели всичко с теб, иска всичко да ти отнеме и да го погълне на един дъх. Винаги, денем и нощем, все едно дали си буден, или спиш, в този свят вече има едно горещо и будно същество, което те очаква, следи и бленува за теб. Напразно не искаш да мислиш за нея — тя постоянно мисли за теб, напразно искаш да избягаш — та ти вече не принадлежиш на себе си, а на нея! Чуждият човек внезапно те понася в себе си като отражение от огледало — не, не така, огледалото приема твоя образ, когато ти доброволно му го дадеш, докато тя, жената, чуждата жена, която те обича, вече те е изпила и смесила с кръвта си. Ти си винаги в нея, тя те носи в себе си, където и да избягаш. Постоянно си пленен, заточен в друг човек, преставаш да бъдеш самият ти, загубваш своята свобода и безгрижност; без да си виновен, се чувствуваш преследван и задължаван; усещаш мисълта за теб като постоянно горещо всмукване. Изпълнен с озлобление и ужас, се виждаш принуден да търсиш страстта на чуждия човек, който изгаря по теб. Тогава разбрах: няма по-безсмислен и безпощаден гнет за един мъж от гнета да бъде обичан против волята си — това е изтезание над всички изтезания и все пак вина без вина.

Никога и през ум не ми беше минавало, че една жена би могла да ме обича така безгранично. Е, често бях слушал хвалбите на своите другари, че тази или онази „тичала след тях“; може би дори весело съм се смял заедно е останалите, когато безцеремонно са разказвали за натрапниците — тогава аз все още не съм и подозирал, че всяка форма на любов, дори най-смешната, най-абсурдната, е неотделима от съдбата на човека и самото безразличие към любовта вече е вина пред нея. Ала чутото и прочетеното доста безславно минава и заминава покрай ушите ни; сърцето е в състояние да прозре същността на чувствата единствено от собствен опит. Първо трябваше сам да изпитам бремето, стоварено върху съвестта ми от чуждата, безсмислена любов, и чак тогава имах право да изпитвам състрадание към тогова или оногова, към този, който насила предлага чувствата си, и към другия, който с все сила се бори срещу чуждото опиянение. Тази отговорност бе отредена тъкмо на мен, ала, размерите ѝ бяха чудовищни! Защото да отблъснеш влюбена жена вече е проява на жестокост и дори на сърдечна суровост; ала колко по-ужасно щеше да бъде моето „Не!“, моето „Не желая!“, изречено към това пламенно

дете! Щях да обидя една болна, още по-болезнено щях да нараня една жена, и бездруго тежко ранена от живота, щях да отнема и последния пристан, и последната искрица надежда от един човек, и без това лишен от вътрешна опора. Знаех как застрашавах и дори убивах това момиче, потресено дори само от моето състрадание, ако си позволах да избягам от неговата любов; със зловеща яснота съзнавах неопикуемата вина, която щях да поема против своята воля, ако, неспособен да отвърна на любовта ѝ, поне не се опитам да се престоря на влюбен.

Ала аз нямах никакъв избор. Още преди душата ми да беше проумяла опасността, тялото ми се бе възпротивило на внезапната прегръдка. Инстинктите винаги се оказват по-мъдри от нашите трезви помисли; още в първата секунда на уплаха, когато се изтръгнах от нейната натрапена нежност, аз вече смътно предчувствувах всичко, което ще последва. Знаех, че никога няма да проявя самоотвержеността да обичам недъгавата девойка така, както ме обичаше тя; нещо повече — дори нямаше да намеря достатъчно състрадание в себе си, за да *изтърпя* нейната изпепеляваща страст. Още в първия миг на вътрешно бягство аз вече съзнавах: тук няма никакъв изход, никакъв среден път. Безсмислената любов щеше да причини нещастieto на единия или на другия, а може би и на двамата.

Не помня как съм се добрал тогава до града. Зная само, че вървах много бързо и че в мен пулсираше една-единствена мисъл: „По-далеч! По-далеч! По-далеч от този дом, по-далеч от тази примка, бягай, бягай, изчезвай! Кракът ти повече да не е стъпил в тая вила, да не си зърнал повече тия хора и изобщо никакви хора повече! Скрий се, направи се на невидим, не поемай вече никакви задължения, не се заплитай в нищо!“ Помня, че се опитам да мисля и за бъдещето: ще си подам оставката, ще заема отнякъде пари и сетне ще избягам надалеч, толкова далеч в света, че безумната страст да не успее да ме стигне; ала това бяха по-скоро мечти, отколкото трезви разсъждения, защото в слепочията ми постоянно се забиваше едно и също слово: по-далеч, по-далеч, по-далеч, само по-далеч оттук!

По прашните си обувки и по раздраните от трънаците панталони по-късно разбрах, че сигурно съм бягал направо през ливадите; във всеки случай, когато най-сетне се озовах на главната улица, слънцето

вече се беше скрило зад покривите. И като същински лунатик подскочих, когато някой неочаквано ме тупна отзад по рамото.

— Хей, Тони, ето те и теб! Крайно време беше да те пипнем! Претърсихме всяко кътче заради теб и тъкмо се канехме да телефонираме в твоя рицарски замък...

Около мен стояха четирима другари; познах вездесъщия Ференц, Йожи и ротмистъра граф Щайнхюбел.

— Трябва да побързаме! Представи си, неочаквано пристигна Балинкай, от Холандия или от Америка, един господ го знае откъде! Поканил е за тази вечер всички офицери и подофицери. Ще дойдат полковникът и майорът, ще има голям пир в „Червеният лъв“, в осем и половина. Слава богу, че те открихме, старецът щеше да се сърди, ако беше офейкал! Нали знаеш, че Балинкай му е слабото място; когато дойде, всички трябва да сме налице.

Още не се бях опомнил напълно смаяно попитах:

— Кой е пристигнал?

— Балинкай! Какво се пулиш? Да не би да не познаваш Балинкай?

Балинкай ли? Кой Балинкай? В главата ми все още цареше пълно безредие, с мъка успях да измъкна това име като от купчина прашни вехтории. Ах, да — Балинкай! Някога е бил „черна овца“ в нашия полк. Много преди моята поява в гарнизона служел тук като подпоручик, бил най-добрият ездач, най-големият хаймана в полка, страстен картоиграч и женкар. Ала сетне станала някаква неприятна история, така и не разбрах каква точно; във всеки случай за двадесет и четири часа се простил с униформата, а сетне кръстосал целия свят. За него се разказваха какви ли не чудати истории. В края на краищата отново си стъпил на краката, защото в Кайро, в хотел „Шепърдс“, пипнал някаква баснословно богата холандка, милионерка, собственица на дружество със седемнадесет кораба и множество плантации в Ява и Борнео, и оттогава се превърнал в наш невидим покровител.

Изглежда, нашият полковник Бубенчич навремето беше измъкнал този Балинкай от голяма каша, защото верността на Балинкай към него и към полка си оставаше наистина трогателна. Всеки път, когато пристигнеше в Австрия, той нарочно прескачаше до гарнизона и така безразсъдно пилееше парите си, че градът седмици

след неговото заминаване продължаваше да говори за това. Да облече старата униформа за една вечер, да седне сред старите си другари — всичко това бе станало за него вътрешна потребност. Когато весело и непринудено се разположеше на офицерската маса, направо си личеше, че в зле боядисания и опушен салон на „Червеният лъв“ той се чувства сто пъти по у дома, отколкото в своя феодален замък край някой от амстердамските канали: ние бяхме и си оставахме негови деца, негови братя, неговото истинско семейство. Всяка година той определяше награди за нашите конни състезания, за Коледа редовно пристигаха два-три сандъка отбрани ракии и бурета е шампанско, а за Нова година полковникът с пълна увереност можеше да изтегли от банката солиден чек, за да попълни офицерската ни каса. Всеки, който носеше улански мундир с петлиците на нашия полк, можеше да разчита на Балинкай в труден момент: едно писмо беше достатъчно, за да оправи всичко.

По всяко друго време възможността да се срещна с тази знаменитост би ме зарадвала истински. Но аз бях толкова разстроен, че мисълта за веселие, шумни тостове и речи ми се стори най-непоносимото нещо на този свят. Ето защо побързах да се извиня, че не се чувствам добре. Ала Ференц изкрещя:

— Изключено! Днес няма да се измъкнеш! — Хвана ме под ръка и аз бях принуден да отстъпя.

И докато ме теглеха напред, замаяно слушах разговора им: как и на кого Балинкай вече е помогнал в затруднение, как незабавно намерил служба за своя шурей и че бихме направили по-бърза кариера, ако постъпим на някой от неговите кораби или заминем за Индия. Йожи, този сух и заядлив младеж, от време на време наливаше оцет във възхвалните химни на добрия Ференц:

Дали полковникът щеше да приема тъй мило своя любимец шегуваше се той, — ако Балинкай не беше хванал на въдицата си тая тлъста холандска риба, а? Впрочем говори се, че била дванадесет години по-стара от него.

— Щом е решил да се продава, то поне нека да е по-скъпичко — разсмя се граф Щайнхюбел.

Едва сега, след толкова време, ми се струва странно, че въпреки моята зашеметеност всяка дума от този разговор се е запечатала в паметта ми. Често се случва замъгляването на трезвите мисли

тайнствено да се съпътствува от силна нервна възбуда и когато влязохме в големия салон на „Червеният лъв“, аз доста задоволително успях да се справя със задачите си благодарение на хипнозата от дисциплината. А задачи не липсваха. Беше донесен целият запас от транспаранти, знамена и емблеми, които инак блестяха единствено на полковия бал, неколцина ординарци забиваха гвоздеи по стените с шумно задоволство, наблизко Щайнхубел наставляваше тръбача кога и как да изсвири туш. Йожи, който пишеше най-четливо, получи задача да напише менюто, в което всички блюда имаха хумористично язвителни имена, а мен натовариха с ролята на разпоредител. Междувременно слугата вече подреждаше масите и столовете, а келнерите носеха звънки батареи вино и шампанско, които Балинкай беше докарал от Виена — от хотел „Захер“ — в своя автомобил. Странно наистина, но тази шумотевица ми действуваше благотворно, защото заглушаваше тъпите удари и въпроси върху слепоочията ми.

Най-сетне в осем часа всичко беше приготвено. Оставаше да прескочим до казармата, където бързо да се стегнем и преоблечем. Ординарецът ми вече беше уведомен. Мундирът и лачените ботуши бяха готови. Бързо подложих главата си под студената вода и хвърлих един поглед към часовника: имах още десет минути. Нашият полковник изискваше от нас невероятна точност. Чевръсто се съблякох, захвърлих прашните обувки, ала тъкмо заставах пред огледалото по долни дрехи, за да вчеша разчорлените си коси, някой похлопа на вратата.

— Не съм си вкъщи! — заповядах на своя ординарец.

Кузма изтича послушно навън и шепнешком размени няколко думи в антрето. Сетне се върна с писмо в ръка.

Писмо ли? За мен? Както бях по риза и бельо, взех синия правоъгълен плик, дебел и тежък като истински колет, и ръката ми внезапно пламна. Не бе нужно да поглеждам почерка — вече знаех от кого е писмото.

„Остави го за после! — мигновено ми пошепна инстинктът. — Не го чети, недей да го четеш сега!“ Ала против волята си вече бях скъсал плика и се зачетох в писмото, което все по-силно шумолеше в ръцете ми.

Това бе писмо от шестнадесет страници, написано развълнувано и на един дъх, писмо, което човек може да напише или получи само веднъж в живота си. Изреченията неудържимо се стичаха едно след друго като кръв от разкъсана рана, без нов ред, без препинателни знаци, думите се надбягваха, надпреварваха, надскачаха. И до ден-днешен, след толкова години, аз виждам всеки ред, всяка буква от това писмо; по всяко време на деня и нощта бих могъл да го повтора наизуст от началото до края, страница по страница — толкова често съм го препрочитал! В продължение на месеци след онзи ден носех в джоба си свитъка синя хартия и постоянно го вадах — у дома, в казармата, в землянките и край лагерните огньове през войната; едва когато отстъпвахме от Волиния — тогава нашата дивизия бе обкръжена от неприятеля, — ме обзе страх, че тази изповед, направена в миг на екстаз, би могла да попадне в чужди ръце. Тогава унищожих писмото.

„Писах ти вече шест пъти — така започваше то, — ала всеки път късах писмата си. Защото не исках да се издавам, не исках. Владеех се, докато имах сили. Много седмици се борих със себе си, за да скрия своите чувства от теб. Всеки път, когато идваше при нас приветлив и нищо неподозиращ, аз заповядвах на ръцете си да не треперят, а на погледа си — да изразява безразличие, за да не те смутя; често дори нарочно се държах грубо и язвително, само и само да не се досетиш как сърцето ми изгаря за теб — опитах всичко, което е по силите на един човек, дори свръх силите му. Ала ето че днес не издържах. Кълна ти се, това стана против волята ми, победена бях изневиделица. Просто не разбирам как стана; сетне толкова се срамувах, че ми се искаше сама да се бия и бичувам. Защото зная, да, зная каква лудост, какво безумие е сама да се натрапвам. Сакатите, недъгавите нямат право да обичат; самата аз изпитвам погнуса и отвращение от себе си — как тогава няма да бъда бreme и за теб, аз, смазаното, разнебитеното създание? Такива като мен, зная го, нямат право да обичат, а още по-малко — да бъдат обичани. Трябва да се сврат в някой ъгъл и да пукнат, а не да тровят със своето присъствие живота на другите хора — да, зная всичко това и ми се иска да умра, задето го зная. Никога не бих се осмелила да ти се натрапя, ала нали тъкмо ти ме дари с увереност, че скоро ще престана да бъда жалкият урод, който съм сега? Че ще се движа, че ще ходя като другите, като милионите, които дори

не знаят, че всяка свободно сторена стъпка е божия милост и истинско чудо! Твърдо бях решила да се преструвам до мига, в който действително стана човек, жена като другите и може би — може би!!! — достойна за теб, любими. Но моето нетърпение, моята жажда да оздравея бяха толкова неудържими, че в секундата, в която ти се приведе над мен, *повярвах*, искрено повярвах, искрено и безумно повярвах, че вече съм другата, новата, оздравялата! Така дълго копнях и мечтах за това, че щом усетих твоята близост, за миг забравих проклетите си нозе — виждах само теб и се усещах като онази, която искам да бъда за теб. Нима не можеш да разбереш, че човек е в състояние да сънува и наяве, след като години наред е сънувал все един и същ сън — и денем, и нощем? Повярвай ми, любими — обърка ме единствено безумната заблуда, че вече съм се избавила от болестта; единствено нетърпението, че вече не съм низвергната и саката накара сърцето ми така бясно да изхвъркне от моята гръд. Опитай се да разбереш: толкова отдавна, толкова безкрайно копнея за теб!

Ала ето че ти узна това, което никога не трябваше да узнаеш, преди действително да съм се изправила на крака. Сега знаеш също заради кого желая да бъда излекувана — само заради един човек на този свят, само заради теб! Само заради теб! Прости ми безкрайно, любими, тази любов и знай, че те умолявам само за едно: не се страхувай и не се ужасявай от мен! Недей да си мислиш, че след като веднъж съм проявила настойчивост, ще продължа и занапред да те притеснявам, че — жалка и противна дори на себе си — ще се опитам да те задържа. Не, кълна ти се — никога вече не ще усетиш моята настойчивост, ще бъда неосезаема за теб. Просто ще чакам, ще чакам търпеливо, докато господ се смили над мен и ме сподоби с изцеление. Ето защо те моля, умолявам те, не се страхувай, любими, от моята любов, помисли — ти, който изпитваше към мен състрадание като никой друг, — помисли колко ужасна е моята безпомощност, как съм прикована към своето кресло, неспособна да пристъпя дори една крачка, безсилна да те последвам, да изтичам към теб! Помисли, помисли само, че съм затворница, която е осъдена да чака в своята килия, с търпеливо нетърпение да те чака да дойдеш и да ме дариш за един час с твоето присъствие, да ми позволиш да те погледна, да чуя гласа ти, да усетя твоето дишане, твоята близост — това е единственото щастие, което за пръв път ми е отредено през всичките

тези години. Помисли, представи си само: аз лежа, лежа и чакам ден и нощ, всеки час е безкраен, едва понасям напрежението. А сетне ти идваш и аз не мога да скоча като някоя друга, не мога да изтичам насреща ти, не мога да те прегърна, да те задържа. Трябва да седя и да се владея, да се прикривам и преструвам, да внимавам за всяка своя дума, за всеки поглед, за всяка интонация на гласа, само за да не си помислиш, че се осмелявам да те обичам! И все пак повярвай ми, любими, дори това мъчително щастие си оставаше за мен щастие и аз всеки път бях горда и доволна от себе си, задето още веднъж съм съумяла да се престоря и че ти си си отишъл без подозрения, свободен и необременен, неразбрал за моята любов; само аз продължавах да се мъча, само аз знаех колко безнадеждно те обичам.

Ала сега и това стана. И тъй като, любими, вече не мога да лъжа и да отричам своите чувства към теб, умолявам те да не бъдеш жесток към мен; и най-клетото, най-жалкото създание не е лишено от гордост, ето защо не бих могла да понеса твоето презрение, задето не можах да усмиря сърцето си! Не си длъжен да отвърщаш на моята любов — не, кълна се в бога, който ще ме дари с изцеление и спасение, че и не помислям за подобна дързост! Дори насън не смея да се надявам, че би могъл да ме обичаш такава, каквато съм днес — не искам, ти знаеш това, никакви жертви, никакво състрадание от теб! Не искам нищо друго, освен да ми *позволиш* да чакам, безмълвно да чакам мига, който най-сетне ще настъпи! Зная, че дори тази молба е твърде голяма. Ала нима действително е прекалено да дариш на един човек това малко, това нищожно щастие, което не отказваме дори на куче — щастиято безмълвно да погледне понякога своя господар? Нима трябва да бързаме да го отритнем, да го накажем с презрение? Защото, признавам ти това, само едно нещо не бих могла да понеса: ако аз, жалкото създание, съм ти станала противна, задето се издадох. Ако пожелаеш да ме накажеш въпреки собствения ми срам и отчаяние. Тогава ще ми остане само един път и ти знаеш кой е той. Аз ти го показвах.

О, не, не се бой, та аз не те заплашвам! Не искам да те плаша, не искам вместо любов да изтръгна от теб състрадание — единственото, с което твоето сърце ме е дарило до този миг. Трябва да се чувствуващ напълно свободен и безгрижен — за бога! — не желая да те обременявам със своето бреме, не желая да ти навличам вина, за която

ти си невинен; искам едно-единствено нещо: да ми простиш и да забравиш всичко, което се случи, да забравиш онова, което казах, онова, което си признах. Дай ми само това успокоение, само тази малка и жалка сигурност! Отговори ми веднага, стига ми само една дума, че не съм ти станала противна, че отново ще ни навестяваш, сякаш нищо не се е случило: не можеш да си представиш колко се боя да не те загубя! От мига, в който вратата се хлопна след теб, не зная защо ме измъчва смъртен страх, че съм те видяла за последен път. Ти беше толкова блед, погледът ти издаваше такъв ужас, когато те пуснах, че макар и да горях, по мен внезапно полазиха ледени тръпки. Зная — слугата ми каза, — че веднага си избягал от къщи; изведнъж си изчезнал заедно с фуражката и сабята. Напразно те търси — и в моята стая, и навсякъде: знам, че ти избяга от мен като от прокажена, като от чумава. Но не, любими, не, не те упреквам, разбирам те! Тъкмо аз, понеже сама се плаша от себе си, щом видя тези дървета по краката си, тъкмо аз, понеже зная колко зла, капризна, груба и непоносима съм станала със своето нетърпение — тъкмо аз най-добре мога да разбера какъв ужас всявам наоколо. О, колко добре разбирам защо хората бягат и тръпнат от страх, когато ги нападне чудовище като мен! И все пак умолявам те да ми простиш, защото без теб няма да имам нито дни, нито нощи, а само отчаяние. Изпрати ми една бележка, само няколко думи или празен лист, цвете или какъвто и да е знак! Нещо, по което да разбера, че не ме отблъскваш, че не съм ти опротивяла. Помисли, заминавам за цели месеци, и то само след няколко дни — след осем или десет дни мъките ти ще свършат. И макар че моите мъки тогава ще бъдат хилядократно по-големи, защото ще се лиша от теб за седмици и месеци, недей да мислиш за мен, мисли само за себе си, така както аз мисля само за теб, само за теб! След осем дни ще бъдеш свободен — но ела още веднъж, а сега ми изпрати поне една дума, дай ми знак! Не ще мога да мисля, да дишам, да чувствавам, докато не разбера дали си ми простил; не искам, не мога да продължа живота си, ако ми отнемеш правото да те обичам.“

Четях... Четях... И започвах отначало. Ръцете ми трепереха, а слепоочията ми туптяха все по-силно — бях ужасен и потресен, че ме обичат с такова отчаяние.

— Ех, и ти! Още се мотаеш по долни гащи, а ние като последни глупаци те чакаме оттатък! Целият състав се е събрал, Балинкай също,

вече губим търпение, полковникът всеки миг ще се появи, а ти знаеш как се разбеснява, щом някой от нас закъсне. Фердл специално ме накара да отскоча дотук, за да проверя дали нещо не ти се е случило, а ти си седиш и си четеш сладки писъмца... Хайде, побързай, по-живо, по-живо, иначе и на двама ни ще извият вратовете!

Ференц беше нахълтал в стаята ми. Ако по братски не беше стоварил тежката си лапа върху моето рамо, нямаше дори да го забележа. В първия момент не проумях нищо. Полковникът ли? Изпратил е за мен? Балинкай? Ах, да, да, спомням си — тържествената вечеря в чест на Балинкай! Побързвам да грабна панталона и мундира и със заучената бързина от кадетското училище машинално ги обличам, без да мисля какво правя всъщност. Ференц ме наблюдава със странно изражение:

— Ама какво става с теб?! Ти май не си на себе си! Да не би да си получил лоши вести отнякъде?

Бързам да отрека.

— Ами! Идвам.

С три скока се озоваваме на стълбището. Ала аз повторно се втурвам назад.

— Дявол те взел, какво те прихваща? — гневно изревава Ференц след мен. Но аз бързо грабвам писмото, което съм забравил на масата, и го пъхвам във вътрешния си джоб. И действително в последния миг влизаме в салона. Около дългата трапеза с форма на подкова се е събрала пъстрата компания, но никой не се осмелява да даде воля на настроението си, преди началствата да са заели своите места: също като ученици след втория звънец, които всеки миг очакват появата на учителя си.

Ето че ординарците широко отварят вратата и щабните офицери влизат в залата с дрънчащи шпори. Като един скачаме от местата си и за миг заставаме „мирно“. Полковникът сяда отдясно, а най-старшият от майорите — от лявата страна на Балинкай. На масата незабавно настъпва оживление, чиниите затракуват, лъжиците потрепват, всички сърбат и бърборят с увлечение един през друг. Само аз седя странно отчужден сред развеселените си другари и постоянно опипвам мундира на мястото, където нещо пулсира и тупти като второ сърце. През мекото тънко сукно всеки път усещам как писмото прошумолява като разпален огън; да, то е тук, движи се и се мести върху гърдите ми

като живо, и докато другите с удоволствие бъррят и си похапват, аз мисля единствено за това писмо и за отчаянието на човека, който го е написал.

Келнерът напразно ми сервира. Не се докосвам до храната, вслушвам се в себе си — това ме парализира, спя сякаш с отворени очи. Отдясно и отляво до мен долитат неясни думи, ала аз не ги разбирам; сякаш всички говорят на чужд език. Пред себе си и до себе си виждам лица, мустаци, очи, носове, устни, униформи, но толкова смътно, сякаш гледам изложена стока през стъклена витрина. Хем съм тук, хем ме няма, безчувствен и все пак зает, защото продължавам да мърморя беззвучно отделни думи от писмото, а от време на време, когато не знам какво следва по-нататък или се объркам, ръката ми трепва, за да бръкне тайно в джоба така, както в кадетското училище вадехме забранени книги в час по тактика.

Тогава долавям енергичното подрънкване на нож по чаша; настава внезапна тишина, сякаш остра стомана е нарязала шума на парчета. Полковникът става и подхваща своята реч. Говори, но в същото време здраво се държи с двете си ръце за масата, а набитото му тяло се клати напред-назад, сякаш е възседнал кон.

— Другари! — рязко и дрезгаво извиква той, ясно изрича всяка дума от добре обмисленото си слово и подмята „р“-то като барабан за атака.

Напрегнато се вслушвам, но главата ми не се подчинява. Долавям само бученето и грохота на откъслечни думи:

— Честта на арррмията... Духът на австрийската конница... Вярррност към полка... старрр дррругаррр... — ала те се смесват с тайнствения шепот на други слова, тихи, умолителни, нежни слова, които се носят сякаш от друг свят — скритото писмо говори: „Безкрайно любими... не се страхувай... не мога да продължа живота си, ако ти ми отнемеш правото да те обичам...“ и отново гръмовното „р“: — ... в чужбина той не забрррави своите дррругаррри... ррродината си... своята Австрррия... — И отново другият глас, като ридание, като сподавен вик: „Позволи ми само да те обичам... дай ми само един знак...“

И ето, като залп изгърмява, изтрещява трикратното „Ура!“ Всички скачат на крака, сякаш повлечени от вдигнатата чаша на полковника, откъм съседната зала отривисто изгърмява уговореният

туш „Да живее!“ Всички се чукат и вдигат на здравица за Балинкай, който изчаква стихването на ураганния порой приветствия, за да отговори леко, свободно, духовито. Искал да каже само няколко думи, само това, че въпреки всичко никъде по света не се чувства така добре, както сред старите си другари.

— Да живее полкът! Да живее Негово величество, всемилостивият вожд, императорът! — С тези възгласи речта му свършва.

Щайнхюбел повторно прави знак на тръбача, отново прозвучава туш и всички в хор запяват държавния химн, следван от неизбежната песен на всички австрийски полкове, в която всяка част гордо вплита своето име:

— *Ние, храбрите улани*
от Н-ския полк...

Сетне Балинкай с чаша в ръка тръгва около масата, за да се чукне с всеки поотделно. Болезнено смущан от съседа си, внезапно съзирам две светли очи, които ме поздравяват: „Сервуете, другарю!“ Смаяно кимвам; и едва когато Балинкай се спира пред следващия, се усещам, че съм забравил да се чукна с него. Но всичко отново се стапя в цветната мъгла, където лицата странно се смесват с разни униформи. По дяволите — какъв е този неочакван синкав дим пред очите ми? Да не би другите да са запушили, защо изведнъж ме заля тази гореща вълна? Да пийна, бързо да пийна нещо! Обръщам една, втора, трета чаша, ала не знам какво пия. Само да преглътна неприятната горчилка! Бързо да запуша! Но когато бръквам в джоба за табакерата, отново усещам шумоленето под мундира: писмото! Ръката ми се отдръпва. Сред бесния шум пак долавям разриданите, умолителни слова: „Позволи ми само да те обичам... зная, че е безумие да ти се натрапвам...“

Но ето че една вилица отново издрънчава по чашата, за да ни застави да млъкнем. Това е майор Вондрачек, който използва всеки повод, за да излее поетичната си мания в хумористични стихчета и заядливи песнички. Всички знаем: щом Вондрачек стане и опре респектиращото си шкембенце на масата, щом лицето му добие лукаво

изражение, „веселата част“ на другарската ни вечер неудържимо е започнала.

Застава важно, намества пенснето над далекогледите си очи и тържествено разгъва листовете. Това са стихчета, написани за случая, и той смята, че с тях украсява всяко наше тържество. Този път се е опитал да разкраси житието на Балинкай с „пламенни“ шеги. Няколко другари угодливо се смеят на всеки намек — правят го или от учтивост, или защото малко са си пийнали. Последната шега действително е сполучлива и цялата компания бурно закрепцява:

— Браво! Браво!

Ала аз внезапно съм обзет от ужас. Грубият смях като ноктеста лапа се забива в сърцето ми. Как могат да се смеят така, когато някой стене, когато в този миг някой неописуемо силно страда? Как могат да се забавляват с мръсни вицове, когато някой в този миг загива? Скоро Вондрачек ще изприкаже глупостите си и — добре го зная — ще започне голямото надпиване и неудържимата веселба. Всички ще се разпеят, ще прозвучат модните куплетчета от „Кръчмарката от Лан“, ще се разказват вицове, ще ехти смях, смях... Добродушно засиялите лица внезапно ми стават противни. Впрочем тя не ми ли написа да й изпратя поне една бележка, една-единствена дума? Дали да не отскоча до телефона и да й позвъня? Нима мога да я оставя да ме чака в такъв миг! Нещо трябва да й кажа, трябва...

— Браво! Брависимо!

Всеобщи аплодисменти, столовете пращят, подът тътне под нозете на четиридесет или петдесет весели и леко пийнали мъже, които внезапно скачат. Вдигат се облачета прах. Гордо изпъченият майор сменя пенснето и сгъва листовете, добродушно и малко суетно кима на офицерите, които се тълпят около него с поздравления. А аз се възползвам от суматохата и побягвам, без да се сбогувам. Може пък и да не забележат... А и така да стане — вече всичко ми е безразлично, просто не мога да понасям повече този смях, това веселие, което сякаш собственоръчно и самодоволно се потупва по пълния търбух. Не мога повече, не мога!

— Нима господин подпоручикът вече си тръгва? — изумено ме пита ординарецът на гардероба.

„Върви по дяволите!“, мислено изръмжавам аз и без да продумам, се измъквам покрай него. Само да прекося улицата, бързо

да свия зад ъгъла и да се втурна нагоре по стълбището на казармата към моя етаж; да остана сам, сам!

Коридорите са пусти, часовоят крачи, кой знае къде шуми водопроводен кран, пада ботуш, само от една войнишка стая, където лампите са загасени според изискванията на правилника за вътрешния ред, долитат меки и непознати звуци. Неволно се заслушвам: няколко рутенски момъка пеят или тананикат тиха печална песен. Преди да заспят — когато съблекат чуждия пъстър мундир с месинговите копчета и отново се превърнат в голия човек, който у дома си ляга в сеното, — те си спомнят за своята родина, за нивята и навярно за някое девойче, което обичат; тогава подемаат тези скръбни напеви, за да забравят колко са далеч. Никога досега не бях обръщал внимание на това тананикане и пеене, защото не разбирах думите, ала този път чуждата печал ме развълнува, тя бе сродна на моята. Ех, да можех да приседна до някого от тях, да му заговоря — той нямаше да ме разбере, и все пак със съпричастния си взор и доверчивите си очи щеше да проумее всичко по-добре, отколкото онези, които се веселяха на масата с форма на подкова! Ех, да имах някого, който да ми помогне в тази зловеща бъркотия!

На пръсти, за да не събудя Кузма, моя ординарец, който тежко похърква в преддверието, аз се прокрадвам към моята стая, захвърлям фуражката си в тъмнината, смъквам сабята и яката, която отдавна ме души. Сетне запалвам лампата и пристъпвам към масата, за да прочета най-сетне — най-сетне! — писмото на спокойствие, първото покъртително писмо, което една жена бе написала на мен, неопитния младеж.

Ала в следващия миг изтръпвам уплашено. Защото на масата — как е възможно това? — лежи писмо, осветено от лампата, писмото, за което смятах, че е във вътрешния ми джоб, да, ето го синия правоъгълен плик, добре познатия почерк...

За миг всичко се люшва пред очите ми. Пиян ли съм? Да не би да сънувам с отворени очи? Да не би да съм се побъркал? Нали току-що разкопчах мундира и ясно усетих как писмото прошумоля във вътрешния ми джоб. Не съм добре — извадил съм го, а минута по-късно вече нищо не си спомням... Бръквам в джоба. Не — другояче не би могло и да бъде, — тук е, спокойно си стои в джоба. Едва сега разбирам какво се е случило. Едва сега се събуждам напълно. Писмото

на масата трябва да е ново, второ, друго писмо, което е пристигнало по-късно, и добрият Кузма грижливо го е сложил до термоса, за да го намеря още щом се прибера.

Ново писмо! Две писма за два часа! Задушavam се от яд и гняв. Така ще бъде отсега нататък, всеки ден, всяка нощ, писмо след писмо, едно след друго! Пиша ли ѝ, тя ще ми отговори, ако не ѝ пиша, ще ми пише да ѝ отговоря. Все нещо ще иска от мен, всеки ден, всеки ден! Ще ми изпраща вестonosци, ще ми се обажда по телефона, ще ме следи и ще нарежда да ме следят на всяка стъпка, ще иска да знае кога излизам и кога се прибирам, с кого съм, какво говоря, какво правя, с какво се занимавам. Ясно, загубен съм — вече няма да ме оставят на мира. О, този недъгав старец-джин! Вече никога не ще бъде свободен, тия жадни и отчаяни същества не ще ме оставят на спокойствие, докато някой от нас — тя или аз — не загине от безумната, злощастна страст.

Не го чети, си казвам аз. Днес в никакъв случай недей да го четеш! И изобщо не се занимавай с тази работа. Нямах достатъчно сили да устоиш на натиска, не ще оцелееш. Просто унищожи писмото или го върни неразпечатано! Не допускай до своето съзнание, ум и съвест натрапената мисъл, че някакво си напълно чуждо същество те обича! Да върви по дяволите цялото семейство Кекешфалва! По-рано не съм ги познавал и за в бъдеще не желая да ги знам. Ала внезапно ме обзема ужас при мисълта: ами ако е посегнала на себе си, задето не ѝ отговорих? Ами ако посегне на себе си! Не мога да оставя без никакъв отговор един отчаян човек! Дали да не разбудя Кузма и чрез него да изпратя потвърждение и няколко успокоителни слова? Само да не си навлека някоя вина! Никаква вина! И разкъсвам плика. Слава богу, писмото е кратко. Една-единствена страница, десетина реда, дори без обръщение:

„Незабавно унищожете предишното ми писмо! Бях полудяла, напълно полудяла. Всичко, което ви написах, не е истина. А утре *недейте* идва у нас! Моля, в никакъв случай *недейте* идва! Трябва да се накажа, задето така жалко се унижих пред вас. И така, утре не, не желая, забранявам ви! И не ми отговаряйте! В никакъв случай не

ми отговаряйте! Непременно унищожете предишното ми писмо, забравете го! Повече не мислете за него.“

Не мислете за него — ама че детинска заповед! Сякаш възбудените нерви ще позволят на волята да ги впрегне в своите юзди! Не мислете за него... а в същото време мислите като подплашени изтървани коне болезнено бият с копита и се гонят в тясното пространство между слепоочията! Не мислете за него... а в същото време спомените трескаво и непрестанно трупат картина след картина, нервите трепкат и се късат, всички сетива се напрягат за отбрана и съпротива! Не мислете за него... а в същото време писмата изгарят ръцете ми със своите пламенни слова, и едното, и другото писмо, които взимам и отново оставям настрана, отново ги чета и сравнявам, и първото, и второто — докато всяка дума не се запечата в мозъка ми като клеймо! Не мислете за него... а в същото време аз мисля само за едно: как да се изплъзна, как да се защитя? Как да се спася от напора на страстта, от нежеланите чувства?

„Не мислете за него“... И аз искам същото и угасям светлината, защото светлината прави мислите твърде будни, твърде действителни. Иска ти се да се свреш някъде, да се скриеш в тъмното, смъкваш дрехите от гърба си, за да дишаш по-леко, хвърляш се на леглото, за да станеш по-безчувствен. Ала мислите не желаят да се укротят, а се разлитат около изтощените чувства като прилепи — объркани и призрачни, те като гладни плъхове се ровят в оловната умора. Колкото по-неподвижно лежиш, толкова по-неспокойни стават спомените, толкова по-възбудено се сменят картините в мрака; ставам и отново запалвам лампата, за да сплаша призраците. Ала първият предмет, който враждебната лампа улавя, е светлият четириъгълник на писмото, а на стола е метнат мундирът, който — целият в петна — напомня за всичко, предупреждава. „Не мислете за него“ — самият аз го искам, ала не мога да надвия себе си. Разхождам се из стаята, назад-напред, напред-назад, разтварям сандъка, сетне долапите, един след друг — най-сетне намирам малкото шишенце с приспивателното и залитам към леглото. Ала няма накъде да избягам. Дори насън неуморните плъхове на черните мисли ровят и прегризват черната пелена на дрямката — все същите, все същите — и когато на сутринта се

събуждам, се чувствавам опустошен, сякаш вампири са изсмукали кръвта ми.

Но утринната тръба е избавление, службата е избавление — нейният плен е по-лек! Избавление е да се метнеш на коня и да полетиш напред с другите, постоянно да бъдеш нащрек, постоянно да бъдеш в напрежение! Трябва да се подчиняваш, трябва да заповядваш! За три, може би за четири часа обучение успяваш да избягаш от себе си.

Отначало всичко върви добре. Слава богу, денят е напрегнат, подготвяме се за маневрите, упражняваме се за заключителния марш, когато всеки ескадрон дефилира в разгърнат строй пред командувашия и всяка конска глава, всяко острие на сабите трябва да са равнени като по конец. При тези паради неимоверно се изтощаваме, десет, двадесет пъти започваме отначало, държим под око всеки улан, упражненията изискват от всеки офицер да напънга до крайна степен своето внимание, постоянно съм погълнат от работата и забравям всичко друго. Слава богу!

Но когато за десет минути оставяме конете да си починат, блуждаещият ми поглед случайно пробягва по хоризонта. Ливадите с копни и косачи блестят в далнината, потопени в стоманена синкавост, гладката равнина меко и плавно се слива с небето — само зад крайнините на гората се извисява странният силует на кулата, който прилича на клечка за зъби. Ами че това е, изплашвам се аз, *нейната* кула с терасата! Мисълта ме е завладяла против волята ми и аз против волята си се заглеждам нататък. Сещам се: часът е осем, отдавна се е събудила и мисли за мен. Възможно е баща ѝ да се е приближил до нейното легло и тя да му разказва за мен, да измъчва Илона или слугата с въпроса дали не е пристигнало писмо със страстно очакваното известие (нали трябваше да ѝ пиша!), или пък вече е наредила да я качат на кулата и се вира насам, вкопчена в перилата така, както и аз се вирам нататък. И щом си спомням, че някой копнее там за мен, усещам добре познатото горещо биене в собствената ми гръд, усещам проклетите нокти на състраданието — и макар че упражненията започват отново, макар че от всички страни ечат команди и отделните групи се раздвижват в галоп и карьер, за да се престороят и наредят в съответните формации, а самият аз крещя в тълпата: „надясно“ и „наляво“, всъщност вече съм извън строя; моите

най-дълбоки и съкровени помисли са насочени само към това, за което не желая да мисля, за което не бива да мисля.

„Проклятие! Що за свинщина? Назад! Отделете се, негодници!“ Това е нашият полковник Бубенчич — тича насам, червен като рак, и ругатните му огласят целия учебен плац. Ала полковникът има право. Издадена е неправилна заповед, защото два взвода — единият е моят, — които е трябвало да яздят успоредно, в пълен кариер са връхлетели един срещу друг и опасно са се смесили. Няколко коня побягват уплашени от тази бъркотия, други се изправят на задните си крака, един улан е паднал под копитата, началниците крещат и беснеят. Дрънчене, цвилене, бучене и топуркане — истинско сражение, няма що! Дотичалите офицери криво-ляво успяват да разплетат шумното кълбо — рязък сигнал на тръбата, и новопостроените ескадрони отново застават в плътен, подравнен блок. И настава ужасна тишина; всеки знае — сега ще бъде потърсена сметка. Конете, все още запенени от възбудата при стълкновението и вероятно обзети от едва сдържаната нервност на своите ездачи, тръпнат и подскачат — ето защо дългата линия на шлемовете леко се поклаща, сякаш е стоманена телеграфна жица, полюшвана от вятъра. И в тази неспокойна тишина полковникът застава на кон пред строя. Начинът, по който се е изправил на седлото — изпънат върху стремената, възбудено потупващ с бича собствените си ботуши, — предвещава буря. Леко дръпва поводите. Конят му замира на място. Сетне над целия плац се стоварва рязък вик, който прилича на удар с брадва:

— Подпоручик Хофмилер!

Едва сега проумявам какво се е случило. Несъмнено самият аз съм дал погрешна заповед. Отново съм се отвлякъл. Отново съм мислил за ужасните събития, които напълно ме разстроиха. Вината е единствено моя. Отговорността пада единствено върху мен. Леко смущавам жребеца, минавам в тръс покрай другарите си, които смутено отбягват погледа ми, и се насочвам към полковника, който неподвижно ме очаква на тридесетина стъпки пред строя. Спирам пред него на разстоянието, определено от устава; междувременно е замрял и най-малкият шум, и най-лекото подрънкване. Настава пределна, бездиханна, наистина мъртвешка тишина — като при разстрел, непосредствено преди да прозвучи командата „Огън!“ Всички, до последния рутенски войник, знаят какво ме очаква.

Не ми се иска да си припомням онова, което последва. И макар че полковникът се старае да приглуши своя сух, ръмжащ глас, за да не чуят войниците най-грубите ругателства, с които ме обсипва, все пак някои от най-сочните обиди като „магарешка работа“ или „свинско командуване“ се изтръгват по-звучно от гърлото му и рязко разтърсват тишината. Във всеки случай дори последната редица забелязва, че ме кастрят по-зле и от ученик, защото полковникът е почервенял като рак, пръхти насреща ми и придружава рязката си реч с удари по чизмите; усещам как в гърба ми се забиват стотици любопитни и навярно насмешливи погледи, докато разгневеният службаш ме залива с потоци помия. От много месеци насам върху никого от нас не се е изсипвала такава градушка като в този сияен, стоманеносинкав юнски ден с весели, безгрижни лястовици.

Ръцете ми, стиснали поводите, треперят от нетърпение и гняв. Страшно ми се иска да шибна коня и да изчезна в галоп. Но както повелява уставът, изтърпявам с неподвижно застинало изражение и последната закана на Бубенчич: че нямало да допусне жалък нескопосник като мен да провали всичко! Утре разговорът ни щял да продължи, а днес повече да не съм му се мяркал пред очите. Следва презрителното „Кръгом!“, което прилича на силен ритник, и последният удар на бича по собствените му ботуши.

Покорно вдигам ръка към козирката, преди да се обърна кръгом и да се върна в строя; нито един другар не ме поглежда открито, всички смутено са свели очи под сянката на шлемовете. Срамуват се за мен, а може би само така ми се струва. За щастие една команда слага край на моя позор. Прозвучава тръба и упражненията започват отново; фронтът се разпада на отделни колони. Ференц използва този миг — защо най-добродушните винаги са и най-глупави? — за да приближи уж случайно коня си до мен и да ми прошепне:

— Не се тревожи! На всеки може да се случи.

Ала на добряка не му провървява.

— Гледай си работата! — грубо избухвам аз и рязко му обръщам гръб.

В тази секунда за пръв път почувствувах колко неприятно може да наранява състраданието. За пръв път, ала твърде късно.

„По дяволите! Да върви всичко по дяволите! — си мисля аз на път за града. — Да се махна, само да се махна някъде, където никой не ме познава, където ще бъда свободен от всичко и всички! Далеч, далеч оттук, да избягам, да изчезна! Да не виждам никого, никой да не ме боготвори, никой да не ме унижава повече! Да се махна, само да се махна!“ Несъзнателно повтарям думите в ритъма на конските копита. В казармата бързо подхвърлям поводите на един улан и незабавно напускам двора. Днес не ми се ходи в офицерското казино, не желая да ми се подиграват, а още по-малко — да ме съжаляват.

Но не зная накъде да поема. Нямам никакъв план, никаква цел: и в двата ми свята — в казармата и извън нея — за мен няма място. „Само да се махна, да се махна! — бие пулсът в мен. — Далеч! Далеч оттук! — тътнат слепоочията ми. — Да изляза, да ида някъде, да се махна от проклетата казарма, да се махна от града! Да тръгна по противната главна улица и да продължа нататък, по-нататък!“ Ала внезапно някой току до мен ми подвиква сърдечно:

— Сервус!

Неволно се извърщам. Кой може да ме поздравява така топло? Някакъв висок господин в цивилни дрехи, бричове, сив спортен костюм и шотландска шапка. Никога не съм го виждал, не си го спомням. Непознатият господин е застанал до автомобил, а двама механици в сини престилки са се заели да го поправят. Той явно не забелязва моето объркване и пристъпва към мен. Това е Балинкай, когото винаги бях виждал в униформа.

— Пак го е хванал катарът — сочи той автомобила и ми се усмихва, — при всяко пътуване все същото. Май че едва след двадесет години пътуването с тези таратайки ще стане сигурно. Къде-къде по-простичко е с добрите стари коне, от тях поне разбирам малко.

Неволно ме обзема силна симпатия към този чужд човек. Всяко негово движение е толкова уверено, а погледът му е светъл и топъл като на всички лекомислени бохеми. Едва чувам неговия неочакван поздрав, когато внезапно ме осенява една мисъл: на него можеш да се довериш! И само за някаква нищожна секунда към тази първа мисъл се навързва цяла верига от мисли — това става с онази светкавична бързина, с която мозъкът ни действа в мигове на напрежение. Той е цивилен човек, сам си е господар. И е изживял нещо подобно. Помогнал е на шурей на Ференц, помага на всекиго с удоволствие,

защо да не помогне и на мен? Преди още да съм успял да си поема дъх, стремителната огнена верига от мълниеносни размишления вече се е споила във внезапно решение. Набирам смелост и пристъпвам към Балинкай.

— Извинявай — изричам аз и сам се учудвам на своята непринуденост, — ще можеш ли да ми отделиш пет минути?

Трепва изненадан, сетне се усмихва широко:

— С удоволствие, драги Хоф... Хоф...

— Хофмилер — допълвам аз.

— Изцяло съм на твое разположение. Хубава работа, да не намеря време за един другар! В ресторанта ли да слезем, или да се качим в моята стая?

— Ако ти е все едно, по-добре в стаята — и само за пет минути. Няма да те задържам повече.

— Колкото искаш, толкова! И бездруго ще мине поне половин час, преди да поправят таратайката. Само че горе не е много уютно. Стопанинът всеки път иска да ми даде луксозната стая на първия етаж, но аз от сантименталност винаги наемам старата някогашна стая. Едно време... но да не говорим за това.

Изкачваме се по стълбите. Така си е, стаята е прекалено скромна за богаташ като него. Единично легло, няма шкаф, няма фотьойл, само два износени сламени стола между кревата и прозореца. Балинкай изважда своята златна табакера, предлага ми цигара и неимоверно облекчава задачата ми, защото направо пита:

— И тъй, драги Хофмилер, с какво мога да ти услужа?

„Няма какво да го усуквам“, си мисля аз и без заобикалки казвам:

— Ще те помоля за съвет, Балинкай. Искам да напусна службата и да се махна от Австрия. Може би имаш подходяща работа за мен.

Балинкай внезапно става сериозен. Изражението му става напрегнато. Захвърля цигарата.

— Глупости! Момък като теб! Как изобщо ти дойде наум!

Ала аз неочаквано съм обзет от твърдоглаво упорство. Решението, от което преди десет минути нямаше и помен, заяква в мен като стомана.

— Драги Балинкай — казвам аз с тон, който не търпи никакви възражения, — бъди така любезен и ми позволи да ти спестя обясненията. Всеки човек знае какво иска и какво трябва да направи.

Другите не са в състояние да го разберат. Повярвай, трябва да си плюя на петите.

Балинкай ме поглежда изпитателно. Сигурно е забелязал, че не ми е до шега.

— Не искам да ти се меся, но повярвай, Хофмилер, ти вършиш глупост. Не знаеш какво правиш. Струва ми се, че сега си на двадесет и пет — двадесет и шест години и скоро ще станеш поручик. А това не е малко. Тук имаш чин, тук представляваш нещо. Ала в мига, в който някъде започнеш отначало, и последният негодник, и най-мръсният търгаш ще стои по-горе от теб само защото не мъкне нашите глупави предразсъдъци на гърба си. Повярвай, щом някой от нашите свали униформата, вече не е това, което е бил по-рано, и аз те моля само за едно: нека моят пример да не те подвежда. Аз наистина успях да се измъкна от калта, но това беше чиста случайност, която става веднъж на хиляда пъти. Дори не бих желал да зная каква е съдбата на другите, към които господ не се показва толкова благосклонен.

В неговата решителност има нещо убедително. Но аз чувствавам, че не бива да отстъпвам.

— Зная — кимам утвърдително, — че човек затъва. Но трябва да се махна, нямам друг избор. Бъди така добър и не ме разубеждавай. Не представлявам нищо особено, зная това, а и нищо особено не съм научил, но ако наистина ме препоръчаш някъде, мога да ти обещаая, че няма да те изложя. Зная, не съм първият; намерил си работа и на шурей на Ференц.

— Йонас? — Балинкай презрително щрака с пръсти. — Но, моля те, помисли кой е той! Дребен провинциален чиновник. Лесно се помага на такъв. Стига само да го преместиш от един стол на друг, малко по-добър, и той вече се мисли за дядо господ. Все му е едно къде ще си изгърка панталоните — и без това не е способен на друго. Но по-различно е да измислиш подходяща работа за човек, който е имал звездичка на яката. Не, драги Хофмилер, горните етажи постоянно са заети. Ако в цивилния живот започнеш отначало, тръгваш от най-долу, дори от мазето, а там не мирише на рози.

— Няма значение.

Трябва да съм изрекъл това много буйно, защото Балинкай отначало ме стрелна с любопитство, а сетне спря върху мен странен,

вторачен поглед, който сякаш идеше от много далеч. Най-сетне приближи своя стол и положи ръка върху рамото ми.

— Драги Хофмилер, не съм ти настойник и нямам право да те поучавам. Ала повярвай на един другар, който е изпитал същото на гърба си: има *огромно* значение, когато с един скок слезеш от горе — долу, от гърба на офицерския си кон — право в мръсотията... казва ти го човек, който е седял тук, в тази мизерна стаичка, от дванадесет на обед чак до вечерта и си е въобразявал съвсем същото — това „Няма значение!“ Малко преди единадесет и половина си подадох оставката. Не исках да ида при другите в офицерското казино, а посред бял ден не ми се вървеше по улиците, облечен в цивилни дрехи. Затова наех тази стая — сега разбираш защо я предпочитам — и тук изчаках да се стъмни; не желяех никой да ме сподире със състрадателни погледи, да види как Балинкай офейква в изтъркано сиво сако и смачкана шапка. Стоях на този прозорец, тъкмо на този прозорец, и още веднъж се загледах към улицата. Там се разхождаха моите другари, всички в униформи, стройни, горди и свободни, всеки бе малък бог и знаеше кой е и къде му е мястото. Едва тогава усетих, че съм излишен в този свят; струваше ми се, че заедно с униформата съм смъкнал и кожата от гърба си. Естествено, сега ти си мислиш: глупости — какво значение има дали сукното е синьо, черно или сиво; все едно е дали ще се разхождаш със сабя или с чадър. Ала до ден-днешен потръпвам, когато си спомня как посред нощ се запрокрадвах към гарата и как на един ъгъл се разминах с двама улани, които не ми козируваха.

И как сетне сам замъкнах куфарчето си в трета класа и седнах между изпотени селянки и работници — да, зная, че това са глупости, зная, че не съм справедлив и че нашата така наречена съсловна чест е вятър работа; и все пак след осем години служба и четири години военно училище тя е преминала в кръвта ни! В началото имаш чувството, че си сакат или че върху лицето ти зее гнойна рана. Пази боже да изживееш подобно нещо! За всички съкровища на този свят не бих се съгласил да се върна още веднъж в оная вечер, когато се измъкнах оттук и се добрах до гарата, като заобикалях всеки фенер. А това все пак беше само началото.

— Но, Балинкай, тъкмо затова искам да избягам някъде далеч, където всичко това го няма и никой нищо не знае за мен!

— Точно така говорех и аз, Хофмилер, точно така мислех! Само да се махна, тогава всичко ще се заличи, всичко ще изчезне! По-добре да лъскам обувки или да мия съдове оттатък океана — нали така пише по вестниците за големите милионери! Но, Хофмилер, за да стигнеш до Америка, са нужни доста пари, а ти още не знаеш какво значи за такива като нас да си превиват гръбнака! Щом старият улан престане да усеща на шията си яката със звездичките, той вече нито може да ходи, нито да говори както по-рано. Тъпо и смутено седи с най-добрите си другари и тъкмо когато трябва да ги помоли за нещо, гордостта му запушва устата. Да, драги мой, по онова време изживях доста неща, ала предпочитам да не си спомням за тях — позор и унижения, за които още на никого не съм разказвал!

Балинкай стана и направи няколко резки движения с ръце, сякаш сакото внезапно му беше отесняло. И поривисто се извърна.

— Впрочем на теб спокойно мога да разкажа всичко! Защото днес вече не се срамувам, освен това навярно ще спечелиш, ако навреме охладя романтичния ти ентузиазъм.

Седна отново и се приближи към мен.

— Вероятно и на теб са разправяли историята за моя успешен риболов, за това как съм се запознал с жена си в хотел „Шепърдс“. Зная, че са я разтръбили по всички полкове и че дори им се иска да я отпечатат по читанките като подвиг на един императорски и кралски офицер. Да, но историята съвсем не беше героична; само едно е вярно — аз действително се запознах с нея в хотел „Шепърдс“. Ала как точно се запознах, знаем само аз и тя; тя на никого не го е разказвала, аз — също. На теб ще разкажа всичко само за да разбереш, че за такива като нас щастието не се среща под път и над път... И така, ще бъда кратък: когато се запознах с нея в хотел „Шепърдс“, аз работех там като — само не се стряскай! — като келнер, да, драги мой, като обикновен, нищожен келнер по стаите. Естествено, бях келнер не защото това ми доставяше удоволствие, а от глупост, заради нашата жалка неопитност. Във Виена, в моя мизерен пансион, живееше един египтянин и той ми бе разправил, че шурейт му е управител на кралския полонклуб в Кайро и срещу двеста крони комисиони щял да ме назначи там като треньор. Там много държали на добрите обноски и на известните имена; е, в турнирите по поло аз винаги бях пръв, а заплатата, която ми спомена, беше прекрасна — за три години щях да

спестя достатъчно пари, за да се заловя с някоя почтена работа. Освен това Кайро е доста далеч, а при играта на поло общуваш с изискани хора. Ето защо приех идеята с въодушевление. Не ми се иска да те отегчавам с разказа за това как трябваше да хлопам по много врати и да изслушам доста смутени извинения от така наречените стари приятели, преди да събера с мъка неколкостотин крони за път и облекло — за такъв изискан клуб все пак е необходим костюм за езда и фрак, човек трябва да бъде облечен прилично. И макар че пътувах на междинната палуба, парите едва ми стигнаха. В Кайро се озовах със седем пиастра в джоба, а когато позвъних на вратата на кралския полонклуб, един негър се опули насреща ми и заяви, че не познава никакъв господин Ефдопулос, че не е чувал за никакъв шурей — нямат нужда от треньор и изобщо полонклубът скоро щял да бъде закрит. Разбираш вече, че онзи египтянин бе жалък негодник, който с лъжа измъкна от мен двеста крони, а аз глупакът не се и сетих да погледна фалшивите препоръчителни писма и телеграми. Да, драги Хофмилер, не сме дорасли за триковете на подобни мошеници, но това не бе единствената клопка, в която попаднах, докато си търсех работа. И все пак ударът беше нанесен право в стомаха. Защото, драги мой, аз се озовах в Кайро, без да познавам никого и с някакви си седем пиастра в джоба, а там е не само горещо, но и ужасно скъпо. По-добре е да не ти разправам как съм живял и с какво съм се хранил през първите шест дни; и сега ми е чудно как съм оцелял. А някой друг ще иде в консулството и ще изпроси да го върнат в родината на държавни разноски. Ала ето в това се състои мъчнотията — човек като нас не може да постъпва така. Човек като нас не може да седне в чакалнята на една пейка с докери и уволнени готвачки и да изтърпи погледа на някой дребен консулски плъх, който бавно ще прочете в паспорта: „барон Балинкай“. Не, по-добре да пукна от глад; затова можеш ли да си представиш какво щастие в нещастията изживях, когато случайно разбрах, че се търси помощник-келнер в хотел „Шепърдс“! И тъй като имах фрак, и то нов (от костюма за езда живях през първите няколко дни), и знаех френски, смелиха се над мен и ме назначиха временно. Е, отстрани нещата изглеждат поносими: изтърпанил си се там със снежнобял нагръдник, прислужваш и сервираш, държиш се на положение; но това, че като келнер спиш с още трима други в някоя мансарда — под нажежения покрив, със седем милиона бълхи и

дървеници — и че сутрин тримата се мият в един и същ леген, и че бакшишите изгарят ръката, ти — е, стига толкова! Достатъчно е, че го преживях, достатъчно е, че оцелях!

А сетне започна историята с моята жена. Наскоро овдовяла, тя беше пристигнала със сестра си и зет си в Кайро. Нейният зет бе възможно най-противният тип, когото би могъл да си представиш: разплут, тлъст, отпуснат, арогантен. Нещо в мен го ядосваше. Вероятно му се струвах твърде елегантен, вероятно не превивах достатъчно гръб пред този господинчо — веднъж се случи така, че не му донесох закуската в точно определеното време и той ме наруга: „Дръвник!“... Ти знаеш, че щом веднъж си бил офицер, това се превръща в навик — преди да помисля, подскочих като пришпорен кон — за малко щях да го халосам с юмрук по мутрата. Е, в последния миг се въздържах, защото и бездруго цялото това келнерство ми приличаше на някакъв маскарад — не зная дали ще ме разбереш, но в следващия миг изпитах нещо като садистично удоволствие, задето аз, Балинкай, съм принуден да търпя прищевките на някакъв си мръсен търговец на сирене. Ето защо просто замръзнах на място и леко му се усмихнах — ама знаеш ли, някак високомерно, само с ъгълчетата на устните си, — тъй че негодникът позеленя от яд, понеже усети, че стоя над него. Сетне много хладно излязох от стаята, като преди това сторих подчертано ироничновежлив поклон: оня щеше да се пукне от яд! Но жена ми, тоест моята сегашна жена, присъствуваше на тази сцена; вероятно любопитството ѝ се е събудило от случилото се между нас, някак си е усетила — по-късно ми го призна, — че съм избухнал като човек, който никога в живота си не е имал случай на подобно отношение към себе си. Ето защо ме последва в коридора (зет ѝ бил малко възбуден, та затова да не му се сърдя) — е, и за да узнаеш цялата истина, драги мой, — тя дори се опита да ми тикне банкнота в ръката, за да заглади положението.

Но когато отказах да взема тези пари, тя за втори път трябва да се е убедила, че с моето келнерство нещо не е наред. Ала историята би приключила дотук, защото през последните седмици бях спестил достатъчно, че да се прибера у дома, без да прося в консулството. Отидох там само за някои сведения. Тогава случайността ми се притече на помощ — това бе случайност, която е равносилна на печалба, изтеглена сред стотици хиляди билети, а именно: консултът

тъкмо пресичаше чакалнята и не бе никой друг, а Елемер фон Юхаш, с когото безброй пъти бях седял на една маса в жокейския клуб. Веднага ме прегърна и ме покани в своя клуб, а там — нова случайност (с една дума, случайност плюс случайност, разказвам ти всичко това, за да видиш колко удивителни случайности трябва да си определят среща, за да измъкнат от калта човек като нас!), — там бе моята сегашна жена. Когато Елемер ме представи за своя приятел барон Балинкай, тя се изчерви като божур. Естествено, беше ме познала незабавно и историята с бакшиша ѝ се струваше в този миг ужасна. Ала скоро разбрах що за човек е — тя бе благородна и откровена, защото не започна да се преструва, сякаш нищо не се е случило, а прямо и почтено побърза да си признае всичко. Останалото се реши светкавично, но то не е предмет на нашия разговор. Повярвай, подобно стечение на обстоятелствата не се повтаря всеки ден и въпреки парите, и въпреки жена си, за които всяка сутрин и всяка вечер хилядократно благодаря на бога, не бих желал повторно да изживея всичко отначало.

Неволно протегнах ръка към Балинкай.

— Искрено ти благодаря за предупреждението. Сега още по-добре знам какво ми предстои. Но, честна дума, не виждам друг изход. Действително ли не можеш да ми предложиш нищо? Ти навярно се занимаваш с големи сделки.

Балинкай замълча за миг, сетне съчувствено въздъхна:

— Горкото момче, сигурно здраво са те стиснали за гушата! Не се бой, няма да те разпитвам, и сам виждам достатъчно. Щом ножът опре до кокала, не помагат никакви приказки и увещания. Остава само да се намесе като приятел, не бива да се съмняваш в това. Но запомни, Хофмилер — бъди разумен и не си внушавай, че веднага бих могъл да ти осигуря топло местенце. В никое почтено предприятие няма подобни места. Само бихме озлобили другите, ако някой ни в клин, ни в ръкав ги прескочи през главите. Ще трябва да започнеш най-отдолу, вероятно няколко месеца ще се занимаваш с глупави писания в канцеларията, преди да те изпратя в плантациите или да измислим нещо друго. Жена ми и аз заминаваме утре, осем или десет дни ще се мотаем из Париж, сетне ще прескочим за няколко дни до Хавър и Антверпен, ще направим проверка на агенциите. Ще се върнем обаче точно след три седмици, ще ти пиша още в Ротердам. Не се безпокой, няма да те забравя! Можеш да разчиташ на Балинкай.

— Зная — отвърнах аз, — много ти благодаря.

Но Балинкай трябва да бе усетил лекото разочарование, скрито зад моите думи (вероятно самият той беше имал подобни изживявания, защото само човек, който вече е минал по същия път, е в състояние да полови своеобразните отсенки на гласа).

— Или... или ти е твърде късно?

— Не — колебливо отвърнах аз, — естествено не, след като вече го знам със сигурност. Но... но по-добре щеше да бъде, ако...

Балинкай се замисли за миг.

— Ами днес, днес например нямаш ли време?... Имам предвид следното: жена ми все още е във Виена и тъй като предприятието е нейно, а не мое, все пак тя има последната дума.

— О, разбира се, свободен съм! — бързо изрекох аз. Тъкмо ми бе хрумнало, че полковникът днес не желае да вижда моята „физиономия“.

— Браво! Прекрасно! Тогава най-разумно е да тръгнеш с мен, с таратайката! Мястото до шофьора е свободно. Отзад няма да можеш да седнеш, защото съм поканил своя стар тукашен приятел барон Лайош със семейството му. В пет ще бъдем в „Бристол“ — веднага ще разговарям с жена си и ще уредим работата; никога не ми е отказвала, когато съм я молил за някой другар.

Стиснах ръката му. Спуснахме се по стълбата. Механиците тъкмо бяха свалили сините си престилки, автомобилът беше готов; след две минути колата запърпори по шосето.

Скоростта въздейства хем възбуждащо, хем успокоително както на душата, така и на тялото. Колата едва бе напуснала улиците и се бе озовала в просторното поле, когато почувствувах странно облекчение. Шофьорът караше бързо; дърветата падаха като покосени, телеграфните стълбове хвърчаха назад, селските къщи политаха една към друга като върху разлюляна картина, километражните камъни се открояваха със своята белота, но бързаха да изчезнат, преди да разчетем цифрите върху тях, и по бурния вятър, който ме шибаше в лицето, разбрах, че се носим напред с шеметна скорост. Ала аз навярно се учудвах повече на бързината, с която летеше моят собствен живот: колко много решения взех само през последните няколко часа! В други

случаи колебливите неясни чувства в безброй нюанси витаят и се лутат между смътните желания, неоформените намерения и окончателните действия — едно от съкровенията удоволствия на сърцето е първо боязливо да си поиграе с решенията, а чак сетне да ги вземе съзнателно. Този път обаче всичко ме беше сполетяло с призрачна скорост и както зад шумната кола окончателно и невъзвратно изчезваха в нищото села, улици, дървета и ливади, така се заличаваше и онова, което до този миг бе представлявал моят всекидневен живот — казармата, кариерата, другарите, семейство Кекешфалва, замъкът, моята стая, училището по езда, цялото мое съществуване, което изглеждаше така сигурно и предопределено. Един-единствен час бе променил целия ми вътрешен свят.

В пет и половина спряхме пред хотел „Бристол“, неописуемо раздрусани и прашни от главата до петите, ала приказно освежени от шеметната бързина.

— Така не можеш да се явиш при жена ми — усмихна се Балинкай. — Върху теб сякаш са изсипали цял чувал брашно. И изобщо май е по-добре да поговоря с нея насаме, ще мога да се изразявам много по-свободно, а и ти няма да се срамуваш. Най-разумно е да идеш в гардероба, хубаво да се измиеш и да седнеш в бара. Ще дойда след няколко минути и ще ти дам отговор. И не се притеснявай. Ще направя всичко, което искаш.

И наистина: не ме накара да го чакам дълго. Само след пет минути се появи засмян.

— Нали ти казах, всичко е наред — впрочем, ако ти допада. Можеш да размисляш колкото ти се иска, а и да се откажеш по всяко време. На жена ми — тя наистина е умна жена — отново ѝ хрумна най-подходящото решение. И тъй, незабавно се качваш на един кораб, за да научиш преди всичко езиците и да поразгледаш положението зад океана. Ще бъдеш помощник на платеца, ще получиш униформа, ще се храниш на офицерската маса, ще направиш няколко рейса до Холандска Индия и ще помагаш в канцеларията. Сетне ще те наредим някъде, дали тук или там — ти ще кажеш, жена ми твърдо обеща.

— Благо...

— Няма защо да ми благодариш. Съвсем естествено бе да ти помогна. Но пак повтарям, Хофмилер, не прави нищо прибързано! Според мен можеш да заминеш още вдругиден и да им се представиш,

аз при всички положения ще телеграфирам името ти на директора; ала по-добре ще бъде основно да премислиш работата още веднъж; предпочитам да останеш в полка, но не искам да ти се бъркам. И тъй, разбрахме се: ако дойдеш — дойдеш, ако не — няма да ти се разсърдим... — Той ми протегна ръка. — Да или не, каквото и решение да вземеш, искрено ще ме зарадваш. Сервус!

С истински възторг погледнах човека, когото ми бе изпратила съдбата. Със своята очарователна непосредственост той ми беше спестил най-тежкото: молбите и колебанията, както и мъчителното напрежение, преди да се реша. Сега не ми оставаше да направя нищо друго, освен една малка формалност: да напиша прощението за оставката. Сетне щях да бъда свободен и спасен.

Така наречената „канцеларска хартия“ — лист с точно определен формат, уточнен до милиметър от устава — беше навярно най-необходимият реквизит в австрийския граждански и военен бюрократичен апарат. Всяко прошение, всеки документ, всяко съобщение задължително трябваше да бъдат написани върху тази чистичко разрязана хартия, която чрез неподражаемата си форма ясно разграничаваше служебните от личните дела; най-достоверен източник за житието и страданието на Хабсбургската монархия са милионите и милиардите листове такава хартия, натрупани по канцелариите. Ако дадено съобщение не беше написано върху този бял четириъгълен лист, то не се признаваше за действително. Ето защо първата ми работа бе да купя от най-близката будка два листа от тази хартия, както и тъй наречената „мързеливка“ — линиран лист за подлагане — и съответния плик. Сетне прескочих до едно кафене — във Виена всяка работа — и най-сериозната, и най-лекомислената — се върши по кафенетата. След двадесет минути, в шест часа, прощението щеше да бъде написано; тогава отново щях да принадлежа на себе си, само на себе си.

Със зловеща точност си спомням всяка подробност от вълнуващото събитие — нали това бе най-важното решение в досегашния ми живот! — за кръглата мраморна масичка до прозореца в кафенето на Рингщрасе, за папката, върху която положих хартията, а сетне внимателно я прегънах с един нож по средата, за да може

линията на пречупване да излезе безукорна. С фотографска точност виждам пред себе си синьочерния, малко разводнен цвят на мастилото и усещам лекия замах, с който започнах да изписвам началните букви, за да им придам яснота и изящество. Защото страшно ми се искаше да изпълня своето последно военно задължение изключително безупречно; тъй като съдържанието бе точно предписано, можех да изразя тържествеността на тази постъпка единствено чрез особената чистота и красота на почерка.

Но някаква странна мечтателност ме накара да прекъсна още при първите редове. Спрях и си представих какво ще се случи утре, когато прошениято се получи в канцеларията на полка. Вероятно най-напред ще се смае погледът на фелдфебела, сетне изненадано ще зашушукат и подчинените му писари — ами да, не всеки ден някой подпоручик чисто и просто захвърля военната си служба! После листът ще мине по каналния ред от стая в стая, докато накрая попадне при самия полковник; той внезапно изплува пред мен като жив, видях как слага пенснето върху далекогледите си очи, как се стъписва още при първите слова, а сетне невъздържано стоварва юмрук върху масата; този грубиян бе свикнал подчинените, които здравата бе наругал, още на следия ден щастливо да махат с опашка, щом с някоя шегичка им дадеше да разберат, че бурята окончателно е отминала. Ала този път щеше да установи, че се е сблъскал с друг твърдоглавец — с дребния подпоручик Хофмилер, който не понася да го ругаят. А когато по-сетне се разбереше, че Хофмилер си е подал оставката, двадесет, четиридесет глави неволно щяха да трепнат в почуда. Всички другари — всеки поотделно — щяха да си рекат: „По дяволите! Бива си го! Държи на себе си!“ Дори за господин полковник Бубенчич тази работа можеше да стане ужасно неприятна — ала както и да е, доколкото си спомням, в полка не е имало по-почтено сбогуване, никой досега не се е отървавал по-достойно.

Не се срамувам да си призная, че докато си представях всичко това, ме обзе странно самодоволство. Все пак суетността е един от най-силните подтици за всяко наше действие и особено слабите натури не могат да устоят пред изкушението да сторят нещо, което отстрани прилича на сила, смелост и решителност. За пръв път имах възможност да докажа на своите другари, че съм човек с достойнство, че съм истински мъж! Все по-бързо и, както ми се стори, все по-

енергично довърших двадесетте реда; онова, което в началото приемах за досадно задължение, внезапно ми достави лично удоволствие.

Оставаше само да се подпиша — ето, всичко бе готово. Поглед към часовника: шест и половина. След това да извикам келнера и да платя. Сетне още веднъж, за последен път, да се разходя по Рингштрасе в униформа, после да се прибера с нощния влак. Утре заран да пусна писъмцето и тогава нямаше да има връщане назад — започвах нов живот.

Така че взех листа, прегънах го първо по дължина, сетне по ширина и грижливо скрих в джоба си съдбовния документ. В този миг се случи нещо неочаквано.

Случи се следното: в секундата, когато сигурен, самоуверен и дори радостен (всяка свършена работа ни разведрява) пъхах във вътрешния си джоб обемистия плик, усетих някакво прошумоляване и съпротива. „Какво ли има вътре?“, помислих неволно и бръкнах в джоба. Ръката ми се отдръпна, сякаш преди мен се досети за онова, което бях забравил. Беше писмото на Едит, нейните две писма от вчера — и първото, и второто.

Не съм в състояние да опиша чувството, което ме завладя при този внезапен спомен. Струва ми се, че беше не толкова уплаха, колкото безграничен срам. Защото в този миг се разкъса някаква мъгла или по-скоро — самозамайване. Светкавично проумях, че всичко, което бях сторил и мислил през последните часове, е чиста лъжа: ядът, че съм се изложил, както и гордостта, че геройски си подавам оставката. Защото моето внезапно офейкване не се дължеше на спречкването с полковника (та това в крайна сметка ставаше всяка седмица!); всъщност бягах от семейство Кекешфалва, бягах от своята измама, от своята отговорност, бягах, защото не можех да понеса, че ме обичат против волята ми. Също както неизлечимо болният заради някакъв си случаен зъбобол забравя за мъчителните, действително смъртоносни болки, така и аз забравих (или исках да забравя) онова, което наистина ме измъчваше, плашеше ме, караше ме да бягам и в същото време да изтъквам като мотив за тръгването си онова малко и, общо взето, безобидно произшествие на учебния плац. Сега обаче

проумях: това не бе героично сбогуване поради оскърбяването на честта ми. Това бе страхливо, жалко бягство.

Ала извършените дела винаги упражняват някакво въздействие. Тъй като вече бях написал молбата за оставка, нямах никакво желание да отстъпвам. „По дяволите — ядосано си рекох аз, — какво ме засяга, че ме чака и хленчи! Достатъчно ме ядосвах, достатъчно ме объркваха. Какво ме засяга, че някакъв си чужд човек ме обичал? Милионите ще й помогнат да си хване друг, а ако не успее, това не е моя работа. Достатъчно е, че офейквам, достатъчно е, че захвърлям мундира! Какво ме засяга тази истерична история — ще оздравее ли, или няма? Та да не съм лекар...“

Ала при думата „лекар“, която изрекох в себе си, мислите ми внезапно се заковаха така, както бясно завъртяната машина спира при даден сигнал. При думата „лекар“ си спомних за Кондор. И веднага си казах: „Това си е негова работа, негов ангажимент! Плащат му, за да лекува болните. Тя е негова пациентка, а не моя. Да си изсърба попарата, която е надробил. Най-добре би било незабавно да го посетя и да му обясня, че излизам от играта.“

Поглеждам часовника. Седем без четвърт. А моят бърз влак тръгва едва след десет. Имам предостатъчно време, и бездруго няма какво толкова да му обяснявам: само това, че по-нататък ще я карат без мен. Но къде ли живее? Казвал ли ми е изобщо, или аз съм забравил? Впрочем като лекар-практик трябва да го има в телефонния указател, така че бързо влизам в една телефонна кабина и прелиствам указателя. Йе... Йо... Ка... Ко... ето ги всички Кондор, Антон — търговец... Д-р Кондор, Емерих — лекар-практик, VIII, Флориангасе 97, няма друг лекар на цялата страница — значи той е. Изтичвам навън и два-три пъти си повтарям адреса — нямам молив, всичко забравих при това ужасно бързане, — сетне го подвиквам на първия фиакър и докато колата бързо и меко се плъзва върху гумените си колела, аз изработвам своя план. Трябва да бъде кратък и непоколебим. В никакъв случай да не проявявам нерешителност. В никакъв случай да не ме заподозре, че бягам заради семейство Кекешфалва, да му представя своето сбогуване като свършен факт. Ще му кажа, че от месеци съм задвижил въпроса, но едва днес получавам прекрасната служба в Холандия. Ако продължи да ме разпитва, ще млъкна и ще престана да му давам

обяснения! Нали самият той не ми каза всичко. Крайно време е да не се съобразявам с другите.

Колата спира. Навярно кочияшът е сбъркал или пък аз съм му дал погрешен адрес. Нима Кондор наистина живее толкова мизерно? Сигурно само от Кекешфалва получава купища пари — лекар, който си е създал име, не може да живее в такава барака! Ала не, той наистина живее тук, ето, в коридора виси табелката: „Д-р Емерих Кондор, втория двор, трети етаж, приема от 2 до 4 часа“. От два до четири, а сега е почти седем. Както и да е, мен трябва да приеме! Бързо се разплащам и освобождавам фиакъра, сетне пресичам зле настлания двор. Каква мръсна вита стълба с изтъркани стъпала, изронени, надраскани стени, мирис на бедняшки кухни и лошо затворени клозети, жени в мръсни халати, които разговарят по коридорите и недоверчиво поглеждат кавалерийския офицер, дето смутено ги отминава в мрака и подрънква с шпори!

Ето го най-сетне и третия етаж, отново следва дълъг коридор; вдясно, вляво и по средата — врати. Тъкмо понечвам да бръкна в джоба, за да драсна клечка кибрит и да открия търсената врата, когато отляво излиза слугинче в раздърпана дреха и празна кана в ръка — сигурно е тръгнало за бира. Питам за доктор Кондор.

— Да, тук живее — отвръща тя със силен чешки диалект. — Само че не се е прибирал. Замина за Майдлинг, но скоро ще си дойде. Каза на милостивата госпожа, че със сигурност ще бъде тук за вечеря. Влезте и го почакайте!

И преди да размисля, вече ме въвежда в антрето.

— Съблечете се. — И посочва стар гардероб от меко дърво, навярно единствената мебел в малкото мрачно помещение. Сетне отваря вратата на чакалнята, която има по-представителен вид: около масата са наредени четири-пет кресла, а лявата стена е запълнена с книги.

— Можете да поседнете тук — кимва тя към едно от креслата с леко пренебрежение. Веднага разбирам: Кондор лекува бедни хора. Богатите пациенти се приемат другояче. „Странен човек, странен човек! — мисля си аз. — Стига да е искал, можел е да забогатее само от Кекешфалва.“

И тъй, аз чакам. Това е обичайното нервно чакане пред кабинета на някой лекар, когато постоянно прелистваш изпомачканите, отдавна

остарели списания, без да имаш намерение да ги четеш, а само колкото да залъжеш своето собствено нетърпение с привидното занимание. Тогава постоянно ставаш и постоянно присядаш, постоянно гледаш часовника, който сънливо тиктака в ъгъла: седем и дванадесет, седем и четиринадесет, седем и петнадесет, седем и шестнадесет, сетне се вираш като хипнотизиран в дръжката на кабинета. Най-сетне — в седем и двадесет — вече не ме сдържа на едно място. След като съм затоплил две кресла, аз се надигам и пристъпвам към прозореца. Долу, на двора, някакъв куц старец — вероятно слуга — смазва колелетата на ръчната си количка, зад осветените кухненски прозорци една жена глади, а друга, доколкото виждам, къпе детенцето си в корито. Някъде — не мога да определя етажа с точност, но трябва да е непосредствено над или под мен — някой разучава гамите, все същите, повтаря все същите гами. Отново поглеждам часовника: седем и двадесет и пет, седем и тридесет. Но защо ли не се прибира? Не мога, не искам да го чакам повече! Усещам как чакането ме прави неуверен и безпомощен.

Най-сетне — отдъхвам си — някъде наблизо се затръшва врата. Веднага си придавам важен вид. „Дръж се на положение, бъди напълно непринуден!“, повтарям си аз. Съвсем небрежно ще разкажа, че просто минавам отгук, за да се сбогувам, и само между другото ще го помоля скоро да навести семейство Кекешфалва и за да не възникнат у тях някои подозрения, да ги уведоми, че ми се е наложило да замина по служба за Холандия. Господи, мили боже! По дяволите! Защо ме кара да го чакам толкова дълго! Ясно долавям, че някой премества стол в съседното помещение. Само това липсва — онази глупачка да не е съобщила за мен!

Понечвам да изляза и да напомня на слугинчето за себе си. Ала внезапно замръзвам на място. Защото човекът в съседната стая не може да бъде Кондор. Познавам неговите стъпки. Запомних ги в онази нощ, когато го изпровождах: той върви тежко и несръчно с късите си крака, задъхва се и обувките му скърцат; стъпките в съседната стая, които ту се приближават, ту се отдалечават, са много по-различни, колебливи, несигурни, провлечени. Всъщност не мога да си обясня защо се вслушвам така напрегнато в непознатите стъпки. Ала не мога да се освободя от усещането, че и човекът в съседното помещение се вслушва несигурно и неспокойно — също като мен — в шумовете от моята стая. Внезапно долавям слаб шум при вратата, сякаш някой

натиска дръжката или си играе с нея; и наистина тя се раздвижва. Тъничката месингова ивица видимо се накланя в здрача, вратата се открява, появява се тесен, черен процепа. „Сигурно е от течението, сигурно е подухнал вятър — казвам си аз, — защото никой нормален човек не отваря вратите толкова крадливо, ако изключим нощните престъпници.“ И все пак процепът се разширява. Сигурно някаква ръка много внимателно разтваря вратата отвътре, ето, в мрака се откроява човешки силует. Взирам се като омагьосан. Иззад процепа долита колеблив женски глас:

— Тук... има ли някой?

Отговорът засяда в гърлото ми. Незабавно разбирам: измежду всички хора само слепецът може да задава такива въпроси. Само слепите говорят неуверено и ходят бавно, с провлечени, колебливи стъпки. И в същия миг ме осенява един спомен. Не беше ли казал Кекешфалва, че Кондор се е оженил за сляпа жена? Сигурно е тя, да, само тя е: стои зад открянатата врата, пита, ала не ме вижда. Напрегнато се вирам към нея, за да уловя силуета ѝ в сянката, най-сетне различавам хилава жена в широк халат, със сиви, леко разчорлени коси. Боже мой! Тази непривлекателна, некрасива жена е неговата! Колко страшно е да усещаш погледа на мъртвите зеници и да знаеш, че не те виждат; в същото време съглеждам как протяга шия и се вслушва, как напъга всичките си сетива, за да открие присъствието на чуждия човек в незримото пространство; това усилие още повече разкривява нейната огромна уста.

За секунда онемявам. Сетне се изправям, покланям се — да, покланям се, въпреки че е напълно безсмислено да се покланям пред сляп човек — и промълвявам:

— Аз... аз чакам тук господин доктора.

Сега е отворила цялата врата. С лявата ръка продължава да стиска дръжката ѝ, сякаш търси някаква опора в мрака. Сетне се придвижва напред, веждите по-рязко се изпъват над угасналите ѝ очи и с друг, много суров глас повелително ми заговаря:

— Приемът свърши. Когато мъжът ми се върне, първо ще яде и ще си почине. Не можете ли да дойдете утре?

С всяка дума лицето ѝ става все по-неспокойно, личи ѝ, че едва се владее. „Истеричка — незабавно си помислям аз. — Само да не я

раздразня.“ Като някой глупак отново се покланям пред нищото и промърморвам:

— Простете, милостива госпожо... аз, разбира се, не възнамерявам да моля господин доктора да ме преглежда толкова късно. Исках само да му съобщя нещо... за един от неговите болни.

— Неговите болни! Все тия негови болни! — Огорчението ѝ преминава в плачевен тон. — Извикаха го в един и половина през нощта, тази заран излезе в седем, а след приема отново изчезна. Сигурно самият той ще се разболе, ако не го оставят на мира! Но стига вече! Казах ви, че приемът свърши. Свърши в четири. Напишете му нужното или ако е спешно, идете при друг лекар. В града има достатъчно лекари, ще ги намерите на всеки ъгъл.

Приближава се, а аз отстъпвам, сякаш съм виновен, пред гневното възбудено лице, чиито широко разтворени очи внезапно засияват като бели огньове.

— Вървете си, ви казах! Вървете си! Оставете го да яде и да спи като другите хора! Какво сте се вкопчили всички в него! И нощем, и в ранни зори, и през целия ден — все тези болни, за всички се мъчи и все напразно! Хванали сте се за него, само за него, защото усещате, че е слаб... ах, колко сте жестоки всичките! Знаете си само *вашата* болест, *вашите* грижи, нищо друго не ви интересува! Но аз няма да търпя, няма да позволя това. Вървете си, ви казах, веднага си вървете! Най-сетне го оставете на мира, оставете го поне за един час да си отдъхне привечер!

Придвижва се чак до масата. Някакъв инстинкт сигурно ѝ е подсказал къде приблизително се намирам, защото очите ѝ се взират право в мен, сякаш могат да ме видят. В гнева ѝ има толкова много искрено и в същото време болезнено отчаяние, че внезапно ме досрамява.

— Разбира се, милостива госпожо — извинявам се аз. — Напълно съм съгласен, че господин докторът изпитва нужда от спокойствие... и няма повече да преча. Позволете само да му драсна няколко думи или, да речем, след половин час да позвъня по телефона.

Но тя отчаяно ми изкрещява:

— Не! Не! Никакъв телефон! По цял ден му звъните, всички искате нещо от него, всички питате и се оплаквате! Още не е успял да преглътне — и се втурва към телефона! Елате утре в приемния час,

вече ви казах, не може да е чак толкова спешно. Нека си отдъхне поне веднъж. А сега се махайте!... Махайте се, ви казвам!

И свила юмруци, сляпата опипом тръгва с неуверени стъпки към мен. Ужасно е. Имам чувството, че в следващия миг ще ме сграбчи с протегнатите си ръце. Ала в този момент дворната врата скръцва и звънко се затръшва. Сигурно е Кондор. Тя се заслушва и трепва. Изражението ѝ незабавно се променя. Започва да трепери с цялото си тяло; ръцете, доскоро стиснати в юмруци, внезапно се сключват умолително.

— Не го задържайте — прошепва тя. — Нищо не му казвайте! Сигурно е уморен, цял ден е на крак... Моля, имайте милост! Смиле...

В този миг вратата се отвори и Кондор влезе в стаята.

Несъмнено още от пръв поглед разбра положението. Ала нито за секунда не загуби самообладание.

— Ах, правила си компания на господин подпоручика! — възкликна той с онази жизнерадост, зад която, сега го забелязах, прикриваше своето най-силно вълнение. — Колко мило от твоя страна, Клара.

В същото време пристъпи към сляпата и нежно я погали по сивите, разчорлени коси. При това докосване нейното изражение незабавно се промени. Страхът, който доскоро разкривяваше огромната ѝ уста, се изпари под нежната ласка и едва усетила близостта му, тя се извърна към него с безпомощна, засрамена, влюбена усмивка; леко ъгловатото ѝ чисто чело засия под отблясъците на светлината. Преходът от бурния гняв към внезапното успокоение и сигурност бе поразителен. Щастието от неговата поява явно я накара напълно да забрави моето присъствие. Ръката ѝ, сякаш привлечена от магнит, се протегна и щом кротко търсещите ѝ пръсти докоснаха сакото му, веднага започнаха нежно да се движат нагоре-надолу по неговата ръка. Разбрал, че с цялото си тяло търси неговата близост, мъжът ѝ пристъпи и тя се облегна на него така, както изтощеният човек в пълна изнемога се отпуска на земята. Усмихнат я прегърна през рамо и повтори, без да ме погледне:

— Колко мило от твоя страна, Клара. — Гласът му сякаш я галеше.

— Прости ми — започна да се извинява тя, — но все пак трябваше да обясня на господина, че първо трябва да хапнеш, защото страшно си огладнял. Цял ден си на крак, междувременно те търсиха дванадесет, петнадесет пъти по телефона... Прости ми, че казах на господина да дойде по-добре утре, но...

— Този път, дете мое — засмя се той и в същото време отново я погали по косите (разбрах — правеше го, за да не би смехът му да я обиди), — напълно си се заблудила в желанието си да го отпратиш. Този господин, господин подпоручик Хофмилер, за щастие не е пациент, а мой приятел, който отдавна ми е обещал да ме навести, щом прескочи до града. Той може да се освободи само вечер, през деня е зает служебно. А сега остава само главният въпрос: имаш ли и за него нещо вкусно за вечеря?

Върху лицето ѝ отново се изписа нервното напрежение и по нейната импулсивна уплаха разбрах, че иска да остане сама с дългоочаквания човек.

— О, не, благодаря — побързах да откажа аз. — Трябва незабавно да се връщам. Не бива да изпускам нощния влак. Наистина исках само да предам поздравите на нашите познати, а за това са нужни няколко броени минути.

— При тях всичко наред ли е? — попита Кондор и изпитателно ме погледна в очите. И понеже по някакъв признак беше успял да забележи, че при тях нещо не е наред, побърза да добави: — И тъй, изслушайте ме, драги приятелю. Жена ми винаги знае какво изпитвам, в повечето случаи го знае по-добре от мен самия. Аз действително съм ужасно гладен и не ставам за нищо, преди да съм хапнал и преди да съм запушил своята пура. Ако нямаш нищо против, Клара, ние двамата сега ще се оттеглим да вечеряме и ще накараме господин подпоручика да поизчака. Ще му дам някоя книга или той просто ще си почине... И вие май доста сте се намъчили днес — обърна се той към мен. — Като стигна до пурата, ще дойда при вас, само че по пантофи и халат — нали така, господин подпоручик, не държете да ви се явя с фрак и цилиндър...

— А пък аз наистина ще остана само десетина минути, милостива госпожо... сетне по най-бързия начин ще се отправя за гарата.

Тези думи окончателно разведриха изражението ѝ. Тя се обърна към мен почти дружелюбно:

— Колко жалко, че не искате да вечеряте с нас, господин подпоручик. Ала се надявам да ни посетите някой друг път.

Протегна към мен своята нежна, тясна, някак излиняла и сбръчкана ръка. Целунах я с уважение. И с искрено страхопочитание проследих как Кондор внимателно насочва сляпата към вратата и ловко я пази да не се опре вдясно или вляво: той сякаш придържаше нещо неизказано крехко и скъпоценно.

Вратата остана отворена две-три минути; чух как тихите провлечени стъпки се отдалечават. Сетне Кондор се върна още веднъж. Изражението му бе по-различно отпреди: познавах това будно, изпитателно изражение, което той придобиваше в мигове на вътрешно

напрежение. Несъмнено беше се досетил, че ако нямаше наложителна причина, не бих се явил в дома му без предизвестие.

— Ще дойда след двадесет минути. Тогава бързо ще обсъдим всичко. Най-добре е междувременно да си полегнете на дивана или да се разположите на фотьойла. Не ми харесвате, приятелю, изглеждате страшно преуморен. А и двамата трябва да бъдем свежи и съсредоточени.

И след като бързо преправи гласа си, добави високо, за да го чуят чак в третата стая:

— Да, мила Клара, идвам! Само дадох на господин подпоручика една книга, за да не скучае, докато ни чака.

Опитният поглед на Кондор не беше сбъркал. Едва сега, след като го каза той, самият аз забелязах колко ужасно бях преуморен от кошмарната нощ и преизпълнения с напрежение ден. Последвах съвета му — усещах как напълно съм се покорил на волята му — и се изтегнах на фотьойла в неговия кабинет, отпуснах глава и немошно подпрях ръце на меките облегалки. Докато чаках със свито сърце, навън съвсем се беше стъмнило; не различавах в стаята почти нищо, ако изключим сребристото проблясване на инструментите във високия стъклен шкаф, а в противоположния ъгъл, около фотьойла, в който си почивах, се извисяваше сводестият олтар на нощта. Неволно затворих очи и лицето на сляпата изплува тозчас, уловено сякаш от *Laterna magica*^[1]; отново видях незабравимия преход от уплаха към внезапна радост, щом ръката на Кондор я докосна и прегърна през рамо. „Невероятен лекар — помислих си аз, — ех, да можеше да помогне и на мен!“; сетне още по-смъртно се опитах да си представя и някой друг, който също беше неспокоен и разтревожен и също така поглеждаше плахо, опитвах се да мисля за един конкретен човек, заради когото бях тук. Ала не успях.

Внезапно една ръка ме докосна по рамото. Кондор сигурно беше влязъл с безшумни стъпки в непрогледно тъмната стая или аз наистина бях задрямал. Понечих да стана, но той нежно и все пак настойчиво ме задържа.

— Стойте така. Ще седна до вас. На тъмно се говори по-добре. Само за едно ви моля: говорете тихо! Съвсем тихо! Сигурно знаете, че

слухът на слепите понякога необяснимо се изостря, появява се и тайнственият инстинкт да отгатват. И тъй — ръката му се плъзна от рамото и стигна чак до китката, сякаш ме хипнотизираше, — разказвайте, без да се смущавате. Веднага забелязах, че нещо се е случило с вас.

Странно! В тази секунда си спомних за него. В кадетското училище имах един приятел на име Ервин. Беше нежен и рус като момиче; струва ми се, че — без да си признавам това — бях малко влюбен в него. През деня почти не разговаряхме помежду си или ако заговорехме, засягахме само най-обикновени неща; вероятно и двамата се срамувахме от своето тайно и потискано взаимно влечение. Само нощем, в спалното помещение, когато лампите бяха загасени, понякога набирахме смелост; подпрени на лакът в съседните легла и защитени от мрака, споделяхме детинските си мисли и наблюдения, докато другите спяха, ала на следното утро неизбежно се отбягвахме с все същото смущение. Дълги години не си бях спомнял за тихите признания, които съдържаха щастието и тайната на момчешките ми години. Но сега, както бях се излегал в мрака, напълно забравих за своето намерение да се преструвам пред Кондор. Против волята си бях напълно откровен; и както тогава споделях със своето другарче от кадетското училище дребните си огорчения и огромните, необуздани мечти от ранната младост, така и сега доверих на Кондор за неочакваното избухване на Едит, за моя ужас, страх, объркване. Доверих му всичко с тайна наслада. Говорех в безмълвния мрак, където не се помръдваше нищичко, освен стъклата на пенснето, които неясно проблясваха, щом от време на време докторът вдигнеше глава.

Сетне настъпи мълчание, а после долових странен шум. Вероятно Кондор беше стиснал пръстите си и ставите му изпукаха.

— Значи такава била работата — недоволно изръмжа той. — А аз, глупакът, как не съм го забелязал! Повтаря се все същата картинка: заради болестта не усещаш самия болен. Заради подробните прегледи и търсенето на всевъзможни признаци ние просто се разминаваме с най-същественото — с онова, което става в самия човек. Впрочем още в началото усетих, че нещо става с момичето; спомняте ли си как след прегледа попитах стареца дали някой друг не се е намесил в нейното лечение — това внезапно и горещо желание час по-скоро да оздравее веднага ме озадачи. Съвсем правилно съм се досетил, че чужд човек се

е намесил в играта. Ех, какъв глупак съм — мислех си само за някой знахар или хипнотизатор! Смятах, че са й завъртели главата с разни врели-некипели. Не се досетих единствено за най-простото, за най-логичното, не се досетих само за онова, което беше ясно като бял ден. Та нали влюбеността направо органически съпътствува преходната възраст на девойките! Само едно е досадно — че трябваше да се случи тъкмо сега, и то с такава сила. О, господи! Клетото, клетото дете!

Беше станал. Кръстосваше стаята с късите си крачки и въздишаше:

— Ужасно е, че стана тъкмо сега, когато уредихме тая история с пътуването. И господ не може да върне нещата назад, тя си е внушила, че трябва да бъде излекувана заради вас, а не заради себе си. Ужас! Какъв ужас ще бъде, щом настъпи отрезвяването. Сега, когато се надява и очаква всичко, малките подобрения и дребният напредък не ще я задоволят! Господи! С каква ужасна отговорност се нагърбихме ние!

Отпорът внезапно се надигна в мен. Това „ние“ ме ядосваше. Нали бях дошъл да се избавя от тая история! Решително го прекъснах:

— Напълно споделям вашето мнение. Направо не можем да предвидим последиците. Длъжни сме навреме да прекратим това безумие. Трябва да се намесите енергично. Трябва да й кажете...

— Какво да й кажа?

— Ами че... това влюбване е просто една детинщина, една безсмислица. Трябва да й го избиеете от главата.

— Да го избия от главата й? Какво по-точно? Да избия от главата на една жена нейната страст? Да й кажа да не чувства онова, което чувства? Да не обича, когато обича? Та това е най-погрешното, което бихме могли да сторим, и освен това — най-глупавото. Чували ли сте някога логиката да се пребори със страстта? Можем ли да убедим треската: „Престани!“ или огъня: „Загасни!“? Няма що, красива, истински хуманна мисъл — да изкрещим в лицето на един болен, парализиран човек: „За бога, само не си внушавай, че и ти имаш право да обичаш! Как се осмеляваш да показваш чувствата си и дори да чакаш да им отвърнат, ами не си налягаш парцалите, защото си недъгав! Марш в ъгъла! Откажи се, отречи се от това! Отречи се и от себе си!“... Така ли ви се иска да разговарям с клетата девойка? Но ще бъдете ли така добър да си представите и последиците?

— Но тъкмо ние трябва...

— Защо аз? Нали вие изрично поехте цялата отговорност върху себе си? От къде на къде тъкмо аз?

— Ами че тъкмо аз не мога да ѝ призная, че...

— Та вие не сте и длъжен! Нямате никакво право! Първо ѝ завъртяхте главата, а сега насила изисквате от нея разум!... Само това липсва! От само себе си се разбира, че по никой начин, нито със слово, нито с жест, вие нямате право да се издадете пред клетото дете, че чувствата му не са ви приятни — това би означавало да халосате човек с брадва по главата!

— Но... — гласът ми изневери — някой все пак трябва да ѝ обясни...

— Какво да ѝ обясни? Ако обичате, изразявайте се по-точно!

— Искам да кажа... че... че това е напълно безнадеждно, напълно абсурдно... сетне да не... когато аз... когато аз...

Онемях. И Кондор мълчеше. Вероятно чакаше. После внезапно се озова с два скока при вратата и завъртя електрическия ключ. В крушките рязко и безжалостно блеснаха три бели пламъка и яркият сноп светлина ме принуди неволно да замижа. Изведнъж в стаята стана светло като ден.

— Така! — остро изкрещя Кондор. — Така, господин подпоручик! Виждам, че съм ви предоставил прекалени удобства. Много лесно е да се скриеш в мрака, ала в някои случаи е препоръчително да се гледаме право в очите. Стига сме го усуквали, господин подпоручик — тук нещо не е наред. Не ми внушавайте, че сте дошли само за да ми покажете това писмо. Има още нещо. Усещам — вие имате конкретни намерения. Или ще говорите честно, или ще трябва да ви поблагодаря за посещението.

Пенснето ме заслепи; уплаших се от бляскавата му повърхност и сведох взор.

— Господин подпоручик, вашето мълчание не е особено достойно. То не говори за чиста съвест. Ала аз се досещам приблизително за вашата игра. Без увъртания, моля: да не би в края на краищата да възнамерявате след това писмо... или след онова, другото, внезапно да сложите точка на вашето така наречено приятелство?

Зачака. Не вдигах очи. В гласа му звучаха подканващите нотки на екзаминатор.

— Знаете ли какво ще се случи, ако сега си плюете на петите? Сега, след като с образцовото си състрадание завъртяхте главата на девойчето?

Не отговорих.

— Е, тогава ще си позволя да споделя с вас своята лична преценка за подобно поведение — това офейкване е равнозначно на жалка страхливост... ах, недейте веднага да подскачате по военному! Хайде да отстраним от играта господин офицера и кодекса на честта! В края на краищата тук става дума за нещо по-сериозно от тия измишльотини! Тук става дума за жив, млад и ценен човек, и то за човек, пред когото аз съм отговорен, а при подобни обстоятелства нямам желание и настроение да бъда учтив! Във всеки случай, за да не се отдавате на заблуди какво точно поемате върху съвестта си с вашето бягство, аз ще ви го кажа пределно ясно: да избягате в един толкова критичен момент — моля, слушайте ме внимателно! — е все едно да извършите подло престъпление спрямо невинно същество, дори се опасявам, че е нещо повече: това би било убийство!

Дребният възпълен човек напираше към мен със стиснати юмруци като боксьор. В друг случай би изглеждал смешен в своя мъхест халат и размъкнатите домашни пантофи; ала когато повторно ми изкрещя, от искрения му гняв струеше някаква величественост:

— Убийство! Да, убийство! Вие сам го знаете! Или смятате, че това чувствително и гордо създание *ще преживее този удар*; то за пръв път е открило сърцето си пред мъж, а вместо отговор почтеният човечец избягва така панически, сякаш е съгледал дявола! Ще ви помоля за малко повече въображение! Нима не сте прочели писмото? Или сърцето ви е лишено от усет? Дори една нормална, здрава жена не би могла да понесе такова оскърбление! Подобен удар би нарушил вътрешното ѝ равновесие за дълги години! А това девойче, което се крепи само благодарение на безумната, втълпена му от вас надежда, че ще оздравее, този подлъган, предаден човек — как смятате, че ще оцелее след всичко това? Ако шокът не успее, тя лично ще посегне на живота си! Да, ще го стори! Отчаяният човек не е в състояние да превъзмогне подобно унижение, убеден съм, че не ще понесе тази жестокост и вие, господин подпоручик, знаете това не по-зле от мен. А тъй като наистина го знаете, вашето офейкване е не само слабост и страхливост, но и убийство, подло, предумишлено убийство!

Неволно се сгуших още повече. В секундата, в която той изрече думата „убийство“, светкавично си представих всичко: перилата на терасата върху кулата и как се вкопчва в тях с две ръце! Как я сграбчвам и в последния миг насила успявам да я отдръпна! Знаех, че Кондор не преувеличава; точно така щеше да направи, щеше да се хвърли от кулата — виждах най-долу каменните плочи, за миг видях всичко, сякаш тъкмо ставаше, сякаш бе станало, ушите ми забучаха, като че ли самият аз полетях надолу от петия етаж.

Ала Кондор продължаваше да намира към мен.

— Хайде де! Възразете ми! Покажете частица от смелостта, която е ваш професионален белег!

— Но, господин докторе... какво да правя... Не мога насила... да кажа някои неща, които не желая да изричам! Как да се престоря, че споделям безразсъдната й мечта... — От мен невъздържано се изтръгнаха думите: — Не, не ще го понеса, не мога да го понеса!... Не мога, не искам, не мога!

Сигурно съм крещял извънредно гръмко, защото пръстите му се впиха в ръката ми като клещи.

— Тихо, за бога!

Бързо отиде до електрическия ключ и го превъртя. Само изпод жълтеникавия абажур на лампата върху писалището остана да струи матова конусовидна светлина.

— По дяволите! С вас човек наистина трябва да разговаря като с болен. Хайде, първо седнете спокойно; на този фотьойл са се обсъждали и по-тежки проблеми.

Премести се по-близо до мен.

— Хайде, не се вълнувайте; и, моля ви, бавно, спокойно — едно подир друго! Първо, вие се оплаквате: „Не мога да го понеса!“ Но аз не ви разбирам напълно. Трябва да узная: *какво* не можете да понесете? Какво по-точно ви ужасява в обстоятелството, че клетото дете страстно се е влюбило във вас?

Понечих да му отговоря, но Кондор побърза да добави:

— Изчакайте! И преди всичко: не се срамувайте! Общо взето, бих могъл да разбера, че човек се стряска в първия миг, когато му направят подобно страстно признание. Само празноглавците са щастливи при такъв „успех“ сред жените, само глупците се възгордяват. Истинският човек по-скоро се стъписва, когато усети, че

една жена така си е загубила ума по него, а той не може да отвърне на чувствата ѝ. Разбирам всичко това. Но тъй като сте разстроено необикновено, необикновено много, аз съм длъжен да ви попитам: не играе ли във вашия случай определена роля и нещо по-особено, имам предвид някакви особени обстоятелства...

— Какви обстоятелства?

— Ами това... че Едит... много е трудно да се формулират подобни неща... имам предвид... да не би нейният физически недъг... да предизвиква във вас известна антипатия... да речем, физиологично отвращение?

— Не... ни най-малко! — бурно възразих аз. Та нали тъкмо нейната безпомощност и беззащитност ме бяха привлекли така неотразимо и ако за секунди бях изпитвал към нея някакво чувство, което тайнствено наподобяваше нежна любов, то бе само защото бях покъртен до дъното на душата си от нейните страдания, нейната самота и нейната недъгавост. — Не! Никога! — повторих аз убедено и едва ли не оскърбено. — Как можахте да си го помислите!

— Толкова по-добре. Това донякъде ме успокоява. Като лекар често съм имал възможност да наблюдавам подобни психически задръжки дори у външно нормални хора. Естествено, нито веднъж не можах да разбера мъжете, при които и най-дребният дефект у жената предизвиква нещо като идиосинкразия^[2], но има безброй мъже, при които тутакси се изключва всякаква възможност за еротична близост, ако забележат по тялото на жената и най-малкия белег, въпреки че човешкото тяло се състои от милиони и милиарди клетки. Подобно на всички инстинкти, такова отвращение за жалост винаги е непреодолимо — ето защо радостта ми е двойна, че при вас не е така, тоест вие в никакъв случай не се плашите от нейната недъгавост. Ето защо ми остава само едно предположение, а именно... мога ли да говоря откровено?

— Разбира се.

— Вашата уплаха произтича не от самия факт, а от последиците... искам да кажа, че вие в никакъв случай не се ужасявате толкова от влюбването на клетото дете, а се боите, че другите ще разберат за него и ще ви се присмеят... с една дума, вашият безграничен смут не е нищо друго, освен страх — простете ми! — че ще изглеждате смешен в очите на другите, в очите на другарите си.

Имах чувството, че Кондор е забил в сърцето ми гънка остра игла. От много време насам подсъзнателно усещах онова, което той изрече, ала не се осмелявах да мисля за него. Още от първия ден се страхувах, че другарите ми ще се подиграват на моята странна връзка със сакатото момиче, че ще стана предмет на техния незлобив и все пак убийствен присмех; прекалено добре знаех как издевателствуват над всекиго, стига да го „сгащят“ с някоя „хърбава“ или недостатъчно елегантна жена. Затова инстинктивно издигнах двойната стена в моя живот, разделила един от друг двата свята — полка и семейство Кекешфалва. Точно така: предположението на Кондор беше вярно — още от първия миг, в който узнах за нейната страст, ме досрамя преди всичко от другите, от баща ѝ, от Илона, от слугата, от другарите. Досрамя ме дори от самия мен заради това мое проклето състрадание.

Тогавя усетих как ръката на Кондор успокоително ме гали по коляното.

— Не, не се срамувайте! Аз съм човек, който на свой гръб е разбрал, че е възможно да се породи страх от хората, когато вършим нещо, което противоречи на установените им представи. Нали видяхте жена ми... Никой не разбра защо се ожених за нея, а всичко, което се намира извън тесния ѝ, така да се каже, нормален кръгзор, първо събужда човешкото любопитство, а сетне — и човешката злоба. Господа колегите ми веднага разпространиха мълвата, че съм объркал лечението ѝ и само от страх съм се оженил за нея — а тъй наречените мои приятели си рекоха, че тя или има много пари, или очаква наследство. Моята майка, родната ми майка, в продължение на две години отказваше да я приеме, защото имаше наум друга партия за мен, дъщерята на един професор — най-прочутия по онова време интернист в университета, — и ако се бях оженил за нея, след три седмици щях да стана доцент, сетне професор и щях да прекарам целия си живот на топличко. Ала аз знаех, че тази жена ще загине, ако я изоставя. Тя вярваше само в мен и ако ѝ бях отнел тази вяра, нейният по-нататъшен живот би бил невъзможен. Трябва откровено да ви призная, че не съжалявам за своя избор. Защото, повярвайте, тъкмо лекарите, понеже са лекари, много рядко имат съвсем чиста съвест. Те знаят, че действителната помощ е нищожна; та нима отделният човек би могъл да се пребори с необгледното всекидневно тегло? От бездънното море можем да гребнем като с напръстник само няколко

капки, а хората, които днес мислим за излекувани, още утре ще се оплачат от нов недъг. Лекарите постоянно са обзети от чувството, че са били твърде нехайни, твърде небрежни, към всичко това се прибавят грешките, грешките в подхода, които неминуемо допускат — ето защо е хубаво да се утешиш, че си спасил поне *един* човек, че не си разочаровал *едно* доверие, че поне *едно* дело си извършил както трябва. В крайна сметка всеки иска да разбере дали е пропилял живота си на празно и глупаво, или е живял за нещо. Повярвайте ми — в този миг усетих близостта му, беше съвсем топла и почти нежна, — заслужава си да се нагърбиш с нещо тежко, щом на някого до теб ще му олекне.

Дълбокият, треперлив глас ме развълнува. Внезапно усетих в гърдите си тихата горест, онзи добре познат напор, от който сърцето ми сякаш се разширяваше или разпъваше; усетих как споменът за отчаяната самота на злощастното дете отново пробужда в мен състрадание. Знаех, че скоро ще потекат кротките струи, срещу които не можех да устоя. Ала: „Недей да отстъпваш! — си рекох аз. — Не се намесвай отново в тази история, не допускай да те въвличат в нея!“ Ето защо решително го погледнах:

— Господин докторе, всеки знае приблизителния предел на своите сили. Ето защо съм длъжен да ви предупредя: моля, не разчитайте на мен! Вие, а не аз трябва да спасите сега Едит. Затънах в тази история повече, отколкото възнамерявах в началото, ето защо честно ще ви призная: в никакъв случай не съм толкова добър и пожертвователен, колкото си мислите. Аз съм на края на своите сили! Повече не мога да понасям да ме обожават и превъзнасят, а аз да се преструвам, че го желая или че ми е приятно. По-добре е тя да разбере това положение, наместо по-късно да се разочарова. Давам ви честната си войнишка дума, че предупреждението ми е искрено — и така, повтарям: не разчитайте на мен, не ме надценявайте!

Сигурно съм се изразил твърде решително, защото Кондор озадачено ме погледна:

— Вие май наистина сте взели конкретно решение...

И внезапно се изправи:

— Кажете цялата истина, моля, не ми спестявайте половината! Извършили ли сте вече нещо... нещо непоправимо?

Аз също станах.

— Да. — И извадих от джоба своята молба за напускане. — Ето. Моля, прочетете сам.

Кондор колебливо пое листа, но ме погледна разтревожено, преди да се насочи към малкия кръг светлина от лампата. Прочете го бавно и безмълвно. Сетне го сгъна и заговори съвършено спокойно и делово, сякаш ставаше дума за нещо естествено:

— Допускам, че след казаното дотук вие сте напълно наясно с последиците — току-що установихме, че вашето бягство ще действа убийствено върху детето... ще го убие или ще го подтикне да се самоубие... Ето защо предполагам, че за вас не съществуват две мнения по въпроса: този лист хартия е не само вашата молба за напускане, а и... смъртната присъда на клетото дете.

Не отговорих.

— Задах ви един въпрос, господин подпоручик! И ще го повторя: давате ли си сметка за последствията? Поемате ли цялата отговорност върху съвестта си?

Пак не отговорих. Той пристъпи към мен със сгънатия лист в ръка и ми го подаде.

— Благодаря! Не искам да имам нищо общо с това. Ето, вземете си го!

Ала ръката ми бе като схваната. Нямах сили да я вдигна. Нямах смелост да устоя на изпитателния му взор.

— Значи възнамерявате... да не давате ход на смъртната присъда?

Извърнах се и скрих ръце зад гърба. Разбра ме.

— Следователно мога ли да я скъсам?

— Да — отвърнах аз, — моля ви да го сторите.

Отново пристъпи към писалището. И без да погледна нататък, чух как рязко скъса хартията, веднъж, втори, трети път, сетне късчетата прошумоляха в кошчето. Странно наистина, но почувствувах облекчение. Отново — за втори път през този съдбовен ден — се решаваше моята съдба. Ала се решаваше без моята намеса.

Кондор пристъпи към мен и кротко ме накара отново да седна в креслото.

— Така, струва ми се, че предотвратихме голямо нещастие... неописуемо голямо нещастие! А сега да се върнем на въпроса! Този случай ми даде възможност да ви опозная донякъде... не, не

отричайте. Не ви надценявам и не ви смятам за онзи „необикновен, добър човек“, както ви хвали Кекешфалва, а за изключително ненадежден партньор поради несигурните ви чувства и особеното нетърпение на сърцето; колкото се радвам, че предотвратих вашето безсмислено бягство, толкова не ми харесва начинът, по който бързо вземате решения и пак така бързо променят намеренията си. Не бива да възлагаме сериозна отговорност на хора, които до такава степен са подвластни на настроението си. Ако ми трябва човек, когото да задължа за нещо, което изисква търпение и упорство, вас бих избрал последен.

Затова ме изслушайте! Няма да искам кой знае какво от вас — само най-необходимото, наистина най-необходимото. Ние вече убедихме Едит да започне ново лечение... или по-скоро лечение, което тя взема за ново. Заради вас тя се реши да замине, да замине за няколко месеца, а както знаете, ще отпътуват след осем дни. И тъй, през тези осем дни аз имам нужда от вашата помощ и за ваше облекчение ще ви кажа веднага — само през тези осем дни! Искам да ми обещаете, че през седмицата до заминаването ѝ няма да вършите нищо прибързано и необмислено и преди всичко не ще се издадете с дума или жест, че чувствата на клетото дете до такава степен ви разстройват. Засега не искам нищо повече от вас — мисля, че желанието ми не би могло да бъде по-скромно: осем дни самообладание, след като става дума за живота на друг човек.

— Да... а после?

— На първо време няма да мислим за после. Когато трябва да оперирам някой тумор, не се питам дълго дали туморът ще се появи пак след няколко месеца. Щом са ме извикали за помощ, аз съм длъжен да се намеся без колебания. При всеки случай това е единствено правилното поведение, защото е най-човечното. Всичко останало е въпрос на случайност или, както биха казали вярващите — намира се в божите ръце. Колко много неща биха могли да се случат през тези няколко месеца! Възможно е нейното състояние действително да се подобри по-рязко, отколкото предполагам, възможно е страстта ѝ да угасне при раздялата — не съм в състояние да предвидя всички възможности, а за вас това е дори излишно! Съсредоточете всичките си сили върху една-единствена мисъл: през тези решителни дни да не се издадете пред нея, че любовта ѝ... ви

всява неописуем страх. Просто си повтаряйте: осем дни, седем дни, шест дни и аз ще спася един човек, не ще го засегна, не ще го оскърбя, не ще го разстроя, не ще го обезкуража! Осем дни мъжествено, решително поведение — смятате ли, че наистина няма да издържите?

— Напротив — спонтанно възкликнах аз. И решително добавих: — Ще издържа! Положително ще издържа! — От момента, в който видях, че задачата ми е определена точно, усетих прилив на нови сили.

Кондор дълбоко въздъхна.

— Слава богу! Сега вече мога да ви призная колко обезпокоен бях. Повярвайте ми, Едит действително нямаше да издържи, ако вместо отговор на писмото и на признанието ѝ вие просто бяхте офейкали. Тъкмо следващите дни са най-решителни. Всичко останало ще се уточни по-късно. Но нека оставим клетото дете засега да се порадва — да му дадем осем дни безметежно щастие; ще ми гарантирате ли една седмица?

Вместо отговор му подадох ръката си.

— Тогава, струва ми се, всичко е наред и ние спокойно можем да идем в другата стая при жена ми.

Но не стана от мястото си. Усетих, че в него бе възникнало някакво двоумене.

— Има още нещо — тихо добави той. — Ние лекарите сме длъжни винаги да мислим и за онова, което не може да се предвиди, трябва да сме подготвени за всичко. Ще допусна доста невероятната възможност да се случи нещо... имам предвид следното: да ви изневерят силите или недоверието на Едит да доведе до някоя криза. Тогава сте длъжен да ме уведомите незабавно. За нищо на света в този кратък, ала опасен период не бива да се случва нещо непоправимо. Ако почувствувате, че не сте в състояние да се справите със задачата си или през тези осем дни неволно се издадете — не се срамувайте, за бога, не се срамувайте от мен, аз съм виждал предостатъчно голи тела и разбити души! Можете да дойдете тук по всяко време на денонощието или да ми се обадите по телефона; ще бъда в постоянна готовност да се намеся, защото знам за какво става дума. А сега... — креслото до мен се размести и аз забелязах, че Кондор става — ще бъде по-добре да идем оттатък. Разговаряхме доста дълго, а жена ми лесно губи търпение. След толкова години все съм нащрек да не я ядосам. Щом съдбата те нарани жестоко, завинаги оставаш уязвим.

Отново направи двете крачки до електрическия ключ и крушките засияха. Когато се извърна към мен, лицето му ми се стори променено; може би всичко се дължеше само на ярката светлина, която извайваше контурите толкова отчетливо, ала аз за пръв път забелязах дълбоките бръчки по челото на този човек, който едва стоеше на краката си от умора и изтощение. „Винаги се е раздавал на другите“, помислих си аз. Намерението ми да избягам още при първата неприятност внезапно ми се стори жалко и аз го погледнах с признателност и вълнение.

Изглежда, той забеляза това и ми се усмихна.

— Колко добре постъпихте — потупа ме по рамото, — че дойдохте при мен и че си казахме всичко. Представяте ли си, просто щяхте да избягате — дори без да обмислите положението! И тази мисъл щеше да ви гнети цял живот, защото човек може да избяга от всичко, ала не и от себе си. Хайде, да идем оттатък. Елате, драги приятелю.

Думата „приятел“, с която Кондор ме дари в този час, ме развълнува. Знаеше колко съм слаб, колко съм страхлив — и въпреки всичко не ме презираше. С една-едничка дума той, по-старият и по-опитният, изпълни мен, колебливия младок, с нова увереност. Последвах го облекчен и окрилен.

[1] *Laterna magica* (лат.) — вълшебен фенер. ↑

[2] *Идиосинкразия* (мед.) — болезнена склонност или болезнено отвращение от нещо. ↑

Първо прекосихме чакалнята, сетне Кондор отвори вратата към съседното помещение. Жена му седеше до все още нераздигнатата маса и плетеше. Работеше вгълбено и по нищо не личеше, че ръцете, които с такава лекота си играеха с иглите, са на сляп човек; кошничката с преждата и ножицата бяха грижливо подредени на масата. Безчувствеността на очите ѝ стана явна едва когато приведената жена вдигна празните си зеници към нас и тяхната гладка заобленост улови миниатюрното отражение на лампата.

— Е, Клара, удържахме ли си думата? — рече Кондор и нежно пристъпи към нея; винаги ѝ говореше с този дълбок и гальовен тон. — Нали не се забавихме много? А ако знаеше колко съм радостен, че господин подпоручикът ме навести. Всъщност ти не знаеш — но седнете за миг, драги ми приятелю, — че той служи в гарнизона на същия град, в който живее семейство Кекешфалва. Нали си спомняш за моята малка пациентка?

— Ах, онова клето парализирано дете, така ли?

— Сега разбираш: чрез господин подпоручика се осведомявам от време на време какво ново има там, без да ми се налага да ги навестявам лично. Той ги посещава почти всеки ден, за да види горкото момиче и да му прави компания.

Сляпата извърна главата си в посоката, където предполагаше, че се намирам. Строгите ѝ черти внезапно се смекчиха.

— Колко хубаво от ваша страна, господин подпоручик! Мога да си представя каква радост ѝ доставяте! — кимна ми тя и ръката ѝ върху масата неволно се премести към мен.

— А пък и за мен е добре — продължи Кондор, — инак много по-често би трябвало да я посещавам, за да успокоявам нервната ѝ раздразнителност. За мен е огромно облекчение, дето през последната седмица преди заминаването ѝ на почивка в Швейцария подпоручик Хофмилер ще ѝ отдели от свободното си време. Общуването с нея не е много лесно, ала той действително се държи прекрасно с нещастното дете и зная, че няма да ме изостави. На него разчитам повече, отколкото на своите асистенти и колеги.

Веднага проумях, че Кондор ме обвързва още по-здраво, защото ме задължаваше в присъствието на друг безпомощен човек; ала аз с удоволствие дадох обещанието:

— Естествено, можете да разчитате на мен, господин докторе. През тези осем дни ще я посещавам всеки ден, от първия до последния, а ако се случи и най-дребната неприятност, незабавно ще ви уведомя по телефона. Ала знайте — и аз многозначително го погледнах над главата на сляпата, — че няма да има неприятности и трудности. Съвсем сигурен съм.

— Аз също — потвърди той леко усмихнат. Напълно се разбрахме.

Тогава устните на жена му напрегнато трепнаха. Личеше, че нещо я измъчва.

— Аз изобщо не ви се извиних, господин подпоручик. Страхувам се, че днес бях малко... малко недружелюбна с вас. Но това глупаво момиче не ми съобщи нищо, дори нямах представа кой чака в стаята, а Емерих никога не ми е споменавал за вас. Затова си рекох, че се е вмъкнал някой чужд човек, който иска да го занимава със себе си, а той се прибира вкъщи винаги смъртно уморен.

— Бяхте съвсем права, милостива госпожо, дори трябваше да бъдете по-строга. Боя се — простете моята нескромност, — че вашият съпруг твърде много се раздава на останалите.

— Изцяло! — бурно ме прекъсна тя и поривисто премести креслото си по-близо до мен. — Казвам ви го, изцяло се раздава: раздава и времето си, и нервите си, и парите си. Нито яде, нито спи заради своите болни. Всеки го използва, а аз със слепите си очи не мога да го облекча, не мога да му помогна. Ако знаехте колко съм загрижена за него! По цял ден си мисля: нищо не е ял, ето, сега отново е във влака, сега е в трамвая, а през нощта пак ще го събудят. За всички намира време, но не и за себе си. Господи! И кой му е благодарен за това? Никой! Никой!

— Наистина ли никой? — Той с усмивка се приведе над развълнуваната жена.

— Разбира се — изчерви се тя. — Ала аз нищичко не мога да сторя за него! Щом се върне от работа, всеки път ме заварва омаломощена от страх. Ех, ако можехте да му въздействувате! Той има нужда от някого, който да го възпира. Нима може да помогне на всички...

— И все пак трябва да се опита — рече той и при тези думи ме погледна. — Нали затова живеем! Само затова...

Усетих как предупреждението му завладява всяка моя клетка. Ала откакто знаех, че съм взел решението, спокойно издържах погледа му.

Станах. В този миг дадох своя обет. Чула, че отмествам стола си, сляпата вдигна поглед към мен.

— Наистина ли трябва да си тръгвате? — попита тя с искрено съжаление. — Колко жалко! Колко жалко! Но нали скоро ще ни посетите пак?

Беше ми странно на душата. Вътре в себе си се чудех: какво ли правех, та всички изпитвах доверие към мен? Ето, сляпата ме гледа със своите сияйни, незрящи очи, а този човек, който почти ми е чужд, дружелюбно полага ръка върху моето рамо! Още докато слизах по стълбата, престанах да разбирам защо само преди час се бях озовал тук. Защо всъщност исках да избягам? Защото някакъв си брутален началник ме беше наругал, така ли? Защото някакво създание, нещастно и парализирано, изгаряше от любов към мен, така ли? Защото някой искаше да се опре на мен, да се изправи с моя помощ? Беше прекрасно да помагам някому — единственото нещо, което наистина си струваше труда. И това прозрение ме подтикна драговолно да сторя онова, което до вчера възприемах като непоносима жертва: да бъда благодарен за тази пламенна любов.

Осем дни! Откакто Кондор бе определил продължителността на моята задача, аз отново се чувствувах уверен в себе си. Страхувах се единствено от часа или по-скоро от едничката минута, в която за пръв път щях да застана пред Едит след нейното признание. Знаех, че след неистовата интимност между нас пълната непринуденост вече е невъзможна — първият поглед след горещата целувка щеше да ми зададе въпроса: „Простили ми?“ или навярно още по-опасния: „Ще ми позволиш ли да те обичам и ще отвърнеш ли на моята любов?“ Този пръв засрамен поглед, натежал от сдържано и все пак неудържимо нетърпение — усещах го ясно, — можеше да се превърне в най-опасния и същевременно най-решителния миг помежду ни. Една-единствена неловка дума, един неискрен жест — и аз щях жестоко да издам онова, което не бивше да издавам, и така щях да нанеса грубото, непоправимото оскърбление, за което Кондор така настойчиво ме бе

предупредил. Ала ако успееш да издържа този поглед, щях да бъда спасен и навярно щях да спася и нея завинаги.

Но на следващия ден едва бях влязъл в къщата, когато установих, че Едит, загрижена от същото опасение, е взела мерки да не ме посрещне сама. Още от преддверието долових звънките гласове на няколко бърбиви жени; с една дума, тя беше поканила на гости свои познати в този необичаен час, в който инак не обичаше никой да ни безпокои, за да издържи с тяхна помощ първия критичен миг.

Още преди да вляза в салона, насреща ми се втурна — или инструктирана от Едит, или ръководена от собствени подбуди — Илона с престорена жизнерадост, поведе ме нататък и ме представи на съпругата на областния управител и на дъщеря му, бледо, луничаво и нахално същество, за което впрочем знаех, че Едит не може да го понася; ето така първият поглед бе отклонен и Илона ме подбутна към масата. Пиехме чай и бърбехме. Аз усърдно разговарях със закачливата луничава провинциална патка, а в същото време Едит беседваше с нейната майка. Това разпределение съвсем не беше случайно, то издигаше преградна стена помежду ни и изключваше земетръсния контакт между нея и мен; имах възможност да не поглеждам към Едит, въпреки че усещах как погледът ѝ неспокойно ме стрелка. И дори когато двете дами най-сетне си тръгнаха, съобразителната Илона ловко се намеси и разведри положението:

— Само ще изпратя дамите. Междувременно бихте могли да започнете вашата партия шах. Сетне малко съм заета с приготовленията около заминаването, но след час отново ще се върна тук.

— Играе ли ви се шах? — непринудено успях да попитам Едит.

— С удоволствие. — И докато трите жени излизаха от стаята, Едит сведе очи.

Погледът ѝ остана прикован надолу, а в това време поставих дъската и за да печеля време, започнах бавно да подреждам фигурите. Старото шахматно правило изискваше да скрием зад гърба си по една бяла и една черна фигура, за да определим кой ще започна играта. Ала този избор все пак налагаше да си проговорим, поне да изречем словата „дясно“ или „ляво“; негласно се споразумяхме да не правим дори това и аз безмълвно подредих фигурите. Само да не разговаряме! Да заключим всичките си мисли в квадрата с шестдесет и четири

полета! Да се вираме единствено във фигурите — в никакъв случай в пръстите, които ги преместват! И ние заиграхме с онази привидна вгълбеност, присъща само на най-вманиачените шахматисти, които забравят всичко около себе си и съсредоточават цялото си внимание изключително върху играта.

Ала самата игра скоро издаде престореното ни поведение. При третата партия Едит окончателно изключи. Правеше погрешни ходове и разтрепераните ѝ пръсти ясно показваха, че повече не може да понася неестественото мълчание. Посред играта блъсна дъската встрани.

— Стига! Дайте ми една цигара!

Извадих една от гравираната сребърна табакера и услужливо запалих клечка кибрит. Щом огънчето лумна, не успях да избегна очите ѝ. Бяха втренчени неподвижно, ала не гледаха нито в мен, нито в някаква определена посока; бяха застинали в ледена ярост, вираха се отчуждено и неподвижно, ала веждите над тях се бяха изопнали в трепкаща дъга. Веднага долових далечната буря — този знак предвещаваше неминуем нервен изблик.

— Недейте! — промълвих аз искрено уплашен. — Моля ви, недейте!

Но тя се хвърли назад във фотъйола. Видях как тръпката се разлива по цялото ѝ тяло, а пръстите с нарастваща сила се впиват в облегалката.

— Недейте! Недейте! — помолих я повторно. Не ми хрумваше нищо друго, освен тази умолителна дума. Ала потисканото ридание вече се изтръгна от нея. То не беше бурно и шумно, а по-страшно, хлипанията ѝ бяха тихи и покъртителни, през стиснати устни — плач, който сам се срамува от себе си и все пак не може да бъде преглътнат.

— Недейте! Моля ви, недейте! — казах аз и за да я успокоя, се приведох към нея и положих ръка върху нейното рамо. Сякаш електрически ток разтърси раменете ѝ, а сетне премина през цялото сгърчено тяло.

И изведнъж тръпките стихнаха, тя отново се вцепени, изобщо не се помръдваше. Сякаш тялото ѝ бе замряло и очакване, сякаш се вслушваше, за да разбере какво изразява това чуждо докосване. Нежност или любов, или само състрадание? Това очакване със затаен дъх беше ужасно, цялото ѝ застинало тяло се вслушваше. Нямах

смелост да отдръпна ръката си, с такава тайнствена лекота успокоила избухналите ридания, но не намирах в себе си сили да принудя пръстите си да направят някакво нежно движение, за което — чувствувах го — жадуваше тялото на Едит, пламналата ѝ кожа. Ръката ми продължаваше да лежи като чужда, а аз имах усещането, че цялата ѝ кръв пулсира на горещи струи към това място.

Не зная колко време ръката ми лежа безволево върху нейното рамо, защото в тези минути времето бе замряло като въздуха в стаята. Сетне усетих как мускулите ѝ леко се напрягнаха. Без да ме погледне, тя протегна десницата си и нежно сне моята ръка от рамото си, бавно я притегли надолу, по-близо до сърцето си, сетне и лявата ѝ ръка се присъедини колебливо и гальовно. Двете ръце кротко хванаха моята огромна, тежка, гола мъжка ръка и започнаха да я милват много, много нежно и боязливо. Отначало тънките ѝ пръстчета просто се поразходиха любопитно върху моята беззащитна неподвижна длан, като се плъзваха по кожата ми подобно на дихание. Сетне долових как леките детски докосвания набраха смелост и предпазливо се прокраднаха от китката към краищата на пръстите, как изкусително заизследваха техните форми, отвътре и отвън, отвън и отвътре, как уплашено замряха при твърдите нокти, ала после опипаха повърхността им и отново се плъзнаха надолу по вените чак до китката и пак се изкатериха, и пак се спуснаха — нежно запознанство, при което ни веднъж не се осмели наистина да вземе ръката ми, да я стисне, да я задържи. Игривите ласки ме докосваха като струи прохладна вода, благоговейни и в същото време детински, изумени и засрамени. И все пак усещах, че влюбената девойка владее цялото ми същество чрез малката частица от моето „аз“, която държеше в ръцете си. Главата ѝ неволно се отпусна върху фотьойла, сякаш искаше да се наслади още по-пълно на кроткото докосване; лежеше като заспала, може би мечтаеше, очите ѝ бяха затворени, устните — леко откренати, лицето ѝ изразяваше пълен покой, беше смирено и озарено, а в това време нежните ѝ пръсти с все по-голямо, с растящо блаженство пробягваха по ръката ми от китката чак до върха на пръстите. В съкровено докосване отсъствуваше всякаква страст, то излъчваше само кроткото ѝ удивено щастие, че най-сетне има право мимолетно да притежава нещичко от моето тяло и да му засвидетелствува своята безкрайна любов; никоя прегръдка на жена,

дори и най-пламенната, не ме е дарявала с по-трогателно усещане за безмерна нежност като тази гальовна, почти мечтателна игра.

Не помня колко продължи това. Такива спомени се намират отвъд обикновеното време; от плахото гальовно докосване струеше нещо упоително, замайващо, хипнотизиращо, което ме вълнуваше и разтърсваше повече от онази внезапна, гореща целувка. Все още не намирах сили да отдръпна ръката си — „Позволи ми само да те обичам“, спомних си аз — и сякаш насън се наслаждавах на струите, които непрестанно се стичаха по ръката ми и се вливаха в нервите, позволявах всичко това, безсилен, беззащитен и в същото време подсъзнателно засрамен, че съм обичан така безгранично, а самият аз не изпитвам нищо друго, освен объркан страх и необяснимо смущение.

Ала постепенно моето вцепенение ми се стори непоносимо; уморяваше ме не милувката, не и топлото прокраждане на нежните пръстчета или лекото, плахо докосване — измъчваше ме собствената ми ръка, отпуснала се там като мъртва, сякаш не ми принадлежеше, а човекът, който я милва, нямаше нищо общо с моя живот. Съзнавах — така както в полусън долавяме камбанен звън, — че или трябва да отблъсна тези ласки, или да им отговоря. Но не намирах сили нито за едното, нито за другото. „Трябва да сложа край на тази опасна игра“, напираше в мен някакво желание и аз предпазливо стегнах мускулите си. Бавно, бавно, много бавно започнах да освобождавам ръката си от кроткия плен — незабележимо, както се надявах аз. Ала чувствителната девойка забеляза веднага, още преди сам да съм го осъзнал, че започвам да се отдръпвам, и внезапно пусна ръката ми в уплахата си. Пръстчетата ѝ паднаха като повехнали листа, струйките топлина тозчас избягаха от мен. Малко смутено прибрах изоставената си ръка. Защото в същото време лицето на Едит притъмня, устните ѝ отново трепнаха и по детски се нацупиха.

— Недейте! Недейте! — прошепнах ѝ аз, без да зная какво друго да ѝ кажа. — Илона скоро ще дойде. — И тъй като видях, че след тези празни, безсилни слова тя се разтрепери още повече, в мен отново избухна внезапното състрадание. Приведох се над нея и бегло я целунах по челото.

Но зениците ѝ се втренчиха строги, сиви, отчуждени в мен и някак си през мен, сякаш искаха да отгатнат скритите ми помисли. Не успях да заблудя пророческите ѝ чувства. Тя бе забелязала, че сам

избягах от нежността ѝ, сам отдръпнах ръката си и че тази мимолетна целувка не изразява истинска любов, а само смущение и състрадание.

Това бе моята грешка, моята непоправима, непростима грешка — въпреки че горещо го желяех, в онези дни не успях да проявя безкрайна търпеливост, нито намерих сили да се преструвам докрай. Напразно бях решил да не ѝ дам възможност — нито със слово, нито с жест — да заподозре, че нежността ѝ ме потиска. Постоянно си припомнях предупреждението на Кондор каква заплаха и отговорност ще легнат върху ми, ако засегна чувствата на впечатлителната девойка. „Позволи ѝ да те обича — отново и отново си вгълпявах аз, — прикривай се, преструвай се през тези осем дни, за да не раниш гордостта ѝ. Не позволявай да се усъмни, че я мамиш, че я мамиш двойно, като с жизнерадостна увереност говориш за скорошното ѝ оздравяване, а в същото време душата ти трепери от страх и срам. Дръж се непринудено, съвсем непринудено — непрестанно си напомнях аз, — опитай се да придадеш на гласа си сърдечност, а на ръцете си — ласкава нежност.“

Ала между жената и мъжа, пред когото тя вече е издала своите чувства, се създава огнена, загадъчна и опасна атмосфера. Любещият винаги с тайнствено пророчество отгатва действителните чувства на любимия човек и тъй като на любовта е присъща безграничността, всяко равнодушие и всяка умереност са ѝ противни, непоносими. Във всяка плахост и сдържаност на другия тя подозира съпротива, във всяко непълно отдаване вижда — с право — прикрита отбрана. Моето поведение по онова време трябва да е било неловко и объркано, думите ми сигурно са излъчвали някаква престореност и неловкост, защото въпреки искреното си усърдие не успях да измамя девойката. Не ми се удаде най-важното: да я убедя. Подозрението ѝ растеше, защото не ѝ давах най-същественото и единственото, което копнееше да получи от мен: любовта си. Понякога наред разговора — тъкмо когато най-разпалено се борех за нейното доверие и сърдечност — тя рязко ме стрелваше със сивите си очи и винаги ме принуждаваше да сведа поглед. Имах чувството, че е забила сонда в сърцето ми, за да изследва най-съкровениите му глъбини.

Изминаха три мъчителни и за мен, и за нея дни; постоянно усещах безмълвното жадно очакване в погледа и в мълчанието ѝ. Сетне — струва ми се, на четвъртия ден — се породих онази странна неприязън, която отначало не можех да си обясня. Както обикновено, бях дошъл в ранния следобед и ѝ носех цветя. Пое ги почти без да ме погледне и небрежно ги остави настрана, за да ми покаже със своето подчертано безразличие, че напразно разчитам да се откупя чрез подаръци. След едва ли не презрителните слова „Ах, защо носите такива красиви цветя!“ тя незабавно се ограда със своето демонстративно и враждебно мълчание. Опитах се да поведя непринуден разговор. Ала тя в най-добрия случай ми отвърщаше троснато с „ах“, „така ли?“ или „странно, странно“, но не пропускаше ясно и безцеремонно да ми покаже, че разказът ми ни най-малко не я вълнува. Нарочно изтъкваше безразличието си дори външно: играеше си с някаква книга, ту я разлистваше, ту я оставяше, забавляваше се с всевъзможни предмети, един-два пъти предизвикателно се прозя, сетне наред разказа ми извика слугата и го попита дали е опаковал пелерината от заешка кожа и едва след като чу утвърдителния му отговор, студено се обърна към мен: „Но разказвайте, разказвайте понататък“ — не беше трудно да отгатна неизреченото продължение на тези думи, — „вашето дърдорене ми е свършено безразлично“.

Най-сетне усетих как силите ме напускат. Все по-често поглеждах към вратата с надеждата някой да дойде, за да ме отърве от моя отчайващ монолог — било Илона, било Кекешфалва. Прикрила подигравката си, тя ме попита уж съпричастно:

— Търсите ли нещо? Желаете ли нещо?

В смущението си не успях да намеря по-умен отговор:

— Не, съвсем не.

Вероятно най-разумното щеше да бъде открито да се откажа от борбата и да я нападам: „Всъщност какво искате от мен? Защо ме измъчвате? Ако предпочитате, ще си отида.“

Ала аз бях обещал на Кондор да избягвам всяко рязко и предизвикателно действие; и вместо с едно движение да отхвърля от себе си бремето на тягостното мълчание, по най-глупав начин продължих да влача мъчителния разговор като по горещ пясък. Най-сетне се появи Кекешфалва, плах както винаги в последно време, а може би още поразстроен.

— Искате ли да вечеряме?

На масата Едит седеше срещу мен. Нито веднъж не вдигна очи, на никого не каза нито дума. И тримата усещахме предизвикателната, обидна агресивност на дълбокото ѝ мълчание. Още по-упорито се опитвах да създам настроение. Заразках за нашия полковник, който като квартален пияница през юни и юли редовно се заразяваше от „маневрената болест“ и колкото повече приближаваше времето за големите учения, ставаше все по-възбуден и непоносим; и макар че яката ме стискаше и душеше, се помъчих да доусъвършенствувам глупавата историйка с все по-нелепи подробности. Ала само другите се смееха, и то насила — те видимо се стараеха да прикрият мъчителното безмълвие на Едит, която вече за трети път се прозяваше предизвикателно. „Трябва да продължавам да говоря“, внушавах си аз и разказах как са ни подгонили сега, как вече никой не разбира какво искат от него. Двама улани вчера са паднали в несвяст от конете си, но жестокият грубиян с всеки изминал ден ни мъчи все повече. Вече никой не може да предвиди кога ще слезе от седлото си, по двадесет, по тридесет пъти ни кара да повтаряме и най-глупавите упражнения. Със страшна мъка днес съм успял да се измъкна навреме, но дали утре ще успея, знае само дядо боже и господин полковникът, който се смята за негов наместник на земята.

Тази констатация наистина беше невинна и не можеше да обиди или развълнува никого; съвсем непринудено и весело я казах на Кекешфалва, дори без да погледна Едит (и бездруго отдавна вече не можех да понасям погледа ѝ, неподвижно втренчен в пустошта). Внезапно нещо издрънча. Едит бе захвърлила в чинията си ножа, който през цялото време нервно беше премествала. Ние трепнахме, а тя изкрещя:

— Е, щом това ви причинява такива неприятности, останете си в казармата или в кафенето! Ще го преживеем.

Взряхме се онемели в нея, сякаш някой беше стрелял през прозореца.

— Но, Едит... — с пресъхнали устни промълви Кекешфалва.

Ала тя се отмести назад и подигравателно рече:

— Трябва да се смилим над този страдалец! Защо да не дадем на господин подпоручика един ден отпуск! Ако питате мен, аз с удоволствие му подарявам тази почивка.

Кекешфалва и Илона се спогледаха с притеснение. И двамата незабавно проумяха, че напълно незаслужено излива върху мен отдавна сдържаната си възбуда; те плахо ме погледнаха и аз отгатнах опасенията им — смятаха, че ще отвърна грубо на нейната грубост. Ето защо проявих особена сдържаност.

— Знаете ли, Едит, вие всъщност сте права — топло продумах аз, разбира се, доколкото ми позволяваше моето разлудяно сърце. — Тази ужасна преумора наистина не ми позволява да бъда интересен събеседник; самият аз през цялото време чувствавам, че днес безкрайно ви отегчих! Но защо не се примирите още няколко дни със скучната ми компания? Колко време ми остава да ви посещавам? Много скоро къщата ще опустее, всички ще заминете. Просто не мога да си представя, че само след четири дни, четири или всъщност само три и половина дни вие ще...

И тогава насреща ми изригна смях, рязък и пронизителен, сякаш някой разкъса платно:

— Ха-ха-ха! Три и половина дни! Ха-ха! Пресметнал с точност до половин ден кога най-сетне ще се отърве от нас! Май си е купил специално календарче и е отбелязал с червено: празник — те си заминават! Но внимавайте! Понякога сметките се правят без кръчмар. Ха-ха! Три и половина дни, три и половина... и половина... и половина...

Смееше се все по-силно и в същото време ни гледаше сурово; трепереше, докато се смееше; разтърсваше я не истинска веселост, а ядовита треска. Личеше, че предпочита да избяга — при тази страхотна възбуда това би било най-естественото и нормално поведение; ала безпомощните ѝ нозе не ѝ позволяваха да помръдне от креслото. Това принудително безсилие придаваше на яростта ѝ нещо от озлоблението и трагичната безпомощност на животно, затворено в клетка.

— Веднага ще извикам Йозеф — прошепна ѝ преbledнялата като платно Илона, отдавна свикнала да отгатва всяко нейно движение, а баща ѝ угрижено пристъпи към нея. Страхът му обаче се оказа излишен, защото още с влизането на слугата Едит безмълвно позволи на Йозеф и баща си да я изведат, без да се сбогува или извини поне с една дума; вероятно едва по нашето стъписване беше проумяла своята вина.

С Илона останахме сами. Чувствувах се като човек, който се е сгромолясал със самолет и със залитане се изправя на крака, изтръпнал от уплаха, без да разбира какво точно се е случило с него.

— Трябва да я разберете — бързо прошепна Илона, — вече не може да мигне по цели нощи. Мисълта за пътуването неимоверно я разстройва и... вие не знаете...

— Напротив, Илона, зная. Зная всичко — казах аз. — Тъкмо затова утре ще дойда пак.

„Трябва да издържиш! Трябва да устоиш! — енергично си внушавах аз, когато, извънмерно развълнуван от тази сцена, се прибирах вкъщи. — Трябва да издържиш на всяка цена! Ти обеща на Кондор, думата ти е поставена на карта. Не бива да се объркваш от нерви и настроения. Не забравяй, че тази неприязън не е нищо друго, освен отчаяние на човек, който те обича и пред когото ти си виновен заради суровостта и студенината на своето сърце. Трябва да издържиш до последния час — остават само три и половина дни, само три дни, тогава изпитанието ще бъде преодоляно, ще се отпуснеш, ще се отърсиш от бремето за седмици, за месеци! Прояви търпение, търпение — само през тези дни, тези последни три и половина дни, тези последни три дни!“

Предсказанието на Кондор се сбъдна. Само неизмеримото, само необхватното ни плаши, затова пък всичко, което има граници и е определено, се превръща в пробен камък и мерило за нашите сили. Три дни — ще успея, усещах аз, и това съзнание ми вдъхваше увереност. На следващото утро превъзходно се справих със задълженията си, а те никак не бяха леки, защото този път ни накараха да излезем на учебния плац цял час по-рано от обикновено и да маневрираме толкова бурно, че направо плувахме в пот. За моя изненада успях да изтръгна дори от побеснелия полковник неволното „много добре“, затова пък над граф Щайнхюбел се разрази неописуема буря. Страстно запален по конете, той тъкмо преди два дни се беше снабдил с нов буен кон — млад, дългокрак, чистокръвен жребец с червеникав косъм, но неговата увереност в ездаческото му умение за жалост го беше подвела, тъй че не бе изпитал коня предварително. В разгара на учението конят се уплаши от сянката на една птица и се изправи на задните си крака, а втория път, по време на атаката, окончателно побягна и ако Щайнхюбел не бе изключителен ездач, целият строй щеше да стане свидетел на куриозно салтомортале. Едва след една наистина акробатична битка той успя да укроти бясната фурия, но в отговор на внушителното постижение се наложи да изслуша ругатните на полковника, който му изръмжа, че веднъж завинаги забранява циркаджийските номера на учебния плац; щом господин графът нищо не разбираше от жребци, поне трябвало предварително да ги даде за обзядване в ездитната школа, за да не се излага пред войниците.

Язвителната забележка неимоверно разгневи ротмистъра. По обратния път, а сетне и на масата той не преставаше да се възмущава от несправедливостта, която го бе връхлетяла: кръвта на коня била твърде буйна, но всички щели да видят на какво е способен, щом му избие бръмбарите от главата. Ала колкото повече се гневеше графът, толкова повече го дразнеха другарите му. „Измамили са те“, подиграваха го те и наистина го накараха да побеснее. Спорът ставаше все по-разгорещен. И сред бурната дискусия зад мен се приближи един ординарец.

— Моля на телефона, господин подпоручик!

Скочих с лоши предчувствия. През последните седмици телефонът, телеграмите и писмата ми носеха само нервно напрежение и огорчения. Какво ли иска пак от мен? Сигурно съжалева, че ме е освободила за днешния следобед. Е, ако се разкайва, всичко е наред. За всеки случай плътно притварям зад себе си тапицираната врата на телефонната кабина, сякаш държа по този начин напълно да изключи всякакъв контакт между служебния си свят и онзи, другия. Илона е.

— Исках само да ви кажа нещо — започва тя, а на мен ми се струва, че е леко притеснена, — ще бъде по-добре да не идвате днес. Едит не се чувства много добре...

— Да не би да е нещо сериозно? — прекъсвам я аз.

— Не, не... просто трябва да си почине днес, освен това... — колебае се прекалено дълго — освен това... един ден сега не е от толкова голямо значение. Налага се... налага се да отложим заминаването.

— Да го отложите ли?!

Трябва да съм я попитал много уплашено, защото избързва да добави:

— Да... но се надяваме само за няколко дни... впрочем ще го обсъдим утре или вдругиден... вероятно междувременно пак ще ви се обадя по телефона... сега исках само да ви предупредя... да не идвате днес, ще бъде по-добре... всичко хубаво и довиждане!

— Да, но... — изричам аз в слушалката, ала без да получа отговор. Стоя заслушан още няколко секунди. Не, отговор не идва. Затворила е. Странно — защо така бързо прекъсна разговора? Така внезапно, сякаш се страхуваше от по-нататъшни въпроси. Тук имаше нещо... И защо изобщо ще отлагат? Защо ще отлагат заминаването,

нали денят бе точно определен? „Осем дни“ — така ми беше казал Кондор. Осем дни. Напълно се бях настроил за тях, а сега отново... невъзможно... не, това е невъзможно... няма да издържа на тия вечни промени... и аз имам нерви... В края на краищата на мен също ми е необходимо спокойствие...

Наистина ли е толкова топло в телефонната кабина? Полузадушен разтварям тапицираната ѝ врата и отново залитам към мястото си. Явно никой не е забелязал моето ставане и отсъствието ми. Момчетата продължават да спорят и да се присмиват на Щайнхюбел, а до празния ми стол все така търпеливо ме чака ординарецът с печеното. Само за да го отпратя час по-скоро, механично слагам в чинията си два-три къса, ала не вземам нито ножа, нито вилицата, защото нещо удря по слепоочията ми сякаш някакво чукче безмилостно изсича върху скритата кост словата: „Отложили са го! Отложили са заминаването!“ Трябва да има някаква причина. Положително нещо се е случило. Да не би да е заболяла сериозно? Обидих ли я? Защо внезапно отказва да тръгне? Нали Кондор ми обеща? Трябваше да издържа само осем дни и пет вече изтърпях... Ала повече не ще мога... просто не съм в състояние!

— Какво си се умислил, Тони? Нашите котлети май не ти харесват, а? Ясно, ясно, така е, когато човек свикне с по-изтънчени ястия. Нали казвах, нашата компания вече не е достатъчно изискана за него!

Все тоя проклет Ференц с неговия добродушен лепкав смях, все тия мръсни намеци, сякаш ходя във вилата на Кекешфалва за собствена облага и нищо повече!

— По дяволите! Спести ми идиотските си шеги! Остави ме на мира! — нахвърлям се аз върху него. Сигурно в гласа ми е кипнала цялата наслявявана ярост, защото двамата юнкери срещу мен изненадано ме поглеждат. Ференц слага на масата ножа и вилицата си.

— Тони — заплашва ме той, — не ти позволявам да ми говориш с такъв тон. Струва ми се, че шегите все още не са забранени на нашата маса. Прав си, твоя си работа, ако другаде ти е по вкусно. Това не ме засяга. Но на тази маса ми позволи да забележа, че не се и докосваш до нашия обяд.

Седналите редом с нас ни поглеждат любопитно. Тракането по чиниите внезапно затихва. Дори майорът присвива очи и изпитателно

ни проучва. Виждам, че е крайно време да загляда своята несдържаност.

— А ти, Ференц — отвърщам с престорена усмивка, — ще бъдеш ли така добър да ми разрешиш понякога да имам главоболие и да не се чувствавам добре?

Ференц тутакси се окопитва:

— О, извинявай, Тони, откъде да се сетя? Вярно, изглеждаш доста зле. От няколко дни усещам, че не си във форма. Е, ще се съвземеш, не се боя за теб.

Инцидентът приключва щастливо. Ала гневът продължава да ме тормози. Какво са решили да правят ония с мен? Ту ела, ту се махай, нагоре-надолу, студено-топло: не, няма да позволя така да ме разиграват! Бях казал: три дни, три и половина дни и нито час повече! А дали ще го отлагат, или не, все ми е едно! Стига съм си късал нервите, стига съм се изтезавал с проклетото състрадание. Направо ще се побъркам!

Трябва да се овладеея, за да не издам яростта, която бушува в мен. Иска ми се да грабна чашата и да я строша между пръстите си или да стоваря юмрук върху масата; усещам, че за да се освободя от това напрежение, непременно трябва да извърша някакво насилие. Само да не стоя така беззащитно и нервно да ги чакам дали ще ми пишат, или телефонират, дали ще отлагат, или няма да отлагат заминаването. Повече не мога. Нещо трябва да сторя!

Междувременно другарите ми продължават да спорят възбудено.

— Казвам ти — ехиднички хилавият Йोजи, — оня от Нови-Тичин хубавичко те подреди. И аз все нещичко разбирам от коне. Няма да се оправиш с тоя опърничав кон. Никой няма да се оправи с него.

— Така ли? Хайде да проверим — внезапно се намесвам в разговора, — хайде да проверим дали никой не ще се справи с този жребец. Каж ми, Щайнхюбел, имаш ли нещо против да се заема с рижавото конче, да го поизмъча за час-два, докато клекне?

Не мога да си обясня как ми хрумна тази мисъл. Ала нуждата да излея яростта си на някого или на нещо, да се бия, да удрям, ме изгаряше с такава сила, че жадно се хванах за първия случай, който ми се предложи. Всички ме погледнаха с изненада.

— Желая ти успех — усмихва се граф Щайнхюбел, — ако не ти липсва смелост, дори ще ми направиш услуга. Днес така се борих с

това страшилище, че ръцете ме заболяха; добре ще бъде да му се метне някой с пресни сили. Ако нямаш нищо против, можем веднага да започваме! Напред, да вървим!

Всички скачат и предвкусят истинско зрелище. Отиваме в обора, за да изведем нашия Цезар — Щайнхюбел малко прибързано е избрал това победоносно име за своя буен кон. Щом вижда шумната тълпа около своя бокс, Цезар мигом се стряска. Започва да пръхти, да се блъска и танцува в тясното пространство, да дърпа оглавника, гредите изпращават. Не без мъка подкарваме недоверчивото животно към манежа.

Общо взето, бях ездач от средна класа и в никакъв случай не можех да се меря със страстен кавалерист като Щайнхюбел. Но днес нито той би могъл да намери по-добър ездач от мен, нито необузданият Цезар — по-опасен противник. Защото яростта напрягаше мускулите ми; злюбното желание да се разправа с нещо, да го подчиня на волята си бе толкова силно, че изпитвах почти садистично удоволствие да покажа поне на това непокорно добиче (нали не можех да премеря сили с недосегаемото!), че моето търпение има граници. Добрият Цезар не успя да ме хвърли от гърба си — стрелваше се като ракета, удряше с копита по стените, изправяше се на задните си крака и внезапно подскачаше встрани, но нищо не му помогна. Самият аз бях побеснял, безмилостно дърпах юздечката, сякаш исках да му изкъртя зъбите, забивах шпори в ребрата му и при тези обноси набързо му избих бръмбарите от главата. Неговата бурна съпротива ме възбуждаше, привличаше, въодушевяваше, а в същото време ме вдъхновяваха одобрителните подвиквания на офицерите: „По дяволите! Тоя ще му даде да разбере!“ или: „Гледайте го, гледайте Хофмилер!“, които увеличаваха дръзката ми увереност.

Самочувствието винаги извира от физическите постижения и преминава към душевния свят на човека; след половинчасова изтощителна борба вече победоносно съм изправен на седлото, а под мен скърца със зъби запотеното укротено животно, от което се вдига пара, сякаш току-що излиза изпод горещ душ. Шията и седлото му са побелели от пяна, ушите се свиват послушно и след още половин час непобедимият омеква, послушно започва да изпълнява желанията ми; вече не е нужно да си служи с шенкел, спокойно бих могъл да скоча от гърба му и да приема поздравленията на моите другари. Ала аз все още

не съм успял да се отърся от желанието за борба, състоянието на повишено напрежение ми въздейства толкова благотворно, че помолвам Щайнхюбел да ми разреши да го пояздя още час по учебния плац, разбира се, в тръс, за да разхладя малко запотения жребец.

— С удоволствие — кимва ми усмихнатият Щайнхюбел. — Не се и съмнявам, че ще ми го върнеш в добра форма. Изби му целия инат. Браво, Тони, моите уважения!

И така, бурно приветствуван от своите другари, аз напускам манежа и като държа юздите му изкъсо, подкарвам укротения кон през града, а сетне към ливадите. Той се движи леко и свободно, лек и свободен се чувствавам и самият аз. През този напрегнат час бях излял цялата си ярост и огорчение върху опърничавото животно; сега Цезар се движи в тръс, кротък и послушен, и аз трябва да се съглася с Щайлхюбел: той действително има прекрасна походка. Не би могъл да галопира по-красиво, по-плавно и по-гъвкаво; първоначалното ми недоволство постепенно се стапя в приятна, почти унесена наслада. Цял час бродя с жребеца където ми видят очите и най-сетне в четири и половина решавам, че лека-полека трябва да се прибираме. Стига ни за днес и на двамата. Полюшвам се на седлото и с бавен тръс се нося по добре познатото шосе към града, също чувствавайки умора. Ала зад мен прозвучава клаксон, шумен и пронизителен. Нервният червеникав жребец веднага наостря уши и затреперва. Навреме усещам дързостта, която обзема коня, затова улавям поводите изкъсо и го принуждавам да се насочи към самия край на шосето до едно дърво, за да освободим пътя на колата.

Изглежда, шофьорът ѝ е внимателен, защото правилно разбира моята предпазлива маневра. Съвсем бавно — моторът едва-едва пуфка — той ни отминава възможно най-безшумно; всъщност почти е излишно така напрегнато да пазя разтреперания кон и да го притискам с бедрата си, очаквайки всеки момент да подскочи встрани или да се втурне назад, защото сега, когато автомобилът минава край нас, животното застава съвсем кротко. Спокойно мога да погледна. Ала в секундата, в която вдигам очи, забелязвам, че някой ми маха от откритата кола и различавам кръглото плешиво теме на Кондор редом с яйцевидната глава на Кекешфалва, покрита с бели оредели коси.

Не зная дали конят трепери под мен, или треперя самият аз. Какво значи това? Кондор е тук, а да не ме уведоми за своето

пристигане?! Сигурно е бил у Кекешфалва, ами да, нали старецът седеше до него в колата! Но защо не спират, за да ме поздравят? Защо ме отминават като непознат човек? И защо Кондор е дошъл така внезапно? От два до четири — та нали има прием във Виена по същото време! Сигурно са го извикали извънредно спешно, и то още рано сутринта. Трябва нещо да се е случило, и то положително има връзка с телефонното обаждане на Илона, с отлагането на тяхното заминаване и с отказа да ги посетя. Сигурно нещо се е случило, нещо, което крият от мен! Да не би накрая да е посегнала на себе си снощи, когато цялото й същество излъчваше такава решителност, такава насмешлива увереност, присъща на хората, които възнамеряват да извършат нещо страшно и опасно. Положително е посегнала на себе си! Дали да не ги последвам в галоп, навярно ще успея да се видя с Кондор на гарата!

Ала може би — бързо съобразявам аз — той изобщо няма да замине. Не, в никакъв случай не би си тръгнал, ако действително се е случило нещо лошо, би ми оставил някаква вест. Навярно в казармата ме очаква бележка от него. Зная, този човек не ще направи нищо зад гърба ми, без мен или против мен. Този човек няма да ме изостави. Хайде да се прибирам, бързо! Вкъщи положително ме очакват няколко думи, писмо или бележка от него, или пък лично той. Бързо назад!

В казармата без бавене откарвам коня и за да избегна излишните приказки и поздравии, се втурвам нагоре по страничното стълбище. И наистина — пред вратата на моята стая вече ме очаква Кузма; по плахото му изражение и приведените рамене забелязвам, че нещо се е случило. Някакъв цивилен господин ме очаквал в стаята, докладва той с известно смущение, не се осмелил да върне господина, защото идел по много важна работа. А всъщност съм наредил на Кузма да не пуска никого в стаята ми. Но вероятно Кондор му е дал бакшиш, и тъкмо отгук произтичаше страхът и неувереността на Кузма. Те мигновено се превърнаха в изненада, защото, вместо да му се скарам, промърморих снизходително „добре, добре“ и се втурнах към вратата. Слава богу! Кондор е дошъл! Ще ми разкаже всичко.

Бурно разтварям вратата. В най-отдалечения ъгъл на притъмнялата стая незабавно се надига фигура, която се отлепва от сянката (Кузма беше спуснал щорите заради жегата). Вече съм готов сърдечно да пристъпя към Кондор, когато забелязвам, че човекът пред мен съвсем не е Кондор. Очаква ме някой друг, очаква ме човекът,

когото най-малко съм се надявал да срещна тук: Кекешфалва; да беше още по-тъмно, пак щях да го позная сред хиляди други люде заради смиреното му ставане и покланяне. И докато още се покашля, преди да заговори, вече знам, че гласът му ще прозвучи покорно и развълнувано.

— Извинете, господин подпоручик — покланя се той, — че ви се натрапвам без предизвестие. Ала доктор Кондор ми заръча да ви предам неговите нарочни поздрави и да ви кажа да му простите, задето не нареди да спрат колата... вече закъснявахме, а трябваше непременно да хване бързия влак за Виена, защото вечерта имал... и... и... затова ме помоли веднага да ви предам колко съжалява... Само затова... искам да кажа, че само затова си позволих лично да дойда при вас...

Изправил се е пред мен със сведена глава, сякаш впрегнат в невидим хомот. В здрачевината проблясва костеливият му череп с рядка коса, сресана на път. Напълно излишната раболепност на поведението му започва да ме дразни. Някаква неприязън непогрешимо ми подсказва: зад тези смутени извинения се прикрива точно определено намерение. Сърдечноболният старец не се е изкатерил цели три етажа само за да ми предаде нечий безразлични поздрави. Та те спокойно можеха да се предадат и по телефона или изобщо да се отложат за утре. „Внимание — казвам си аз, — този Кекешфалва иска нещо! Веднъж вече е изскачал от мрака пред мен; отначало е смирен като просяк, но в крайна сметка ми налага волята си така, както онзи джин от приказката се налага на състрадателния младеж. Не се поддавай! Не влизай и неговата клопка! Нищо не питай, за нищо не се интересувай, колкото може по-бързо се сбoguвай с него и го отпрати!“

Ала пред мен е застанал само един старец със смирено сведена глава. Виждам неговите оредели, бели коси; като насън виждам своята баба, склонила глава над плетката, да разказва приказки на невръстните си внучета. Не мога да проявя неучтивост и да отпратя болния старец. И така, невразумен от досегашния си опит, аз го поканвам да седне.

— Колко сте любезен, господин фон Кекешфалва! Дошли сте чак дотук! Наистина много сте любезен! Няма ли да седнете?

Кекешфалва не отговаря. Сякаш не ме е разбрал напълно. Ала поне е забелязал моя жест. Неуверено присяда на самия крайчец на

предложения стол. Мигновено си спомням: със същата боязливост е седял като младеж на трапезата на чужди люде, които са го хранили даром. Днес милионерът седи пак така на моя бедняшки разкривен стол. Бавно си сваля очилата, измъква кърпата от джоба и започва да бърше двете стъкла. „Ех, драги, не съм вчерашен, познавам това твоє лъскане, познавам триковете ти! Зная, лъскаш очилата, за да печелиш време. Много ти се иска аз да подхвана разговора, аз да ти задавам въпроси. Зная дори какво ти се ще да те питам — дали Едит действително е болна и защо се е наложило да отложите заминаването. Ала аз ще бъда нащрек. Започни пръв, щом искаш да ми кажеш нещо! С нищо няма да те подпомогна! Не, няма да ти позволя пак да ме подмамиш, край на проклетото състрадание, край на това вечно «още», «още»! Край на намеците и недомлъвките! Ако искаш нещо от мен, действуй бързо и открито, не се крий зад глупавото лъскане на очилата! Вече няма да ти играя по свирката, дойде ми до гуша от тая моя състрадателност!“

Най-сетне старецът решително слага пред себе си лъснатите очила, сякаш е доловил неизречените думи през стиснатите ми устни. Явно е усетил, че не желая да му помогна и че ще трябва сам да започне; упорито свел глава, той заговорва, без да ме погледне. Говори само на масата, като че ли очаква от твърдото напукано дърво повече състрадание, отколкото от мен.

— Знай, господин подпоручик — притеснено започва той, — че нямам право, о, разбира се, нямам никакво право да отнемам вашето време. Ала какво да правя, какво да правим всички ние? Повече не мога, ние всички не можем повече... Един господ знае какво й хрумна, с нея е невъзможно да се говори, вече никого не слуша... На всичко отгоре съм убеден, че не го прави нарочно, със зъл умисъл... просто е нещастна... безкрайно нещастна... прави го просто от отчаяние... повярвайте, само от отчаяние.

Изчаквам. Какво има предвид? *Какво прави?* Какво именно? Говори най-сетне! Защо се изразяваш със заобикалки, защо не кажеш направо какво се е случило?

Ала старецът се вира в масата с празен поглед.

— А всичко бяхме обсъдили, всичко беше подготвено... Запазени места в спалния вагон, наети най-хубавите стаи. Вчера следобед все още гореше от нетърпение. Сама подбра книгите, които

искаше да вземе, пробва новите дрехи и кожената наметка, която ѝ поръчах във Виена. И внезапно нещо я прихвана! Не знам какво да мисля, вчера, след вечерята... нали си спомняте колко беше възбудена? И Илона нищо не разбира, никой не разбира какво ѝ стана така внезапно. А тя приказва, крещи и се кълне, че за нищо на света няма да замине, че нищо не е в състояние да я мръдне оттук. Ще остане, ще остане, ще остане, така говори, дори да запалят къщата от всички страни. Няма да участвува в тази измама, не позволява да я лъжат, така казва. Само сме искали да се избавим от нея чрез това лечение, просто да се отървем! Но всички сме се били излъгали, всички до един. Просто нямало да замине, щяла да остане, да остане, да остане!

Полазват ме студени тръпки. Значи това се е крило зад вчерашния коварен смях... Дали пък не е забелязала, че вече почти не издържам, и сега не инсценира всичко това, за да ѝ обещава, че все пак ще я навестя в Швейцария?

„Не се подвеждай! — строго си заповядвам аз. — Не показвай, че се вълнуваш! Не се издавай пред стареца, той не бива да разбере, че оставането ѝ ти къса нервите!“ Ето защо се правя на глупак и казвам доста безразлично:

— Ах, и това ще мине... Вие най-добре знаете колко бързо се сменя настроението ѝ. А пък и Илона ми се обади по телефона, все пак става дума за отлагане само от няколко дни.

Старецът въздъхва. Тази въздишка се изтръгва от него глухо, като предсмъртен хрип; сякаш внезапно издишаният въздух отнема от гърдите му и последните сили.

— Боже мой! Де да беше така! Най-страшното е... боя се, всички се боим, че тя изобщо не желае да заминава... Не зная, нищо не разбирам — лечението внезапно ѝ стана безразлично, все ѝ е едно дали ще я излекуват, или не. „Повече не позволявам да ме измъчвате, достатъчно сте ме лекували, всичко това няма никакъв смисъл!“ Така говори. Изрича неща, които карат сърцето ми да спира. „Стига сте ме мамили — крещи и ридае, — за всичко се досещам, всичко виждам... всичко!“

Бързо съобразявам. За бога! Дали не е забелязала нещо?! Да не би да съм се издал? Да не би Кондор да е направил нещо непредпазливо? Да не би от някое невинно подмятане в нея да са се породили подозрения, че има нещо измамно около лечението в

Швейцария? Да не би нейната прозорливост, нейната чудовищно недоверчива прозорливост да ѝ е подсказала, че всъщност я отпращаме нарочно? Внимателно опипвам почвата.

— Не ви разбирам... Нали дъщеря ви изпитваше безгранично доверие към доктор Кондор, а след като той настойчиво я подтиква към това лечение... просто не ви разбирам.

— Точно така!... Тъкмо това е бедата: тя не желае да се предприема никакво лечение, вече *не желае* да бъде излекувана! Знаете ли какво каза?... „За нищо на света няма да замина, дойде ми до гуша от вашите лъжи!... По-добре да си остана саката както сега, няма да замина... вече не желая да ме излекуват, не желая, вече няма никакъв смисъл!“

— Никакъв смисъл ли? — съвсем безпомощно повтарям аз.

Ала старецът още по ниско свежда глава, тъй че не виждам нито разплакалите му очи, нито очилата му. Само по рядката бяла коса забелязвам, че силно трепери. Сетне промърморва почти неразбираемо:

— Вече няма никакъв смисъл да ме излекуват, казва тя и ридае, защото той... той... — старецът с огромно усилие си поема дъх и с мъка го издишва — той... не изпитва нищо друго към мен, освен състрадание.

Щом изрича словото „той“, внезапно се смразявам. Та Кекешфалва за пръв път ми намеква за чувствата на своята дъщеря! Отдавна ми правеше впечатление, че явно ме избягва, нещо повече, едва се осмелява да ме погледне, въпреки че по-рано се отнасяше към мен нежно, дори с настойчива загриженост. Ала аз знаех, че само срамът го прави сдържан; сигурно старецът с ужас е наблюдавал как дъщеря му си е изгубила ума по човек, който я отбягва. Тайните ѝ признания трябва неимоверно да са го измъчвали, нескритият ѝ копнеж безкрайно го е засрамвал. И той като мен е загубил своята непосредственост. Когато човек крие нещо или е принуден да го крие, погледът му престава да бъде прям и открит.

Ала ето че сега изрече тия думи и един и същ удар порази сърцата и на двамата ни. След това издайническо слово онемяваме и той, и аз, като избягваме да се погледнем в очите. В тясното пространство над масата в застиналия въздух между нас властвува мълчанието. Но постепенно то се разпростира, разширява се като черен газ чак до

тавана и изпълва цялата стая; отгоре, отдолу и от всички страни ни притиска и души някаква празнота, а по неговото тежко, пресекащо дишане разбирам, че мълчанието го задавя. Още миг и мълчанието ще задуши и двама ни, ако някой от нас не проговори, за да разбие с една дума угнетителната, убийствена пустота.

И тогава внезапно се случва нещо; отначало забелязвам, че той прави движение, странно движение — несръчно и неловко. Сетне старецът изведнъж се катурва като някаква мека маса. Зад него шумно се стоварва столът.

„Удар!“ — това е първото, което ми минава през ума. Сърдечен удар, нали е болен от сърце, Кондор ми го беше казал. Скачам ужасен, за да го вдигна и положи на креслото. Ала в същия миг забелязвам, че старецът съвсем не е паднал от креслото, а сам се е свлякъл на пода. Когато се бях хвърлил притеснен към него, от вниманието ми беше убягнало истинското положение: нарочно бе паднал на колене и щом понечих да го вдигна, той се примъкна по-близо до мен, сграбчи ръцете ми и започна да ме моли:

— Трябва да ѝ помогнете... само вие можете да ѝ помогнете, само вие... и Кондор каза същото: само вие и никой друг!... Умолявам ви, смилете се... така не може повече... инак ще посегне на живота си, сама ще се погуби.

Макар че целият треперя, насила изправям коленичилия човек. Ала той стиска ръцете ми и отчаяно забива в плътта ми пръсти като хищни нокти — джинът, джинът от моя сън, който насилва състрадателния младеж!

— Помогнете ѝ! — задъхва се той. — За бога! Помогнете ѝ!... Не можете да изоставите детето в това състояние... става дума, кълна ви се, за живот и за смърт... Дори не знаете какви безумия изрича в отчаянието си... Трябвало да свърши със себе си, да се изличи от лицето на земята, за да ви отърве от себе си, да отърве всички ни от себе си, ридае тя... Не го казва просто така, а страшно сериозно... Вече два пъти се е опитвала — срязва си вените, а втория път нагълта приспивателно. Като реши нещо, никой не е в състояние да я разубеди, никой... сега само вие можете да я спасите... само вие... кълна ви се, единствено вие...

— Но, разбира се, господин фон Кекешфалва... успокойте се, моля... естествено, че ще направя всичко, което е по силите ми. Ако

искате, веднага ще тръгнем и аз ще се опитам да я убедя. Веднага потеглям с вас. Сам решавайте какво да ѝ кажа, какво да сторя...

Внезапно пуска ръката ми и се взира в мен.

— Какво да сторите ли?... Наистина ли не разбирате, или не искате да разберете? Та тя ви разкри душата си, сама ви се предложи и сега умира от срам, че го е направила! Писа ви, а вие не ѝ отговорихте — сега ден и нощ се измъчва, че я отпращате, че искате да се отървете от нея, защото я презирате... обезумяла е от страх, че се отвращавате от нея... защото тя... защото тя... Нима не разбирате, че подобно нещо е убийствено за човека, за един толкова горд, толкова страстен човек като моето дете... Та вие я карате да чака... Защо не ѝ дадете слаба надежда? Защо не ѝ кажете поне една дума? Защо сте толкова жесток, толкова безсърдечен към нея? Защо така ужасно измъчвате клетото невинно дете?

— Но аз направих всичко, за да я успокоя... та аз ѝ казах...

— Нищо не сте ѝ казали! Нима не сте забелязали, че съвсем я побъркахте с вашите идвания, с вашето мълчание, защото тя очаква една... една-единствена дума, която всяка жена очаква от мъжа, когото обича... Не би се осмелила да се надява на каквото и да било, ако положението ѝ е все същото... Ала сега, когато със сигурност ще оздравее, напълно ще оздравее само след няколко седмици, защо да не очаква същото, на което се надява всяка друга девойка, защо не... Та тя ви го каза, призна ви с какво нетърпение очаква от вас една дума... Та тя не *може* да направи повече от това, което вече е направила... не може да проси от вас милостиня... а вие, вие не ѝ казвате нито дума, не ѝ казвате едничкото, което би могло да я направи щастлива!... Наистина ли то ви всява такъв ужас? Бихте имали всичко, което човек може да си пожелае на земята. Аз съм стар и болен човек. Ще ви оставя всичко, което притежавам, замъка, имението и шестте или седемте милиона, които успях да събера за четиридесет години... всичко ще бъде ваше... бихте могли да го имате още утре, в който ден кажете, в който час кажете, самият аз вече не искам нищо... искам само някой да се грижи за детето, когато мен вече няма да ме има. Зная, че сте добър порядъчен човек, че ще я жалите, ще бъдете добър с нея!

Дъхът му пресекна. Отново се свлече на креслото — беззащитен, изнемощял... Ала и моите сили ме бяха напуснали, тъй че се хвърлих

изтощен на другия стол. Също като по-рано седяхме един срещу друг, безмълвни, без да се поглеждаме, не помня колко време. Само понякога чувствавах как масата леко се разлюлява, защото той се е вкопчил в нея, а тялото му внезапно потръпва. Сетне долових тъп удар — пак беше минала цяла вечност, — сякаш нещо твърдо бе паднало върху друг твърд предмет. Сведеното му чело се бе стоварило върху масата. Усещах страданията на този човек и желанието ми да го утеша стана неудържимо.

— Господин фон Кекешфалва — приведох се аз над него. — Имайте ми доверие... нека да обмислим всичко, да го обмислим на спокойствие... повтарям ви, аз съм напълно на ваше разположение... ще сторя всичко, което е по силите ми... Само онова... за което преди малко ми намекнахте... то е... то е невъзможно... напълно невъзможно.

Той потръпна като тежко ранено животно под последния, смъртоносен удар. Устните му, влажни от възбудата, се раздвижиха напрегнато, но аз не му позволих да възрази.

— Не е възможно, господин фон Кекешфалва, моля ви да не говорим повече за това... преценете сам... кой съм аз в края на краищата? Нищожен подпоручик, който живее от заплатата си и от дребната месечна добавка от семейството... с толкова ограничени средства не можеш да поддържаш своето съществуване, не може да се живее, а камо ли да живеят двама...

Понечи да ме прекъсне.

— Да, зная какво ще кажете, господин фон Кекешфалва. Парите нямат никакво значение, така си мислите вие, погрижили сте се за тях. Зная, че сте богат и... че бих могъл да получа от вас всичко... Ала тъкмо защото вие сте толкова богат, а аз съм нищо, никой... тъкмо това прави нещата невъзможни... Всеки ще си каже, че съм го сторил само заради парите, лично аз... а и самата Едит, повярвайте ми, през целия си живот няма да се освободи от подозрението, че съм я взел само заради парите й... въпреки особените обстоятелства... Повярвайте ми, господин фон Кекешфалва, не е възможно, макар че искрено и честно ценя вашата дъщеря и... и... и я харесвам... но вие трябва да ме разберете!

Старецът остана неподвижен. Отначало си помислих, че изобщо не е разбрал думите ми. Ала постепенно немощното му тяло се

раздвижи. С мъка вдигна глава и се вторачи в нищото пред себе си. Сетне посегна с двете си ръце към ръба на масата — забелязах, че иска да подпомогне непокорното си тяло да се изправи, но това не му се удаде веднага. На два, на три пъти силите го напускаха. Най-сетне успя да се надигне и да стане, разтреперан от напрежение, сам потъмнял сред тъмата, със зеници, застинали като от черно стъкло. Сетне продума невероятно отчуждено, с ужасяващото равнодушие на призрак, сякаш собственият му човешки глас бе умрял:

— Тогава... тогава всичко е свършено.

Тонът му беше ужасен, ужасно бе това пълно отчаяние. С незрящ поглед, отправен към нищото, той заопипва плота на масата, търсейки очилата си, без да погледне надолу. Но не ги намести пред вцепенените си очи — за какво му беше да гледа, да живее? — а несръчно ги натика в джоба. Синкавите пръсти (Кондор бе съзрял в тях смъртта) отново се разходиха по цялата маса, докато най-сетне в самия ѝ крайчец откриха черната смачкана шапка. Едва тогава се извърна, за да си тръгне. Промърмори, без да ме погледне:

— Простете за безпокойството.

Беше наложил накриво шапката си; краката му не го слушаха, влачеха се и се преплитаха безсилно. Политна като лунатик към вратата. Ала сетне, сякаш внезапно си бе спомнил за нещо, сне шапката от главата си, поклони се и повтори:

— Простете за безпокойството.

Старият смазан човек ми се кланяше — тъкмо този жест на учтивост в миг на крайна угнетеност окончателно ме срази. Внезапно усетих топлите струи, които извираха горещи, изригваха нагоре, пареха дори очите ми, и в същото време отново почувствувах познатата премала и слабостта: състрадателността пак ме беше обсебила. Не, не може да го пусна просто така, старецът беше дошъл, за да ми предложи детето си, единственото, което притежаваше на този свят, не можех да го предам на отчаянието, на смъртта. Не можех да изтръгна живота от тялото му. Трябваше да му кажа нещо утешително, успокоително, примирително! Хвърлих се към него.

— Господин фон Кекешфалва, моля ви, не ме разбирайте погрешно... В никакъв случай не можете да си тръгнете така и дори да ѝ кажете... за нея би било ужасно в този миг... а освен това то не е вярно.

Вълнението ми все повече растеше, защото усещах, че старецът изобщо не ме слуша. Замръзнал на мястото си като колона от сол, той беше сякаш сянка в сянката, живо възплъщение на смъртта. Желанието ми да го утеша ставаше все по-пламенно.

— Не е вярно, господин фон Кекешфалва, кълна ви се... за мен няма нищо по-ужасно от мисълта, че ще оскърбя... вашата дъщеря Едит... или ще ѝ внуша чувството, че не я харесвам искрено... Никой не се е държал по-сърдечно с нея, кълна ви се, никой не е в състояние да я чувствава по-близка... Наистина тя просто си е въобразила, че... ми е безразлична... напротив... напротив... само сметнах, че няма да има смисъл, ако сега... ако днес ѝ го кажа... на първо време е важно само едно... да пази силите си... за да оздравее наистина!

— Но после... когато оздравее?...

Внезапно се беше извърнал към мен. Зениците му, доскоро застинали и мъртви, фосфоресцираха в мрака.

Уплаших се. Инстинктивно усетих опасността. Ако сега му обещаех нещо, щях да заложа главата си. Ала в този миг ми хрумна: та нали тя се надява само на една измама? В никакъв случай не може да бъде излекувана веднага. Това може да продължи още доста години; не бива да мислим за много напред, беше казал Кондор; сега просто ще я успокоя, ще я утеша! Защо да не ѝ дам малка надежда, защо да не я направя щастлива поне за кратко? Ето защо казах:

— Да, когато оздравее, тогава, естествено... тогава сам... бих ви потърсил.

Взря се в мен. Тръпка пробяга по тялото му. Подтикваше го сякаш някаква неведома сила.

— Мога ли... мога ли да ѝ го кажа?

Отново долових опасността, но вече нямах сили да противодействувам на умолителния му поглед. Ето защо отвърнах твърдо:

— Да, кажете ѝ го. — И му подадох ръка.

Очите му засияха, напълниха се и преляха насреща ми. Сигурно така е гледал Лазар, когато се е надигнал замаян от своя гроб и е съзрял небето и свещената светлина. Усетих как ръката му трепери в моята, трепери все по-силно. Сетне челото му започна все повече да се свежда. Навреме си спомних как се бе навел тогава и беше целунал ръката ми. Бързо я отдръпнах и повторих:

— Да, кажете й го, моля, кажете й го: нека не се безпокои. И преди всичко: да оздравее, бързо да оздравее, за мен, за всички нас!

— Да, да — възбудено повтаряше той, — да оздравее, бързо да оздравее... Сега веднага ще заминем, о, напълно съм убеден! Веднага ще заминем и ще оздравеем благодарение на вас, заради вас... от първия миг знаех, че господ ви е изпратил... не, не, аз не мога да ви благодаря... господ да ви възнагради... Тръгвам си... не, останете, не си правете труда, вече си тръгвам.

С други, непознати за мен, леки и окрилени стъпки той изтича към вратата — зад него се развяваха полите на черния сюртук. Затръшна я след себе си звънко, почти весело. Останах сам в сумрачната стая; бях леко слисан както винаги след решителна постъпка, която предварително не съм обмислял. И едва след час, когато ординарецът плахо похлопа на вратата и ми връчи писмо на синя хартия, с добре известния формат — едва тогава осъзнах цялата отговорност на своето обещание, дадено от малодушна състрадателност.

„Заминаваме вдругиден. Обещах на татко. Простете ми за последните дни, но умирах от страх, че съм Ви в тежест. Вече знам защо и за кого трябва да оздравее. Вече от нищо не ме е страх. Елате утре колкото можете по-рано. Никога не съм Ви очаквала с такова нетърпение. Винаги Ваша Е“

„Винаги“ — неволно изтръпнах при тази дума, която безвъзвратно и навеки обвързва човека. Ала сега нямаше връщане назад. И този път състраданието победи моята воля. Предадох се. Вече не принадлежах на себе си.

„Я се стегни! — рекох си аз. — Това бе последното, което успяха да изтръгнат от теб — полуобещание, което никога не ще се сбъдне изцяло. Още ден-два ще търпиш безумната любов, сетне те ще заминат и ти отново ще се отървеш.“ Но колкото повече приближаваше следобедът, толкова повече се дразнех от неприятното усещане, от все по-мъчителната мисъл, че с лъжа в сърцето ще посрещна погледа ѝ, пълен с нежно упование. Напразно се стараех не принудено да бърбям с другарите си — тиктакането в мозъка, трепетът на нервите и внезапното пресъхване на гърлото, сякаш вътре в мен се разгаряше полузадушен огън, бяха твърде осезаеми. Без да мисля, си поръчах коняк и го изпих на един дъх. Но това не ми помогна, сухотата продължаваше да ме души. Поръчах втори коняк; и едва когато поисках трети, проумях своя неосъзнат стремеж: заедно с коняка исках да си влея кураж, за да не би да се покажа пред Едит страхлив или сантиментален. Имах намерение предварително да притъпя нещо в себе си, дали страха или срама, а може би някое много добро или много зло чувство... Да, точно така беше, точно така — нали затова на войниците даваха двойна дажба ракия преди атака: исках да притъпя и замая сетивата си, за да не усещам с такава яснота съмнителното или навярно опасно събитие, което приближаваше. Но тези три чаши само наляха олово в нозете ми, а в главата нещо забръмча и засвистя като зъболекарска машинка, която всеки миг ще докосне болния зъб. Един човек с разтуптяно сърце вървеше по дългия път — или само сега ми се струваше толкова дълъг? — вървеше към страшния дом, ала не беше уверен, твърд и най-малко от всичко — радостен.

Нещата обаче се наредиха по-лесно, отколкото си мислех. Очакваше ме друго, по-добро опиянение, по-нежна и по-чиста самозабрава от онази, която бях търсил в силната напитка. Защото и тщеславието те кара да оглупееш, и благодарността те зашеметява, и нежността може блажено да те обърка. На вратата старият добър Йозеф радостно се стресна.

— О, господин подпоручикът! — преглътна той и развълнувано запристъпва от крак на крак; сегиз-тогиз вдигаше крадешком очи и — не намирам друго сравнение — ме поглеждаше така, както се гледа икона в черква. — Моля, господин подпоручик, заповядайте в салона! Госпожица Едит отдавна чака господин подпоручика — възбудено прошепна той, обзет от срамежлив възторг.

Чудех се и се маех: защо този чужд човек, този стар лакей ме гледа с такава преданост в очите? Защо ме обича толкова? Нима хората наистина стават добри и щастливи, щом забележат добрината и състраданието у другите? Тогава Кондор беше прав, животът наистина придобива смисъл за онзи, който помогне поне на един човек, тогава действително си заслужава да се отдадем на другите чак до сетните си сили и дори да прекрачим техните граници. Тогава всяка жертва е оправдана, дори лъжата, ако им носи щастие — тя може да се окаже по-важна от всяка истина. Усетих, че стъпвам здраво на земята; човек крачи другояче, когато знае, че носи със себе си радост.

Ето, Илона също идеше насреща ми и също сияеше; погледът ѝ ме погали като смуглите ѝ, нежни ръце.

— Благодаря ви — рече тя и аз имах чувството, че словата ѝ долитат до мен през пелената на топъл летен дъжд. — Сам не знаете какво сторихте за детето. Вие я спасихте! Господи! Наистина я спасихте! Влизайте бързо, не мога да ви опиша как ви очаква тя.

Междувременно другата врата леко се откряна. Стори ми се, че някой беше стоял зад нея, за да подслушва. Влезе старецът, ала в очите му вече нямаше смърт и ужас, а нежен блясък.

— Колко хубаво, че дойдохте! Ще се удивите как се е преобразила. През всичките тези години, откак се случи нещастиято, не съм я виждал толкова весела, толкова щастлива! Стана чудо, истинско чудо! Господи, колко много направихте за нея и за всички нас!

Чувствата го победиха и той млъкна. Преглътна, изхлипа и се засрами от собственото си вълнение, което постепенно обзе и мен. Нима някой би могъл да остане равнодушен при такава благодарност? Струва ми се, че никога не съм бил суетен човек, който сам да се възхищава от себе си или да се надценява, до ден-днешен не вярвам нито в своята доброта, нито в своите сили. Ала от несдържания и признателен възторг на другите към мен струеше непреодолима гореща вълна от увереност. Някакъв златен вятър внезапно отне от мен страха и малодушието. Защо да не бъда безгрижен и да я оставя да ме обича, след като това правеше останалите толкова щастливи? Вече почти изгарях от нетърпение да вляза в салона, който напуснах преди два дни в такова отчаяние.

Виж ти! В креслото бе седнала девойка, която едва разпознах — тя гледаше толкова весело, от погледа ѝ струеше лъчисто сияние! Облечена бе в нежносиня копринена рокля, която я правеше още по-крехка: приличаше на момиченце, на дете. В червеникавите ѝ коси блестяха — дали не бяха мирти? — бели цветове, а около креслото бяха наредени — кой ли ѝ ги бе подарил? — кошници с цветя, цяла пъстра цветна леха. Отдавна беше усетила, че съм в къщата; несъмнено бе дочула веселите приветствия и приближаването на моите стъпки. Но този път онзи нервен, изпитателен, пронизателен поглед, който иначе недоверчиво отправяше към мен още с влизането ми изпод полуспуснатите си клепачи, го нямаше. Седеше леко и непринудено в креслото си; напълно забравих наметалото, което скриваше нейния недъг, както и дълбокия фотьойл, който всъщност бе затвор за нея, защото не преставах да се удивлявам на това непознато създание, по детински радостно и по женски красиво. Тя забеляза нямата ми изненада и я прие като дар. Старият тон на нашите безгрижни приятелски дни не закъсня да прозвучи в поканата ѝ:

— Най-сетне! Най-сетне! Моля, седнете по-близо. И, моля, помълчете малко! Искам да ви кажа нещо важно.

Разположих се непринудено. Можех ли да бъда объркан и смутен, след като тя ми говореше така звънко, така дружелюбно?

— Изслушайте ме само за минута. Нали няма да ме прекъсвате? — Усетих, че този път е премислила всяка своя дума. — Зная всичко, което сте споделили с баща ми. Зная какво искате да направите за мен. А сега трябва да повярвате на всяка дума от моето обещание: никога — чувате ли, никога! — няма да ви попитам защо сте го сторили, дали заради баща ми или действително заради мен. Дали е само от състрадание или... не, не ме прекъсвайте, *не желая* да го узнавам, не желая... не желая повече да разсъждавам, да измъчвам себе си, да измъчвам и останалите. Стига ми, че благодарение на вас живея и продължавам да живея... че едва от вчера *започнах* да живея. Когато оздравея, ще го дължа само на един човек, само на вас! Единствено на вас!

За миг се поколеба, ала сетне продължи:

— А сега чуйте какво ще ви обещаю. Тази нощ премислих всичко. За пръв път разсъждавах ясно като здрав човек, не както порано, когато все още бях несигурна, превъзбудена и нетърпелива.

Прекрасно е, сега го осъзнавам — да мислиш без страх, прекрасно е... За пръв път почувствувах какво усещат нормалните хора и само на вас, само на вас дължа това усещане. Ето защо ще изтърпя всичко, което лекарите поискат от мен, всичко, всичко, за да се превърна отново в човек, да не бъда повече уродливото създание, което съм днес. Няма да отстъпя, няма да се дам, след като зная цаката на всичко това. С всяка клетка и с всеки нерв от моето тяло, с всяка капка от моята кръв ще се стремя да оздравея — аз вярвам, че когато човек желае нещо толкова горещо, бог ще му помогне да го постигне. И всичко това правя заради вас, за да не приемам жертви от вас. Ала ако не успея... моля, не ме прекъсвайте!... или ако не успея *напълно*, ако не оздравея *напълно*, ако не мога да се движа като другите — тогава няма от какво да се страхувате! Тогава сама ще понеса тръннения си венец. Зная, има жертви, които не бива да се приемат, особено от любим човек. С една дума, ако лечението излезе безуспешно — заложила съм всичко на това лечение, всичко! — тогава вие никога вече няма да чуете за мен, никога вече няма да ме видите. Никога не ще ви бъда в тежест, кълна ви се, защото не желая да бъда на никого повече в тежест, а най-малко на вас. Така, това е всичко. Нито дума повече! Остават ни само броени часове, които ще прекараме заедно през следващите дни; ще се опитам да ги изживея безкрайно щастливо.

Гласът ѝ бе друг, говореше като възрастен човек. Очите ѝ бяха други, това не бяха нетърпеливите очи на дете, не бяха яростните, жадни очи на болен. Това бе — усещах го — друга любов, с която ме обичаше, не беше тайната любов от самото начало, неистовата, измъчената любов. И аз се взрях в нея с други очи; вече не ме потискаше състраданието към нейната зла участ, както беше по-рано, вече не беше нужно да бъда плах и предпазлив, а само сърдечен и открит. Без сам да разбирам, за пръв път усетих истинска нежност към тази крехка девойка, озарена от лъчите на мечтаното щастие. Неволно, несъзнателно седнах по-близо до нея, за да хвана ръцете ѝ, ала този път не потръпна страстно при моето докосване. Прохладната крехка ръка тихо и покорно легна върху дланта ми и аз с радост долових миролюбивото туптене на нейния пулс.

Сетне съвсем непринудено заговорихме за пътуването и за дребните житейски случки, бърбяхме за живота в града и казармата. Престанах да разбирам защо съм се измъчвал толкова, след като

всичко бе съвсем просто: седях до едно момиче, държах ръката му. Не се преструвах, не се криех, показвахме, че ни изпълват взаимни сърдечни чувства, не се борех срещу нежните вълнения, а приемах чувствата ѝ без срам и с искрена признателност.

После седнахме на масата. Сребърните канделабри отразяваха блясъка на свещите, цветята надигаха глави от вазите като пъстри пламъци. Сиянието на кристалния полилей танцуваше от огледало към огледало, а къщата издигаше като мълчалива раковина своя тъмен свод около бляскавия си бисер. Понякога ми се струваше, че долавям как дърветата кротко дишат в градината, как ветрецът топло и страстно гали тревите, защото през отворените прозорци появяваше техният аромат. Всичко бе по-красиво и по-добро от всякога; старецът седеше като пастор, изправен и тържествен, никога не бях виждал нито Едит, нито Илона толкова весели и млади, никога нагръдникът на слугата не беше блестял така белоснежнo, никога гладката кожа на плодовете не беше горяла в такива пъстри отблясъци. А ние седяхме, пиехме и се хранехме, говорехме и се радвахме на възврънатото разбирателство. Смехът безгрижно прелиташе: като чуруликаща птица от един към друг, веселостта ни заливаше като игрива вълна, плисваше и се оттегляше, идваше и пак си тръгваше. Само когато слугата напълни чашите с шампанско и аз пръв вдигнах чашата си за Едит — „За ваше здраве!“ — всички внезапно онемяха.

— Да, да оздравея... — въздъхна тя и доверчиво ме погледна, сякаш пожеланието ми имаше власт над живота и смъртта. — Да оздравея за теб.

— Дай боже! — Бащата беше станал, вече не можеше да се владее. Сълзи навлажниха очилата, му, той ги свали и грижливо ги изтри. Усетих, че едва сдържа ръцете си, които искаха да ме докоснат, и аз не се възпротивих. Също копнеех да му изразя своята благодарност, ето защо пристъпих към него и го прегърнах, а брадата му ме докосна по страните. Когато се отдръпна от мен, забелязах погледа на Едит. Устните ѝ леко тръпнеха; усетих, че тези полуотворени устни жадуват да ги докосна. Бързо се наведох и я целунах по устата.

Така стана годежът. Целунах влюбената девойка не след дълбокомислен размисъл — сторих го искрено и спонтанно. Сам не зная как стана, направих го неволно; ала не съжалих за тази малка

чиста ласка. Защото Едит не изпъна страстно своята разлудяна гръд към мен както по-рано — сега тя гореше от щастие, но не ме задържа. Устните ѝ приеха моите смирено, като неземеен дар. Останалите не продумваха. Тогава от ъгъла долетя плах шум. Приличаше на смутено покашляне, но щом погледнахме нататък, видяхме слугата, който тихо хлипаше в ъгъла. Беше оставил бутилката и се бе извърнал; не искаше да забележим неговото неподобаващо вълнение, ала всеки един от нас усети как тези чужди неловки сълзи топло бликват и в собствените му очи. Внезапно Едит докосна ръката ми:

— Дайте ми я за малко.

Не знаех какво възнамерява да стори. Нещо прохладно и гладко се плъзна по безименния ми пръст. Пръстен.

— За да мислиш за мен, когато замина — оправда се тя.

Не погледнах пръстена; взех само ръката ѝ и я целунах.

Тази вечер бях бог. Аз бях сътворил света и ето, той преливаше от доброта и справедливост! Сътворих човек — челото му сияеше като чисто утро, а зениците му отразяваха дъгата на щастиято. Отрупах трапезата с богатство и изобилие, ускорих зреенето на плодовете, виното и ястията бяха дарове от мен. Свидетелствата на моята щедрост се извисяваха пред очите ми така, сякаш бяха жертвоприношения, носеха ги в блестящи съдове и препълнени кошници, виното искреше, плодовете грееха и жадуваха да изпитам тяхната сладост и сочност. Запалих светлина в стаята, запалих светлина в човешките сърца. В чашите сияеше слънцето на полилея, бялата покривка на масата искреше като сняг. С гордост усещах, че хората обичат светлината, която струи от мен, а аз приемах любовта им и се опиянявах от нея. Поднасяха ми плодове и ястия и тези техни дарове ме изпълваха с радост. Поднасяха ми своето страхопочитание и благодарност, а аз приемах тези почести като жертвоприношения.

Тази вечер бях бог. Ала не гледах студено от извисения си трон към моите дела и творения, а доброжелателно и благо седях сред своите чада и смътно различавах техните образи, сякаш ги гледах през сребриста облачна омара. От лявата ми страна седеше старец; великият пламък на добротата, който изригваше от мен, беше загладил дълбоките бръчки върху неговото чело и бе заличил сенките, които

помрачавах очите му; бях го избавил от смъртта и той говореше с глас на възкръснал, защото с благодарност съзираше чудото, което бях направил с него. До мен седеше девойка, някога болна, окована, поробена и злокобно заплетена в собственото си злощастие. Ала сега тя бе озарена от ореола на здравето. С диханието на моите устни аз я бях изтръгнал от преизподнята на страховете и я бях пренесъл в небесата на любовта. Сега нейният пръстен сияеше като утринна звезда на ръката ми. Срещу нея седеше друга девойка. И тя се усмихваше признателно, защото бях дарил лика ѝ с красота, бях оградил светлото ѝ чело с тъмна, уханна гора от коси. Възнаградих и възвисих всички с чудото на своето присъствие, моят пламък озаряваше всички очи; когато се погледнеха един друг, заревото в техните зеници бях аз. Когато разговаряха помежду си, Аз и само Аз бях смисълът на техните слова, и дори когато не продумвахме, пак мислеха за мен. Защото аз, само аз бях началото, основата и причината за тяхното щастие; когато се хвалеха един на друг, всъщност възхваляваха мен, когато се обичаха, те обичаха и мен като създател на тяхната любов. А аз седях сред тях, изпълнен с радост от своите дела, и виждах колко хубаво бе да съм добър към чадата си. И заедно с виното великодушно пиех и тяхната любов, заедно с ястията се наслаждавах на тяхното щастие.

Тази вечер бях бог. Усмирих талазите на нетърпението, прогоних мрака от сърцата. Ала и аз се отърсих от страха, душата ми бе обзета от покой, непознат през целия ми живот. Едва когато се свечери и аз се надигнах от трапезата, усетих тихата печал, извечната печал на бога в седмия ден, когато е приключил своето дело — моята печал се отрази върху помрачените им лица. Защото настъпи часът за разлъка. Обзе ни странна тревога, сякаш знаехме, че нещо несравнимо е безвъзвратно отлетяло — един от онези редки безметежни часове, които също като облаците никога не се връщат. За пръв път ме достраша да оставя девойката сама; като влюбен отлагах разлъката с тази, която ме обичаше. Колко хубаво би било, помислих си аз, да приседна за малко край леглото ѝ, безкрайно да милвам нежната плаха ръка, да виждам как розовата усмивка на щастieto непрестанно я озарява. Ала беше късно. Бързо я прегърнах и целунах по устните. Усетих как спира да диша, сякаш искаше завинаги да съхрани топлината на моето дихание. Пристъпих към вратата, сподирен от бащата. Последен поглед,

последен поздрав — и си тръгнах свободен и уверен, като човек, който плодотворно е приключил своята работа и е извършил паметен подвиг.

Изминах няколко стъпки до преддверието, където вече ме очакваше слугата с фуражката и сабята. Ех, де да бях си тръгнал по-бързо! Да не бях проявил такова търпеливо внимание! Ала старецът просто не можеше да се раздели с мен. Отново хвана ръката ми, отново я погали, за да засвидетелствува за кой ли път своята благодарност към мен заради всичко, което бях сторил за него. Сега вече спокойно можел да умре, детето щяло да бъде излекувано, всичко се било оправило все благодарение на мен, единствено на мен. Неудобството ми растеше — та той ме галеше и ласкаеше в присъствието на слугата, който чакаше търпеливо до нас със сведена глава. На няколко пъти разтърсих ръката на стареца за сбогом, ала той отново и отново ме заговаряше. А аз, робът на своето състрадание, стоях и търпях. Не намирах у себе си сили да се откъсна от него, въпреки че в душата ми някакъв неопределен глас настояваше: достатъчно, предостатъчно!

Внезапно през вратата нахлу неспокоен шум. Сигурно в съседната стая беше избухнал спор, защото ясно се чуваха гневни гласове, които бурно се караха. С ужас разпознах гласовете на Илона и Едит. Изглежда, едната искаше нещо, а другата я увещаваше да не го прави. „Но моля те — ясно долових предупреждението на Илона, — стой тук!“ Сетне рязко и гневно прозвуча гласът на Едит: „Не, остави ме, остави ме!“ Старецът продължаваше да бръщолеви, а аз все по-неспокойно се вслушвах в другите шумове. Какво ставаше там зад затворената врата? Защо бе нарушен мирът, моят мир, божественният мир на този дом? Какво искаше Едит така настойчиво, какво държеше да предотврати Илона? И ето че внезапно изтопурка онзи отвратителен шум: туп-туп, туп-туп — това бяха патериците. За бога! Да не би без помощта на Йозеф да е тръгнала към мен? Топуркането на дървото бързаше насам, туп... туп, вдясно, вляво... туп-туп... вдясно, вляво, вдясно, вляво... Неволно си представих и разлюляното тяло — сега трябва да беше зад самата врата. Ето го удара, сякаш нещо неопределено внезапно се стовари върху вратата. Сетне някои изпъшка от неимоверно напрежение и под силния натиск дръжката изпращя.

Зловеща гледка! На касата се облегна Едит, изтощена от усилието. С лявата си ръка тя яростно се бе вкопчила във вратата, за да не загуби равновесие, а с десницата си стискаше двете патерици. Зад нея напираше Илона, която, видимо отчаяна, явно искаше да я подкрепи или да я възпре насила. Ала очите на Едит блестяха от нетърпение и гняв.

— Не ми трябва ничия помощ! Мога и сама!

И тогава, преди още Кекешфалва или слугата да са дошли на себе си, се случи нещо невероятно. Парализираната девойка прехапа устни и чудовищно се напрегна; втрени в мен своите разширени, пламнали зеници и с едно-единствено движение се оттласна от вратата, която ѝ служеше за опора — също като плувец от брега на морето, — за да се насочи към мен свободно, без патерици. В мига на отхвърлянето политна, сякаш щеше да се сгромоляса в пустошта на стаята, ала сетне бързо размаха двете си ръце — свободната и дясната ръка, с която държеше патериците, — за да запази равновесие. Сетне отново прехапа устни, премести единия крак и привлече до него другия; отсечените движения надясно и наляво разтърсваха тялото ѝ и тя трепкаше като марионетка. И все пак — тя вървеше! Вървеше! Вървеше, приковала върху мен широко разтворените си очи, вървеше, сякаш се придърпваше за невидимо въже, зъбите ѝ се впиваха в устните, лицето ѝ бе разкривено. Вървеше, подмятана насам-натам като лодка в бурни води, ала все пак вървеше, за пръв път вървеше сама, без патерици, без подкрепа — някакво чудо на волята сигурно бе съживило мъртвите ѝ нозе. Никой лекар не успя да ми обясни по-късно как парализираната девойка успя този един-единствен път да изтръгне безсилните си крайници от вцепенението и слабостта, а аз не съм в състояние да опиша как се случи това, защото всички смаяно се взирахме в зениците ѝ, от които струеше възбуда; дори Илона забрави да я следва и пази. Но тя измина броените стъпки — със залитане и сякаш подтиквана от разбунената си душа; не ходеше, по-скоро летеше ниско над пода. Това бе неувереният колеблив полет на птица с прекършени криле. Ала волята, този демон на сърцето, я тласкаше напред, все напред. Вече беше съвсем близо, вече предвкушаше близката победа и страстно протегна към мен ръцете си — крилете, с които досега бе пазила равновесие, — напрегнатото изражение всеки миг щеше да се отпусне в безметежната усмивка на щастието. Тя го

извърши, извърши чудото, оставаха ѝ само две стъпки, не, само една, последна стъпка: почти усещах диханието на нейните устни, които започваха да се усмихват — и тогава настъпи ужасът! С предчувствие за спечелената прегръдка тя преждевременно разпери ръце и страстното рязко движение стана причина да загуби равновесие. Коленете ѝ внезапно се подгънаха като подкосени. Строполи се в краката ми, а патериците изтрещяха върху мраморните плочи. Обзет от внезапен ужас, неволно отскочих назад, вместо да сторя найестественото: да се спусна към нея и да ѝ помогна да се изправи.

А Кекешфалва, Илона и Йозеф почти едновременно се втурнаха към стенещата девойка, за да я вдигнат. Усетих — все още не бях в състояние да погледна нататък, — че с общи усилия изнасят Едит от стаята. Долових само приглушеното изхлипване, породено от безсилен гняв, и провлечените стъпки, които се отдалечаваха, предпазливо понесли своя товар. За една-единствена секунда омарата на възторга, който цяла вечер бе замъглявал моя взор, се разкъса. Щом светкавицата озари душата ми, проумях всичко с призрачна яснота: разбрах, че злощастната девойка никога не ще оздравее напълно! Чудото, което всички чакаха от мен, не стана. Вече не бях бог, а нищожен жалък човек, който подло нанася вреда със своята слабост и чието състрадание не бе нищо друго, освен разколебаваща и разрушителна сила. Съзнавах своя дълг точно, съвсем точно: сега бе настъпил мигът, в който трябваше да засвидетелствувам своята вяроност. Сега или никога трябваше да ѝ помогна, да догоня останалите, да приседна до леглото ѝ, да я успокоя и залъжа, че е вървяла превъзходно, че непременно ще оздравее! Ала вече нямах сили за тази отчаяна лъжа. Обзе ме страх, ужасен страх от очите ѝ, изпълнени ту с покорна молба, ту с неудържимо желание, страх от нетърпението на това неистово сърце, страх от това чуждо нещастие, което не бях в състояние да отстраня. И без да мисля какво върша, грабнах сабята и фуражката и за трети и последен път избягах от този дом като престъпник.

Въздух! По-скоро глътка въздух! Задушавам се. Нощта ли е надвиснала така знойно сред дърветата, или всичко идва от виното, от многото вино, което изпих? Куртката противно е залепнала за тялото

ми, разкопчавам яката ѝ, така ми се иска да хвърля шинела, който само тегне на гърба ми. Въздух! Глътка въздух! Кръвта сякаш иска да избликне през порите ми, напират горещи, бушува, тупти в ушите: туп-туп, туп-туп — патериците ли все още чукат така злокобно, или слепоочията ми пулсират? И всъщност защо съм хукнал така? Какво се е случило? Трябва да се опитам да мисля. Какво всъщност се е случило? Да обмисля нещата бавно, спокойно, да не слушам това туп-туп, туп-туп! И тъй, аз се сгодих... не, сгодиха ме... аз не съм искал, никога не съм мислил за това... а сега съм сгоден, сега съм обвързан... Не, не... не е така... нали казах на стареца, че само щом оздравее... а тя никога няма да оздравее... Обещанието ми е валидно само ако... не, изобщо не е валидно! Нищо не е станало, съвсем нищо не е станало. Но тогава защо я целунах, по устата я целунах?... Не исках... Ах, това състрадание, това проклето състрадание! Непрекъснато се хващам на въдицата заради него — ето, сега съм заловен. Сгодих се по всички правила, пред двамата, пред бащата и оная, другата, пък и слугата беше там... А не искам, не искам... какво мога да направя?... Да обмисля спокойно!... Ах, повдига ми се от това вечно туп-туп, туп-туп... Постоянно ще ми чука в ушите, постоянно ще ме преследва с патериците... Стана, непоправимото стана... Аз ги измамих, те измамиха мен. Сгодих се. Те ме сгодиха.

Какво става? Защо дърветата политат едно към друго? А звездите? О, как боли и смъди — май очите ми не са наред... Как ми тежи главата! Ах, колко е душно! Трябва да разхладя някъде челото си и пак ще започна да разсъждавам правилно. Или да пийна нещо, да отмия от гърлото си тая лепкава горчилка. Някъде тук или малко по-нататък — толкова често съм яздил насам! — на пътя нямаше ли кладенец? Не, отдавна съм го отминал, сигурно съм тичал като луд, затова слепоочията ми кънтят ли, кънтят! Да пийна нещо, тогава сигурно бих дошъл на себе си. Най-сетне при първите ниски къщурки едно прозорче с полуспуснати завеси ми намигва с жълтеникав поглед. Точно така — сега си спомням: това е кръчмицата в предградията, където всяка сутрин спират коларите, за да се стоплят набързо с една ракия. Ще поискам чаша вода или с нещо — било остро, било горчиво — ще премахна лепкавата тиня от гърлото си! Да пийна нещо, каквото и да е! Без да разсъждавам, като човек, който умира от жажда, бутвам вратата.

Миризма на лош тютюн ме блъсва от полутъмната душна бърлога. В дъното е тезгяхът с долнопробната ракия, а отпред — маса, на която седят работници и играят карти. На тезгяха се е облегал улан с гръб към мен и се занася с кръчмарката. Почувствувал течението, той се извъръща; едва ме е съгледал, и устата му зейва от уплаха; мигом застава мирно и удря пети. Защо ли се уплаши така? Ах, да, сигурно ме взима за патрул, а навярно отдавна е трябвало да си бъде в леглото. Кръчмарката също ме поглежда обезпокоена, работниците прекъсват играта си. Нещо по мен привлича вниманието им. Едва сега — твърде късно! — се досещам: несъмнено това е заведение, посещавано само от войници. Аз като офицер не биваше да влизам тук. Несъзнателно понечвам да се върна.

Но кръчмарката е притичала и почтително пита какво бих искал да ми предложи. Усещам, че трябва да оправдая своето ненадейно нахълтване. Обяснявам, че не се чувствавам добре, та дали не би могла да ми даде една сода и една сливова?

— Моля, разбира се! — стрелва се тя.

Всъщност искам да гаврътна двете чаши на самия тезгях, но газовата лампа в средата на стаята внезапно започва да се люлее, бутилките на рафта безшумно подскочат нагоре-надолу, дъсченият под изведнъж омеква под ботушите ми и се разклаща така, че самият аз политам. „Да поседна“, казвам си аз; с последни сили се добирам до свободната маса; донасят ми содата, която изпивам на един дъх. Ах, колко е студена и приятна — противният вкус мигом изчезва от устата ми. Сега по-скоро да изгълтам лютата ракия и сетне да си тръгна. Но не мога; имам чувството, че краката ми са се сраснали с пода, а главата ми кънти странно глухо. Поръчвам си втора сливова. Още една цигара — и дим да ме няма!

Запалвам цигарата. Ще поседя само за миг, подпрял замаяната си глава на двете ръце, ще помисля, ще обмисля и премисля нещата едно подир друго. Така — сгодих се... сгодиха ме... но това е валидно само ако... не, защо се дърпам, валидно е, валидно е... целунах я по устните, доброволно го направих. И все пак само за да я успокоя и защото знаех, че никога няма да оздравее... тя току-що падна като чувал... за такава *не мога* да се оженя, та тя не е истинска жена, тя е... но те няма да ме пуснат, не, няма да ме оставят... старецът, джинът, джинът с печалното лице на порядъчен човек и златни очила, вкопчил

се е в мен, не мога да се отърся от него... постоянно ще ме държи за ръката, постоянно ще ме впряга в моето състрадание, в моето проклето състрадание! Още утре ще го разгласят на целия град, ще дадат обява във вестника и тогава няма да има връщане назад... Дали не е по-добре още сега да подготвя нашите, мама, татко, да не го разберат от други хора или още по-лошо — направо от вестника? Да им обясня защо и при какви обстоятелства съм се сгодил и че работата съвсем не е бърза и не е замислена така, че само от състрадание съм се заплел в цялата история... О, това проклето състрадание, това проклето състрадание! И в полка няма да ме разберат, нито един от другарите ми няма да ме разбере. Какво каза Щайнхюбел за Балинкай? „Ако си решил да се продаваш, поне се продай скъпо...“ О, господи, какви ли ще ги наговорят — сам не разбирам как можах да се сгодя за това... за това сакато същество... А когато леля Дейзи узнае всичко — тя е хитра, нея трудно ще излъжа, тя не разбира от шега... Пред нея няма да минат приказките за титли и замъци, веднага ще провери в алманаха „Гота“ и след два дни ще изкара на бял ден истината, че Кекешфалва е някогашният Лемел Каниц, че Едит е полуеврейка — а за нея няма нищо по-страшно на земята от евреи в рода... С мама как да е ще се оправя, парите ще й допаднат — той спомена шест-седем милиона... Хайде стига! Потрябвали са ми парите му, та аз и не мисля сериозно да се женя за нея, ако ще и за всички пари на тоя свят... Нали му обещах само ако оздравее, само тогава... но как да им го обясня... и бездруго всички в полка имат зъб на стареца, а за тия неща са дяволски чувствителни... честта на полка, зная, зная... Не са простили дори на Балинкай. Продад се бил, така му се присмиваха... продад се бил на дъртата холандска крава. А пък като видят патериците... не, по-добре да не пиша на нашите, на първо време никой не бива да узнава тази история, никой, не искам цялото офицерско казино да ми се подиграва! Но как да им се изплъзна? Дали все пак да не замина за Холандия, при Балинкай? Правилно — нали не съм отказвал, още утре мога да отпраша за Ротердам, нека Кондор изсърба цялата попара, дето сам си надrobi... Сам да намери начин да оправя тази история, за всички е виновен той... Най-добре е веднага да го посетя и да му разясня всичко... че просто не мога повече... Ужасно беше, как само се стовари като чувал с брашно... за такава *не мога* да се оженя... да, незабавно ще му съобщя, че изчезвам... веднага отивам у Кондор,

веднага... Фиакър! Хей, кочияш! Накъде? Флориангасе... как беше номерът? Флориангасе деветдесет и седем... Потегляй бързо, ще получиш тлъст бакшиш, бързай... шибни ги тия коне!... Ах, пристигнахме, познах я, познах мизерната къща, в която живее, ето го и отвратителното мръсно вито стълбище. Слава богу, че е толкова стръмно... Ха-ха-ха! Тук тя не може да ме преследва с патериците си, не може да се изкачи, отървах се поне от това туп-туп... Какво?... Нима пред вратата отново е застанало неугледното слугинче?... Да не би тая повлекана да си стои все тук?

— Докторът вкъщи ли е?

— Не, не. Но влизайте, скоро ще се върне.

Мръсна чехкиня! Е, ще седнем и ще чакаме. Все го чакаме... никога не си е у дома. Господи, само да не се домъкне пак оная сляпата... не ми е дотрябвала, нервите ми няма да издържат, вечно се налага да се съобразявам с някого... Господи, Исусе, ето я, иде... стъпките ѝ приближават... Не, слава богу, не, не може да е тя, тя не може да стъпва толкова твърдо, това ще е някой друг, ето го, върви и говори... Та аз познавам гласа му... Нима?... Да, но как така?... Та това е... това е гласът на леля Дейзи и... но как е възможно?... Откъде се появи внезапно и леля Бела, и мама, и брат ми, и снаха ми?... Глупости... не е възможно... нали чакам Кондор на Флориангасе... роднините изобщо не го познават, как могат да си определят среща тъкмо у него? И все пак са те, познавам гласа, този креслив глас на леля Дейзи... Господи, къде да се скрия?... Идат насам, приближават се... ето, вратата се отваря... сама се отваря, и двете ѝ крила, и — господи помилуй! — всички стоят в полукръг като пред фотограф и ме гледат, мама е в черната тафтена рокля с бели рюшове, с която беше на сватбата на Фердинанд, а леля Дейзи е в рокля с буфан ръкави, златният лорнет е кацнал над острия ѝ надменен нос, над този противен остър нос, който мразех още от четиригодишен! Брат ми във фрак... защо е сложил фрак посред бял ден?... А снахата, Франци, с разплутото лице... Ах, отвратително, отвратително! Как само се пулят насреща ми, а леля Бела злобно се подхилва, сякаш очаква нещо да се случи... застанали са в полукръг като на някой прием и чакат ли, чакат... какво ли чакат?

— Честито! — Брат ми тържествено пристъпва към мен и в ръката му внезапно се появява цилиндър... струва ми се, че мерзавецът

говори с леко насмешлив тон. — Честито... честито — кимват и се покланят и другите... Но откъде... откъде са го узнали и защо са заедно... нали леля Дейзи е скарана с Фердинанд... а пък аз не съм казвал на никого...

— Заслужаваш да те поздравим, браво, браво... седем милиона, хубава плячка, сполучил си... Седем милиона, цялото семейство ще намаже — говорят всички едновременно и се хият.

— Браво, браво — примлясва леля Бела, — значи и Франци ще може да следва. Добра партия!

— И на всичко отгоре аристократка — блее брат ми изпод цилиндъра.

Ала леля Дейзи ги прекъсва със своя глас на какаду!

— Е, благородният произход тепърва ще го проверяваме.

А мама пристъпва към мен и много плахо ми прошепва:

— Но няма ли най-сетне да ни представиш госпожицата, твоята годеница?

Да я представя ли?... Само това липсва, всички да видят патериците и какво съм забъркал с глупавото си състрадание... нямам никакво намерение... и освен това — как бих могъл изобщо да я представя, та ние сме на Флориангасе у Кондор, на третия етаж... Сакатата през живота си не е изкатервала осемдесет стъпала... Но защо всички се извъръщат, сякаш в съседната стая става нещо?... Сега и аз усещам течението зад гърба си сигурно някой е отворил вратата зад нас. Да не би да идва още някой?... Да, някой идва насам... от стълбището долитат стонове, нещо стърже ли, стърже... нещо се влачи, мъкне и пъхти нагоре... туп-туп, туп-туп... за бога, наистина ли се изкачва тя?!... Нима ще ми довлече този позор, та тя е с патерици... Трябва да се скрия вдън земя от бандата негодници... О, ужас, наистина е тя, само тя може да бъде... туп-туп, туп-туп, познавам този шум, туп-туп, туп-туп, приближава се, скоро ще бъде тук... най-добре е да заключа вратата... Ала брат ми вече е снел цилиндъра си и се кланя на това туп-туп зад гърба ми... На кого се кланя така, защо толкова дълбоко... и внезапно всички избухват в такъв смях, че стъклата на прозорците звънват?

— Ах, така, така значи, та-ака значи, та-а-ака значи! Ха-ха... ха-ха... та-а-ака значи изглаждат седемте милиона, седемте

милиона... Ха-ха-ха, ха-ха-ха... а патериците — допълнителна зестра, ха-ха-ха, ха-ха-ха!...

Ах! — стряскам се аз. Къде съм? Озъртам се като обезумял. Господи, сигурно съм спал, сигурно съм заспал в тая жалка бърлога. Плахо се оглеждам. Дали са забелязали? Кръчмарката равнодушно лъска чашите, а уланът упорито ми показва своя широк як гръб. Сигурно изобщо не са обърнали внимание. Не е възможно да съм спал повече от минута, най-много две, загасената угарка все още тлее в пепелника. Ужасният сън е продължил минута, най-много две. Ала беше изсмукал от тялото ми топлината и колебанията без остатък. Внезапно проумявам с кристална яснота какво се е случило. Да се махам, първо да се махна от долнопробната кръчма! Звънко подхвърлям парите на масата и тръгвам към вратата, уланът тозчас застава мирно. Успявам да забележа как работниците вдигат очи от картите си и ме сподирят с недоумение. Зная: щом затворя вратата след себе си, ще започнат да дърдорят за чудака в офицерски мундир; отсега нататък всички хора ще се подхилват по същия начин зад гърба ми. Всички, всички, всички — и никой няма да изпита състрадание към роба на своето състрадание.

Ами сега накъде? Само не към къщи! Само не в оная пуста стая, не мога да остана насаме със зловеците си мисли! Най-добре ще е да пийна нещо студено или силно, защото отново усещам в гърлото си оная отвратителна горчилка. Навярно това са мислите, които искам да избъльвам — ах, искам да ги отмия, да ги изгоря, да ги притъпя, да ги заглуша всичките! Това злокобно усещане е непоносимо! Хайде, към града! Странно... кафенето на площада пред кметството още е отворено. Между завесите се процежда светлина. Ах, да пийна нещо, нещо да пийна!

Влизам и още от вратата виждам, че на нашата маса се е разположила цялата банда: Ференц, Йожи, граф Щайнхюбел, полковият лекар. Но защо Йожи се облещва така учудено, защо тайно сръгва с лакът съседа си, защо всички са ме зяпнали и не ме изпускат от очи? Защо разговорът внезапно секва? Та нали току-що разпалено спореха, така се надвиквака, че чух препирнята им още от вратата! Едва ме зърнаха, и ето че замълчаха някак смутено. Сигурно нещо се е случило.

Е, няма как да си тръгна, вече ме забелязаха. Пристъпвам към тях възможно най-непринудено. Но ми е тежко, нямам никакво желание да се веселя или шегувам. Освен това усещам някаква напрегнатост в обстановката. Инак все някой ще ми махне с ръка или ще ми подхвърли през цялата зала своето „Сервус!“ също като тенекиена топка — а днес всички са седнали неподвижно и приличат на виновни ученичета, заловени на местопрестъплението. Придръпвам един стол и в глупавото си смущение изричам:

— Може ли?

Йожи ме поглежда някак странно.

— Какво ще кажете? — кима той на другите. — Дали му разрешаваме, а? Виждали ли сте подобни церемониалности? Да, да, Хофмилер е имал работа с церемониите!

Тоя злобар пак си е направил някоя шега, защото останалите се подхилват или се опитват да скрият гадните си усмивчици. Да, нещо се е случило. Инак, когато някой от нас се появи след полунощ, всички го разпитват надълго и нашироко откъде идва или какво е правил и вплитат в шегите си груби предположения. Днес никой не се обръща към мен, всички са някак засрамени. Сигурно съм паднал сред гуляя

им като камък във вир. Най-сетне Йожи се обляга назад, притваря лявото си око, сякаш се прицелва, и пита:

— Е... може ли вече да ти честитим?

— Да ми честитите ли? Какво? — Толкова съм смаян, че в първия миг действително не знам какво има предвид.

— Е, аптекарят тъкмо си отиде, но ни разказа нещо: слугата му се обади по телефона, че си се сгодил с... с... е, да речем — с младата дама от замъка.

Сега всички ме поглеждат. Две, четири, шест, осем, десет, дванадесет очи се втренчват в устните ми; разбирам, че ако си призная, още в следващия миг ще избухнат крясъците — вицове, подигравки, шеги, насмешливи благопожелания! Не, не мога да си призная. Невъзможно е пред тези шегаджии и веселяци!

— Глупости — изръмжавам аз, за да се отърва.

Но уклончивият отговор не им стига; добрият Френце с искрено любопитство ме потупва по рамото.

— Кажим им, Тони, че съм прав — нали не е вярно?

Добрият верен приятел не ми мислеше злото, но не биваше да ми облекчава толкова произнасянето на това „не“. Обзема ме безгранична погнуса от наглото, ехидно любопитство. Усещам колко безсмислено е да обяснявам тук, на масата в кафенето, онова, което самият аз не мога да проумея в глъбините на душата си. И без много-много да му мисля, гневно отричам:

— Дума да не става!

За миг се възцарява мълчание. Всички се споглеждат изненадани и, струва ми се, леко разочаровани. Вероятно бях развалил шегите им. А Ференц гордо обляга лакти на масата и тържествуващо изревава:

— Е! Не ви ли казах веднага? Познавам Хофмилер като собствените си джобове! Веднага ви казах, че е лъжа, мръсна лъжа на аптекаря. Ще му дам аз утре да се разбере, тоя мръсен билкар да будалка други, не нас! Ще го строя в четири редици, а в добавка може да получи и няколко здрави юмука. Какво си позволява той?! Ни в клин, ни в ръкав да хвърля кал по порядъчните хора! Да разпространява с цапнатата си уста такива мръсотии за нас! Но видяхте ли — веднага ви казах, — Хофмилер не е способен на такова нещо! Той не би се продал и за чувал злато!

Обръща се към мен и в порив на вярно приятелство стоварва тежката си десница върху моето рамо.

— Наистина, Тони, страшно се радвам, че не е вярно. Инак щеше да бъде позор за теб, за всички нас, за целия полк...

— И то какъв! — добавя граф Щайнхюбел. — Тъкмо щерката на дъртия лихвар, дето навремето разори Улн Нойендорф с историите около неговите полица. Направо е скандално, дето позволяват на подобни хора да забогатяват, да си купуват замъци, че и благороднически титли. Много им се иска да пипнат някого от нас за милата си щерка! Какъв негодник! Много добре знае защо ме заобикаля, когато ме срещне на улицата.

Ференц се развихря все повече заедно с бъркотията, която расте.

— Това мръсно псе аптекарят! Ей богу, ще дрънна звънциите пред дюкяна му, та да слезе и да му фрасна няколко юмука! Какво безсрамие! Само защото си го посетил няколко пъти, да измисля за теб такава гадна лъжа!

Тогава се намесва и барон Шьонталер, изпосталял като аристократична хрътка.

— Знаеш ли, Хофмилер, не ми се ще да ти се бъркам. Всяка жаба трябва да си знае блатото! Но ако питаш мен, ще ти кажа честно: от самото начало, още щом го узнах, не ми хареса, дето постоянно се вреш при ония. Ние сме длъжни да преценим на кого оказваме чест с посещенията си. Не го знам оня с какво се занимава или се е занимавал, не знам и не искам да узнавам нищо. Не се ровя в ничие минало. Но ние все пак трябва да бъдем по-въздържани — сам виждаш, някои се хващат за косъм и съчиняват идиотски небивалици. Не трябва да се сближаваме с хора, които не познаваме добре. Човек от нашата среда трябва да пази името си чисто; дори най-бегъл допир може да ни омърси. Е, радвам се, че не си хлътнал по-надълбоко.

Всички възбудено говорят един през друг, нападат стареца, изравят най-невероятните истории, подиграват се на „подвижната патерица“, дъщеря му; някой постоянно се извъръща към мен, за да ме похвали, че не съм лапнал въдицата на ония „негодници“. А аз, аз седя вцепенен и онемял; противните им похвали ме измъчват, така ми се иска да изрева: „Затваряйте си мръсните муцуни!“ или: „Аз съм негодникът! Не аз, а аптекарят е казал истината! Излъгал е не той, а аз! Аз, аз съм страхливият, жалък лъжец!“ Ала знам, че е твърде късно —

твърде късно е за всичко! Вече нищо не мога да променя, нищо не мога да отрека. Ето защо седя и безмълвно се вирам пред себе си със загаснала цигара между стиснатите зъби и в същото време с невероятна яснота осъзнавам какво подло и убийствено предателство спрямо клетата невинна девойка извършвам със своето мълчание. Ах, как искам да потъна вдън земя! Да се унищожа! Да се погубя! Не зная къде да скрия погледа си, не зная къде да скрия ръцете си, които издайнически треперят. Внимателно ги снемam от масата и до болка притискам сплетените пръсти, за да овладеея чрез силния натиск вътрешното напрежение поне за няколко минути.

Ала в мига, в който пръстите ми се преплитат, усещам между тях някакво чуждо твърдо тяло. Неволно го опипвам. Това е пръстенът, който Едит поруменяла сложи на ръката ми само преди час! Годешният пръстен, който приех на драго сърце! Не намирам в себе си достатъчно сили да смъкна от пръста си искрометното доказателство за моята лъжа. Уплашено и крадешком бързо завъртвам камъка надолу, преди да подам ръка за сбогом на своите приятели.

Призрачно озареният площад пред кметството се беше проснал под ослепителна лунна светлина. Открояваше се всеки камък от настилката, всяка линия се очертаваше ясно чак до върха на покривите. В душата ми цареше същата ледена яснота. Никога не бях разсъждавал толкова бистро и отчетливо, както в този миг: осъзнавах какво съм сторил, осъзнавах и повелята на своя дълг сега. В десет вечерта се бях сгодил, а три часа по-късно малодушно се бях отрекъл от годежа. Направил го бях пред седмина свидетели: един ротмистър, двама поручици, полковия лекар, двама подпоручици и офицерски кандидати от моя полк. С годешен пръстен на ръката бях допуснал да ме превъзнасят заради моята долна лъжа. Подло бях компрометирал една девойка, която страстно ме обичаше, едно изтерзано, безсилно същество, което не подозираше нищо; без да възразя, бях позволил да хулят баща ѝ пред мен и се бях закълел, че чуждият човек, казал истината, е лъжец. Още утре полкът щеше да узнае за моя позор и тогава всичко щеше да свърши. Същите, които днес по братски ме тупаха по рамото, утре нямаше дори да ме погледнат. Като изобличен лъжец щяха да ме лишат от правото да нося сабята. Ала не можех да се върна вече и при другите: при измамените и оклеветените. Дори

Балинкай щеше да ми обърне гръб. Тези три минути на малодушие сломиха моя живот: револверът бе единственият ми изход.

Още на онази маса ми беше пределно ясно, че само по този начин можех да спася честта си; онова, което обмислях сега, докато се лутах самотен из улиците, засягаше по-скоро външната страна на изпълнението. Мислите с отчетлива яснота се подредиха в съзнанието ми, сякаш бялата лунна светлина беше проникнала през фуражката: със същата безстрастност, с която бих разглобил някоя карабина, мислех за следващите два-три часа, за последните часове от моя живот. Трябваше да приключа с всичко, нищо да не забравя, нищо да не пропусна! Първо, писмото до родителите: да им се извиня за болката, която се налага да им причиня. Сетне да отправя към Ференц писмена молба: да не иска обяснения от аптекаря, моята смърт слага точка на всичко. Трето писмо — до полковника: да го помоля да потули въпроса колкото може по-добре. Погребението — във Виена, без опечалени присъстващи, без венци. За всеки случай няколко думи и до Кекешфалва, кратко и ясно: да увери Едит в сърдечните ми чувства към нея и да не си мисли нищо лошо за мен. Сетне да приведа квартирата си в безупречен ред; да се разпоредя за продажбата на коня, за да покрия евентуалните си дългове. Не оставям никакво наследство. Часовникът и немногобройното бельо да останат за моя ординарец. Ах, да — пръстенът и златната табакера да бъдат върнати на господин фон Кекешфалва.

Какво още? Точно така: да изгоря двете писма на Едит и изобщо всички писма и снимки! Да не оставям нищо след себе си, никакъв спомен, никаква следа. Да изчезна колкото може по-незабележимо, така както незабележимо беше протекъл целият ми живот. И все пак работата не е малко, нужни са ми поне два-три часа, защото всяко писмо трябва да бъде написано чисто, за да не ме упрекнат в страх или в объркване. Сетне последното, най-лесното: да легна в кревата, плътно да покрия главата си с две-три одеяла, да добавя отгоре и тежкия юрган, за да не се чуе изстрелът в съседните помещения или на улицата — така беше постъпил навремето ротмистър Фелбер: застрелял се в полунощ и никой не го чул, намерили го едва призори с разбит череп. Сетне силно ще притисна дулото към слепоочието, револверът ми е сигурен, онзи ден се случи да смазвам затвора му. Освен това знам, че ръката ми няма да трепне.

Никога през живота си — пак ще го повторя — не бях обмислял нещо така ясно, подробно и точно, както тогава собствената си смърт: Когато след едночасовото привидно безцелно скитане отново се добрах до казармата, всичко бе прегледно подредено и разчетено по минути също като в някоя регистратура. През цялото време крачех съвсем спокойно, пулсът ми биеше равномерно и щом пъхнах ключа в ключалката на страничната врата, която ние офицерите винаги използвахме след полунощ, с известна гордост забелязах, че ръката ми е все така уверена — дори в тази тъмница безпогрешно улучих тесния процеп. Сега остава само да пресека двора и да изкача трите стълбища! После ще остана насаме със себе си, ще започна и ще приключа. Ала тъкмо прекосявах осветения от луната четириъгълник на двора и се насочвах към сянката на вратата пред стълбището, когато там се размърда някаква фигура. По дяволите, рекох си аз: сигурно е някой закъснял приятел, който се е върнал малко преди мен и сега иска да ме поздрави и — не дай боже! — заговори! Ала в следващия миг разпознах с неприятна изненада широките плещи на полковника, който ме насоли само преди няколко дни. Неслучайно е застанал при вратата; зная, тоя службаш не обича офицерите му да се прибират късно. Но, по дяволите, какво ме засяга всичко това! Утре ще долагам на съвсем друго началство... Със злостна решителност понечвам да продължа пътя си, сякаш не го забелязвам, но той излиза от прикритието на сянката. Дрезгавият му глас рязко се стоварва върху ми:

— Подпоручик Хофмилер!

Пристъпвам към него и заставам мирно. Той ме оглежда изпитателно.

— Последна мода на младите господа — да носят шинела си полузакопчан! Да не би да си мислите, че имате право да скитосвате наоколо като свиня с провиснали цицки? В най-скоро време ще тръгнете и с разкопчани панталони. Забранявам подобна разпуснатост! И след полунощ моите офицери са длъжни да бъдат прилично облечени. Разбрано?

Най-почтително удрям с пети.

— Слушам, господин полковник!

Той се извърща с презрителен поглед и без поздрав закрачва към стълбището; луната осветява широките му рамене и охранения му гръб. Ала тогава ме обзема гняв, че последното, което съм чул през

живота си, трябва да е ругатня; за моя собствена изненада, напълно подсъзнателно, тялото ми само се раздвижва и с бързи стъпки се втурвам да го догоня. Зная, че онова, което върша, всъщност е напълно безсмислено; защо само час преди да умра, трябва да обяснявам нещо на този твърдоглавец и да се опитвам да се оправдавам? Но тази абсурдна непоследователност е характерна за всички самоубийци: само десет минути преди да се превърнат в обезобразени трупове, те се поддават на тщеславното желание непременно да напуснат своя живот чисти (живота, който само те няма да доживеят), да се обръснат (за кого?), да облекат чисто бельо (за кого?), преди да си пръснат главата с куршума; дори си спомням разказа за една жена, която се гримирала, фризирала и напарфюмирала с най-скъпия „Коти“, преди да се хвърли от четвъртия етаж. Само това напълно нелогично чувство ме накара да се стегна и да хукна след полковника — трябва да подчертая, че в никакъв случай не го сторих от смъртен страх или внезапно малодушие, а единствено от абсурдния инстинкт да не изчезвам в Нищото нечист, неугледен и омърсен.

Полковникът трябва да беше чул моите стъпки, защото рязко се извърна и смаяно вторачи в мен своите пронизателни очички под бухлатите вежди. Вероятно изобщо не можеше да проумее нечуваната непристойност: някакъв младши офицер се беше осмелил да го последва без разрешение. Застанах на две стъпки пред него, вдигнах ръка до фуражката и след като спокойно издържах заплашителния му поглед, изрекох с глас, мъртвешки като лунната светлина:

— Господин полковник, най-покорно ви моля да поговоря с вас няколко минути.

Бухлатите вежди се изпъват в удивена дъга.

— Какво?! Сега ли? В един и половина през нощта?

Поглежда ме свъсено. Още миг, и ще ме изругае или ще ме извика на рапорт. Ала в изражението ми трябва да е имало нещо, което го е обезпокоило. Една минута, две минути жестоките пронизателни очи ме проучват, сетне изръмжава:

— Кой знае какви ще ми ги разправяш! Но — както искаш. Качи се при мен и говори бързо!

Полковник Светозар Бубенчич, зад когото крачех сега като пребито псе по коридори и стълбища, зле осветени от газови лампи, пусти и все пак наситени с изпаренията на много човешки тела, бе стопроцентов военен вълк, най-страшен измежду всички началства. Късокрак, с дебел врат и ниско чело, той криеше под гъстите си вежди чифт хлътнали, святкащи очи, които рядко се усмихваха на някого. Набитото тяло и тежкият вървеж недвусмислено издаваха неговия селски произход (беше родом от Банат). Ала с това ниско биволско чело и желязна чутура той бавно и упорито се бе издигнал до чин полковник. Разбира се, заради учебийната му необразованост, грубия, ругателен език и непредставителната му външност министерството от години го местеше от един провинциален гарнизон в друг, а в поиздигнатите кръгове вече почти беше решено по-скоро да бъде уволнен, отколкото да получи генералски лампази; ала макар да бе неугледен и прост, той нямаше равен на себе си в казармата и на учебния плац. Както шотландските пуритани познават Библията, така и той знаеше устава на пръсти — и най-малките параграфи не бяха за него гъвкави закони, обединени от някоя изящна ръка в хармонично цяло, а едва ли не религиозни догми, над чийто смисъл или безсмислие войникът няма право да разсъждава. Беше предан на своята служба така, както вярващите бяха предани на своя бог, не се занимаваше с жени, не пушеше, не играеше карти, едва ли някога през живота си беше ходил на театър или концерт и също като своя върховен господар пълководец Франц Йосиф никога не бе чел нещо друго, освен устава и арменските вестници; на този свят за него не съществувахе нищо освен императорско-кралската армия, в армията — само кавалерията, в кавалерията — само уланите, а сред уланите — само неговият полк. Смисълът на живота му всъщност се състоеше в желанието неговият полк да бъде пръв пред всички останали полкове.

Не ще и дума, че ограниченият човек е трудно поносим, когато е облечен с власт; но най-страшен е той в армията. И тъй като военната служба се състои от хиляди свръхакуратни и в повечето случаи престарели, но закостенели предписания, които се знаят на пръсти само от някой ревностен стар вълк, а стриктното им изпълнение се изисква единствена от безумци, в казармата не се чувствуваше сигурен никой и никога пред този фанатик на свещения устав. Терорът на точността беше яхнал тлъстото му тяло, той господствуваше на масата

с неописуемо пронизателен, поглед, всяваше ужас в стола и канцелариите; студеният полъх на страха навсякъде предшествуваше неговата поява, а когато полкът се строяваше за преглед и Бубепчич бавно се насочеше към плаца на своя нисък дорест жребец, с леко приведена глава — също като бик пред схватка, — тогава редиците замръзваха така, сякаш вражеската артилерия вече е заела позиция срещу нас и насочва дулата на своите оръдия. Знаехме, че всеки миг ще се стоваря първият удар, необуздано, неудържимо, и никои не можеше да предвиди дали първият трус не е предназначен за него. Самите коне се вцепеняваха, не помръдваха дори с уши, не подрънкваха шпори, пресекваше и дъхът им. А тиранинът спокойно ни приближаваше и явно се наслаждаваше на ужаса, който излъчва; пробождаше всекиго от нас със зоркия си поглед, от който не убягваше нищо. Металният му взор виждаше всичко, забелязваше фуражката, нахлупена един пръст по-ниско, както и всяко недобре излъскано копче, всяко петно от ръжда по сабите, всяка следа от кал по конете; и при най-малкото нарушение на устава се разразяваше буря или по-скоро — истински мътен порой от хули. Адамовата му ябълка апоплектично се издуваше като внезапно появил се тумор изпод тясната униформена яка, челото под късо подстриганите коси ставаше кървавочервено, дебели синкави вени пропълзяваха по слепоочията му. И сетне забоботваше неговият недодялан, пресипнал глас; изливаше цели потоци помия върху жертвата, виновна без вина, а понякога изразите му бяха толкова просташки, че офицерите ядовито свеждаха взор, защото се срамуваха пред войниците заради него.

Войниците му се плашеха, сякаш бе самият сатана; за всяка дреболия им налагаше наказания и арести, а понякога, обзет от гняв, стоварваше грубия си юмрук право в лицата им. Веднъж в конюшната видях как един рутенски улан започна да се кръсти по руски и да се моли с разтреперани устни, когато в съседния бокс се развихри „дебелата жаба“ — така го наричахме, защото, щом се разгневеше, тлъстата му шия се издуваше до пръсване. Бубенчич гонеше клетите селски момци до пълна изнемога, изтезаваше ги, караше ги да повтарят упражненията с карабините, докато им капнат ръцете, и да яздят най-непокорните коне, докато от тях избиеше кръв. Странно наистина, но простодушните селски момчета посвоему обичаха своя тиранин — обичаха го смирено и боязливо, и то много повече,

отколкото обичаха по-добродушните офицери, които по тази причина им бяха и по-чужди. Сякаш някакъв инстинкт им подсказваше, че тази суровост произтича от своенравната упорита воля да бъде постигнат реда, желан от самия бог; освен това бедните дяволи се утешаваха от мисълта, че на нас офицерите не ни е по-леко: човек незабавно се примирява и с най-страшното наказание, щом разбере, че то се стоварва със същата жестокост и върху гърба на неговия съсед. Справедливостта е тайнственото възмездие за насието: войниците с голямо удоволствие разказваха историята за младия принц В., който бил сродник на височайшия императорски дом, та затова си мислел, че може да си позволява всякакви номера. Но Бубенчич безжалостно го пратил за две недели в карцера, както праща там и сина на всеки бедняк. От Виена напразно звънели разни сиятелства — Бубенчич не опростил нито един ден от наказанието на високопоставения нарушител: упорство, което впрочем попречило на кариерата му.

Ала най-странното беше, че самите ние, офицерите, не можехме да се отърсим от симпатията, която изпитвахме към него. Ние също харесвахме неговата честна неумолимост и преди всичко безусловната му другарска солидарност. Така както не допускаше да има дори една пращинка върху мундира, дори най-малката пръска кал върху седлото на последния си войник, така не понасяше и най-нищожната несправедливост: възприемаше всеки скандал в полка като удар върху собствената си чест. Ние му принадлежахме и много добре знаехме, че ако някой от нас забърка нещо, ще постъпи най-умно, ако отиде право при него; първо те наругаваше хубавичко, но след това запретваше ръкави, за да те измъкне от калта. Ако трябваше да прокара нечие повишение или да извоюва аванс от фонда „Албрехт“ за някой закъсал другар, полковникът се заинатяваше, отиваше право в министерството и не отстъпваше, преди да уреди въпроса. Какво от това, че ни ядосваше и мъчеше — ние всички усещахме в гъбините на душата си, че този банатски селяк, макар недодялано и сляпо, ала по-вярно и по-искрено от всички благородни офицери брани смисъла и традициите на армията: това бе невидим ореол, който окриляше нас, младите, зле платени офицери повече от парите, които получавахме.

И така, сега се изкачвах по стълбището след полковник Светозар Бубенчич, главния живодеер на нашия полк. Както цял живот ни бе слагал на място — мъжествен и безжалостен, честен и почтен до

глупост, — така един ден поискал сметка и от себе си. Когато в сръбския поход, след разгрома при Потioreкс, от целия полк, устремил се бурно напред, само четиридесет и девет улана успели отново да прекосят реката живи, полковникът останал сам на вражеския бряг на Сава и като се взираше в това паническо отстъпление, възприето от него като опозоряване на армията, сторил нещо, което измежду всички водачи и висши офицери през Световната война направили само малцина — измъкнал своя тежък револвер и си пръснал главата, за да не става свидетел на разгрома на Австро-Унгария, който пророчески съзрял с притъпените си чувства в ужасяващото бягство на своя полк.

Полковникът отключи вратата. Влязохме в неговата стая, която по спартанската строгост на своята подредба приличаше по-скоро на студентска квартира: железен походен креват — не искаше по-удобно легло от това, на което бе спал Франц Йосиф в Хофбург, две цветни репродукции — императорът вдясно, императрицата вляво, четири-пет снимки за спомен в евтини рамки от някои паради и другарски вечери, няколко кръстосани саби и два турски пищова — това бе всичко. Нито удобни кресла, нито книги, само четири сламени стола и груба празна маса.

Бубенчич силно подръпна мустаците си — веднъж, втори, трети път. Всички познавахме това рязко движение; то бе сигурен белег за опасно нетърпение. Най-сетне изръмжа през зъби, без да ми предложи да седна:

— Отпусни се! И без увъртания — казвай! С парите ли си закъсал, или някоя женска има пръст тук, а?

Беше ми приятно да говоря прав, освен това ярката светлина твърде много ме излагаше на нетърпеливия му поглед. Ето защо побързах да го уверя, че в никакъв случай не става дума за пари.

— Значи женска история! Отново! Не мирясвате! Като че ли няма предостатъчно жени, с които всичко е дяволски лесно! Понататък без усуквания — какво точно се е случило?

Докладвах колкото се може по-накратко, че днес съм се сгодил за дъщерята на господин фон Кекешфалва, а три часа по-късно просто съм се отрекъл от този факт. Но той в никакъв случай да не си

помисля, че сега възнамерявам да оправдая безчестието на своята постъпка — напротив, като на мой началник съм дошъл лично да му съобщя, че напълно съзнавам последствията, които произтичат от некоректното ми поведение. Знам какво повелява моят офицерски дълг и ще го изпълня.

Бубенчич се опули насреща ми озадачен.

— Какви ги дрънкаш? Глупости! Безчестие и последици? От къде на къде и как така? Нищо подобно няма. Казваш, че си се сгодил за дъщерята на Кекешфалва? Веднъж я видях — имаш странен вкус, тя е една такава разкривена и смачкана... Както и да е — после си се размислил. Че какво от това? Един от нашите направи точно така, но от това не стана негодник. Или... — Пристъпи по-близо: — Да не би да си имал с нея туй-онуй и сега тя да е...? Тогава, разбира се, работата е лоша.

Ядосах се и се засрамах. Огорчаваше ме това повърхностно отношение и явното нежелание да ме разбере. Ударих пети.

— Позволете, господин полковник, най-покорно да отбележа: изрекох грубата лъжа, че не съм сгоден, пред седем офицери от полка, на нашата маса в кафенето. От страх и неудобство излъгах своите другари. Утре подпоручик Хавличек ще поиска сметка на аптекаря, който му е казал истината. Още утре целият град ще разбере, че съм излъгал на офицерската маса и по този начин съм се държал недопустимо за моя чин.

Тогава той ме погледна смаян. Неповратливият му ум най-сетне беше включил. Лицето му постепенно потъмня.

— Къде казваш, че стана това?

— На нашата маса в кафенето.

— Пред твоите другари, казваш? Всички ли чуха?

— Тъй вярно.

— Аптекарят знае ли, че си отрекъл?

— Утре ще го научи. И той, и целият град.

Полковникът с такава сила взе да дърпа и усуква мустаците си, сякаш искаше да ги откъсне. Личеше, че зад ниското чело мисълта му работи. Ядосано закрачи напред-назад с ръце, кръстосани на гърба: веднъж, втори, пети, десети, двадесети път. Подът се тресеше под мощните му стъпки, шпорите леко подрънкаха. Най-сетне отново спря пред мен.

— Е, и какво каза, че ще правиш?

— Има само един изход, господин полковник, вие сам го знаете. Дойдох, за да се сбогувам с господин полковника и най-покорно да ви помоля да се погрижите всичко да мине тихо и кротко и по възможност без излишен шум. Честта на полка не бива да пострада заради мен.

— Глупости! — промърмори той. — Глупости! Заради такова нещо! Такъв напет, здрав, почтен момък като теб — заради някакъв си урод! Сигурно старата лисица те е надхитрила и ти не си успял да се измъкнеш. Е, хич не ме е еня за тях, те изобщо не ме засягат! Но това с другарите... и после тоя тъп въшльо аптекарят, дето знае всичко... ах, мръсна история!

Отново закрачи напред-назад, още по-тежко отпреди. Мисленето явно го затрудняваше. Всеки път, когато отново тръгнаше към мен, лицето му все повече се наливаше с кръв, а вените по слепоочията растяха като черни корени. Най-сетне спря; беше го измислил.

— И така, внимавай! Тая работа трябва да се потули бързо — разпространи ли се, тогава вече нищо няма да помогне. Първо — кои от нашите присъствуваха?

Изброих имената. Бубепчич измъкна своя бележник от вътрешния си джоб — малкия, прословут бележник от червена кожа, който всеки път измъкваше като оръжие, когато залавяше на местопрестъплението някого от нашия полк. Онзи, който бе записан там, трябваше да се прости със следващия си отпуск. Полковникът първо наслюнчи молива по селски, сетне с мъка надраска едно по едно всички имена със своите дебели, широконоктести пръсти.

— Всичките ли ги каза?

— Да.

— Сигурен ли си?

— Тъй вярно.

— Така. — Мушна бележника във вътрешния си джоб, като че тикна сабя в ножница. Неговото заключително „така“ издрънча по същия начин. — Така, дотук приключихме. Утре ще ги повикам един по един и седмината и господ да е на помощ на оня, който след това се осмели, да си спомни какво си говорил. С аптекаря ще се заема специално. Ще му вържа някоя тенекия, разчитай на мен, все ще измисля нещо. Може би, че първо е трябвало да ме помолиш за разрешение, а после да го правиш официално, или... или... я чакай! —

Пристъпи толкова близо до мен, че усетих дъха му, и впи пронизателния си поглед в очите ми. — Я си признай честно, ама наистина честно: преди това беше ли пил... имам предвид преди това, преди да забъркаш оная дивотия?

Засрамах се.

— Тъй вярно, господин полковник, преди да изляза, наистина изпих няколко коняка, а после при тях... докато вечеряхме... доста порядъчно... Но...

Очаквах яростен изблик. Но вместо това лицето му внезапно засия в широка усмивка. Плесна с ръце и се засмя високо, гръмко, самодоволно:

— Прекрасно, прекрасно, сега се сетих! Ето как ще се измъкнем от калта. Ясно като бял ден! Ще обясня на всички, че си бил пиан като свиня и изобщо не си знаел какви ги дрънкаш. Нали не си давал честна, дума?

— Не, господин полковник.

— Тогава всичко е наред. Бил си пиан, така ще им кажа. С кого ли не се случва, дори с ерцхерцози! Бил си пиан като дърво и изобщо не си съзнавал какво дрънкаш, изобщо не си ги слушал и въобще не си разбрал какво са те питали. Напълно логично! А аптекаря ще го вържа, че здравата съм те ругал, задето си влязъл в кафенето мъртвопиан. Така. Приключихме с първа точка.

Огорчението ми растеше, той продължаваше да ме разбира погрешно. Ядосвах се, че този по природа добродушен твърдоглавец непременно иска да ми помогне; в крайна сметка ще вземе да си помисли, че съм се хванал за него от страх, за да ме спаси. По дяволите, защо не искаше да проумее низостта на случилото се! Събрах сили.

— Господин полковник, искам най-покорно да доложа, че с това историята изобщо не се изчерпва. Зная какво съм забъркал, зная, че вече не мога да погледна никой порядъчен човек в очите; аз съм мерзавец, не искам да живея повече и...

— Затваряй си устата! — прекъсна ме той. — Хм, pardon... остави ме спокойно да помисля, не ме прекъсвай с твоите втели-некипели — сам зная какво трябва да направя, нямам нужда от съветите на пале като тебе. Да не си мислиш, че става дума само за тебе? Не, драги мой, това беше само първото, а сега следва точка втора

и тя гласи: утре рано изчезваш, тук вече нямаш работа. Тази история трябва да се забрави. Не бива да оставаш нито ден, инак веднага ще тръгнат глупавите недоумения и клюки, а те хич не са ми по вкуса. Този, който се числи към моя полк, не бива да бъде одумван, никой не бива да го гледа накриво. Не търпя подобни работи... От утре си преведен в запасния полк в Чаславице... лично ще ти напиша заповедта и ще ти връча писмо до подполковника: какво ще пиша, не те засяга. Длъжен си да изчезнеш, а всичко останало си е моя работа. Тази нощ ще се приготвиш с твоя ординарец, а утре сутрин ще се изпариш рано-рано от казармата, никой от целия полк не бива да те види. В обедния рапорт просто ще бъде съобщено, че си откомандирован със спешно поръчение, за да не събудиш нечии подозрения. Как ще се справиш сетне със стареца и момичето, изобщо не ме засяга. Сам ще си сърбаш попарата — за мен е важно едно: в казармата не бива да се допускат никакви мръсни клюки... И тъй, въпросът е решен — в пет и половина сутринта ще се явиш при мен в пълна готовност, ще ти връча писмото и — ходом марш! Разбрано?

Поколебах се. Не затова бях дошъл. Та аз не исках да бягам! Бубенчич забеляза моя отпор и почти заплашително повтори:

— Разбрано?

— Тъй вярно, господин, полковник! — отвърнах аз хладно, по войнишки. А в себе си добавих: „Остави го стария глупак да си дрънка каквото си иска. Ще сторя онова, което съм длъжен да сторя.“

— Така... засега стига. Утре заран, в пет и половина.

Стоях мирно. Той пристъпи към мен.

— Как можа тъкмо ти да се забъркаш в тая глупава история! Не ми се ще да те давам на онези в Чаславице. Беше ми най-симпатичен измежду всички момци.

Усещам как се чуди дали да ми подаде ръка. Погледът му е омекнал.

— Да не би да имаш нужда и от още нещо? Ако мога да ти помогна, не се стеснявай, ще го направя на драго сърце. Не бих желал хората да си рекат за теб, че си в немилост или нещо подобно. Нищо ли не ти трябва?

— Съвсем нищо, господин полковник, най-покорно благодаря.

— Още по-добре. Е, с бога напред! Утре заран, в пет и половина.

— Тъй вярно, господин полковник.

Поглеждам го така, както се вираме в някого за последен път. Зная, той е последният човек, с когото съм разговарял на този свят. Утре ще бъде единственият, който ще знае цялата истина. Напето удрям пети, заставам мирно и се обръщам кръгом.

Ала дори този корав човек трябва да е почувствувал нещо. Нещо в моя поглед или в походката ми трябва да му се е сторило подозрително, защото рязко ме изкомандува в гръб:

— Хофмилер, кръгом!

Обръщам се. Вдига вежди и настойчиво се втренчва в мен, сетне изръмжава — хапливо и все пак добродушно:

— Хей, момко, не ми харесваш. Нещо става с теб. Струва ми се, че си решил да ме надхитриш, замислил си някаква глупост. Но няма да допусна заради някаква си дреболия да вършиш идиотщини... с револвера или изобщо... не позволявам... разбра ли?

— Тъй вярно, господин полковник.

— Я остави това „тъй вярно“! Няма да ме измамиш. Не съм вчерашен. — Гласът му омеква. — Дай ми ръката си.

Подавам му ръката си. Той здраво я хваща.

— А сега — поглежда ме право в очите, — сега, Хофмилер, ще ми дадеш честната си дума, че тази нощ няма да вършиш глупости! Ще се закълнеш, че утре в пет и половина ще се явиш при мен и ще заминеш за Числавице.

Издържах погледа му.

— Честна дума, господин полковник.

— Е, тогава добре. Знаеш ли, нещо ми подсказа, че в първоначалния си яд би могъл да направиш някоя глупост. Вие сте луди глави, всичко може да се очаква от вас... много бързо ги решавате нещата... и с револвера също... Сетне ще поумнееш. Това са дребни ядове. Ще видиш, Хофмилер, цялата история ще мине и замине, цялата! Ще я изгладя до последната гънка, а втори път недей да си пъхаш главата в торбата. Хайде, сега си върви, би било жалко да загубим момък като теб.

Нашите решения зависят от средата и обстоятелствата в много по-голяма степен, отколкото сме склонни да признаем. Огромна част от мисленето ни се състои от отдавна възприети впечатления и влияния, които се използват автоматично, а човекът, възпитаван от дете във военна дисциплина, още по-силно се поддава на психозата на заповедта, той не е в състояние да устои на принудата. Всяка военна заповед има над него власт, която логически е напълно непонятна и побеждава волята му. Облечен в униформата — тя е истинска усмирителна риза, — той изпълнява заповедите като сомнамбул, без съпротива и едва ли не подсъзнателно, дори когато напълно е убеден в безсмислието им.

Бях на двадесет и пет години, а в школата на войската прекарах петнадесет от тях — годините, през които всъщност се изгражда човешката личност. Ето защо в секундата, в която прозвуча заповедта на полковника, аз незабавно престанах да мисля и да действам самостоятелно. Повече не разсъждавах. Само се подчинявах. Мозъкът ми беше обзет от една-единствена мисъл: в пет и половина трябваше да съм готов за тръгане, а дотогава бях длъжен да извърша безукорно всички приготовления. И тъй, събудих своя ординарец и с няколко думи му съобщих, че спешно ми е наредено да замина утре за Чаславице. Събрах вещите си с негова помощ. Справихме се с мъка и точно в пет и половина се явих съгласно заповедта в стаята на полковника, за да получа служебните документи. Напуснах казармата незабелязано, така както ми бе заповядано.

Естествено, хипнотичната парализа на моята воля продължи дотогава, докато се намирах на територията на казармата и все още не бях изпълнил докрай своето задължение. Заедно с първия тласък на локомотива, който приведе влака в движение, аз се освободих от вцепенението и дойдох на себе си — като човек, който е отхвърлен от взривната вълна на някой шрапнел, но се изправя зашеметен и смаян открива, че е невредим. Първото ми учудване беше: още съм жив. Второто: седях във влак, който се движеше, и бях изтръгнат от моето делнично, обикновено съществуване. Едва започнах да си спомням, и картините трескаво се завъртяха пред очите ми. Искях да сложа край на живота си, а някой бе свалил ръката ми от револвера. Полковникът беше заявил, че ще оправи всичко. Ала само онова — констатирах го доста смутено, — което засяга полка и моята така наречена неопетнена

„репутация“ на офицер. Навярно моите другари сега стояха пред него в казармата и, естествено, му се кълняха, че няма да промълвят нито дума за случилото се. Но онова, което си мислеха, не можеше да бъде предотвратено от никакви заповеди — всички щяха да разберат, че малодушно съм офейкал. Аптекарят поне на първо време вероятно ще бъде заблуден — но Едит, баща ѝ, останалите? Кой ще ги уведоми за мен, кой ще им обясни станалото? Седем сутринта: сега се събужда и първата ѝ мисъл е за мен. Може би вече гледа с телескопа от терасата... ах, тази тераса, защо ме побиват тръпки всеки път, щом помисля за нейните перила? Вижда учебния плац, вижда как нашият полк препуска и не знае, не подозира, че е намалял с един човек. Но следобед ще започне да чака, аз няма да дойда, а никой нищо не ѝ е казал. Не ѝ написах нито ред. Ще се обади по телефона и ще ѝ съобщят, че съм откомандирован, а тя няма да го разбере, няма да го схване. Или още по-страшно: ще го разбере, незабавно ще го разбере и тогава... Внезапно съзирам заплашителния поглед на Кондор иззад святкащите очила, отново чувам как ми крещи: „Това е престъпление, убийство!“ Ала друга картина измества първата: тя се приповдига в креслото — както тогава — и се хвърля към перилата на терасата, а в очите ѝ съзирам бездната, самоубийството.

Трябва да сторя нещо, и то незабавно! Още от самата гара да ѝ пратя телеграма, да ѝ напиша нещо! Непременно трябва да предотвратя реакцията ѝ: в отчаянието си тя може да извърши нещо рязко, нещо непоправимо. Не, Кондор беше казал, че аз не бива да извършвам резки и непоправими неща, а ако се случи нещо лошо, съм длъжен незабавно да го уведомя. Твърдо му го обещах, а дадена дума — хвърлен камък! Слава богу: във Виена имам на разположение два часа. Влакът продължава едва на обед. Може би ще успея да се срещна с него. Трябва да успея.

Със самото пристигане предавам багажа на своя ординарец. Заповядвам му веднага да отиде на Северозападната гара и да ме чака там. Сетне политам с файтон към Кондор и се моля (макар да не съм набожен): „Господи, направи така, че да си е у дома, направи така, че да си е у дома! Само на него мога да обясня, само той може да ме разбере, само той може да помогне.“

Но слугинчето с шарена кърпа на главата лениво ме поглежда — господин докторът не си бил вкъщи. Дали не бих могъл да го изчакам?

„О, предобед няма да се прибере.“ А дали знае къде се намира той сега? „Не, не зная. Ходи от къща на къща.“ А дали не мога да разговарям с госпожата? „Ще я питам.“ Вдига рамене и влиза вътре.

Чакам. В същата стая, също както преди. Слава богу, в съседство се чуват същите леки, провлечени стъпки.

Вратата се отваря колебливо, неуверено. Също както преди, сякаш течението я открехва, само гласът, който ме посреща, този път е мил и сърдечен:

— Вие ли сте, господин подпоручик?

— Да — отвръщам аз, докато се покланям пред сляпата. Все същата глупост!

— Ах, мъжът ми безкрайно ще съжاليا! Зная, че много ще се огорчи. Ала се надявам все пак да го изчакате. Ще се прибере най-късно в един.

— Не, за съжаление не мога да чакам. Но... но много е важно... а не бих ли могъл да го намеря по телефона у някого от неговите пациенти?

Тя въздъхва.

— Не, страхувам се, че това е невъзможно. Не зная къде се намира... а има и друго, знаете ли... хората, които лекува с най-голямо желание, изобщо нямат телефон. Но навярно аз бих могла...

Пристъпва към мен, за миг по лицето ѝ пробягва плахо вълнение. Исква да каже нещо, но си личи, че се стеснява. Най-сетне промълвява:

— Аз... забелязвам... усещам, че работата е много спешна... и ако имах възможност, бих... бих ви казала, разбира се, къде да го намерите. Но... но... навярно самата аз бих могла да му предам всичко, щом се прибере... сигурно става дума за онова клето момиче, към което вие сте толкова добър... Ако искате, с удоволствие ще се заема...

И тогава се случва нещо наистина безсмислено: аз не се осмелявам да я погледна в слепите очи. Не зная защо, но имам чувството, че тя е разбрала всичко, че се е досетила за всичко. Обзет от ужасен срам, отронвам:

— Много сте любезна, милостива госпожо, но... не бих желал да ви затруднявам. Ако позволите, бих могъл писмено да му съобщя най-същественото. Но нали сте сигурна, че ще се прибере преди два?

Защото в два и нещо тръгва влакът, а той трябва да ги посети, тоест... налага се да ги посети, повярвайте ми! Наистина не преувеличавам.

Усещам, че не се съмнява в думите ми. Отново пристъпва към мен и аз съглеждам ръката ѝ, която подсъзнателно се стреми да изрази нещо — сякаш иска да ме успокои или утеши.

— Разбира се, че ви вярвам. Не се безпокойте. Ще стори всичко, което е по силите му.

— А мога ли да му оставя писмо?

— Да-да, оставете му... ето там, моля.

Повежда ме със странната сигурност на човек, който познава всеки предмет в тази стая. Навярно десетки пъти на ден подрежда и опипва писалището му със зорките си пръсти, защото с точния жест на зрящ човек изважда от лявото чекмедже три-четири листа и ги слага точно по средата на подложката за писане.

— Там са писалките и мастилото — отново показва мястото с точност до милиметър.

На един дъх изписвам пет страници. Заклевам Кондор да тръгне веднага, *веднага* — подчертавам думата три пъти. Разказвам му всичко, съвсем набързо и съвсем откровено. Не съм издържал, отрекъл съм се от годежа пред другарите — той от самото начало е познал, че страхът от другите, жалкият страх от мълвите и клюките е причина за моята слабост. Не премълчах, че сам съм се осъдил, но полковникът ме е спасил против волята ми. До този миг съм мислил единствено за себе си, ала едва сега осъзнавам, че повличам и друг, невинен човек. *Веднага* трябва да замине, не може да си представи колко е спешно — отново подчертавам това „веднага“ — и да им каже истината, цялата истина. Не бива да разкрсява нищо. Не бива да ме представя за добър и невинен; ако въпреки всичко Едит прости слабостта ми, нашият годеж ще бъде за мен по-свят от всякога. Едва *сега* той е наистина свят за мен и ако ми позволи, ще дойда заедно с нея в Швейцария, ще си подам оставката и ще остана при нея, независимо дали ще оздравее скоро или по-късно, или никога. Ще сторя всичко, за да изкупя своето малодушие, своята лъжа, занаяпред моят живот ще има една-единствена цел: да ѝ докажа, че не съм измамил нея, а само другите. Честно да ѝ предаде всичко, да ѝ каже цялата истина, защото едва сега проумявам колко съм ѝ задължен — повече, отколкото на всички останали хора, повече, отколкото на другарите си, на армията. Само тя има право да

ме съди, само тя може да ми прости. Само тя е в състояние да реши дали би могла да ми прости, а той — все пак става дума за живот и смърт! — да захвърли всичко и да замине с обедния влак при нея. Непременно трябва да пристигне в четири и половина, не по-късно, непременно в този час, в който Едит обикновено ме посреща. Това е моята последна молба към него. За последен път го моля да ми помогне и веднага — четири пъти подчертавам безумното „веднага“ — да тръгне, инак всичко е загубено.

Когато оставих писалката, проумях незабавно, че за пръв път съм взел окончателно решение. Едва докато пишех, осъзнах истината. За пръв път изпитах благодарност към полковника, задето ме бе спасил. Знаех: отсега нататък животът ми щеше да принадлежи изцяло на един-единствен човек, само на онази, която ме обичаше.

В същия миг забелязах, че сляпата беше стояла до мен, без да се помръдне. Отново ме обзе безсмисленото усещане, че е прочела всяка дума от писмото и е научила всичко за мен.

— Простете за моята неучтивост — веднага скочих аз, — съвсем бях забравил... но... но... беше извънредно важно да уведомя вашия съпруг незабавно...

Тя ми се усмихна.

— О, няма нищо, че постоях малко. Само другото беше важно. Мъжът ми сигурно ще изпълни всяко ваше желание... веднага усетих — познавам всеки нюанс на гласа му, — че ви обича, че много ви обича... Не се измъчвайте — гласът ѝ звучеше все по-сърдечно, — моля ви, не се измъчвайте... положително всичко ще се оправи.

— Дай боже! — казах аз, обзет от искрена надежда. Нали тъкмо на слепите приписват дарбата да предсказват?

Наведох се и ѝ целунах ръка. Когато я погледнах, не можех да си обясня защо тази жена с посивели коси, големи устни и тъжни слепи очи отначало ми се бе сторила грозна. Та ликът ѝ бе озарен от любов и човешко състрадание! Имах чувството, че очите, които отразяваха единствено мрака, познават действителния живот по-добре от онези, които живо и лъчезарно се взират в света.

Сбогувах се възроден. В този час отново и завинаги се врекох на девойката, смазана и низвергната от този живот — ала за пръв път възприех вричането не като жертва. Не, здравите, сигурните, гордите, веселите и жизнерадостните не умеят да обичат — за какво им е! Те

приемат любовта като почест, като задължение, което им се полага, приемат я високомерно и безразлично. Приемат отдаването на другия като нещо второстепенно, като диадема или гривна, ала не и като единствен смисъл и блаженство на живота си. Само на хората, онеправдани от съдбата, само на сакатите, пренебрегнатите, разколебаните, некрасивите, унизените може действително да се помогне с любов. Онзи, който им отдаде своя живот, ще им замести всичко, което животът е отнел от тях. Само те умеят да обичат и да приемат любовта такава, каквато трябва да бъде: благодарна и смирена.

Ординарецът търпеливо ме чакаше на гарата.

— Ела — усмигнах му се аз.

Внезапно усетих душата си странно окрилена. С непознато досега — облекчение проумях: най-сетне съм постъпил правилно. Спасих себе си, спасих и друг човек. Дори не съжалявах за безсмисленото малодушие, което проявих през последната нощ. Напротив, казах си: така е *по-добре*. По-добре е, че стана така: сега онези, които ми се довериха, знаят, че не съм нито герой, нито светец, нито господ, който възнамерява да възвиси до себе си в небето едно бедно болно създание. Ако сега приема любовта ѝ, това вече няма да е никаква жертва от моя страна. Не, сега аз ще моля за прошка, а тя е човекът, който ще ми прощава. Така е по-добре.

Никога не бях се чувствувал по-уверен; само веднъж сянката на страха бегло ме полази, когато в Лунденбург някакъв дебел „господин влетя в купето и задъхано се строполи на седалката: «Слава богу, че успях! Ако влакът не беше закъснял шест минути, щях да го изпусна...»“

Неволно нещо ме прободде. Ами ако Кондор все пак не се прибере — на обед? Или пък закъснее и изпусне следобедния влак? Тогава всичко е било напразно! Тя ще чака, ще чака... И отново се появява кошмарната тераса: тя се вкопчва в перилата, взира се надолу и ето, надвесва се над бездната! За бога, тя трябва навреме да разбере колко се разкайвам за своята измяна! Навреме — преди да се е отчаяла, преди да е настъпила чудовищната развръзка! Най-добре ще бъде да ѝ

изпратя телеграма от първата спирка, за да я успокоя, в случай че Кондор не е могъл да я извести.

На следващата гара, Бърно, изскачам от влака и изтичвам до телеграфната централа. Какво ли се е случило? Пред вратата се тълпи гъст, черен, разтревожен рояк хора, които четат някаква обява. Със сила и грубост, като си проправям път с лакти, успявам да се добера до малкото стъкло геше на пощата. Бързо, бързо, бланка! Какво да пиша? Няма смисъл от подробности! „Едит фон Кекешфалва. Кекешфалва. Хиляди поздрави от влака. Мисля за Вас. Служебно поръчение. Връщам се скоро. Кондор ще съобщи подробностите. Щом пристигна, ще пиша веднага. Сърдечни поздрави. Антон“

Подавам телеграмата. Колко е бавна служителката, колко излишни въпроси задава: подател, адрес, формалност след формалност! А влакът потегля само след две минути. Отново използвам лактите, за да си пробия път през любопитната тълпа пред обявата, която междувременно е набъбнала. „Всъщност какво ли се е случило?“, прииска ми се да попитам, но чувам пронизителния сигнал за тръгване. Едва смогвам да скоча във вагона. Слава богу, сега направих всичко необходимо, сега няма да изпита подозрение и безпокойство. Едва в този момент усещам колко съм преуморен от двата ужасни дни и двете безсънни нощи. Когато вечерта се добирам до Чаславице, трябва да напрегна всичките си сили, за да изкача със залитане стълбището до хотелската стая. Сетне се сгромолясвам в съня като в пропаст.

Трябва да съм заспал още в мига, в който съм се докоснал до леглото — сякаш потъвах с напълно притъпени сетива в мрачна морска бездна, потъвах надолу, надолу, чак до недостижимото дъно, което ни дарява с друга форма на съществуване. Едва тогава — много по-късно — започна сънят, чието начало не помня. И все пак спомням си нещо: отново седях в някаква стая, струва ми се, в чакалнята на Кондор, когато внезапно се поднови онова злоещо тракане на дървените подпорки, което отекваше в слепочията ми — ритмичното потропване на патериците, ужасното туп-туп, туп-туп. Отначало то долита много отдалеч, иде сякаш от улицата, сетне се приближава — туп-туп, туп-туп, — а ето сега е съвсем близо и много силно — туп-туп, туп-туп, —

докато най-сетне идва ужасно близо, току пред вратата на стаята! Потръпвам от ужас и се събуждам.

С отворени очи се вирам в мрака на непознатата стая. Ето го, пак е то: туп-туп — силно тракане на твърда кост. Не, вече не сънувам, някой хлопа на вратата. Хлопа отвън. Скачам от леглото и бързо отварям. Пред мен стои портиерът.

— Господин подпоручик, викат ви на телефона.

Втрещено го поглеждам. Мен ли? На телефона? Къде... но къде се намирам?! Непознатата стая, непознатото легло... ах, да... аз съм... да, аз съм в Чаславице. Но тук не познавам жива душа, кой би могъл да ми се обажда по телефона посред нощ?... Глупости! Сигурно е поне полунощ. Ала портиерът настоява.

— Моля, побързайте, господин подпоручик, междуградски разговор от Виена, не разбрах добре името.

Мигновено се събуждам. Виена! Това може да бъде само Кондор. Сигурно иска да ми съобщи, че тя ми е простила. Всичко се е оправило. Нарещдам на портиера:

— Слизайте бързо! Кажете, че идвам веднага!

Портиерът изчезва; небрежно намятам шинела направо върху ризата и се втурвам след него. Телефонът се намира на партера, в ъгъла на канцеларията, портиерът вече е взел слушалката. Нетърпеливо го отмествам, въпреки че той ми казва: „Прекъснали са“, и се вслушвам.

Ала нищо... нищо. Само далечно бучене и бръмчене... бррр... бррр... бррр, като някаква машинка. „Ало, ало!“ — крещя аз и чакам, чакам... Но отговор не иде. Само насмешливото безсмислено бучене. Тресе ме. Дали защото само съм се наметнал с шинела, или всичко идва от внезапния страх? Сигурно всичко се е провалило. Или навярно... чакам и се вслушвам, плътно притиснал горещия каучуков пръстен до ухото си. Най-сетне... крксс... крксс... превключване и гласът на телефонистката:

— Съвзахте ли се?

— Не.

— Но нали току-що имахме връзка, повикване от Виена!... Един момент, моля. Ще проверя.

Отново това крксс... крксс... Апаратът щрака, бръмчи, пука, пращи. Бучи и жужи, а сетне — лекото пеене и шумолене на жиците,

което постепенно заглъхва. Внезапно прозвучава глас, суров, груб бас:

— Говори Пращката комендатура. Насреща Военното министерство ли е?

— Не, не! — изкрещявам отчаяно аз.

Гласът неясно изръмжава още нещо и заглъхва, загубва се в нищото. Само все същото глупаво бръмчене и трептене; сетне отново избухват далечни, неясни гласове. Най-сетне телефонистката:

— Прощавайте, току-що направих справка. Връзката е прекъсната. Бърз служебен разговор. Ще позвъня незабавно, щом абонатът се обади отново. Моля, засега затворете.

Затварям изтощен, разочарован, огорчен. Няма нищо побезсмислено от това да уловиш някакъв глас от далечното пространство и да не съумееш да го задържиш. Сякаш съм се изкачвал много бързо по огромна планина — сърцето ми така се е разлудяло, че ще изхвъркне от гърдата. Какво става? Това можеше да бъде само Кондор. Но защо ми звъни сега, в дванадесет и половина през нощта?

Портиерът услужливо се приближава.

— Господин подпоручик, спокойно бихте могли да почакате в стаята си. Щом възстановят връзката, веднага ще изтичам да ви кажа.

Аз обаче отказвам. Не бива пак да изпускам разговора. Не искам да губя нито минута. Трябва да разбера какво се е случило, защото нещо — усещам го — се е случило на десетки километри оттук. Телефонирал е или Кондор, или онези от замъка. Във всеки случай трябва да е важно, трябва да е спешно, инак не биха ме вдигнали посред нощ от леглото. Нервите ми са опънати: необходим съм им, те имат нужда от мен! Някой ме търси за нещо. Някой желае да ми съобщи нещо важно, от което зависят животът и смъртта. Не, не бива да си тръгвам, трябва да остана на своя пост! Не бива да губя нито минута!

И тъй, присядам на твърдата табуретка, която портиерът ми предлага с известно недоумение, и зачаквам, скрил босите си нозе под шинела, втренчен неотлъчно в апарата. Чакам четвърт час, половин час, разтреперан от нетърпение, а навярно и от студ, като постоянно попивам с ръкав потта, която непрекъснато избива по челото ми. Най-сетне — rrrr! — телефонът извънпява. Подскачам към него и грабвам слушалката: сега, сега ще разбера всичко!

Ала е станала глупава грешка, която портиерът побързва да ми разясни. Иззвънял е не телефонът, а външният звънец; портиерът сръчно отключва вратата на една закъсняла двойка. Влиза някакъв ротмистър с момиче, подрънква шпори и докато минава край портиерската ложа, учудено поглежда странния човек, който с голи гърди и боси нозе се вира в него изпод офицерския шинел. Доста небрежно ми отдава чест и изчезва заедно с момичето към полутъмното стълбище.

Повече не мога да се сдържам. Завъртвам ръчката и питам телефонистката:

— Още ли няма повикване?

— Какво повикване?

— От Виена... мисля, че е от Виена... преди повече от половин час.

— Пак ще проверя. Един момент.

Моментът продължава доста дълго. Най-сетне звън. Но телефонистката просто ме успокоява:

— Питах ги: още не са ми отговорили. Изчакайте няколко минути, веднага ще ви позвъня.

Да чакам! Да чакам още няколко минути! Минути! Минути! Само за секунда човек може да умре, съдбата му да се реши, целият свят може да загине! Защо ме карате да чакам, да чакам така недопустимо дълго? Та това е истинско изтезание, това е истинско безумие! Вече е един и половина. Седя цял час тук и треперя, мръзна и чакам.

Най-сетне, най-сетне се звъни! Цял се превръщам в слух, но телефонистката ми съобщава само следното:

— Току-що ми отговориха. Разговорът е отказан.

— Отказан ли? Какво значи това? Отказан? Един момент, госпожице! — Но тя вече е затворила.

Отказан? Защо е отказан? Защо ми звънят в дванадесет и половина през нощта, а сетне се отказват? Сигурно нещо се е случило, не разбрах какво е то, но трябва да го разбере. Какъв ужас — да не можеш да преодолееш пространството, времето! Дали аз да не позвъня на Кондор? Не, не сега посред нощ! Жена му ще се уплаши. Сигурно и за него е станало много късно и предпочита да ми се обади утре още веднъж.

Тази нощ... не, не мога да я опиша! Неясни образи, лудешка гонитба на безумни мисли, а самият аз — уморен и същевременно свръхвъзбуден, в постоянно очакване с опънати нерви, заслушан във всяка стъпка по стълбището и коридора, във всяко позвъняване и уличен шум, във всяко движение и всеки звук, и в същото време — капнал от умора, съсипан, изтощен, а после — най-сетне! — сън, твърде дълбок, твърде продължителен сън, извънвременен като смъртта, бездънен като пустошта...

Когато се събуждам, в стаята е съвсем светло. Поглеждам часовника: десет и половина. За бога! Нали трябваше веднага да се явя пред началствата, такава бе заповедта на полковника! И преди да помисля за своите лични неща, съзнанието ми автоматично се включва на военна, на служебна вълна. Скачам в мундира, обличам се и се втурвам надолу по стълбището. Портiererът се опитва да ме задържи. Не — всичко остава за по-късно! Първо трябва да доложа за пристигането си, така се заклев на полковника.

Препасал патрондаша според устава, влизам в канцеларията. Но там седи само някакъв дребен червенокос подофицер, който се сепва уплашено при моята поява.

— Бързо слизайте долу, господин подпоручик, така гласи заповедта! Господин подполковникът заповяда изрично всички офицери и войници от гарнизона да се строят точно в единадесет часа. Слизайте по-скоро, моля.

Като хала се спускам по стълбището. Действително в двора вече се е стекъл целият гарнизон; едва успявам да заста на до полковия свещеник, и ето че се появява командирът на дивизията. Крачи особено бавно и тържествено, разгъва някакъв лист и гръмко започва да чете:

— „Извършено бе ужасно престъпление, което изпълва с отвращение Австро-Унгария и целия цивилизован свят! — («Какво престъпление?») — помислям уплашено аз. Неволно започвам да треперя, сякаш аз съм го извършил.) — Подлото убийство... — («Какво убийство?») — на нашия многообичан престолонаследник, негово императорско и кралско величество Франц Фердинанд^[1] и височайшата му съпруга... — («Как? Нима са убили престолонаследника? Кога? Вярно, вчера в Бърно се бяха натрупали толкова много хора пред обявата... значи за това е било!») — потоци

нашия светъл императорски дом в дълбока печал. Но императорско-кралската армия е тази, която...“

Останалото долавям съвсем неясно. Не зная защо, но думата „престъпление“, думата „убийство“ се стоварват върху сърцето ми като чук. Не бих могъл да се уплаша повече, ако самият аз бях убиецът. „Престъпление, убийство“ — тези слова бе изрекъл и Кондор. Внезапно преставам да слушам гръмкото дърдорене на оня отпред, окичен с ордени и пера. Изведнъж си спомням за телефонното обаждане през нощта. Защо Кондор не ме извести тази заран? Дали все пак нещо не се е случило? И без да се представя на подполковника, използвам всеобщата суматоха след прочитането на заповедта, за да се втурна обратно към хотела: кой знае, междувременно някой все пак може да се е обадил.

Портиерът ми подава телеграма. Пристигнала рано тази сутрин, но аз така съм профучал край него, че не успял да ми я предаде. Разкъсвам плика. В първия миг нищо не разбирам. Никакъв подпис! Напълно непонятен текст! Едва по-късно схващам: това е чисто и просто известие от пощата, че моята собствена телеграма, подадена в три и петдесет и осем в Бърно, не може да бъде доставена.

Не може да бъде доставена ли? Взира се в тези думи. Телеграмата до Едит фон Кекешфалва да не може да бъде доставена? В онзи градец всеки я познава. Повече не съм в състояние да издържам на напрежението. Незабавно поръчвам разговор с Виена, с доктор Кондор.

— Бърз? — пита портиерът.

— Да, бърз.

След двадесет минути връзката се осъществява и — жестоко чудо! — Кондор си е у дома, дори лично вдига слушалката. За три минути узнавам всичко — при междуградските разговори няма време за предпазливи приказки. Дяволска случайност погубила всичко и нещастната девойка така и не узнала за моето разкаяние, за моето съкровено, искрено решение. Всички мерки на полковника да потули историята били напразни. Защото Ференц и моите другари след кафенето не се прибрали вкъщи, а отишли и в избата. И за зла участ срещнали там аптекаря в голяма компания. Ференц, този добродушен глупак, от симпатия към мен веднага се нахвърлил върху него. Поискал му сметка пред всички и го обвинил, че разпространява долни лъжи.

Избухнал страхотен скандал. На другия ден мълвата обиколила целия град. Защото аптекарят, с дълбоко накърнена чест, още рано сутринта нахълтал в казармата, за да ме призове за свой свидетел, и след като получил съмнителното уверение, че съм изчезнал, веднага подкарал колата към Кекешфалва. Нахвърлил се върху стареца в неговата канцелария и крещял така, че прозорците се раздрънчали: семейство Кекешфалва с тяхното „идиотско телефониране“ го били направили за посмешище, но той, гражданинът кореняк, нямало да позволи на наглата офицерска банда да му се подиграва. Досетил се бил защо страхливо съм си плюл на петите и никой нямало да успее да го заблуди, че всичко е само шега; според него аз съм бил подъл негодник и ако се наложило, щял да иде чак в министерството, за да разясни случая, но за нищо на света нямало да позволи на разни сополанковци да го ругаят на публични места.

С мъка успели да укротят побеснелия човек и да го отпратят; поразеният Кекешфалва се надявал само на едно — Едит да не е чула ужасните обвинения. Ала за беда прозорците на канцеларията били отворени и виковете кънтели отчетливо и ясно през двора чак до прозорците на салона, където седяла тя. Вероятно веднага е взела отдавна замисляното решение. Но съумяла да се престори; отново пожелала да види новите дрехи, шегувала се с Илона, била любезна с баща си, разпитвала за стотици дреболии — приготвили ли са това, опаковали ли са онова... Междувременно обаче тайно заръчала на Йозеф да позвъни в казармата и да разбере кога ще се върна и дали не съм оставил някакво известие. Решителен се оказал чистосърдечният отговор на ординареца, че съм откомандиран служебно за неопределено време и не съм се разпореждал да бъде предавано нещо на когото и да било. Нейното нетърпеливо сърце не можело да чака нито ден, нито час повече. Бях я разочаровал твърде жестоко, бях я засегнал смъртоносно — тя окончателно бе загубила доверието си в мен и моята слабост ѝ бе вдъхнала съдбовна сила.

След като обядвали, пожелала да я качат на терасата. Илона била обзета от смътно подозрение — обезпокоила я нейната необичайна веселост. Нито за миг не се отделяла от нея. Ала в четири и половина — тъкмо в този час, когато имах навика да я навещавам и само четвърт час преди да пристигнат почти едновременно моята телеграма и Коңдор, Едит помолила своята вярна приятелка да ѝ донесе някаква

книга. За беда Илона отстъпила пред привидно невинната ѝ молба. Нетърпеливата девойка използвала тази една-единствена минута: не успяла да усмири сърцето си и изпълнила своето ужасно решение — точно така, както ми го бе показала на същата тази тераса, така както я бях виждал в своите кошмари.

Кондор я намерил още жива. Непонятно защо лекото ѝ тяло не получило съществени външни увреждания. Закарали я в безсъзнание с една линейка във Виена. До късна нощ лекарите се надявали да я спасят, ето защо Кондор ми позвънил спешно в осем часа от санаториума. Но в тази нощ, на 29 юни, след убийството на престолонаследника, във всички учреждения на монархията била обявена тревога, а телефонните линии — прекъснати и дадени на цивилните и военните власти за служебни разговори. Четири часа Кондор напразно чакал връзка. И едва след полунощ, когато лекарите установили, че вече няма надежда, той отказал разговора. Половин час по-късно Едит починала.

Сигурен съм, че измежду стотиците хиляди хора, събрани под бойните знамена в онези августовски дни, само малцина са заминали на фронта толкова хладнокръвно и дори нетърпеливо като мен. Но не защото жадувах тази война. За мен тя бе изход, спасение; побягнах към войната така, както престъпникът бяга към мрака. Последните четири седмици преди започването на военните действия прекарах в състояние на самопрезрение, объркване и отчаяние, за което до ден-днешен си спомням с по-голям ужас, отколкото за най-ужасните часове по бойните полета. Защото бях убеден, че съм убил човек, със своята слабост, със своето състрадание, което първо подмамваше, а сетне се изпаряваше, че съм убил единствения човек, който страстно ме бе обичал. Не се осмелявах да се покажа на улицата, престорих се на болен, затворих се в стаята си. Писах на Кекешфалва, за да изразя своето съпричастие (ах, аз действително участвувах във всичко!): той не ми отговори. Отрупах Кондор с обяснения, за да се оправдая: и той не ми отговори. От другарите си не получих нито ред, от баща ми — също: всъщност причина за мълчанието му сигурно беше неговата прекомерна заетост в министерството през онези критични седмици. Ала аз съзрях в единогодушното мълчание своята единоголасна присъда.

Все повече вярвах в безумното предположение, че всички са ме осъдили — така както самият аз се бях осъдил, — че всички ме смятат за убиец, защото самият аз се мислех за такъв. Докато цялата империя се тресеше от възбуда, докато навсякъде в неспокойна Европа разтрепераните жици пареха от страховитите известия, докато борсите се тресяха, докато мобилизираха армиите, а непредпазливите вече стягаха куфарите си, аз мислех единствено за своята подла измяна, за своята вина. И тъй, да се отделя от себе си, означаваше да възвърна свободата си; войната, която беше увлякла в своя въртоп милиони невинни, спаси мен, виновния, от отчаянието (но за това аз съвсем не я превъзнасям).

Патетичните слова ме отвращават. Затова няма да кажа, че съм се хвърлил към смъртта. Ще кажа само, че чисто и просто не се страхувах от нея или че се страхувах значително по-малко, отколкото повечето участници във войната, защото завръщането ми в тила, където се намираха свидетелите на моята вина, в някои мигове ми се струваше по-страшно от всички ужаси на фронта — а и при кого ли щях да се завърна, нима някой имаше нужда от мен, нима някой ме обичаше още, за кого, за какво ми беше да живея? Не се боиш, следователно си храбър: ако храбростта няма по-друг, по-висш смисъл, аз с чиста съвест мога да заявя, че действително съм бил храбър в боя, защото дори това, което на най-мъжествените ми другари се струваше по-страшно и от самата смърт — дори възможността да осакатей и да стана инвалид, — не ме плашеше. Вероятно бих възприел тази възможност като наказание, като справедливо възмездие — да бъда безпомощен, сакат, да се превърна в жертва на всяко друго състрадание, защото собственото ми състрадание се беше оказало твърде страхливо и безсилно. Смъртта не ме застигна, но грешката не беше моя; десетки пъти се взирах в нея със студения поглед на безразличието. Доброволно отивах там, където беше особено тежко. И колкото по-страшно ставаше, толкова по-добре се чувствувах. След първото ми раняване пожелах да ме прехвърлят в картечната рота, а сетне — в авиацията, и като че ли наистина успях да покажа доста неща с нашите жалки самолети. Но винаги когато прочитах в някой указ думата „храброст“, добавена към моето име, изпитвах чувството, че съм лъжец. А щом някой зорко се вгледаше в моите ордени, бързо му обръщах гръб.

А когато отлетяха четирите безкрайни години, за моя собствена изненада открих, че въпреки всичко мога да живея в света от вчера. Защото ние, пътниците от преизподнята, мерехме нещата с друг аршин. На съвестта ми тегнеше смъртта на един човек, но участникът в Световната война възприемаше това другояче, не като мирновременния човек; моята лична вина се бе размила в огромното кърваво блато на всеобщата вина; защото същото Аз, същите очи, същите ръце бяха нагласяли картечницата, която при Лиманова покоси първата вълна на противниковата пехота пред нашите окопи. Сетне с бинокъла бях видял изцъклените очи на убитите от мен, на ранените от мен, които продължаваха да стенат върху бодливата тел още часове наред, преди да умрат в мъки. При Гьорц свалих един самолет; три пъти се превъртя във въздуха, преди да се разбие в скалите, лумна като огнен стълб, а сетне със собствените си ръце ровихме из овъглените и все още димящи трупове, за да ги идентифицираме. Хиляди, крачили рамо до рамо с мен, бяха вършили същото: с карабини, щикове, минохвъргачки, картечници и с голи пестници, стотици хиляди, милиони мои съвременници във Франция, в Русия, в Германия — тогава какво значение можеше да има едно убийство, една частна, лична вина сред хилядоглавото, космическото, чудовищното масово разрушение и унищожение на човешкия живот, непознато досега в историята?

И освен това — ново облекчение — във възврътнатия свят насреща ми не застана нито един свидетел. Никой не можеше да ме обвини за някогашното ми малодушие, никой не можеше да ми припомни моята съдбовна слабост — та нали бях отличен за особена храброст! Кекешфалва беше надживял дъщеря си само с броени дни, Илона живееше в някакво югославско село като съпруга на дребен нотариус, полковник Бубенчич се беше застрелял на брега на Сава, другарите ми или бяха загинали, или отдавна бяха забравили нищожния епизод — всичко „предишно“ беше станало нищожно и недействително през тези четири апокалиптични години също като старите пари. Никой не можеше да ме обвини, никой не можеше да ме осъди; чувствувах се като убиец, който е погребал своята жертва в гората, а снегът току-що е завалял, плътен, бял, тежък; той знае, че тази покривка ще лежи още много месеци върху неговото злодеяние, а сетне всяка следа ще изчезне завинаги. Ето защо събрах смелост и

заживях отново. А понеже никой не ми напомняше за вината, и аз самият я забравих. Защото сърцето умее завинаги да забравя нещата, които копнее да забрави.

Само веднъж споменът прелетя до мен от отвъдния бряг. Седях в партера на виенската опера на най-страничното място от последната редица, за да послушам отново „Орфей“ на Глук, чиято чиста и съдържана печал ме вълнува повече от всяка друга музика. Увертюрата току-що бе свършила, но в кратката пауза не осветиха притъмнялата зала, а само дадох възможност на закъснелите зрители да намерят местата си в мрака. Към моята редица също се насочиха две сенки: мъж и жена.

„Позволете, моля“, учтиво се приведе към мен мъжът. Без да му обърна внимание или да се загледам в него, аз станах, за да го пусна да мине. Но вместо веднага да седне на празното място до мен, той внимателно и нежно се погрижи за дамата, насочвайки я пред себе си; показа ѝ, проправи ѝ пътя и на това отгоре грижовно спусна седалката, преди да я настани в креслото. Неговото старание бе толкова необичайно, че не можеше да не привлече вниманието ми. „Ах, тя е сляпа!“, помислих си аз и неволно я погледнах със съчувствие. Ала в този миг възпълният господин седна до мен и сърцето ми се сви, защото го познах: Кондор! Единственият човек, който знаеше всичко, който познаваше моята вина до сетните ѝ глъбини, седеше така близо до мен, че чувах как диша — Кондор, чието състрадание не беше убийствена слабост като моето, а пожертвувателна, самопожертвувателна сила, Кондор, единственият човек, който можеше да ме осъди, единственият човек, от когото се срамувах! Щеше да ме разпознае веднага щом лампите светнеха през антракта.

Започнах да треперя и бързо прикрих лицето си с ръка, за да не ме познае. Престанах да слушам любимата си музика, сърцето ми лудешки заби. Потискаше ме близостта на този човек — единствения на земята, който наистина ме познаваше. Седях сякаш гол-голеничък в мрака сред множеството добре облечени и добре възпитани люде. Треперех от ужас и чаках мига, в който силната светлина щеше да разкрие присъствието ми. И в краткия промеждутък между мрака и светлината, когато завесата започна да се спуска след първото действие, бързо сведох глава и побягнах по средната пътека. Надявам се, че бях достатъчно бърз и той не ме видя, не можа да ме разпознае.

Ала от този час отново проумях: никоя вина не може да бъде забравена напълно, докато съвестта си спомня за нея.

[1] Франц Фердинанд (1863–1914) — австро-унгарски ерцхерцог, племенник на Франц Йосиф I (1830–1916), престолонаследник. Убит заедно със съпругата си на 28 юни 1914 г. в Сараево от агенти на сръбската националистическа терористична организация. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.